proză scurtă elvețiană

«Domeniul cultural și lingvistic al Elveției franceze se definește prin două trăsături caracteristice : pe de o parte apartenența la limba și literatura vastei opere a spiritualității franceze, iar, pe de altă, independența politică și culturală față de Franța centralizată...

În relațiile sale cu Franța scriitorul romand păstrează o atitudine definită tradițional prin bineînțelesa paradoxală o apartenență și, în același timp, o înstrăinării... O privire retrospectivă asupra evenimentelor îndreptățește afirmația că ceea constituie o autonomiei literare la sfârșitul secolului al XVIII-lea a fost resimțită ca un element pozitiv. Secolul al XIX-lea a păstrat și el ceva din această mândrie de a „devenietu însuț" litërtuuă riimd dğruḉh bpoziției cuo li den literatură franceză.

Drumul înnoirii trecând mai întâi prin redacția revistei *La voie laitine*, se definește mai clar, din 1914, în *Les cahiers Vaudois*. Expresia literară concretă a ceea ce se revendică această generație tărără întruchipată de creația artistică a lui Charles-Ferdinand Ramuz, creație aflată într-o perfectă corelație cu dezvoltarea ulterioară a literaturii romande.»

JEAN GROSU

editura minerva

Lei 5

1092

proză scurtă elvețiană

fondată în 1895 bpt serie nouă

fondată în 1895 bpt serie nouă

proză scurtă elvețiană de limbă franceză

BIBLIOTECA ALEPH
CLUBUL CĂRȚII DIGITALE

proză scurtă elveţiană de limbă franceză

TRADUCERE, SELECŢIE, CUVÎNT ÎNAINTE ŞI PREZENTĂRI
DE JEAN GROSU

BIBLIOTECA PENTRU TOŢI • 1982
EDITURA MINERVA • BUCUREŞTI

Pentru versiunea românească
toate drepturile rezervate
Editurii Minerva (B.P.T.)

CUVÎNT ÎNAINTE

Nu puține personalități spirituale ale Franței își pun mereu întrebări asupra naturii și calității literaturii elvețiene de expresie franceză, asupra existenței însești a literelor romande. Desigur, părerile acestora sînt împărțite, ele pornind de la puncte de vedere diferite, iar considerațiile lor sînt întemeiate uneori pe o optică de clan. Nu încape însă nici o îndoială că de cele mai multe ori este vorba de un reflex de apărare, și lucrul va fi poate mai bine înțeles dacă vom adăuga aici ideea că pentru aceste spirite scriitorul romand muncește alături sau chiar în spatele scriitorului francez, fiind socotit față de acesta un „marginal" care scrie „undeva departe în Carronge, la Saint-Imier sau la Peseux", pentru a-l cita pe remarcabilul scriitor și critic literar romand Jean-Pierre Monnier. Oricum, scriitorul romand trăiește departe de Paris, de Orașul luminii, care îndeobște nu știe de existența lui, chiar dacă, uneori, numele său figurează, ce-i drept, într-un dicționar sau într-o antologie franceză, dar undeva la rubrica „regionaliștilor". Ceea ce, firește, nu exclude „adoptarea" arbitrară de către literatura franceză a celor mai proeminenți scriitori de origine elvețiană (romandă).

Domeniul cultural și lingvistic al Elveției franceze se definește prin două trăsături caracteristice: pe de o parte apartenența la limba și literatura vastei sfere a spiritualității franceze,

iar, pe de alta, independența politică și culturală față de Franța centralizată. În cuvîntul de prezentare a lucrării sale *Littérature en Suisse romande (Literatura în Elveția romandă)*, concepută în urmă cu treizeci de ani pentru uzul învățămîntului mediu și universitar, autorul ei, Pierre Kohler arată că Monarhia franceză n-a supus niciodată teritoriile aflate la răsărit de lanțul munților Jura, dar că, la rîndul lor, nici statele suverane ale vechii Confederații helvetice n-au încercat să impună vreodată, cu seriozitate, limba germană acestor teritorii, odinioară supuse sau aliate. Această dublă libertate: independența politică față de Franța și autonomia lingvistică în relațiile inter-elveține au fost însă plătite de țara romandă cu prețul unor dependențe și insuficiențe destul de oneroase, arată autorul lucrării. Această libertate, pretinde el, constă în primul rînd în posibilitatea de a opune Parisului, care domină viața intelectuală și economică a Franței de-a lungul secolelor, o altă soluție — în cazul de față, adică al Elveției romande, federalismul. În studiul său intitulat *Sociologie de la Littérature*, apărut la Paris, în anul 1958, Robert Escarpit se referă la un echilibru între Paris și provincie. Dar, după cum se știe, în realitate este vorba dimpotrivă de un dezechilibru, întrucît Parisul a crescut pe seama provinciei, iar grandoarea lui include în același timp o anumită slăbiciune. Pentru Elveția romandă chestiunea se pune cu totul altfel — policentrismul sprijină, ce-i drept, forțele autonome în aspirațiile lor de a se dezvolta independent față de un centru normativ. Dar, în ciuda acestei realități, persistă eternul model, foarte atractiv, al Parisului, implicînd mereu acea scădere de tensiune între „marea" și „mica" literatură, din care rezulta odinioară — și mai rezultă și acum — un anume complex de inferioritate. Iată, așadar, una dintre acele insuficiențe la care se referă Pierre Kohler, și care alcătuiesc prețul amintitei libertăți.

În relațiile sale cu Franța scriitorul romand păstrează o atitudine definită tradițional prin bivalența paradoxală a apartenenței și, în același timp, a înstrăinării. Faptul în sine poate avea efecte pozitive și deopotrivă negative. O privire retrospectivă asupra evenimentelor îndreptățește afirmația că acea con-

știință a autonomiei literare rezultată din helvetismul de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea a fost resimțită ca un element pozitiv. Secolul al XIX-lea a păstrat și el ceva din această mîndrie de a „deveni tu însuți", mărturia fiind însuși termenul de *literatură romandă*, devenit uzual la vremea respectivă și folosit și astăzi în mod curent, în opoziție cu cel de *literatură franceză*. Căci iată ce spune la începutul acestui veac Virgile Rossel, în cunoscuta sa lucrare *Histoire littéraire de la Suisse romande (Istoria literară a Elveției romande)*, apărută la Neuchâtel în anul 1903: „...literele romande vor avea de acum înainte, pentru noi, semnificația literelor elvețiene de expresie franceză, ca dealtfel și literele ce sînt, de fapt, naționale prin originea, inspirația și evoluția lor, cum sînt cele reprezentate de autorii străini cărora țara noastră le-a devenit patrie prin adopțiune..." În același timp, un sentiment de frustrare literară și-a făcut totuși apariția în Elveția franceză a ultimului secol. Dealtfel, una din întrebările simptomatice ce nu încetează a se pune cu insistență se referă tocmai la locul pe care trebuie să-l ocupe scriitorii romanzi în lucrările privind istoria literaturii franceze, iar răspunsul cel mai frecvent este că ei au dreptul, în cea mai mare parte a timpului, la un supliment foarte sumar, fără însă a fi integrați în „marea literatură". Și cît de justificat apare atunci reproșul la adresa Franței de a-și fi însușit pe scriitorii romanzi cei mai celebri, de la J.-J. Rousseau pînă la Cendrars, considerați de metropola francofoniei ca francezi *de facto*, și de a nu ceda literaturii romande decît gloriile sale locale. Iată de ce nu întîmplător se mai aude și acum rostindu-se, în lumea literelor romande, termenul de imperialism cultural.

În secolul nostru și, mai cu seamă, începînd din 1945, această problemă apare într-o lumină diferită. Descentralizarea propovăduită de Franța însăși, desigur dintr-un interes literar și cultural bine înțeles, are fără îndoială o anumită importanță. Faimoasa formulare a lui Ramuz: „O provincie care nu e una", capătă deodată o semnificație în plus. Elveția franceză nu are nevoie să fie „mașina din spate". Ea a mers întotdeauna impo-

triva curentului, și această atitudine a ei își găsește confirmarea în zilele noastre. Pentru Canada de expresie franceză și, într-un anume sens, și pentru Belgia, situația este analoagă — ideea unei „francofonii", adică modalitatea de a fi francez, în ciuda frontierelor, și numai prin limbă, reprezentînd în acest caz o formă modernă de policentrism cultural.

Atitudinea tradițional-dominatoare a Parisului față de intelectualitatea romandă, ușor slăbită în urma dezastrului național din 1940, s-a reîntărit îndată după cel de al doilea război mondial. În 1973, după o călătorie în Franța, jurnalistul Vincent Philippe se întreba într-un articol publicat în *Feuille d'Avis* din Lausanne: de ce țara lui Camus, a lui Sartre, Jean Vilar și Gérard Philippe nu era „decît o țară mută, posacă, incapabilă de a aduce pe lume, și, înainte de toate, francofonilor, acele suflări de geniu din care s-au hrănit atîtea generații"? Iar cu prilejul unei discuții, un partener francez a ținut să-i dea riposta, pe cît de categorică, pe atît de realistă: „Ceea ce așteptați de la noi, sînteți obligați să găsiți în voi înșivă". Și dacă ne referim la istoria literaturii, această căutare de sine a început în Elveția franceză încă din primii ani ai secolului nostru, cînd ia naștere aici un curent de reînnoire care, din anumite puncte de vedere, are darul să determine începutul unei literaturi autonome și moderne ce coincide, de fapt, cu *Renașterea literelor romande*. Și pînă și perioada următoare anului 1945 rămîne marcată de acest avînt înnoitor care, în amintirea unuia dintre principalii săi promotori — Gonzague de Reynold — sună aproape ca o poveste: „În vara lui 1904, șase tineri scriitori se întîlniră și hotărîră prin jurămînt să purceadă la reînnoirea și strălucirea literaturii romande! Aceștia se numeau: Charles-Ferdinand Ramuz, Alexandre și Charles-Albert Cingria, Adrien Bory, Henry Spiess și subsemnatul, Reynold..."

Profesorul universitar Gilbert Guisan, care a adunat documentele biografice, sociale și istorice cu privire la nașterea și realizarea operei lui Ch.-F. Ramuz, vorbește de o îndelungată și înverșunată luptă, începută atunci în Elveția romandă, pentru formarea unei noi concepții artistice: „Noi ne deosebeam foarte mult unul de celălalt. Dar eram animați de o idee comu-

nă, o ideea militantă : ne săturasem de mediocritatea care plutea deasupra pămîntului unei Elveții romande adormite, ne săturasem de o literatură cu gînduri bune, dar prost gîndită..."

Drumul înnoirii a trecut mai întîi prin redacția revistei *La Voile latine*, atunci înființată, unde personajelor menționate mai sus li se alăturaseră și altele, în frunte cu Robert de Traz. Cu cîțiva ani înaintea primului război mondial, izbucni aici un conflict puternic între spiritele orientate spre o concepție „națională" a culturii, spre helvetism și „latini", cu Cingria purtător de drapel, urmat de scriitorii vaudezi, ce puneau accentul pe o definire a propriei lor identități culturale și lingvistice. În urma acestei dispute, iau naștere, în 1914, *Les Cahiers Vaudois*, conduse de Paul Budry și Edmond Gillard, prietenul și tovarășul de drum al lui Ramuz.

Expresia literară concretă a ceea ce revendica generația de la *Cahiers Vaudois* este întruchipată de creația artistică a lui Charles-Ferdinand Ramuz. Fizionomia acestei opere și a creatorului ei se află într-o perfectă corelație cu dezvoltarea literaturii romande. Referindu-se la această corelație, în cuvîntul introductiv la ediția germană a operei lui Ramuz, Werner Günther afirma cu toată claritatea că „o provincie aflată în afara frontierelor franceze a devenit conștientă de propria ei forță, cîștigîndu-și, în domeniul artistic, o identitate și o independență de care nu avusese parte pînă atunci. Iar această transformare este reprezentată în primul rînd și în mod incontestabil de opera lui Ch.-F. Ramuz". Și pentru a-și întări afirmația, el citează, în continuare, cunoscuta frază din 1913 a lui Edmond Gillard, marele animator al *Caietelor vaudeze :* „Se va putea spune : literatura romandă sau, dacă vreți, literatura vaudeză dinaintea lui Ramuz și literatura vaudeză de după Ramuz".

Acesta a fost dealtfel și punctul de vedere de la care am pornit la alcătuirea acestei culegeri de proză scurtă romandă, culegere izvorîtă din dorința de a face cunoscută cititorului român o literatură mai puțin abordată în țara noastră. Selecția este, desigur, subiectivă și — trebuie s-o mărturisim — poate

incompletă, ținînd seama de caracterul pletoric al literaturii romande. Scriitorii inserați reprezintă, după părerea noastră, formată în urma unor investigații mai largi, abia o treime a scriitorilor romanzi ce ar putea să suscite interesul major al cititorilor noștri.

Alcătuind culegerea de față nu am recurs la nici un fel de ierarhizare ; am ales criteriul cronologic și cantonal (Elveția fiind totuși o țară a cantoanelor), strădania noastră concentrîndu-se cu precădere asupra cuprinderii celor mai de seamă prozatori romanzi „dinainte de Ramuz și de după Ramuz", pentru a rămîne credincioși principiului enunțat în rîndurile precedente și pe care ni le-am însușit în întregime. Cele 21 de texte traduse și înfățișate judecății cititorilor noștri sînt precedate de prezentări mai ample sau mai sumare, în funcție de vastitatea activității literare a fiecărui autor în parte, și conțin date despre viața scriitorilor incriminați, precum și unele considerații cu privire la opera lor. De aceea ele lipsesc din cuvîntul nostru introductiv, pe care nu ne rămîne decît să-l încheiem cu speranța că străduința noastră va răspunde, măcar parțial, cerințelor exigentului cititor român, dornic să-și facă o părere despre o literatură aparținînd unei națiuni mici, care, ca și literatura română a dăruit cu atîta generozitate culturii universale opere de o inestimabilă valoare literară.

JEAN GROSU

P.S. Îmi îngădui să mă folosesc și de acest prilej pentru a mulțumi, încă o dată, Fundației *Pro Helvetia, din* Zürich, pentru amabilitatea și promptitudinea cu care mi-a facilitat obținerea bibliografiei necesare la alcătuirea culegerii de față, precum și pentru contactele pe care mi le-a mijlocit cu editorul Bertil Galand, din Lausanne, și cu scriitoarea Odette Renaud-Vernet, ale căror prețioase sugestii mi-au fost de un mare ajutor.

J. Gr.

RODOLPHE TÖPFFER

(1799—1846)

S-a născut la 31 ianuarie 1799, la Geneva, ca al doilea copil al pictorului Wolfgang-Adam Töpffer și al Jeannei-Antoinette Counis. Aici termină cursurile liceale (Collège de Genève), apoi pleacă, în 1819, pentru o scurtă perioadă la Paris, unde își regăsește numeroși prieteni — Soret, Duval, Charles Trembley ș. a. — urmează cursuri de litere și științe, frecventează concerte și spectacole de teatru. În iunie 1820 revine la Geneva, unde își continuă studiile la Academia (Universitatea) geneveză. După terminarea lor (1823), se căsătorește, întemeiază un pension, și de atunci întreprinde, în fiecare an, cu elevii săi, excursii de mai lungă durată în Elveția și Italia. Între anii 1832 și 1839 scrie cîteva zeci de povestiri intitulate *Nuvele geneveze*, apărute fie în Bibliothèque Universelle din Geneva, fie pe la diverși librari, semnate cu inițialele R. T. sau fără semnătură. De aceea, istoria acestor nuvele a pus anumite probleme chiar și celor mai erudiți cercetători. Dintre aceste lucrări le amintim, în ordine cronologică, pe cele mai importante: *Biblioteca unchiului meu*, *Casa parohială*, *Excursii în Alpi* (1832); *Teama*,

Omul care se plictisește (formă primară a primului capitol din *Moștenirea), Călătorie la Milano, Povestea domnului Jabot* — 1833 ; *Moștenirea, Elisa și Widmer, Călătorie la Genova* — 1834 ; *Excursie în oberlandul bernez* — 1935 ; *Călătorie în zig-zag prin munți și văi* — 1836 ; *Cei doi prizonieri, Lacul Gers, Valea Trientului, Henriette, Călătorie în Alpi și în Italia, Povestea domnului Crepin, Povestea domnului Vieux-Bois* — 1837 ; *Povestea lui Jules, A doua călătorie în zig-zag* — 1838 ; *Călătorii : Milano, Como, Splügen* — 1839.

Aceste nuvele, apărute în tiraje foarte restrînse și destinate îndeosebi publicului genevez, erau închinate, uneori, în semn de omagiu, unor prieteni de departe al căror scris îl admira. E cunoscută reacția francezului Xavier de Maistre (1763—1852, autorul *Călătoriei în jurul camerei mele* și al *Tinerei siberiene),* și simpatia spontană a acestuia față de prospețimea povestirilor unui confrate genevez, aproape necunoscut, al cărui stil și manieră de a scrie erau atît de apropiate de ale sale. („Un fel de înrudire literară, îi scrie el lui Töpffer, care m-ar măguli dacă nu ați respinge-o.") Trecînd prin Paris, înainte de a se înapoia în Rusia, Maistre îl sfătuia pe editorul Charpentier — care dorea o reeditare a operelor sale — să publice mai degrabă nuvelele lui Töpffer. Sainte Beuve i se alătură și se știe că ilustrul critic — care dealtfel îl admira pe Töpffer și care a consacrat operei acestuia cîteva studii excelente — a găsit cu cale, în înțelegere cu editorul, să aducă mici modificări textului original. („Cîteva cuvinte, rar întîlnite pe aici au fost ici-colo înlocuite, fără însă ca nuanța naivă a textului să aibă de suferit", îi scrie el lui Töpffer.) A fost necesară apariția ediției Dubochet (1845), ilustrată și de mai multe ori retipărită, pentru a se pune, în sfîrșit, în

circulație un text al nuvelelor conform dorinței autorului.

Théophile Gauthier spunea: „Geniul lui Töpffer este unic, iar *Nuvelele geneveze* vor dăinui în literatură ca o operă de o valoare deosebită care nu datorează nimănui nimic, ea cufundîndu-se în chip fericit într-o originalitate de o savoare absolut locală". În ce constă acest farmec, atît de particular, pe care toți sînt de acord să i-l recunoască? În primul rînd în armonioasa îngemănare a firescului și a fanteziei. Ceea ce caracterizează esențialmente maniera lui Töpffer, scria Auguste Blondel, este că lucrările sale de imaginație, ca de pildă povestirile despre plimbările în Alpi, poartă pecetea originalității unor călătorii în zig-zag în lumea fanteziei și a sentimentului. Cu alte cuvinte Töpffer seduce, în cele din urmă, atît prin veselia, cît și prin adînca sa gingășie. Iar dacă această veselie merge, poate, uneori pînă la ironia cea mai caustică, ea nu este niciodată amară, păstrîndu-și mereu aceeași sensibilitate — chiar și în *Elisa și Widmer*, de bunăseamă cea mai romantică dintre nuvelele sale — fără să se transforme vreodată în sentimentalism.

Rodolphe Töpffer gustă, nespus de mult, farmecul „călătoriei" pe jos. Nimeni n-a știut mai bine ca el să-i laude virtuțile: „Toți aveau catîri, scrie la începutul povestirii *Valea Trientului*, numai eu mergeam pe jos; dar, în această țară muntoasă, pietonul are asupra celorlalți avantajul vitezei, precum și pe acela al unei deplne libertăți a atitudinilor și comportărilor sale." Această libertate îl caracterizează dealtfel în întregime pe Töpffer. În mijlocul naturii generoase îi place să situeze și să facă să se manifeste suflete frumoase și caractere nobile, de o perfectă moralitate, ceea ce nu exclude însă, cîtuși de puțin, veselia și umorul de bună calitate. Dacă se amuză, cu îngăduință, pe seama unor turiști su-

ficienți și plini de morgă (englezi înfumurați și disprețuitori, francezi prea flecari, elvețieni supărăcioși și alți palavragii), lui Töpffer îi place în același timp să „picteze" tinere făpturi, drăgălașe, amabile și timide, de o adîncă puritate sufletească și îndeosebi tinere fete. „În călătorie, inima adoptă atitudini românești și aventuroase, se deschide mai prompt și e, categoric mai tandră", mărturisește el în aceeași povestire *Valea Trientului.*

Excelențe lucrări — unele mai vechi, ca de pildă a lui A. Blondel, altele de dată mai recentă, cum ar fi *Töpffer al nostru* de Paul Chaponnière, ori eseul lui Pierre Courthin, *Geneva sau Portretul Töpfferilor*, nu lasă să ne scape aproape nimic din ceea ce a însemnat scurta existență a acestui om cu preocupări multiple, minunat tată de familie, director de internat, profesor (din 1832) la Academie, deputat în Consiliul reprezentativ al țării, jurnalist, critic de artă, caricaturist și pamfletist, a acestei ființe inteligente, oneste și pașnice, care mai găsea timp să scrie — pentru plăcerea lui și a altora — nuvele, povestiri de călătorie și chiar romane.

Se stinge din viață la 8 iunie 1846, în Geneva natală.

INCENDIUL

Mă aflam la unul dintre prietenii mei, căsătorit, tată de familie, pe atît de fericit și de vesel, pe cît de puțin eram eu. Și el și tînăra lui soție se copleșeau cu tot felul de drăgălășenii, schimbînd între ei niște priviri pline de o autentică tandrețe și, din unele mici atenții, din numeroase manifestări, în aparență lipsite de importanță, îmi puteam da seama de intima lor uniune sufletească. Le

plăceau aceleași feluri de mîncare, și unul și celălalt beau fără excepție aceeași băutură ; coaja de pîine, anume lăsată de unul, era rîvnită într-ascuns de celălalt, apoi devorată cu voluptate ; preocupați în asemenea măsură de reciproca lor afecțiune, mie nu-mi vorbeau decît de formă, și astfel mă aflam acolo ca un al treilea, necesar, în cel mai bun caz, pentru a condimenta un pic manifestările lor de dragoste inocentă și castă.

Mă plictiseam de moarte, cu atît mai mult cu cît, spre necazul meu, mă plictiseam, împotriva propriei mele voințe, și în ciuda sfaturilor lăuntrice pe care mi le dădeam întruna. „Să știi, îmi spuneam, să știi să te bucuri de acest înduioșător spectacol ; și, făcînd o întoarcere în tine, să știi să pizmuiești această pereche, pe cît de fericită, pe atît de amabilă, să știi să pizmuiești această bucurie din care numai de tine depinde să guști și tu. Să știi..." — „Te rog, îi răspundeam acelei voci vrednice de stimă, te rog să taci. Semeni cu nașul meu. Cu nașul meu care te îndeamnă să-mi vorbești astfel. Lasă-mă să mănînc în tihnă acest cotlet ; pentru moment, e singura mea plăcere, unica mea dorință."

E neîndoios că unul dintre lucrurile ce dăunează la maximum bunei influențe a reproșurilor lăuntrice este timbrul vocal, impresia că în sinea noastră le dăm ascultare. Mult timp n-am izbutit să deosebesc vocea conștiinței de vocea preceptorului meu. Și astfel, cînd îmi vorbea conștiința, aveam impresia că o văd îmbrăcată în negru, într-o ținută exemplară, cu ochelarii pe nas. Îmi părea că perorează, ca de obicei, făcîndu-și zelos meseria, spre a-și cîștiga salariul. De aceea, cum se apuca să mă dirijeze, începeam să protestez, cu tonul cel mai respectuos și deopotrivă cel mai insolent cu putință, mereu dornic de a mă sustrage dependenței sale și de a face altfel decît încerca să-mi sugereze. De unde am tras o învățătură, pe care într-o bună zi intenționez s-o pun în aplicare, și anume, să le ofer copiilor mei un

preceptor atît de binevoitor, şi de indulgent, înzestrat cu o bunătate atît de firească, şi lipsit de orice pedanterie şi afectare, încît dacă vreodată conştiinţa lor ar fi să îmbrace forma acestui demn profesor, ea să fie cu atît mai îndreptăţită să-i conducă şi să se facă ascultată. Ce păcat de asemenea puncte de vedere atît de înţelepte despre educaţia copiilor, cînd vocaţia mea pentru căsnicie e atît de îndoielnică !

Îmi mîncam, deci, cotletul. Cînd l-am terminat, îmi trecuse pofta de mîncare, şi aşteptam nerăbdător să se încheie această masă pe care, dimpotrivă, gazdele mele o prelungeau, sporovăind şi mestecînd de zor. Ce deplină concordanţă în apetiturile lor, îmi spuneam în sinea mea, dar mai ales ce apetit ! Cum e cu putinţă să mănînce atît de mult două fiinţe ce se iubesc ? Aşadar, aici te aduce iubirea conjugală ! Cît de mult se deosebeşte ea de iubirea pasionată, a cărei tulburare te farmecă, de acea iubire ce trăieşte numai din visurile ei şi se hrăneşte din propria-i flacără ! Şi tu te gîndeai, Edouard (acesta este numele meu de botez), tu te gîndeai...

— Sînteţi foarte îngîndurat, îmi spuse în clipa aceea, cu amabilitate, tînăra soţie a prietenului meu. Ce aveţi ?

— E trist, se grăbi să-i răspundă acesta în locul meu, aşa cum sînt mai toţi holteii. Apropo, cum stai cu dragostea, Edouard ?

— Sînt mai puţin avansat decît voi.

— Sper...

— Şi eu !

Nu ştiu cum mi-au scăpat din gură acele cuvinte nepoliticoase. Prietenul meu amuţi; soţia lui începu să vorbească despre altceva, iar eu, ruşinat şi furios pe mine însumi, făceam în tăcere mici cocoloaşe din miez de pîine şi regretam cumplit că nu rămăsesem să cinez la mine acasă, unde nu aş fi fost nepoliticos cu nimeni. De îndată ce mi-am putut îngădui, fără să încalc prea mult regulile bunei cuviinţe, mi-am luat rămas bun şi m-am întors acasă.

Aici ardea un foc straşnic ; mi-am scos obişnuita scobitoare. Nu cunosc un mijloc mai bun care îmi ajuta să treacă vremea mai uşor, ca scobitoarea. Fără scobitoare, există acel îndelungat interval ce se scurge între cină şi reuniunile de seară, în care niciodată nu ştiam ce să fac. Şi totuşi, aceasta este una dintre acele distracţii plăcute, ce se cuvine a fi mai curînd gustată decît descrisă.

În ziua de care vorbesc, tot desfătîndu-mă în felul ăsta, mă gîndeam la prietenul meu, tatăl de familie, şi, reconstituind în minte chipul, tonul, fraza lui, mă felicitam aproape de răspunsul tăios pe care i-l dădusem. În fond, există de cînd lumea o tainică pizmă între tinerii căsătoriţi şi bătrînii holtei ; şi, oricum, nu poate fi între ei o simpatie intimă şi neştirbită. Tinerii căsătoriţi îl deplîng pe bătrînul holtei, dar compasiunea lor, dacă nu mă înşel, seamănă a bătaie de joc. Bătrînul holtei îi admiră pe tinerii căsătoriţi, dar admiraţia lui e vecină cu zeflemeaua. Îmi spuneam, aşadar, că nu greşisem retezînd scurt glumele lor proaste ; era dreptul meu, al celui mai slab, pentru că eram unul contra doi.

— Domnule !...

— Ce s-a întîmplat ?

— Vai, domnule !

— Ei, spune odată... ce s-a întîmplat ?

— Se dă alarma de incendiu !

— N-o să fie nimic.

— Patru case, domnule !

— Unde ?

— În foburg.

— Adu-mi apă caldă, să mă bărbieresc.

— Domnul vrea...

— Vreau să mă bărbieresc.

— Domnul n-aude strigătele ?

— Ba da.

— Şi totuşi să-i aduc apă caldă ?

— Da, neghiobule ! Nu cumva, pentru că se strigă „arde", ai vrea să nu mă bărbieresc ?

„Asigurările sînt într-adevăr o treabă bună, îmi spuneam, în timp ce-mi scoteam cravata ; iată niște oameni care pot privi cum le arde casa, în deplină liniște, cu brațele încrucișate. Secăturile, schimbă cocioabele pe case noi. O mică neplăcere, ce-i drept ; dar ce înseamnă ea, față de ce era altădată ? ! Oricum, e o fericire pentru societățile de asigurări că vîntul nu bate prea tare."

— Ei, ce se aude, îmi aduci odată apa caldă ?

— Poftiți !...

— Am impresia că tremuri.

— Vai, domnule... șase case !... toate în flăcări... acum e amenințat și cartierul nou... Și maică-mea, care nu stă prea departe !

— Și tu nu știi, neisprăvitule, că, pe lîngă ajutoarele din ce în ce mai numeroase ce se acordă, casele sînt asigurate ?

— Ba da, domnule ; dar maică-mea nu are decît mobila... Dacă domnul...

— Să te duci acolo tocmai acum cînd o să am nevoie de tine ? Bine, du-te, și vino repede să-mi spui ce se petrece, iar la întoarcere, să-mi cumperi o apă de colonie.

Am început să mă săpunesc, cu un interes cu atît mai viu cu cît încercam un săpun nou, îmbunătățit. Spuma mi se părea pe atît de bogată și de pufoasă pe cît de fin și de delicat era parfumul ei ; încît înjuram de mama focului acest incendiu blestemat. Între timp, clopotele orașului băteau de zor, strigăte lugubre răsunau pe străzile vecine, și cîrduri de oameni veneau necontenit să ia din fața casei mele gălețile orașului păstrate aici, sub un șopron. La auzul acestui vacarm, m-am apropiat de fereastră, desfătat de o tainică emoție, stîrnită, de obicei, de scenele gălăgioase. Se lăsase noaptea, așa că oamenii nu-i vedeam deloc ; în schimb am zărit pe cer o licărire roșiatică, peste care acoperișurile și hornurile caselor se conturau într-un negru opac. Cîteva reflexe ajungeau pînă la turnul mare al catedralei, din vîrful căreia clopotele neliniștite îmi trimiteau neîncetat dangătul lor — puter-

nic și asurzitor, cînd limbile izbeau din partea mea, și slabe, ca un murmur îndepărtat, cînd ele izbeau din partea cealaltă. Înălțător spectacol ! îmi zic în sinea mea, și mă întorc la oglindă ca să-mi continui bărbieritul.

Fu o muncă îndelungată și foarte anevoioasă, necesitînd cele mai mari precauții, din pricina unei mici tăieturi pe jumătate cicatrizată de pe muchia bărbiei ; și-apoi, din cînd în cînd mă mai duceam să văd cum sporesc văpăile roșiatice, care nu conteneau să crească în întindere și intensitate. Mănunchiuri de scîntei scăpărătoare începuseră să țîșnească spre înaltul văzduhului ca niște jerbe, coborînd apoi, grațioase, cu strălucirea unui gigantic foc de artificii. De fapt, îmi spuneam eu, trebuie să fie un spectacol foarte frumos și ard de nerăbdare să trec pe acolo înainte de a mă duce la cazinou. M-am grăbit, deci, să-mi termin toaleta și, după ce mi-am încheiat paltonul și mi-am pus mănușile reci, am ieșit, îndreptîndu-mă spre foburg. Străzile erau pustii, prăvăliile se închiseseră ; am întîlnit doar două-trei echipaje care duceau la cazinou cîteva persoane cunoscute.

Curînd am ajuns în foburg. Nenorocirea era cumplită, efectul sublim. Patru-cinci acoperișuri aprinse azvîrleau spre cer volburi de flacără și fum și, în mijlocul acestei scene lugubre, o lumină sărbătorească învăpăia cheiurile, pădurile și miile de oameni agitați în dezordinea și larma ce domneau acolo. Locuitorii caselor amenințate aruncau mobilele pe fereastră sau cărau prin mulțime lucrurile cele mai de preț, ducîndu-le într-un templu din vecinătate, ce le fusese deschis pentru a le depozita. Șiruri lungi de bărbați, femei, copii, ajungînd pînă la rîu, treceau gălețile din mînă în mînă pînă la pompe, al căror duduit cadențat acoperea strigătele mulțimii. În mijlocul focului, oameni înarmați cu topoare doborau grinzile aprinse, în timp ce alții, de pe casele vecine, îndreptau spre inima uriașului rug jetul zgomotos al pompelor.

— Se știe, l-am întrebat eu pe un bărbat foarte activ, se știe cum a izbucnit focul ?

— Treci în coloană ! îmi spuse el.

— Prea bine. Dar răspunde-mi : se ştie...

— Sluga domniei voastre.

Omul mi s-a părut de o grosolănie nemaipomenită ; şi m-am apucat să deplîng în sinea mea urîta purtare a claselor de jos, atît de obişnuită azi, cînd o persoană bine crescută abia se încumetă să se adreseze trecătorilor, chiar dacă foloseşte forma cea mai politicoasă. Dar o altă voce îmi întrerupse aceste reflecţii.

— Hei, muşteriul de colo cu mănuşi albe, vino să dai o mînă de ajutor ! Să-i facem loc...

Mi-am îndreptat paşii în altă parte, adînc rănit de această apostrofare insolentă, adresată pe un ton atît de familiar.

— Aici ! aici ! Planton, adu-l încoace pe inimioara asta de aur !

Indignat, am luat-o spre stînga.

— Hei, aici, marchizule !

Exasperat, am luat-o spre dreapta.

— Ascultă, pramatie, dacă nu vii să muncești, îţi dau să bei din apa rîului !

Jignit de moarte în sentimentele mele cele mai onorabile, m-am hotărît să părăsesc această societate detestabilă pentru a mă duce imediat la cazinou.

— Pe aici nu se trece ! îmi spuse un slujbaş, barîndu-mi calea cu puşca.

— Scuză-mă, domnule, dar ar trebui să-ţi dai seama după ţinuta mea că ordinul dumitale nu mă priveşte pe mine. Mă duc la cazinou.

— La cazinou ! Mii de tunete ! nu vezi că n-avem destule braţe ? Hai, mişcă ! Încolonarea !

— Ştii, prietene, că ai putea să te căieşti amarnic de grosolănia dumitale ? Nu ţin neapărat să-mi spui cum te cheamă, dar pleacă de-aici, imediat !

— Mă numesc Louis Marchand, şi nu mă tem de dumneata, sînt vînător din al cincilea, ai căpitanului Ledru. În front, secătură ! Crezi oare că oamenii ăştia

cumsecade muncesc în apă de plăcere ?... Cazinou, ai !... Te duci să dansezi, nu-i aşa ? cînd femeile astea rebegesc...

În timpul acestei discuţii, acoperişurile în flăcări se prăbuşiră cu un trosnet înfiorător, după care urmă o clipă de linişte, căci imensa mulţime, cu ochii aţintiţi asupra acestui sinistru spectacol, îşi întrerupsese lucrul... Se auzea desluşit sfîrîitul flăcărilor, căruia i se alătură zgomotul surd al unei pompe sosite în acel moment dintr-o comună îndepărtată. Pe neaşteptate, apăru un bărbat călare care strigă :

— Curaj, curaj, prieteni ! focul va fi răpus curînd.

Mai multe persoane se grăbiră să-l înconjoare, şi eu l-am auzit spunîndu-le :

— Focul se-ntinde în cartierul nou, a ajuns pînă la fînul din Balance. Ducem lipsă de braţe. Trei oameni au pierit...

După care porni din nou în galop, şi dispăru.

— La treabă ! se aud strigăte din toate părţile, la treabă ! focul a ajuns în cartierul nou !

Tîrît de mulţime, m-am trezit şi eu pe neaşteptate formînd unul dintre inelele imensului lanţ omenesc.

La început, nici n-am avut timp să mă recunosc. Găleţile se succedau cu o repeziciune neîntreruptă şi, din lipsă de obişnuinţă sau de îndemînare, le zgîlţîiam pe toate, vărsînd apa peste mine, în dauna veşmintelor mele. Eram foarte necăjit, căci nu renunţasem încă defel la intenţia mea iniţială de a mă duce la cazinou. Am vrut să-mi scot mănuşile, dar erau atît de lipite de mîini, încît a trebuit să mă las păgubaş de această operaţie care mi-ar fi luat mai mult timp decît aveam la dispoziţie. Eram plasat undeva, pe chei — foarte aproape de locul unde lanţul omenesc atingea rîul — pe nişte trepte ce coborau în apă. Acolo, pe un frig aspru, bărbaţi în bluze, cu picioarele în apă pînă la genunchi umpleau fără odihnă găleţile, la lumina unei torţe ; şi, în zdruncinarea acestui lanţ, înclinat pe un povîrniş abrupt, ei primeau pe umeri o parte din apa pe care o întindeau apoi celor

aflați deasupra lor. În preajma mea, femei de toate vîrstele, dar nu de toate condițiile, alcătuind partea cea mai numeroasă, apoi, cîțiva salahori și lucrători împlineau restul verigilor. Cu toate că ne aflam destul de departe de incendiu, vîntul, suflînd cu putere, abătea asupra noastră o ploaie de foc ce venea să întregească impresia acestei scene cutremurătoare.

Au fost momente cînd, insultat, indignat, nu mă gîndeam decît la sălile cazinoului, unde puteam să mă duc și să șterg ofensele aduse domnității mele ; dar, introdus aproape cu sila în mijlocul acestei scene, gîndurile mele intraseră pe alt făgaș, și, în ciuda frigului, a apei și a nemulțumirii, treceam încet-încet sub imperiul unor emoții vii și antrenante, al căror farmec puternic îmi era necunoscut. Un soi de fraternitate întemeiată pe nevoia comună de într-ajutorare, ardoarea muncii, conștiința de a fi util, făceau să domnească în jurul meu o voioșie caldă, ce se manifesta prin glume lipsite de grosolănie, prin gesturi pline de un generos devotament.

— Hai, femeie, dă-mi locul dumitale, treci la gălețile goale.

— Lasă, prietene, sînt spălătoreasă : meseria mea e să țin mîinile în apă...

— Hei, mănuși albe, nu la balul ăsta te-ai pregătit să mergi ! Vrei să schimbăm locul ?

— Îți rămîn îndatorat, om bun, eu abia acum încep.

— Curaj, prietene, asta mlădiază brațele !

— La naiba, spălătoreaso, cămășile noastre se spală fără dumneata : jaboul meu e-n albie. Dar ducă-se naibii !... Gata, înainte ! una, două ! dreapta, stînga !

Deodată, lîngă mine apăru un bărbat.

— Vrei să bei ? îmi spuse.

— Vreau, cum să nu, prietene, dar după ceilalți, după această femeie de treabă care muncește de mai multă vreme ca mine.

— Hai, bea, fără mofturi !

Şi beau cel mai bun pahar de vin pe care l-am băut vreodată.

În timp ce mă lăsam cucerit de aceste emoţii tulburătoare, mă simţeam pătruns puţin cîte puţin de un sincer respect faţă de acei oameni în bluze, a căror muncă neobosită şi grea o puteam vedea la lumina pîlpîitoare a torţei. Numai zelul, abnegaţia şi devotamentul simplu, dar neprecupeţit al salahorului, care evaluează la un preţ scăzut serviciile sale indispensabile, erau, pentru toţi, singurul mobil al activităţii lor dezinteresate. Ei n-aveau timp nici să flecărească, nici să participe la voioşia ce domnea în rîndurile noastre ; pentru ei, privelişte incendiului nu era prilej de odihnă, şi nici privirile recunoscătoare ale mulţimii prilej de răsplată. Astăzi, mă gîndeam în sinea mea, aceşti oameni cumsecade fac, în bezna nopţii, cea mai anevoioasă dintre munci ; mîine, la lumina zilei, ei vor reintra neştiuţi în rîndurile obscure ale tovarăşilor lor de muncă... Şi un sfînt respect, o admiraţie entuziastă, o veneraţie plină de recunoştinţă îmi cotropeau inima, silindu-mă să îngenunchez la picioarele lor ; mă simţeam onorat că izbutisem să le fiu de ajutor, mai mult decît fusesem onorat vreodată de surîsul celor sus-puşi, sau de primirea măgulitoare a celor puternici. În acel moment, trăsurile pe care le întîlnisem în aceeaşi seară îndreptîndu-se spre cazinou apăreau în imaginaţia mea ca să-mi şteargă din minte dispreţul cel mai trufaş, făcînd astfel să mă bucur cu entuziasm că egoismul nu mă îndemnase, ca pe ei, să prefer emoţionantei fraternităţi cu spălătoresele şi salahorii, anosta societate a celor trîndavi şi infatuaţi.

Precum vezi, cititorule, îmi schimbasem rolul. Nu mai eram omul blazat, plictisit, pe care îl cunoşteai ; nu mai eram domnul care venise să asiste la incendiu ca la un spectacol curios. Nu mai eram trîndavul insultat de muncitori ; ci, dimpotrivă, printr-o transformare destul de hazlie pentru dumneata care citeşti aceste rînduri, de-

venisem omul cel mai pornit împotriva trecătorilor pe care din locul unde mă aflam îi vedeam foindu-se de colo pînă colo, fără să pună mîna la treabă.

— Hei, muşteriule, strigam, vino aici ! Mai e loc, intraţi în rînd, domnilor ! Hei, creaturi nelegiuite ! Vedeţi ? Aceşti oameni stau de şase ore în apă, şi voi vă plimbaţi cu braţele încrucişate ! Hei, planton, pune bîta pe leneşii ăştia ! Ce spuneţi, scumpă doamnă, nu e ruşine ? Şi dumneavoastră, domnişoară, vă conjur, retragеţi-vă : o să îngheţaţi de frig, şi sînteţi prea tînără pentru această muncă !

Copila căreia mă adresasem astfel se afla chiar în faţa mea. N-o remarcasem de la început, în învălmăşeala şi întunericul ce domneau acolo ; dar, pe măsură ce lumina creşcîndă a incendiului îmi îngăduise să disting feţele celor din jur, trăsăturile ei, tinereţea şi albul delicat al braţelor sale plăpînde îmi atrăseseră încetul cu încetul atenţia, la fel ca blînda compasiune pe care o vedeam sclipind în privirile ei ori de cîte ori îşi întorcea ochii în bătaia flăcărilor. Pe nesimţite, toate impresiile pe care le descriu acum se confundau cu sentimentul ce mă încerca văzînd această fată frumoasă, care, la o vîrstă atît de fragedă, venise să-şi alăture firavele braţe la munca robustă a mulţimii. Nutream o duioşie neţărmurită pentru ea şi, în ciuda faptului că acesta era sentimentul care mă îndemna să-i dau sfatul de a se retrage, simţeam de pe acum că absenţa ei m-ar fi lipsit de o dulce beţie şi ar fi curmat în mine vraja întregii scene în care cunoscusem, pe neaşteptate, emoţii atît de vii.

Nu răspunse la vorbele mele decît prin cîteva cuvinte sfielnice, din care am înţeles că-şi aştepta mama, ca să poată pleca, pentru că o ezitare cu totul firească o silea să rămînă mai degrabă pe loc, decît să pornească la drum de una singură sau să fie la cheremul vreunuia dintre bărbaţii din jurul ei. Dar chipul copilei arăta din ce în ce mai istovit, şi vecinii observaseră că mîinile ei vlăguite nu mai puteau face faţă muncii în lanţ. Unul dintre

ei, chiar cel ce mă apostrofase, zicîndu-mi „mănuşi albe“ îi spuse :

— Micuţo, lasă treaba asta pe seama noastră şi du-te acasă să te încălzeşti. Vrei să te conduc eu ? Cine-mi ia locul ?

— Ia-l dumneata pe al meu, am strigat, o conduc eu !

— Cu plăcere, domnule „mănuşi albe“ ! Drum bun ! iar noi, fraţilor, la treabă ! Atenţie, trupă ! Doi timpi, trei mişcări ! De cînd tot bea, afurisitul, ar fi trebuit să-i treacă setea. Bravo, mămucă Babi, te-ai asigurat : crucea de onoare te aşteaptă ! De-o fi să crape dracul, dumneata l-ai umflat. Aşa ! O opinteală şi, gata, îi dăm drumul !

În timp ce hohotele de rîs însoţeau cuvintele de duh ale acestui om glumeţ şi cumsecade, eu prinsesem mîna îngheţată a copilei şi, îndepărtîndu-mă de lanţ, mă îndreptam grăbit spre străzile întunecate, unde văpaia incendiului nu mai răzbătea. Văzîndu-mă singurul protector al acestei fiinţe gingaşe, m-am simţit cuprins de o tulburare atît de plăcută, încît am uitat cu desăvîrşire s-o întreb unde locuieşte, ca să ştiu încotro s-o conduc. Mergea foarte repede ; după un timp însă îşi încetini pasul, pentru ca în cele din urmă să se oprească, frămîntată parcă de ceva. Nu-mi puteam da seama dacă era efectul emoţiei sau o indispoziţie pricinuită de frig ; am sprijinit-o de un braţ, cu celălalt mi-am descheiat paltonul şi am învelit-o, fericit la culme că puteam da acestui veşmînt o întrebuinţare atît de agreabilă. Peste cîteva clipe, făcînd un efort, îmi spuse cu o voce tinerească şi sfioasă, al cărei sunet îmi fermecă urechea :

— Domnule, văd că n-o găsesc pe mama, permiteţi-mi să mă duc singură...

— Nu pot, i-am răspuns, nu pot să vă satisfac această cerere, oricît aş dori să nu vă supăr. Sînteţi suferindă, şi n-am să vă părăsesc pînă nu veţi fi acasă, înconjurată de grija ce vi se cuvine. Pînă acolo, binevoiţi a avea

încredere în mine : tinerețea dumneavoastră îmi inspiră, deopotrivă, mult respect și interes...

Nu răspunse nimic, și ne continuarăm drumul. Îi simțeam brațul tremurînd sub brațul meu, și tulburarea sfiiciunii clătinîndu-i mersul. Cînd am ajuns în dreptul unei alei, fata își retrase brațul și spuse :

— Aici stau, domnule, vă mulțumesc...

— Dar mama dumneavoastră e acasă, sau altcineva ?

— Mama nu poate să mai întîrzie mult ; vă mulțumesc, domnule.

— În cazul acesta, îngăduiți-mi să mă conving, pentru că, deocamdată, nu cred să fie nimeni la dumneavoastră, iar prin vecini nu zăresc nici o lumină. Vreți să mergeți înaintea mea ? Socot că e mai cinstit să vă las în mîinile mamei dumneavoastră, decît să afle că v-a condus un necunoscut.

În timp ce-i vorbeam astfel, sfioasa copilă văzu un trecător și intră repede în alee. Am urmat-o. În locul acela întunecat nu am mai îndrăznit să-i ofer brațul, nici s-o sperii apropiindu-mă de ea ; în capul scării însă, sesizînd că am greșit o treaptă, fata îmi întinse mîna cu un gest involuntar, și deodată m-am simțit cuprins de acea tulburare vie — începutul adevăratei iubiri — pe care nu avusesem prilejul s-o cunosc niciodată în lumea sentimentelor false și interesate a înaltei societăți.

Cînd ajunse la etajul al treilea, tînăra deschise o ușă. Mi se păru că o văd lăcrimînd.

— Aveți vreo supărare ? am întrebat-o.

— Nu, domnule... dar... nu știu cum să vă rog să plecați... Cred că nu se cuvine să intrați aici, la această oră...

— N-am să intru, îi spun, dacă, într-adevăr, vă supăr atît de tare ; dar voi aștepta aici, în prag, pînă se întoarce mama dumneavoastră. Intrați, aprindeți o lumînare, odihniți-vă și, chiar dacă sufăr rămînînd afară, nu-mi invidiați bucuria de a crede că veghez asupra dumneavoastră pînă va veni cineva să mă înlocuiască.

Îmi lăsă paltonul și intră în casă ; peste cîteva clipe, flacăra unei lumînări dezvălui un colțișor modest : un soi de bucătărie, curată și frumos aranjată, unde cîteva mobile elegante contrastau cu obiectele de menaj ce străluceau de curățenie pe policioare.

În acel moment nu puteam să-i văd trăsăturile feței ; dar umbra tinerei făpturi, proiectată pe perdeaua ce ascundea, în fundul camerei, un alcov retras, îmi îngăduia să ghicesc un trup fermecător și totodată grația unei ținute nobile, înfrumusețată și mai mult de frageda-i tinerețe. Îmi dădeam seama, după unele mișcări ale umbrei, că fata își aranja părul răvășit, ale cărui umbre le zăream vălurind în jurul unui gît pe care văpaia incendiului mi-l dezvăluise de-o elegantă frumusețe. Oricît de imperfect era acest spectacol, mie mi se părea încîntător, și în fiecare clipă inima mea se dăruia tot mai mult captivantei desfătări a unui sentiment plin de vrajă și vioiciune.

Totuși, clipele se scurgeau într-o adîncă tăcere. Doar umbra îmi arăta cîte ceva din ființa al cărei chip ochii mei nerăbdători erau încă împiedicați să-l privească. Am văzut-o așezîndu-se cu capul lăsat pe brațe ; deodată însă o clătinare, pusă la început pe seama flăcării tremurătoare a lumînării, dădu naștere în mintea mea unor închipuiri ce începeau, întrucîtva, să mă neliniștească. Priveam cu teamă chipul ce părea să se aplece, pentru a se ridica din nou, cu prețul unui efort, și aveam senzația că aud niște gemete înăbușite ; pînă la urmă, nemaiputîndu-mi stăpîni tulburarea, am dat buzna în odaie, unde am văzut-o pe tînără palidă și cu ochii stinși, gata să cadă, răpusă de povara oboselii, a neliniștii și a emoției. Într-o clipită, fu în brațele mele ; am dus-o în patul ascuns de perdeaua alcovului, am acoperit-o repede cu paltonul meu, apoi, căutînd prin bucătărie, am descoperit la iuțeală o sticlă cu oțet și i-am umezit ușor fruntea și tîmplele.

Nu conteneam să mă neliniștesc de starea copilei și să mă simt încurcat de situația mea ; nu pentru că mi se părea mai frumoasă decît toate situațiile de care avusesem parte pînă atunci ci pentru că, într-adevăr, prezența mea o putea compromite și mîhni tocmai pe ființa care, pe neașteptate, îmi devenise atît de dragă. Pe măsură ce îngrijirile mele îi aduceau o oarecare ușurare, mîna ei gingașă făceau niște semne ce trădau înduioșătoarele temeri ale sfiiciunii. M-am retras de lîngă pat, dorind din tot sufletul întoarcerea mamei, singura care putea să-i aline spaimele tinerei bolnave. De mai multe ori mi s-a părut că aud, din prag, un zgomot prevestindu-i apropierea ; dar, înșelat în așteptări, reveneam curînd la nedumeririle mele.

Peste cîteva momente de tăcere, am tras cu grijă perdeaua la o parte, și am văzut-o dormind liniștit. Dintr-un scrupul, a cărui cauză am înțeles-o, îndepărtase de pe ea paltonul și se învelise cu plapoma. N-am putut rezista dorinței de a-i contempla trăsăturile, și astfel, după ce am apropiat lumînarea, ochii mei au avut prilejul să se desfete cu priveliștea unei frumuseți accentuate de aerul unei grații firești și de blînda strălucire a unei palori tulburătoare. Cîteva bucle răvășite, îi acopereau pe jumătate fruntea feciorelnică, în timp ce gîtul delicat se odihnea pe părul ei lung și despletit. Nu cunoscusem situații mai amețitoare și nici nuri mai atrăgători care să-mi seducă privirea ori să-mi cufunde inima în delirul celor mai răscolitoare simțăminte. Și totuși, aș fi fost în stare mai degrabă să-mi străpung pieptul cu sabia, decît să fi îndrăznit să pîngăresc cu o singură atingere a buzelor trandafirii acestor obraji imaculați. Mă aplecasem cu gîndul să sorb răsuflarea a cărei suavă mîngîiere ar fi fost deajuns ca să-mi ungă inima și imaginația cu cele mai curate miresme ale iubirii...

— Asta-i mîrșăvie ! Ce faci dumneata aici ? Cine ești ?

M-am întors, aprins la față și tremurînd ca un vinovat.

— Doamnă, am început eu să bolborosesc, nu fac nimic rău... Veţi afla singură de la copila dumneavoastră, de îndată ce se va trezi din somnul care o va linişti după indispoziţia...

— Ce indispoziţie ? îmi curmă ea vorba, coborînd glasul. Ce cauţi dumneata aici ? Eu nu sînt mama ei.

— Dacă nu sînteţi mama ei, cu ce drept vă supăraţi pentru îngrijirile acordate unei copile pe care întîmplarea a dat-o în paza mea ?...

— În paza dumitale ? ! Nimic de zis, într-adevăr e bine păzită !... Nu ţi-e ruşine, ticălosule, să te furişezi într-o casă cinstită ? !... Ieşi...

— Păreţi furioasă din pricina unor josnice bănuieli, distinsă doamnă. Şi, iată, în loc să plec, aşa cum aveam intenţia să fac, după ce aş fi lăsat această importantă misiune pe seama unor mîini sigure, vorbele şi înfăţişarea dumneavoastră mă obligă să rămîn pe loc...

— E vecina noastră, domnule, spuse atunci tînăra, cu o voce tremurătoare ; nu are de unde să vă cunoască bunătatea... Lăsaţi-o vă rog, cu mine, şi primiţi mulţumirile pe care vi le datorez...

— O fac pentru că mă rugaţi dumneavoastră... Dar n-aş putea să vă mai fiu de folos încercînd s-o găsesc pe mama dumneavoastră, sau să-i duc veşti ?...

— Va fi găsită şi fără dumneata, reluă cu brutalitate vecina ; vezi-ţi de drumul dumitale.

Fără să-i mai răspund acestei femei, mi-am luat rămas bun de la gingaşa copilă, exprimîndu-mi dorinţa de a o vedea cît mai curînd restabilită şi intenţia de a veni să mă interesez de sănătatea ei. După care am ieşit, fără să mă mai gîndesc la paltonul meu rămas la piciorul patului.

Eram indignat de comportarea acestei vecine şi adînc rănit de faptul că fusesem surprins în singura clipă cînd o curiozitate, cu totul firească, mă împinsese să mă apropii de pat ; dar, în acelaşi timp, după regretul cu care mă îndepărtam de sărăcăcioasa cocioabă, mi se părea că-mi

lăsasem inima în ea. Pe măsură ce înaintam, acest trecut atît de apropiat căpăta, încetul cu încetul, culoarea unui vis îndepărtat, pe care mă străduiam să-l reiau și, în timp ce-l confruntam cu o sumedenie de impresii noi, rătăceam pe străzi, fără să mă mai gîndesc la locuința mea, la incendiu sau la ora tîrzie. Simpla vedere a unui trecător făcea să-mi bată inima ; în fiecare persoană mă așteptam s-o văd, s-o recunosc pe mama protejatei mele, și în aceeași clipă o înconjuram cu toată afecțiunea și cu tot respectul pe necunoscuta care-i dăduse viață iubitei mele. Iubită ! așa începusem să-i spun în inima mea, în acest tainic sanctuar, unde nici o opreliște nu pune stavilă afecțiunii limbajului, unde singură iubirea dictează cuvintele, dăruindu-le blîndețea, vraja și strălucirea lor.

După ce rătăcisem așa multă vreme, m-am pomenit deodată în vecinătatea foburgului. Abia atunci m-am gîndit la incendiu, și întîmplările serii îmi reveniră în minte ca niște impresii aproape șterse, în mijlocul cărora regăseam mereu imaginea copilei, mîinile ei albe încleștate pe mînerul găleții, privirea ei frumoasă, în care se răsfrîngea strălucirea puternică a flăcărilor. Și astfel, reluîndu-mi amintirile una cîte una, o conduceam din nou acasă și iar o acopeream cu paltonul și o luam de mînă, în întuneric ; dar, mai ales, simțeam cu emoție pe brațele mele urma corpului ei tînăr, și retrăiam cu desfătare clipa aceea cînd, încărcat cu acea dulce povară, o duceam la patul ei, în singurătatea tulburătoare a locuinței sale. Răpit de aceste gînduri, treceam aproape fără curiozitate prin fața locurilor mistuite nu demult de flăcări. Răpus, în cele din urmă, de eforturile mulțimii, focul azvîrlea din el ultimele zvîrcoliri, ce se învolburau într-un nor de fum negru. Grinzi carbonizate, mormane de ruine și dărîmături zăceau grămadă pe imensul spațiu ocupat cu cîteva ore înainte de case populate, de familii tihnite, acum pribege și amărîte. În preajmă, cîțiva oameni mai stăteau de pază, și o pompă își mai plimba

șuvoiul solitar peste punctele unde rafalele unui vînt rece, ca gheața, mai însuflețea răbufnirile plăpînde ale focului muribund. Părăsind acest teatru al dezolării, m-am pierdut în liniștea străzilor întunecate și, peste cîteva clipe, intram în locuința mea...

...În primăvara următoare, domnul Latour ne căsătorea în biserica unui sat din vecinătate...

HENRI-FRÉDÉRIC AMIEL

(1821—1881)

Henri-Frédéric Amiel s-a născut la Geneva, la 27 septembrie 1821, într-o familie geneveză originară din Castre, Languedoc. Pierde părinții în fragedă tinerețe: are 11 ani cînd mama lui moare de tuberculoză, iar doi ani mai tîrziu tatăl său se sinucide aruncîndu-se în Ron. Orfanul Henri — împreună cu cele două surori ale sale, Fanny și Laure — este adăpostit în casa unchiului și a mătușii sale, Frédéric și Fauchete. Termină cu succes Colegiul și Academia în orașul natal, și întreprinde cîteva călătorii în Elveția, în Provența și în Italia. În 1844 pleacă în Germania, se înscrie la Universitățile din Heidelberg și Berlin, unde, pe lîngă geografie, istorie, estetică și filologie, studiază îndeosebi teologia și filozofia. În timpul vacanțelor explorează țările scandinave.

În 1849, Academia din Geneva scoate la concurs Catedra de estetică, devenită vacantă. Amiel se prezintă printre candiați și obține postul datorită unui memoriu intitulat: *Du mouvement literaire dans la Suisse romane et de son avenir (Despre mișcarea literară în Elveția romană și despre viitorul ei).*

Chemat, ceva mai tîrziu, să predea, în plus și cu titlul interimar, istoria și filozofia, el va fi titularizat în 1854 la această ultimă catedră, pe care o va păstra pînă la moarte.

De atunci viața lui Amiel se desfășoară în întregime la Geneva, fără ca vreun eveniment ieșit din comun să survină spre a-i întrerupe monotonia. Iată de ce, din timp în timp, întreprinde cîte o scurtă călătorie la Paris sau la Londra, în Germania sau Italia, pentru a participa la cîteva manifestări culturale excepționale și pentru a reînnoda legăturile unor vechi prietenii.

În decursul acestor ani, Amiel nu publică decît un număr de articole în *Revue Suisse* sau în *Bibliothèque Universelle*, cîteva culegeri de versuri: *Grains de Mil (Boabe de mei)* — 1854, *Il Penseroso* — 1858, *La part de rève (Partea visului)* — 1863, *Les etrangères (Străinii)* — 1877, *Jour à Jour (Zi de zi)* — 1880, care îi aduc un succes de prestigiu; apoi un studiu despre Doamna de Staël și un altul despre Jean-Jacques Rousseau, precum și o serie de dări de seamă cu privire la instrucțiunea publică. În cele din urmă, însă, singura piesă care avea să-i asigure, în timpul vieții, un succes răsunător este *Roulez tambours (Să bubuie tobele)*, acel cîntec războinic și patriotic, țîșnit surprinzător din pana pacifistului introvertit, în clipa în care, în anul 1857, regele Prusiei amenința frontierele helvetice.

De aceea cu atît mai uimitoare a fost vestea aflată în ziua următoare morții lui, din care reieșea că Amiel lăsase un *Jurnal intim* de aproape 16.900 pagini și că îi însărcinase pe executorii săi testamentări să salveze din el 500 de pagini „...e mult, e, poate, destul", aprecia el. Curiozitatea era vie, iar unul dintre biografii săi, Eugène Ritter, notează: „Cînd vom dispune de ele (paginile jurnalului), vom fi în situația de a putea aprecia din plin supleţea

și limpezimea gîndirii lui, justețea vederilor sale; și vom ști dacă ceea ce s-a spus adesoori despre el e adevărat, și anume: că în timpul vieții defunctul nu ne-a oferit întreaga măsură a valorii sale". *Fragmentele dintr-un jurnal intim (Les Fragments d'un Journal intim)*, publicate în 1882, prin grija lui Edmont Scherer și Fanny Mercier, nu numai că veneau în întîmpinarea afirmației lui Eugène Ritter, dar conținutul și forța lor depășeau de departe orice imaginație rațională.

Așa dar, *Jurnalul intim*, chiar într-o formă fragmentară și cenzurată, dezvăluie o dramă interioară pe care nimeni n-o bănuise pînă atunci. Drept urmare, publicarea unor fragmente mai importante și cvasi-integrale, a permis măsurarea întregii amplori a valorii și meritelor autorului lor. S-a putut constata, cu acest prilej, marea măestrie a lui Amiel în arta introspecției, căci în jurnalul său el se analizează cu o sinceritate și o luciditate magistrală, ce face ca nici măcar cititorul neavizat să nu încerce vreo dificultate în sesizarea elementelor dramei ce i se dezvăluie din aceste pagini.

Comportamentul și atitudinile lui Amiel decurg în întregime dintr-o ardentă și imperioasă nevoie de expansiune, din ceea ce el numește *aspirație pasionată*. Această deschidere a *eului* se aplică la toate domeniile: la natură și la cunoaștere, la societate și la valorile morale. Amiel aspiră să se topească în natură, să se lase absorbit, să fie uitat în lucruri, să se reîntoarcă la starea de germene. El tinde să cuprindă lumea într-o cunoaștere globală, enciclopedică, și visează o comunicare totală și perfectă cu aproapele său. În fine, el postulează eliberarea de orice tiranie, indiferent de ce ordin ar fi ea, fizic, intelectual sau moral, și afirmă primatul adevărului sub toate formele. „Nu există odihnă pentru spirit decît în absolut, pentru sentiment decît în infinit,

pentru suflet decît în divin, iar pentru conştiinţă decît în perfect" *(Grains de Mil, La Paix).*

Din păcate, aceste ambiţii ascund, în lipsa lor de măsură, chiar germenii pieirii lor, a neîmplinirii lor. Pe de altă parte, Amiel nu era înarmat pentru a le realiza : se plîngea de sănătatea lui, de timiditatea lui, de sfiala lui, de susceptibilitatea lui ; îi lipsea încrederea în el însuşi şi în alţii, memoria lui era slabă ; n-avea energie, nici voinţă. În aceste condiţii, autorul *Jurnalului intim* nu izbuteşte să-şi canalizeze şi să-şi orienteze aspiraţiile spre un ţel determinat. El vorbeşte adeseori de lipsa lui de elasticitate; afirmaţia este exactă în măsura în care resortul lui se întinde şi se destinde, în loc să revină periodic la poziţia iniţială. Şi astfel, limitat la nevoia sa de efuziune, Amiel se aruncă asupra lui însuşi, se închide tot mai mult în el, refuzînd, treptat, tot ce vine din afară. Dorinţa de a îmbrăţişa lumea şi stelele, de a fi redus la observarea pietrificării lente sau a dezagregării propriului eu — iată întreaga dramă a vieţii lui Amiel.

Miercuri 11 mai 1881 el se stinge din viaţă la Geneva, înconjurat de grija afectuoasă şi discretă a doi-trei prieteni devotaţi.

Multă vreme, Amiel a nutrit cele mai înalte ambiţii literare. În 1852 îşi propunea : „să-l înalţe pe om şi să-i înnobileze viaţa" Cum ? Şi tot el răspunde : „Prin literatură. Să merg pe urmele lui Rousseau, Doamna de Staël, Doamna Necker de Saussure. Să devin un martor al umanităţii". Doisprezece ani mai tîrziu, redescoperind într-un registru al Academiei nişte note scrise de mîna lui Töpffer, el se întreabă : „Oare peste treizeci de ani se va găsi cineva să aibă aceeaşi plăcere de a redescoperi urma mea în acest caiet, aşa cum am avut-o eu redescoperind-o pe a vechiului meu maestru ? *Chi lo sa ?* Pentru asta trebuie să fi devenit celebru, să-ţi fi

marcat locul în memoria contemporanilor, iar, în ceea ce mă privește, mi se pare că eu mă îngrop în obscuritate. Cine strălucește acum pe firmamentul literar genevez ? V. Cherbuliez, Gasparinii, Naville, Ad. Pictet, W. De la Rive, poate încă Petit-Senn, Bungener, un pic Dubois. Pe cînd tu te învălui în tăcere de multă vreme..."

Amiel se înșela însă asupra puterii de bătaie a gloriei postume. Astăzi, se știe, nu mai sînt citiți Gasparinii, Petit-Senn, sau chiar Victor Cherbuliez de la Academia Franceză, faimosul romancier de la sfîrșitul secolului trecut ; în schimb, se știe că, potrivit afirmației lui Thibaudet : „Amiel i-a întîlnit pe Rousseau și pe Doamna de Staël printre cele trei mari valori europene pe care Geneva le-a dăruit în domeniul literelor."

JURNAL INTIM

Mi-am petrecut seara la Wartmann. Avea lume. Domnul și doamna Fig cu cele trei fete ale lor, cei doi V. Pres., Ha. cu soția, o doamnă din Dresda (doamna Witzum, cred, călugăriță protestantă), cei trei Albert, cîțiva tineri și pianistul Adler. Nici una dintre cele trei domnișoare nu m-a interesat și, într-un cuvînt, prea puțin mi-a plăcut această seară. Să nu faci schimb de opinii, nici de sentimente, ci numai flecăreală, asta mă plictisește ; iar societatea noastră înghețată și sfiala mea rezervată, într-o asemenea situație, nu îngăduie nimic altceva.

Adler a cîntat, eu am citit un fragment din V. Hugo, Wartmann a arătat cîteva *Dissolving views* și *stetoscopul*. Am discutat puțin cu cea mai mare dintre fetele lui Fig. și cu călugărița, am mîncat cremă, și așa am petrecut patru ore !

Mă simțeam amorțit și, deci, eram morocănos. Lipsa de descărcare sufletească mă face taciturn, și devin rece și sumbru ca un genevez.

Marasm, iată viața mea, iată starea inimii mele. Cînd mă gîndesc la asta, sînt uneori tentat să blestem.

Alternez amărăciuni cu tristeți și cu furtuni interioare. Ca azi după-amiază, în trei rînduri. Prietena mamei mele, la care m-am dus în vizită, mi-a imputat reținerea, și totuși n-am putut să-mi deschid inima, nimic nu mă îndemna s-o fac, toți au întotdeauna atîtea de făcut, cred întotdeauna că am atît de puțină nevoie de o consolare sau de un sfat, încît mă întristează și mai mult, fără să mă ajute.

Dar ce m-a îndurerat mai tare a fost vestea presupusei căsătorii a uneia dintre cunoscutele mele, aceea care mi-a inspirat multe din rîndurile ultimului meu poem, *Trei verișoare*, persoană care m-a făcut deseori să visez, și m-a obsedat multă vreme. Furtună. Strîngere de inimă. M-am plimbat îndelung prin *Tranșeele exterioare*, ca să mă calmez. Furie împotriva destinului care nu-mi permite să mă apropii de nimic ce mă ispitește, împotriva celor ce n-au vrut niciodată să mă ajute, apoi descrescendo prin resemnare și stoicism. Îmi reclădesc în inimă idealul, cuget la propria mea libertate, mă gîndesc că încă mai am de călătorit, că încă n-a sunat ceasul meu, că nu vedeam destul de limpede în acest suflet și în acești ochi, că un prieten respectabil mă descurajase în această privință etc. În sfîrșit, m-am călit, am acceptat sacrificiul și mi-am îndreptat spinarea. Dacă ar fi vrut, ea m-ar fi înrobit. În fond, poate că nu era liberă ; apoi, fratele, sora și mama ei sînt de un orgoliu, de o rezervă și o tenacitate care întotdeauna m-au pus în gardă, chiar și față de aceea care îmi părea să facă excepție. Dacă m-aș fi văzut cu ea mai des, aș fi știut la ce pot să mă aștept. Pe scurt, mă atrage nespus de mult, dar necunoscutul îmi inspiră neîncredere ; o cunosc prea puțin, dar aș vrea

s-o cunosc. Din nefericire, mîndria lor mă face şi mai mîndru, şi nu ne putem apropia din cauza cuvenitei demnităţi.

Situaţie mai degrabă detestabilă decît echivocă. Mulţumesc cerului, pot ucide această speranţă, era încă plutitoare şi fără prea adînci rădăcini. Un alt epitaf în cimitirul iubirilor mele născute moarte sau moarte din pruncie.

Iniţialele ei sînt cele ale mamei mele.

Pe cînd mă linişteam, îl întîlnesc pe X. care, pentru a doua oară, săvîrşeşte o impolitete faţă de mine. Altă furtună greu de domolit. Regăseam în asta o întreagă categorie a oamenilor noştri, cu suspiciunile, cu morga şi fariseismul lor provocator, şi îmi amintesc de alte douăzeci de procedee şi o sută de prejudicii asemănătoare. Indignare, mînie, sete de răzbunare, dorinţă de a obţine satisfacţie, de a pălmui sau de a lovi cu cravaşa, apoi descrescendo, strigăt al instinctului de justiţie, apoi dispreţ, apoi iertare şi spirit de pace ; milă şi blîndeţe. Judecăm rău cu toţii, şi ne lăsăm rău judecaţi. Voi da seama de cartea acestui trecător, ca să-i fac plăcere şi voi căuta să nu am nevoie de stima lui. Asta mă face să înţeleg provocarea : o lovitură de sabie pentru un afront, şi pentru afrontul cel mai cuminte, căci este cel mai laş şi cel mai supărător : trebuie să facă mult bine ! O dorinţă vie, în general, ţi-o satisfaci. Dar e mai dificil şi mai bine s-o învingi. Luptăm ca Iacob, dar împotriva îngerului rău.

Orgoliul ne poate vindeca de ambiţie, care este o servitute ; conştiinţa ne poate vindeca de orgoliu, care este o independenţă dăunătoare.

Am mare nevoie de stimă, de aprobare, de simpatie, şi lipsa lor îmi strică serios viaţa. Îmi trebuie mai multă siguranţă şi încredere în mine, pe de o parte, şi, pe de alta, o iubire mai dezinteresată, mai sobră faţă de oameni şi bunurile lor. Să ai mai puţină nevoie de alţii şi să simţi mai mult nevoia de a face ceva pentru ei ; să aş-

tepți mai puțin și să faci mai mult ; *putere și încredere,* sau într-un singur cuvînt : *credință,* iată ce mi-ar trebui. O mare credință, care să mă facă mai puțin șovăitor, mai puțin sensibil, mai puțin dependent, mai puțin mobil, mai ferm, mai calm, mai grav, mai hotărît, iată după ce tînjesc. Statornicia ! n-am putut niciodată s-o practic. N-am trăit niciodată viața din plin, pentru că n-am întîlnit marea și profunda iubire de care am nevoie. Circumspecția m-a ocrotit, dar nu m-a satisfăcut. *Inima mi-a rămas pură, și în asta constă slăbiciunea ei.* A bănuit, a chemat iubirea filială, frațernă și toate celelalte forme de iubire, și n-a dobîndit decît destăinuiri incomplete. N-a izbutit încă să adore, să uite de ea, să se dăruie total : sfîntă beție, extaz inexprimabil. Oare această flacără va urca la cer fără să fi aprins ceva ? Nu știu. Facă-se voia Domnului ; dacă-mi dăruie supunere, ce-mi mai pasă de altceva ?

Greșeli comise și timp pierdut

Sînt zece ani și mai bine de cînd mă frămîntă această problemă, și de cînd practica mă încurcă mai mult decît teoria.

Nevoia de desăvîrșire, lipsa spiritului metodic și instinctul de a avea totul sau nimic m-au făcut întotdeauna să eșuez. Dealtfel, viața se complică cu tot felul de îndatoriri, sănătatea se șubrezește, pe scurt, obstacolele sporesc și plictiseala eșecurilor face bunăvoința să pice de oboseală. Cu o energică nevoie de ordine, nu pot să scap de dezordine ; în primul rînd, din lene, apoi, din lipsa obișnuinței și a exemplului ; apoi, din pricina nebuniilor și distracțiilor vieții ; apoi, din pricina delăsării și, de asemenea, a prosperității. Delăsarea a urcat succesiv din viața mea economică în viața intelectuală : fac față dificultăților cînd apar ; dar sînt mai degrabă condus de viață, decît o conduc. Mă port ca un fiu risipitor și ca un fiu răsfățat, urmînd privirea ochilor și tentațiile ini-

mii, rotindu-mă în jurul meu, ca veverița, în loc să înaintez, istovindu-mă fără folos, risipindu-mă din lipsă de prevedere, lăsînd din nepăsare să-mi slăbească forțe considerabile, pe scurt, trăind ca un epicurian și ca un neghiob, pierzîndu-mi, trei ani, timpul și capitalurile spirituale.

Cauza slăbiciunii mele

Cauza profundă a tuturor acestor păcate este dezgustul unei vieți fără un țel desinteresat, lipsa de ambiție, nevoia de iubire, neliniștea rătăcitoare, cu alte cuvinte, vidul relativ ce sălășluiește în străfundurile existenței mele. N-am găsit o iubire care, stimulînd-o, să-mi statornicească activitatea, un țel determinat, circumscris, un cămin domestic al sufletului și al gîndurilor mele, care să mă scape de nevoia de a călători și de a schimba locurile, care să-mi dea un punct de sprijin, o bază definitivă, un centru real și precis, o hrană sigură și nelimitată, care să mă instituie proprietar undeva și cetățean al unei patrii, chiar dacă n-ar fi decît patria terestră. N-am întîlnit inima care să mă scape de mine însumi, să primească această depunere care ne supără, atîta timp cît n-a ieșit din mîinile noastre și a fost plasată în altele ; într-un cuvînt, *nu m-am dăruit și simt nevoia să mă dăruiesc*. Iată pentru ce sînt mișcat, agitat, nepăsător, neliniștit. M-am *împrumutat* atîtor lucruri și atîtor suflete, m-am împrumutat pînă și lui Dumnezeu ; dar n-am fost primit. Or, pentru a umple inima trebuie o iubire fără rezerve, absolută, totală. Dintr-un neajuns personal, din nevoia de iubire omenească m-am oprit la Dumnezeu ; dintr-o slăbiciune mi-am sporit slăbiciunea, și din amărăciunea singurătății mi-am agravat singurătatea. Pedeapsa a venit la sfîrșit : fără să fi protestat, am neglijat, și neglijența m-a toropit, și toropeala m-a secătuit, m-a moleșit, m-a întristat. Descărcîndu-mă de credință, m-am încărcat de melancolie. M-au invadat toate

plictiselile, toți ghimpii, toate lipsurile vieții, cu toate bucuriile amărîte, care sînt compensarea lor. Am pierdut din vedere singurul lucru necesar, și toate celelalte lucruri și-au pierdut savoarea.

În cotloanele sufletului mi s-au cuibărit dragostea de plăcere, senzualitatea, vanitatea, nevoia de a străluci, exigența față de altul, indiferența egoistă, ranchiuna, nemulțumirea. Pe urmele lor au venit nepăsarea, lenea, moliciunea spiritului. Și dragostea lumii, care nu mă poate îmbăta, mă înlănțuie totuși în prezent, ca dragostea unei femei pe care n-o stimezi. Din oboseală, din plictiseală, din apatie și din neocuparea inimii îmi văd talentul cum adoarme și toată eroica mea putere cum se stinge. Nu lupt și nu sper nimic ; îmbătrînesc. Cenușa îmi înăbușă flacăra, pentru că flacăra mea nu are nimic de consumat. Aș avea nevoie să iubesc ; toate vocile tinereții îmi cîntă încă în piept ; cred în dragoste, în femeie, în virtute ; nu mi-am pierdut nici un entuziasm, nu mi-am uzat nici un sentiment. Pentru ce trebuie să-mi devore idealul toată realitatea ? Oare neîncrederea în viață sau avariția acesteia să nu-mi ofere nici măcar prilejul unei pasiuni hotărîtoare ? să-i fie oare silă mîndriei mele să urmeze ceea ce așteaptă de la împrejurări ? pentru ce trebuie să-mi folosesc puterea de a înăbuși cu grație, în loc să mă desfășor în toată plenitudinea ? pentru ce e nevoie să simulez viața, cînd sînt aproape un mort, să-i surîd celui ce mă scoate din răbdări, să mă prefac că trăiesc într-un aer care mă asfixiază ?

Renunțare, curaj și credință, rugăciune — veniți în ajutorul meu !

Acceptarea catedrei de filozofie

Acum accept această responsabilitate din fața căreia m-am dat înapoi în urmă cu cinci ani. Dar îi simt din plin povara. Știu că va trebui să muncesc mai mult,

pentru că am o mare sarcină de îndeplinit : să reprezint filozofia la Geneva, unde e la puţină cinste, puţin înţeleasă şi puţin dorită, cu colegi ostili, un cler bănuitor, un tineret cu aptitudini reduse şi consilieri ignoranţi, care nu-i cunosc nici măcar utilitatea şi pe dinaintea cărora fac roată, fără a roşi, cu aplauze, mojiciile cele mai stupide.

Obiectivul de urmărit este realizarea programului schiţat în opusculul meu din 1849 : să măreşti şi să aperi omul de tot ce tinde să-l coboare şi să-l micşoreze, patria de străin, sufletul de lume ; să spiritualizezi viaţa, conştiinţa naţională, conştiinţa franceză ; să iei în mînă cauza adevărului ; să apropii, să luminezi, să uneşti, să ridici spiritele şi inimile ; educaţia generală a omului, de exemplu, lumina şi iubirea, iată începutul. Să mă purific pentru a fi demn să devin o voce dumnezeiască, să accept vibrînd acest apostolat, să mă supun condiţiilor sale fără ezitare şi cu sinceritate ; să nu pierd din vedere acest ideal ; să nu mă descurajez, în pofida indiferenţelor, a răutăţilor, chiar şi a calomniilor ; să devin mare, simplu, bun, tenace şi mărinimos ; să-mi corijez slăbiciunile tinereşti, nerăbdarea, curiozitatea, versatilitatea, susceptibilitatea, dispreţul, rigiditatea ; să nu bravezi în mod inutil aparenţele, să fii indulgent faţă de defecte, să nu te iriţi pentru că nu eşti înţeles şi eşti rău judecat, şi să ai curajul de a încerca să te faci înţeles, să faci să-ţi amuţească orgoliul, trufia, şi să vorbeşti de dragostea ta pentru oameni ; *îndrăzneşte să pari ceea ce eşti. şi străduieşte-te să fii ceea ce trebuie* — fii om, şi ajută din răsputeri omenia tuturor oamenilor ; deschide-te spre lumină pînă în străfundurile tale şi lasă să strălucească această lumină în faţa celorlalţi ; poartă în tine sentimentul nemărginitei măreţii şi a slăbiciunii omului : iată-ţi misiunea.

Nu mai ai dreptul să te ascunzi, să vorbeşti nechibzuit, să fii inconsecvent ; trebuie să-ţi pui gîndurile de acord, sentimentele cu gîndurile, principiile cu faptele.

Filozoful este omul cel mai răspunzător. Dar este și cel mai liber : cel mai liber din datorie. El trebuie să fie liber de prejudecăți, de pasiuni, de interesele ce-l înconjoară și de ale sale proprii ; nu trebuie să accepte decît adevărul și să nu vrea decît binele. Ca să descătușeze omul, el trebuie să fie cu adevărat liber. Atare cauză, atare efect. Fiecare viață tinde să le facă pe altele asemănătoare sieși, căci ea este o propagandă tăcută. Numai în măsura în care te vei elibera de rău și de greșeală, îl vei putea elibera și pe altul.

Iată-te condamnat la lucruri mari ; este o binefacere a lui Dumnezeu. Aveai nevoie de ea. Numai necesitatea sau datoria pot triumfa asupra lîncezelii tale, asupra dragostei tale pentru plăceri, asupra slăbiciunii tale pentru obscuritate și anonimat, care îți respectă independența, care nu-ți impun nici o obligație. Responsabilitatea ta, diminuată de provizorat, se restabilește, sporită de ceea ce este definitiv : ești răspunzător nu numai pentru răul făcut, ci și pentru binele uitat ; ești obligat să acționezi, să te pronunți, să te angajezi, să proclami, să conchizi, și nu numai să eviți eroarea.

Iar această obligație nu-ți întrerupe cariera, ci o continuă : altă binefacere. Ea te silește să izbutești. Nimic anume nu poate fi suficient în activitatea ta agitată și universală, tu erai filozof, dar un filozof amator, incomplet, nedisciplinat : ești constrîns să urci în grad, să te eliberezi de stadiul inițierii, să te concentrezi, să te aduni, să te reculegi. Presiunea providențială readuce gazeitatea ta, mereu expansivă, la lichiditatea mai stabilă, mai sferică, mai persistentă și în același timp susceptibilă de toate formele, închizînd în sine toți germenii. Nesigură și vaporoasă, cometa ta trebuie să devină planetă ; depinde de tine să transformi această planetă în soare. Ideea ta șovăielnică și cameleonică se va metamorfoza fără încetare, spre disperarea oamenilor pozitivi și în detrimentul influenței tale ; ea va trebui să se fixeze ; încătușată capricioasă, va trebui, în sfîrșit, să răs-

pundă și să-și reînveșmînteze adevărata persoană ; erai o legiune, vei deveni un individ : stă în puterea ta să-l faci un individ bogat și puternic ca o legiune.

Acum, cînd ai obiectivul, important este s-o începi bine, să te impui, să eviți cu desăvîrșire greșelile de conduită, căci ai învățat pe propria ta piele gravitatea lor. Un debut rău înseamnă uneori o carieră ratată și, întotdeauna, ani de eforturi pierduți ; să repari e de o mie de ori mai dificil decît să previi. Să pornești bine cu adversarii, colegii, jurnalele, relațiile cu exteriorul și interiorul. Fără neglijențe ; ele sînt mai grave decît greșelile.

Societatea omenească și sufletul

Intuiții fugare : dezgust față de societate, față de lume, zădărnicie a gloriei, a teatrului, a cărților, minciună, vanitate, neghiobie pretutindeni ; aparență, fantomă, mască, falsitate și goliciune a tot ce nu e conștiință. Minciună în simțăminte, ca în toate celelalte. A te sprijini pe o inimă sigură, a avea acest refugiu, înseamnă a trăi, a trăi cu adevărat. Iubirea sinceră este singura realitate necesară, liniștitoare, hrănitoare. Fără ea, lumea sună dogit ca o huruitoare și nu dăruie setei noastre de fericire decît fructe pline de cenușă. Să simți emoția și îngrijorarea *Welt-schmertz* [1]-ului și inexprimabila melancolie a dezgustului universal. Este tinerețea care se duce ? nu, este experiența care vine, căci experiența nu e altceva decît totalitatea deziluziilor noastre.

Cînd descoperi întreaga răutate omenească, începi să disprețuiești și să urăști propria ta specie ; dar cînd o vezi tot atît de nefericită și de ignorantă pe cît este de rea, și cînd te vezi tot atît de rău, de ignorant și de nefericit ca ea trebuie să te pui de acord cu viața și să-ți topești ura în milă și în iertare. Singure iertarea și resem-

[1] Durerea lumii (germ.).

narea pot aduce seninătatea, și seninătatea este mai divină decît durerea și mînia, pentru că ea le cuprinde în liniște. Cine nu vede decît lumea, se poate bate în piept ; cine vede lumea în divinitate, n-are decît să verse lacrimi, dar nu de disperare. Celui ce nu vede nimic — candoarea ; celui ce vede mult — tristețea ; dar celui ce vede totul — pacea.

Dezgustul este o trecere spre durere, și durerea o trecere spre resemnare, și resemnarea o trecere spre bucurie, bucurie calmă, senină, adîncă, așa cum este cerul deasupra norilor, așa cum este marea dedesubtul valurilor. Cu cît stăpînim perfecțiunea, în loc să fim stăpîniți, cu atît mai de neclintit devine bucuria noastră, pentru că devine mai intangibilă. Nu scapi de o durere decît dominînd-o printr-o vedere înaltă, decît închizînd-o într-o bucurie mai mare.

Astă-seară am fost ispitit de o lectură proastă ; am cedat, am fost învins și pedepsit. Cît sînt de slab și de nepriceput ! Specificul tentației este sofismul ; adevăratul nume, adevărata urîțenie a lucrurilor sînt întotdeauna ascunse, conștiința este scoasă afară din cauză sau confuză. Pentru a rezista nu e nevoie de maxime concrete, de precepte categorice opuse subtilităților celui ce te ispitește. E nevoie mai cu seamă să-ți închizi urechea, pentru că a-ți apleca urechea spre rău înseamnă a te și socoti pe jumătate învins ; a-ți da degetul cel mic, înseamnă a-ți da toată mîna. Voluptatea este perfidă. „Îmi asupresc trupul și mi-l subjug, de teamă că, după ce am predicat asta celorlalți, am să fiu azvîrlit.“ „Cel ce rîvnește o femeie, în sufletul lui a și săvîrșit păcatul desfrînării.“

Gîndul care vrea să-și păstreze neprihănirea nu trebuie să se căiască de sfiala sa. Prin curiozitate, răul are cea mai mare influență asupra ta ; iar sub pretextul științific al experienței de făcut sau sub pretextul orgolios al pericolului de bravat intenția alunecă pe lîngă tine.

Dar a cunoaşte răul şi *a experimenta răul, este un rău.* Nu e cu putinţă să experimentezi desfrîul imaginaţiei fără să cazi în ispită ; dealtfel, tot ce nu se face din convingere este rău.

Ceea ce nu îngădui în trupul tău, nu trebuie să îngădui în imaginaţia ta, căci imaginaţia este trupul sufletului, iar curiozitatea senzuală a voluptăţii este a naturii însăşi, atît într-o lectură erotică, cît şi într-o relaţie nepermisă.

Fereşte-te de dorinţa excesivă, de senzualitate, de curiozitate : dacă spiritul vrea să rămînă puternic şi pur, nu trebuiesc măgulite cîtuşi de puţin instincteele cărnii...

Mă întorc de la Montreux, Clarens, Verneux unde, profitînd de două zile libere, m-am dus ieri. Capul şi ochii îmi erau obosiţi şi am folosit pretextul unei invitaţii la Vevey şi al unei vizite la o căsuţă de vînzare la Baugy (aproape de Crètes) ca să mă odihnesc, să mă distrez şi să mă fortific. Mă întorc calm, dar grav şi întrucîtva trist, simţind limita puterilor mele, neliniştit de viitor, cu vederea tulburată şi cu inima melancolică : plecat să-mi refac puterile, am găsit un cer posomorît, un peisaj închis şi rece, şi am reîntîlnit dureri adînci şi doliu. Mă simt trist, dar trist fără amărăciune, fără descurajare, fără plictiseală ; numai viaţa are un zăbranic, speranţa un văl şi muzica interioară o surdină. Am cunoscut în treacăt sentimentul proprietăţii, al familiei, al ştiinţei, al prieteniei şi al iubirii, dar asta ca să resimt şi mai vie lipsa de hrană a inimii, foamea şi setea unei afecţiuni înalte şi profunde, vidul relativ al existenţei mele...

Te cuprinde o sfîşietoare melancolie atunci cînd îţi simţi declinul, şi toată puterea care ne părăseşte este sentimentul anticipat al unei decăderi mai amare decît te crezi atins în chiar sufletul şi în omenia ta. Oare nu e cel mai groaznic lucru să cobori din nou în scara fiinţelor ?

Da, pînă cînd ţi-ai fixat demnitatea şi fericirea pe ceea ce nu poate pieri, pe conştiinţa de sine, pe elementul nemuritor al sufletului. A ne îndepărta de tot ce e nefast în noi, ca şi în afară de noi, este calea de a ne salva pacea.

Ce mi-a spus acest lac de o calmă tristeţe, neted, nestrălucitor şi liniştit, în care munţii şi norii îşi reflectau monotonia şi glaciala lor paloare ? Că viaţa dezamăgită putea fi străbătută de datorie cu o amintire de cer.

Am avut intuiţia clară şi profundă a fugii de toate lucrurile, a fatalităţii întregii vieţi, a melancoliei de sub învelişul întregii existenţe, dar şi din adîncime, de sub unda ei mişcătoare.

Depune mărturie pentru adevărul pe care l-ai primit, ajută-i pe alţii să trăiască bine, nu întrista nici o inimă, nici un suflet, cutează mai des să fii serios, sincer, simplu, iubitor, fii mai puţin circumspect, mai cumsecade, mai deschis şi vei avea mai des prilejul să faci bine ; şi a face bine este cea mai plăcută satisfacţie pe care o poţi cunoaşte. Şi numai după aceea ai să fii înţeles, apreciat şi iubit, căci satisfacerea conştiinţei este mai apropiată decît aceea a inimii.

Trei sentimente apăsătoare : posibila interzicere a căsătoriei, lipsa unei afecţiuni mulţumitoare, reazemul pe o instituţie care se clatină [1] calomniată în principiul ei şi ridiculizată.

Sentimente întăritoare : contactul cu natura, cu nişte suflete sincere şi o milă pusă la încercare...

Istorie, antropologie, metafizică, sentiment religios, artistic, amărăciune, desfătare, admiraţie, melancolie — prin toate acestea am trecut astăzi. La concert, chipurile plăcute din preajma mea, au avut darul să-mi stîrnească fibra afecţiunii ; pentru ce mi s-ar refuza bucuria de a

[1] Institutul naţional genevez.

fi tînăr, iubit, de a mă simți acceptat și stimulat în societatea de elită ? pentru ce mi s-ar interzice apropierea de lumea din care fac parte ? Cel mai adesea simt un fel de indispoziție dureroasă și de lîncezeală tristă la aceste reuniuni strălucitoare, datorită contrastului dintre ce ar trebui să fie și ce este. Sînt martirul propriului meu donchijotism, n-am vrut să intru în dușmănii de tabără, și am fost lăsat deoparte de toate pasiunile. N-am vrut să-mi alint destinul, și-mi ispășesc mîndria. Nu, toate acestea le exprim greșit. Numai un străin poate sparge găștile noastre, eu sînt genevez, prin urmare clasat de tatăl meu și nu de valoarea mea intrinsecă. Dealtfel, din pricina rezervei și a loialității mele am fost mai puțin abil și am săvîrșit erori.

Trebuie să înveți să treci peste ceea ce disprețuiești.

Dar eu nu disprețuiesc copilele fermecătoare, drăgălașe, distinse, și cînd le văd înhățate inevitabil de niște cumetri grosolani, cărora le cunosc apucăturile, inteligența, sufletul și gustul, cînd văd și știu că prin spirit și inimă le-aș putea oferi ceva mai mult decît curtezanii lor, sînt revoltat că trebuie să privesc ca și cînd deasupra mea ar fi ceea ce este dedesubtul meu, iar această minciună, absolut monarhică într-o țară republicană, îmi irită instinctul adevărului și al justiției. E arbitrar, artificial, și arbitrarul mă scoate complet din minți. Dar sufăr și tac, prea mîndru ca să mă indignez întru propria mea cauză.

Și-apoi toate aceste sentimente apăsătoare n-au făcut altceva decît să mă atingă ușor, ca să mă tămăduiască de efectul pătrunzător al cîtorva priviri proaspete și galeșe, și de impresia cîtorva chipuri drăguțe. Cît sînt încă de vulnerabil și de inflamabil ! tinerețea și frumusețea mă tulbură ca pe un băiețandru de douăzeci de ani și mă intimidează ca pe un pensionar.

Ieșind de la concert am zărit-o la brațul mamei sale pe Clotilde Bouvier, palidă de admirație și de sfiiciune.

Trăsăturile ei de o noblețe desăvîrșită, mă străpung de fiece dată cînd îmi apar în cale. Privelиștea ei îmi rănește inima. Nu mă vindecă decît neîncrederea în vederea mea slabă, care înfrumusețează tot ce își închipuie că vede. Ce mi-am închipuit că văd era frumos ca frumoasa Corina [1] sau ca o preoteasă a Dianei ; dar mi-am spus : nu da crezare ochilor ! Va trebui să ieși o dată din această încurcătură : să alegi între două idealuri opuse, să verifici dacă are dreptate prietenul Lecoultre, care spune nu, sau prietena Long, care spune da, pe scurt, să te pronunți într-un fel sau altul.

Hotărîre și încredere în tine însuți !...

Am înaintat puțin, am lucrat puțin. În schimb mi-am cercetat intențiile și mi-am continuat explorările, am scris patru pagini despre căsătorie, apoi m-am dus de-a dreptul la fantoma care mă urmărea, i-am făcut o vizită lui Bouvier, ca să-l salut, și le-am văzut pe doamnele din casă. Nu am încredere în propria mea imaginație, care mărește și înfrumusețează totul ; lucrurile îmi par întotdeauna mai puțin primejdioase decît imaginile lor. Realitatea mă temperează. Așadar, am văzut-o pe sibila de alaltăieri seară și, dacă vocea ei gravă, privirea ei calmă și fruntea ei pasionată nu mi-au fost cîtuși de puțin indiferente, ele mi-au redat dezinvoltura și libertatea.

Ca întotdeauna, necunoscutul mă tulbură, cunoscutul mă liniștește, și am nevoie de marmura faptului ca să-mi vindec emoția pe care mi-o provoacă aparențele. Visez cerul cu ușurință, dar trebuie să ating pămîntul, ca să-mi recapăt echilibrul. Vederea mea alterată multiplică iluziile și deci sfera aperceptiilor imaginare ; trebuie să ating cu mîna ceea ce mă tulbură cu vocea. Miopia crează o lume de fantome oamenilor cu imaginație : privirea pătrunzătoare pune pe fugă toate aceste umbre, aseme-

[1] Poetă greacă, supranumită „muza lirică", rivala lui Pindar (sec. V î.e.n.).

nea cîntecului limpede al cocoşului. Apropiaţi-vă, voi, cei ce vedeţi rău, şi nu meditaţi singuri, pentru că nu vă ajută cu nimic odihna ! Verificaţi-vă privirea ochilor, din asta va pierde poetul, din asta va cîştiga omul !

Am citit 130 de fragmente din *Geistesworte aus Goethe's Briefen und Gesprächen*[1] (ediţia Lancizolle, 1853). E principala mea ocupaţie pe ziua de astăzi, şi nimic nu-mi este mai plăcut decît *să gîndesc prin reacţie* şi *să inventez la întîmplare*, în aşa fel încît, citind altceva, să mă ocup cu mai mult profit de un anumit subiect ; metoda indirectă sau prin ricoşeu este metoda mea cea mai rodnică de a descoperi, iar lectura — mijlocul meu de originalitate. Pentru ce ? pentru că tocmai contrastul ne dă conştiinţa individualităţii noastre, pentru că gîndirea exterioară este reactivul cel mai sigur al gîndirii interioare.

Îmi place să produc prin contralovitură, să inventez prin opoziţie, să imaginez prin adaos. Gata la toate şi omnivirtual, iubesc şocul care face să ţîşnească în mine scînteia ; iubesc obiectul nou care mă polarizează, mă provoacă, mă face să reacţionez şi, ca urmare, îmi dezvăluie noul sau redeşteaptă vechiul în mine. Neavînd nici obişnuinţe, nici păreri preconcepute, nici ticuri, nici instincte speciale sînt întru totul al tuturor şi devin ceea ce îmi reclamă circumstanţele. Metamorfozele acestea sînt întotdeauna mai naturale cînd apar ca o consecinţă logică a împrejurării, decît atunci cînd le provoacă voinţa. Mă las solicitat, întrebat, pus la încercare de evenimentele, de lucrurile, de cărţile, de oamenii ce-mi sînt la îndemînă, mă ating sau mă izbesc, şi cresc spiritualiceşte odată cu succesiunea răspunsurilor pe care acest contact le smulge din mine. Aceasta cel puţin este metoda mea cea mai instinctivă şi cea mai plăcută pentru a mă cu-

[1] Vorbele de duh din scrisorile şi convorbirile lui Goethe (germ.).

noaşte şi a cunoaşte în general. Ceea ce nu exclude metoda complementară a urmăririi directe, continue, consecvente a unei judecăţi.

Critica, analogia, contrastul, complementul, alternanţa, limitarea, observaţia, intuiţia — toate procedeele sînt bune de folosit la rîndul lor şi după împrejurări.

Astăzi, nu ştiu cîte idei mi-au străbătut spiritul, şi totuşi fondul preocupării mele, conţinutul acestui întreg stol de păsări îl constituia planul unui curs de antropologie : preocuparea indirectă nu e cea mai puţin rodnică, ea fertilizează spiritul, fără a lăsa doar impresia, ca acele vînturi din Tracia care fecundează iepele rătăcitoare.

N-am simţit niciodată mai multă libertate interioară, mai multă independenţă şi spontaneitate decît atunci cînd stau de vorbă cu oamenii de geniu, şi am şi văzut o mulţime dintre cei ce au ilustrat epoca noastră, în diferite ţări ale Europei şi în toate ramurile de activitate omenească, şi care nu-mi stîrneau, ci-mi prilejuiau activitatea. Monada mea are nevoie de întrecere, de societate, de circumstanţe pentru a-şi elibera virtualităţile ; în sine, ea este repaus şi aşteptare, pentru că este infinită şi ştie, acest lucru, pentru că nu are nici o voinţă specifică.

Prima lecţie — destul de prost ţinută, pentru că a fost prost pregătită.

Fond de tristeţe, îmi *simt* creierul, rănit de sora mea mai mică, şubrezit de contactul cu H. von Kleist, Jean Paul şi alte spirite suferinde, muşcat de soarele primăvăratic, am încercat o spaimă adevărată întorcîndu-mă acasă, pe la ora cinci, după plimbarea mea (pe Aïre, Châtelaine şi Servette).

Uşor atins de dezgustul de viaţă, de ameţeala nebuniei, de atracţia sinuciderii. Oboseala veşnicei lupte, scîrba neîncetatei şerpuiri, plictiseala gîndului descurajat, a inimii contrariate, a voinţei slăbite m-au străbătut ca nişte aburi vătămători. Am recunoscut cîtă nevoie aveam

să mă agăț de existența pozitivă, de datorie, de senzații determinate, pentru a risipi aceste fantome. Am recunoscut că aptitudinea mea de metamorfoză și proteism, acum cînd nu mai era susținută de o vitalitate energică, revenind de la sine prin propria-i forță de echilibru, devenea o primejdie pentru sănătatea mea spirituală. Nu mai sînt în stare să cobor în abisuri ca un vizitator curajos ; s-ar putea să nu mai urc îndărăt. Pe scurt, îmi simt capul neputincios. Încordarea atenției, mulțimea impresiilor sau însușirea lor bolnăvicioasă mă străpung, mă rănesc sau mă infectează. O tensiune sau o scădere nervoasă mă epuizează. Nu pot suporta mai mult, și ispășesc încetul cu încetul. Mă ramolesc. Ce păcat !

E cumplit să devii un neghiob, cînd nu ai drept consolare nici o mare operă încheiată ; consolarea că nu ți-ai irosit forțele pe nimicuri și că poți să te lași dezmembrat și mutilat fără nici o altă consolare...

Mulțumit de lecția mea, cred că mi-am înțeles pe viu studenții, cel puțin așa lăsau impresia, și cum ei nu se prefac deloc, pot să am încredere în aceste semne.

Atonie cerebrală, senzație de slăbiciune dureroasă și de neînvins toată ziua. Pînă și seara, la biserică — durere surdă de inimă și transpirație de spaimă. Avînd obiceiul să mă observ cu sînge rece, ca pe un altul, simțeam cum trăiesc diferitele zone ale creierului meu sub craniu ; simțeam o vibrație nedefinită, bolnavă, asemănătoare cu aceea produsă de căldură asupra unei substanțe moi în care pătrunde, apoi ușoare contracții, de suprafață sau de adîncime, afectînd întregul sau numai unele părți (tîmplele sau ceafa), apoi o presiune neplăcută din chiar centrul encefalului. Un ușor efort de compunere, pe care a trebuit să-l fac de la ora patru pînă la șase, m-a ucis, ca să zic așa, și m-a sugrumat : fibra mea nervoasă lipsită de elasticitate nu putea să-și mai reia jocul și starea normală.

O emoție apăsătoare, o senzație mai puternică, o tensiune a voinței, a vederii, a urechii depășesc actualele mele puteri. Merg, mănînc, dorm bine, nu-mi simt mușchii obosiți, și cu toate acestea mă simt istovit. Orice act de vitalitate și de virilitate mi se pare îndepărtat de mine și inaccesibil. Copilul, tînărul, bărbatul îmi trezesc invidia, și îi privesc trecînd ca pe niște imagini a ceea ce eu nu mai sînt. Toate prisosurile vieții, ba chiar și multe dintre necesități, îmi sînt interzise. Impresia de sărăcire, de perimare, de neputință este deosebit de întristătoare. Cînd să strîngă recolta, cosașul se prăbușește pe brazdă atins de melancolie.

Am iubit prea mult viața gîndirii, prea mi-am făcut din ea refugiu, adăpost, fortificație ; într-un fel, era idolul meu secret ; acum se distruge : mîna divină este deasupra mea și mă încearcă. Îmi lasă toate celelalte, dezinvoltura, libertatea, independența, cercul familial, poziția ; nu-mi interzice decît un arbore din grădină, arborele științei ; din fericire, el rămîne arborele vieții. Renunță, poartă-ți crucea, desprinde-ți inima de tot ce se poate agăța de ea, învață să te mulțumești cu puțin, să guști fructele arborelui vieții, singurul lucru necesar ; procedează astfel, și-ți vei regăsi liniștea ! Acceptă, apleacă-te, supune-te ; fără agitație, fără rezistență, fără mînie, fără amărăciune, fără descurajare !...

Nu știai să-ți simplifici inima, să-ți limitezi dorințele, să-ți restrîngi proiectele, și iată-te silit s-o faci ; vroiai să-ți cunoști adevăratele limite, și iată că nu se mai lasă contestate ; erai neliniștit, zgomotos, schimbător, ambițios, și iată cît de repede poți ajunge la umilire și moderație !

Din rău nu poți scoate binele : poți învăța mai întîi să cunoști și după aceea să suporți suferința ; prin ea poți să te instruiești și să te îndrepți, să-i descoperi adevărata menire, adevărata putere și punctul de sprijin.

Religia boalei este mai adevărată decît aceea a sănătății ? da, dacă ajută încercarea sau dacă aceasta din

urmă dă greș ; încrederea care ne menține liniștea cînd sîntem sănătoși și bolnavi este mai adevărată decît cea care se tulbură cînd ne pierdem sănătatea, așa cum o substanță verificată la apă și la foc este mai solidă decît cea care rezistă numai la apă...

Am petrecut cinci ore cu Wartmann...

Acest sărman prieten este la al cincilea doliu în mai puțin de un an (fiica, mătușa, cumnata, bunica, și pe al cincilea l-am uitat), e zdrobit, nu-și revine decît pentru a primi o nouă lovitură. Am vorbit despre încercările prin care a trecut, și mai ales despre starea taberelor vrăjmașe din Geneva, despre găști, categorii, caste, despre caracterul național și despre arta de a trăi mulțumitor în acest ciudat și complicat ținut. Această discuție mă introduce tot mai mult în culisele vieții noastre reale, în necinstea imposibil de vindecat a moravurilor noastre și îmi provoacă un mare dezgust, silindu-mă să pun degetul pe ipocriziile indestructibile, pe minciunile odioase, meschine și invulnerabile, tiraniile de neînvins : războiul infiniților mici în mlaștina poftei și a orgoliului, luptele obscure și feroce ale vanităților de neîmpăcat, ce se înroșesc mărturisindu-și tainicele pretenții. Toate acestea mă fac să înțeleg și dușmăniile adînci și de neșters care ne divizează populația.

Concluzia clară este cam aceasta :

1. Avem o aristocrație puternică, ocultă, care are toată trufia nobilimii monarhice și viclenia tăcută și alunecoasă a unei hoarde de parveniți ; care n-a renunțat la nimic, n-a cedat nimic, n-a înțeles nimic ; nu-și deschide rîndurile, nu recunoaște nici meritul, nici talentul, nici virtutea cînd nu-i sînt de folos, și nu îndrăznește niciodată să-și dea gîndul în vileag — care confundă patria cu ea însăși și se crede proprietara legitimă a unei republici devenită prada bunului ei plac.

2. Puterea ei renaşte întotdeauna din propria-i cenuşă, datorită caracterului naţional profund vanitos, dornic de succes, „servil pentru a domina", bănuitor, suspicios, batjocoritor, anti-sociabil, care împiedică orice coeziune. Fiecare acceptă un Olimp spre a se putea urca pe el şi apoi să se răzbune dedesubtul lui pentru decepţiile cunoscute deasupra lui.

3. Orice încercare de a-şi smulge influenţa omniprezentă este o himeră, întrucît ceea ce prin alte părţi se numeşte starea a treia — burghezia — nu poate să se organizeze, să se unească, să se numere, duce lipsă de oameni, şi va duce întotdeauna, pentru că nu-i susţine. Anul 1841 va avea mereu pe urmele lui anul 1846 [1]; liberalismul duce la radicalism şi radicalismul, prin despotism, ignoranţă şi moravuri decăzute, prin sentimentul naţional duce la aristocraţie. Şi apoi pericolul este foarte mare pentru un rezultat minim; e în joc liniştea vieţii pentru o miză neînsemnată, ceea ce îi descurajează pe toţi cei ce nu sînt eroi; şi nu există eroi pentru asemenea lucruri vulgare.

E imposibil să învingi o castă, căci mai întîi ar trebui s-o pui în situaţia de a fi dispreţuită, şi pentru asta să transformi în erou un întreg popor, să-l eliberezi în sinea sa, iar acesta este privilegiul providenţei, care nu se foloseşte aproape niciodată de el. Moravurile şi caracterul nostru reprezintă destinul nostru. Ele par să zămislească obligatoriu aristocraţia, şi aristocraţia de nume nu este altceva decît cea mai înaltă expresie a acestui rezultat inevitabil şi fatal.

---

[1] În 1841 guvernul liberal al sindicului Rigaud a fost răsturnat de o mişcare revoluţionară care cerea reînnoirea Constituţiei din 1841. Din nefericire, Constituanta numită atunci n-a fost în măsură să oprească nemulţumirea crescîndă care avea să ducă la revoluţia din 1846 şi la luarea puterii de către conducătorul radical şi popular James Fazy.

Mediul genevez este aşadar incapabil să ajungă la un grad destul de ridicat de libertate şi nu poate zămisli decît foarte puţini *oameni liberi*, în adevăratul sens al cuvîntului, adică eliberaţi de orice superioritate arbitrară, convenţională, artificială, nefirească, scăpaţi de orice ipocrizie şi de orice măreţie de împrumut. De ce ? în două cuvinte, pentru că Geneva are un Olimp, şi pentru că zeii acestui Olimp sînt un sărman ideal de divinitate. O falsă idee a adevăratei demnităţi umane, un ideal egoist şi trupesc : iată păcatul aristocraţiei noastre, şi acest păcat va atrage asupra noastră furtuni fără de sfîrşit. Orgoliu şi viclenie, iată-vă opera !

4. Academia este minată de jos, ameninţată de sus şi din flancuri ; este bolnavă, noua conducere a comis greşeli grave şi a pierdut ocaziile, care nu se vor mai ivi prea curînd, de a consolida instituţia.

Fericit cel ce nu cunoaşte slăbiciunile interioare care cuprind sufletul în toiul activităţii, momentele de dezgust şi de descurajare, cînd îţi este scîrbă să mai trăieşti, să cauţi, să speri, cînd năzuieşti să nu mai fii om, cînd ai vrea să dormi, să fii plantă, să nu mai conduci ci să fii condus, să nu mai fii împovărat de tine însuţi, obligat să joci un rol, să faci mereu ceva... Fericit cel ce nu se satură niciodată de persoana sa, cel ce nu cunoaşte dezgustul de viaţă, oboseala de a vroi, nevoia de a abdica, dorinţa de repaos şi de linişte absolută, cel ce nu se dă înapoi nici din faţa neantului.

Setea de somn este oboseala, oboseala este ispăşirea libertăţii. Libertatea năzuieşte să redevină natură, să coboare din nou în scara fiinţei. Povara răspunderii este nespus de grea, şi omul cere uneori îndurare demnităţii copleşitoare. Oare nu pe culmile cele mai înalte închide somnul de plumb pleoapele călătorului ? La fel şi viaţa cea mai liberă este condamnată la căderi violente,

la prăbuşirile misterioase ale conştiinţei, care s-ar părea să fie provocate de o neştearsă lipsă de aer.

Unde este întăritorul care înviorează şi înzdrăveneşte din nou libertatea slăbită şi voinţa leşinată ? El este datoria reală. Plictiseala de a trăi pentru propriul interes se vindecă prin sentimentul că un lucru sau un om are nevoie de noi. Cînd libertatea oboseşte, datoria te întăreşte şi conştiinţa de sine îşi regăseşte curajul..

CHARLES-FERDINAND RAMUZ

(1878—1947)

S-a născut la 24 septembrie 1878, în orașul Lausanne, unde tatăl său era proprietarul unui magazin de articole coloniale. Cele două prenume le poartă după frații săi, amîndoi dispăruți din viață înaintea nașterii celui ce avea să devină ilustrul scriitor vaudez și marele însuflețitor al renașterii literelor romande. Citadin prin naștere, Ramuz vine în contact din fragedă copilărie cu mediul rural; aici își implîntă toate rădăcinile și, încet-încet, ajunge să cunoască nevoile și aspirațiile țăranilor, ale podgorenilor din valea Ronului, a căror înțelepciune și-o însușește, și, în felul acesta, începe să înțeleagă mai bine mentalitatea, necazurile, inerțiile și îndoielile lor. La Lausanne frecventează învățămîntul primar și liceal, și tot aici își ia cu succes, în anul 1895, examenul de bacalaureat. De atunci datează și primele file ale *Jurnalului* său pe care avea să-l țină de-a lungul întregii vieți.

Între timp părinții părăsiseră orașul și, revenind la tradiția familiei, se retrăseseră la țară spre a deveni fermieri. În perioada vacanțelor, proaspătul bacalaureat muncește ziua cu brațele, mînuind coasa și secera, iar seara îi citește pe Flaubert și Tolstoi.

Atunci s-a înfiripat în mintea lui ideea obsedantă de a deveni scriitor. Dar, om practic, tatăl său dorește ca fiul să îmbrățișeze o carieră „onorabilă" și, făcînd uz de autoritatea paternă, încearcă să-l înscrie la Facultatea de drept. Dar tînărul rezistă și, după o ședere de șase luni în Germania, la Karlsruhe (1896—1897), urmează cursurile Facultății de litere a Universității din Lausanne, al cărei licențiat devine în 1901. În sfîrșit, se punea chestiunea să-și aleagă o profesiune rentabilă. Față în față cu tatăl său, în fiecare zi, la orele de masă, el declară mereu, cu aceeași înverșunare, că va fi scriitor. Și iată ce avea să noteze el în jurnalul său, la 20 februarie 1915 : „...Să scriu poeme, chiar dacă banul lipsește... și de-ar fi să las lumea mea și pe mine însumi să murim de foame, să scriu poeme..."

Între timp, își găsește un aliat puternic în persoana mamei sale și, cu sprijinul ei, va pleca la Paris (1902—1903), ca să pregătească o teză despre Maurice de Guerin. Toate speranțele lui sînt acum realizabile. Porțile secolului se deschid în fața lui. Dar influența Parisului a fost cu totul alta decît se aștepta. Din prima zi studentul uită subiectul tezei sale spre a-și îndrepta gîndul spre țara natală. Vaud-ul lui, Elveția romandă îi sînt dezvăluite de Orașul luminii în realitatea lor adevărată. Sînt altfel, au un suflet al lor, un trecut al lor, un fel de a fi și de a se exprima care le este propriu. Așa se face că la întoarcerea în țară, în vara anului 1903, în loc de teză, Ramuz aduce cu el două cărți scrise în capitala Franței : *Le petit Village (Sătucul)*, o culegere de poeme scrise în vers liber, și romanul *Aline*, care avea să apară în 1905. Ambele lucrări au meritul de a afirma că Elveția romandă trebuie să se exprime în propriul ei limbaj, fără să-i pese de modele pariziene. Aceste lucrări de debut ale

scriitorului au darul să aducă pe plan literar actul de independență al Elveției francofone, iar pentru Ramuz legitimația de scriitor vaudez. De aici încolo el avea să se consacre în exclusivitate scrisului, avea să înceapă prodigioasa activitate literară a marelui scriitor, care avea să dăruiască an de an literaturii naționale și universale opere din ce în ce mai valoroase, a căror apariție — subliniată de evenimentele cele mai importante din viața scriitorului — o semnalăm în ordine cronologică : *Scurte poeme în proză* — 1904, *Aline* — 1905, *Marele război al Sonderbundului* — 1906, *Împrejurările vieții* — 1907 (în același an scriitorul întreprinde o vizită de mai lungă durată în Cantonul Valais), *Satul din munți* — 1908, *Jean-Luc persecutat* — 1909, *Nuvele și schițe* — 1910, *Aimé Pache, pictor vaudez* — 1911, *Viața lui Samuel Belet* — 1913 (întreprinde o călătorie la Aix-en-Provence), *Rațiunea de a exista, Adio multor personaje, Cînturi, Exemplul lui Cézanne* — 1914, *Război în țara de sus* — 1915 (în acest an are loc prima sa întîlnire cu Igor Stravinsky), *Domnia Răului, Mărețta primăvară, Tămăduirea bolilor* — 1917, *Povestea soldatului* (împreună cu Igor Stravinsky) — 1918, *Semnele printre noi* — 1919, *Cîntarea Ronului nostru* — 1920, *Salutare țărănească, Pămîntul Cerului* — 1921, *Prezența morții, Despărțirea raselor* — 1922, *Iubirea lumii* — 1925, *Spaima mare în munți* — 1926 (în același an apare în *Cahiers de la Quinzaine* un ciclu de articole intitulat : *Pentru și împotriva lui C.-F. Ramuz), Frumusețea pe pămînt, Culesul viilor* — 1927, *Negustorii de bilci* (distinsă cu Marele Premiu Romand) — 1928, *Amintiri despre Stravinsky, Scrisori către Bernard Grasset și Henry-Louis Mermond* — 1928—1929, *Observații, Note și articole, Călătorie în Savoia, O mină* — 1929—1931, *Zarul sau Moneda falsă, Porțile hanului, Adam și Eva* — 1932, *Statura bărbatului* — 1933, *Berborence* — 1934, *În-*

trebări — 1935, *Băiatul din Savoia* (marele Premiu al Fundației Schiller) — 1936, *Nevoia de măreție, Dacă soarele n-ar mai reveni* — 1937, *Paris, notele unui vaudez* — 1938, *Descoperirea lumii* — 1939, *Opere complete*, în 20 volume — 1940—1941, *Război hîrtiilor* — 1942, *Jurnal* (1896—1942) — 1943, *Nuvele* — 1944, *Servanți și alte nuvele* — 1946, *Sfîrșitul vieții* — 1949, *Cîntec de Paști, Satul pîrjolit* — 1951, *Opere complete*, vol. 21—23 — 1954, *Scrisori* (1900—1918) — 1956, *Scrisori* (1919—1947) — 1959.

Dacă Ramuz a devenit ceea ce este și ceea ce va rămîne pentru cultura elvețiană el datorează acest lucru, fără îndoială, geniului său, dar și trăsăturilor sale de caracter — o voință și o răbdare fără seamăn, precum și încăpățînării cu care și-a urmat drumul său neabătut, asumîndu-și răspunderea făuririi unei forme și a unei scrieturi funciarmente originale. Preocuparea sa fundamentală a fost o estetică orientată spre simplitatea lucrată, cizelată, și ideea elementarului creat cu toate mijloacele inteligenței artistice. Și pentru a-i întregi profilul e bine să-l citățm pe Manfred Gsteiger, autorul unei remarcabile lucrări despre literatura romandă actuală: „Ramuz este cel dintîi scriitor total al Elveției franceze și, ca atare, el este de neînlocuit".

Charles-Ferdinand Ramuz s-a stins din viață în seara de 23 mai 1947.

CULESUL VIILOR

I

Nu era pe malul lacului. Nu era acea podgorie din Lavaux ce cădea perpendicular și pe neașteptate spre mica mare interioară — mare noastră a tuturor. Trebuia

să-i părăsești malurile, să pătrunzi în valea unde marele Ron abia se mai zărea, cu toate că era veșnic același Ron, dar redus la micile dimensiuni ale unui trecut, al cărui curs devenea aproape tainic pe după malurile ripoase, printre stufărișuri. Cu toate acestea, acolo se afla o podgorie faimoasă ; pe atunci se număra printre cele mai renumite din ținut. Dar renumele vinului, ca și cel al oamenilor, e plin de vicisitudini, de nesiguranță, de răsturnări ; iar astăzi, cred că *Yvorne*-ul nici nu se mai încumetă să-și poarte numele ; moda s-a schimbat. Nu-mi aduc prea bine aminte ce pălării purtau femeile, nici cum se pieptănau, dar mi se pare destul că rochiile lor erau foarte lungi, pentru că-și coseau pe poale, în toată lungimea lor, fel de fel de bentițe, numite măturătoare, nume a căror precizie mă scutește să insist. Toate modele trec ; și de aceea minunatul vin auriu de atunci va părea suspect astăzi cînd e la modă „vinul *gris*", cum i se spune, adică un vin fără culoare, un vin pentru oamenii care habar n-au ce e vinul, un vin pentru clientela străină, un vin pentru băutorii de apă sau pentru băutorii cu picătura.

Yvorne-ul de altădată era ca soarele, avea culoarea mugurelui de aur, culoarea florii de păpădie ; nu era un vin făcut numai din carnea boabelor de strugure, ci și din pielițe, cu alte cuvinte, era un vin „complet" și deci un vin adevărat. Mai tîrziu, vremurile noastre de higienă și de profilaxie au început să disprețuiască tot ce e complet, adică viu. Se pasteurizează, se separă, se decantează ; se confundă puritatea cu sterilizarea. Datorită progresului unei civilizații anapoda, esențialmente școlărești, complexitatea oricărei savori adevărate a devenit sinonimă cu grosolănia și imperfecțiunea ; despuierea naturală a lucrurilor a cedat locul operațiilor bruscate de chimie : spaima bolnăvicioasă de „germeni" sau de microbi a pus capăt tuturor delectărilor. Astfel se separă mierea de ceară ; nu se mai consumă decît miere „scursă", care nu mai e miere. La fel se face vinul care trebuie în primul

rînd să aibă — din punct de vedere chimic — aspect de apă pură, dacă vrei să mai treacă drept vin, cu alte cuvinte, dacă vrei să-l vinzi : şi, cum podgorenii erau siliţi să-şi vîndă vinul şi în consecinţă să adopte moda, chiar şi atunci cînd o dezaprobau, frumosul *Yvorne*, mugurele de aur al copilăriei mele, a fost detronat de un vin care, de altfel, nu se mai numeşte *Yvorne*, ci *Aigle*, şi a devenit un *„vin gris"*.

Asta nu împiedica deloc ca, pe vremuri, în plină lună octombrie să nu avem, la Colegiul clasic cantonal, trei săptămîni de vacanţă îndelungată, care se numea „vacanţa culesului de vie" ; şi, lucru şi mai minunat, această vacanţă cădea, pe atunci, cu precizie — în ciuda numelui ei, care azi nu mai are sens — în plină epocă de cules, căci bătrînii or să vă spună că pe vremuri mai existau anotimpuri, şi fiecare ştie că ele nu mai există după marele război, de parcă tulburările terestre ar fi avut repercusiuni în cer. Şi tot bătrînii or să vă spună că pe vremuri aveau mai ales o toamnă, adică un anotimp care nu mai era vară, dar nici iarnă nu era — pe cînd astăzi, după cum oricine ştie, indiferent de numele pe care îl mai poartă lunile, prin obişnuinţa calendarului, sari, cu amîndouă picioarele odată, din august în decembrie, de la o temperatură de 30° la umbră, la două picioare de zăpadă şi la cinci grade de frig. Erau încă toamne a căror lună cea mai reprezentativă statornicită sub semnul Scorpionului, era octombrie ; iar pe atunci viile se culegeau în octombrie, adică la dată fixă (se mai putea lăsa strugurele să se coacă, nimeni nu se grăbea să-l culeagă, niciodată nu părea prea dulce, nici prea auriu) ; şi dădea cîte unsprezece şi douăsprezece grade de alcool, conţinut astăzi necunoscut, aşa or să vă spună toţi bătrînii ; pe atunci se culegea în octombrie, toată luna, şi fără grabă : aşa se face că, pe la 6 sau 7, cu o valijoară de pînză cafenie în mînă, luam „Simplonul", care nu era trenul Simplonului, pentru că Simplonul nu fusese încă

străpuns sau, poate era gata să fie (nu-mi mai amintesc bine).

Era un tren personal, care oprea la toate stațiile, șaptesprezece la număr : le numărasem dinainte, și le renumărasem cu toată grija în mersul trenurilor. Și astfel lacul din dreapta mea, nu era un lac angajat într-o goană fără răgaz, ca pentru expresurile sau marile rapide internaționale de azi ; în mai multe rînduri și pentru momente mai îndelungate se fixa pe portiera vagonului, ca un tablou în rama lui. Era un lac defel grăbit să plece și să mă părăsească plecînd (și nici eu nu eram defel grăbit să-l părăsesc). Un lac moderat în viteza lui de deplasare, ca și a țărmului de-a lungul căruia succesiunea de case și stîlpi de telegraf nu avea încă nimic vertiginos ; ba, mai mult, de paisprezece ori la rînd, rămînea neclintit și puteai să-l privești cu atenție și pe îndelete, înainte să dispară definitiv. Ah, ce lacom eram pe vremea aceea de aceste lucruri, de toate lucrurile ce se puteau vedea pe la zece ani, după primul an de latină, cînd se începe latina și se ajunge la *De viris*, gata marcați de o oarecare plictiseală și oboseală ; apoi deodată ni se spune : închideți cărțile, în timp ce o altă carte uriașă, cu pagini de apă, de munți și de cer se deschide pentru noi, și filele ei prind să se întoarcă una cîte una în fața noastră, pictate cu corăbii, cu vapoare, cu pescărușii...

II

Pentru mine, cîmpia Ronului a fost întotdeauna foarte misterioasă (este și acum). Nu se află decît la doi pași de sat. Mă deprinsesem să găsesc repede drumul. De îndată ce era cu putință să scăpăm, ne grăbeam s-o luăm la fugă încoace, și spun noi pentru că eram o bandă întreagă de ștrengari. Pentru mine, culesul viilor începe la poalele podgoriilor și se prelungește pînă în niște locuri

unde nu coborau nici cărătorii coşurilor de spate, nici culegătoarele — locuri fantastice şi interzise, şi de aceea cu atît mai ispititoare.

Acolo, printre altele, se găseau nişte lăstari de soc nemaipomeniţi din care meşteream „puşcoace". Dispăream pe dată în tufişurile şi trestiile ce ne treceau mult de creştet. Îmi aduc aminte de această cîmpie ca de un loc foarte deosebit, care avea două feluri de drumuri, unele deasupra altora : drumurile pămîntului şi drumurile cerului. Noi, oameni ai ţinuturilor muntoase şi şcolari într-un oraş unde nu există stradă a cărei pantă să nu însemne o probă serioasă pentru orice automobil de 20 cai putere, sîntem puţin, sau, hai să zicem, eram puţin obişnuiţi cu acele întinderi ce îşi desfăşoară, numai în lăţime, cu alte cuvinte, în cea mai mică dimensiune a lor, zeci de kilometri fără cel mai neînsemnat urcuş sau coborîş, şi a căror suprafaţă reală se aşterne netedă, ca planul pe planşeta geometrului. Micimea staturii noastre suporta aici umilinţa de a fi depăşită din orice parte şi înghiţită de vegetaţie, fără să se poată bizui pe norocul de a descoperi vreun punct de ieşire la suprafaţă sau vreun postament natural. Cît priveşte muntele din faţă, el ne făcea din loc în loc un semn nedesluşit pe deasupra unei sălcii sau printre doi plopi, fără ca la rîndul nostru să-i putem întoarce vreodată salutul, atît eram de pierduţi în lumea vegetală al cărei popor dezordonat stăpînea nestăvilit, prin masele sale, tot împrejurul nostru. Pămîntul moale se lăsa sub greutatea paşilor noştri ; mai încolo, mîlul nu era înlocuit decît de un nisip la fel de mişcător.

Urmam un drum bombat, ce se pierdea curînd în nişte tufişuri pline de băltoace sau tăiate de un soi de pajişti pe jumătate înecate, care nu dau decît o iarbă prăpădită, numită *flat* (pe la noi), bună doar de aşternut pentru vite, nu şi de hrană, pentru că vitele n-o vor. Aceste drumuri, mai bine zis aceste drumuri duble, căci astăzi le văd duble şi nu simple, mă uluiau ; unul era sub

mine, unul deasupra mea. În amintirile mele merg două cîte două : cel de sub picioarele noastre, şi cel de deasupra capetelor noastre, albastru-cenuşiu, atît de bine conturat, acolo sus, de cele două linii paralele ale tufişurilor, încît nu părea mai puţin real — aşa cum îl vedeam noi, alcătuit din aer şi nori — decît cel de jos, din nisip şi ţărînă.

Era deajuns să răstorni capul pe spate pentru ca lumea să se răstoarne, şi să rămînă totuşi aceeaşi ; şi schimbai netezimea de jos pe aceea a unui cer nu mai puţin neted, unde ni se părea că mergeam de-a-ndăratelea. O lume plină de mister, şi în acelaşi timp plină de spaimă şi ispite. O lume populată cu toate soiurile de *alte* animale, cu alte flori, alte frunze, alte plante, plină de atracţii, căci e o lume a deosebirilor şi nepotrivirilor. Pentru că animalele sînt făcute să meargă pe pămînt sau sînt făcute să meargă prin apă : aici însă erau făcute să meargă deopotrivă prin apă şi pe pămînt ; în bălţi se pescuiesc salamandre, în timp ce libelula stă atîrnată în văzduh ca de un fir de aţă ; atîrnă fără aripi în văzduhul tremurător, şi tremuratul aripilor ei e ca un abur în aburul văzduhului. Aici, rădăcinile copacilor, dealtfel ascunse, îşi dădeau la iveală pletele alburii, aidoma pletelor unei moarte al cărei cadavru pluteşte cu capul în jos. Era o apă foarte limpede şi foarte neagră în acelaşi timp, şi, aplecîndu-te deasupra ei, te vedeai pînă în cele mai mici amănunte, ca într-o oglindă ; apoi, deodată, nimic (atunci cînd schimbai unghiul de incidenţă), decît adîncimea moartă, plină de-o tăcere înfricoşătoare : inventez eu ? deloc, căci revăd şi acum, în această apă, o cascheţă de pînză bleumarin cu găitane roşii, şi verzi-maronii, şi albe, pe care o mişcare bruscă înapoi o îndepărtează, făcînd loc unui petic de cer albastru străjuit de doi nori asemenea unor zăpezi plutitoare. Şi ţipetele necunoscute ale păsărilor, pentru că aici păsările nu cîntă, ci ţipă şi îşi iau zborul pe neaşteptate, lăsînd să se vadă sub aripile lor zgomotoase

două labe lungi strînse de-a lungul trupului sau atîrnînd ca niște bastoane.

În sfîrșit, mirosul — erau aici toate mirosurile puternice, deloc răspîndite pe zone ca în regiunile de uscat ; cu alte cuvinte, veneau spre tine direct și te înconjurau încetul cu încetul, și iată-le deodată ghemuite sub talpa ta, ascunse cu perfidie, refugiate în adîncul apei sau al mîlului, și tu le stîrneai brusc cu piciorul, iar ele răbufneau în jurul tău și te strîngeau de gît răscolindu-ți tusea și strănutul. Mirosuri „otrăvite", căci iată cuvîntul, și cînd copiii spun despre un lucru că e „otrăvit", se știe ce atracție extraordinară capătă el în ochii lor. Aceasta este, de altfel, explicația atracției ce o exercitau asupra noastră mlaștinile Ronului.

Copilăria scormonește cu plăcere anumite lucruri, pe căi tainice și oprite ; dar cu și mai mare plăcere și pasiune scormonește viața, acolo unde o simte amenințată (cel puțin în imaginația ei), cu alte cuvinte, acolo unde deslușește eventualitatea morții. Se avîntă cu pasiune mai ales după fructele periculoase, cum sînt cele de mătrăgună și alte bobițe ce rodesc prin mărăcinișuri, după ciuperci, printre ciupercile veninoase, după insecte, printre cele ce înțeapă, și, printre cele ce înțeapă, după cele ce înțeapă mai tare : se spune, de pildă, că ajung trei înțepături de *talène* (o specie de bondar) pentru a da gata un om, șapte — un cal, douăsprezece — un elefant. Ne ispiteau — să-i zicem ispită bolnăvicioasă ? — mușchii păroase sau albastre, animalele cu pielea atîrnată, cum ari fi broasca-rîioasă sau liliacul, și tot ce e rău alcătuit, tainic, nocturn, condamnat la singurătate sau la întuneric, pe scurt, tot ce avea darul să stîrnească teama ; și toate laolaltă se găseau din belșug în mlaștinile noastre. Prin alte părți ele sînt răzlețe și rare, aici erau grupate și toate numai de acest fel. Era atracția fructului oprit asupra copilului, cu alte cuvinte — socot eu — atracția răului sub formele sale simbolice. Și se

zbîrcea pielea pe noi, şi ne dădeam înapoi dezgustaţi, ca apoi misterioasa atracţie să ne împingă din nou înainte. Ah, mai simt şi acum mirosul de lemn putred, mirosul de ciuperci strivite, izul de pivniţă şi de noapte adîncă — mirosuri atît de atrăgătoare şi de respingătoare în acelaşi timp, reci şi stătute, trecătoare şi fugare, dar niciodată uitate, în care sălăşluesc încetarea vieţii şi toate reînceputurile, descompunerea şi germinaţia ei ; tainicele puncte de întîlnire între naştere şi moarte ; şi poate că orice copil, care nu ştie încă ce-i moartea, dar o ghiceşte, tinde cu ardoare spre ea, ca spre un element esenţial al cunoaşterii.

Niciodată nu ne-am avîntat prea departe în cîmpia Ronului, dar nu-mi amintesc să fi venit vreodată la podgoria ce o domină fără să cobor în ea, de cele mai multe ori pe ascuns. Astăzi, ea se îmbină misterios în mintea mea (şi de aceea o pomenesc aici), cu acele culesuri de vie la care veneam ; stăruie în amintirea mea o tainică asociaţie între mirosul ei şi cel al pivniţelor, al mustului din teasc. Mă văd şi acum mergînd cu capul aplecat înainte, croindu-mi, cu amîndouă mîinile, o trecere prin ierburile înalte. Păşeam pe drumuri care nu duceau nicăieri şi se pierdeau, fără să ştim de ce, deopotrivă pe cer şi pe pămînt, acolo unde ramurile tufişurilor se închideau cu desăvîrşire. Apoi, din cînd în cînd se deschidea în rămuriş, ca printr-o lucarnă, fie priveliştea muntelui de pe malul drept, fie a celui de pe malul stîng. Aici, strîns din belşug de pereţii abrupţi, în mijlocul cîmpiei de pămînt, care, respectînd cu strictețe rînduiala, a luat încetul cu încetul locul cîmpiei de apă, Ronul este dominat, de-o parte şi de alta, de două lanţuri înalte de munţi verticali. Ne furişam capul printr-una din lucarne, şi-l ridicam din ce în ce mai sus, ca apoi să-l dăm cu totul pe spate. Coasta răsăriteană era cea cu podgoriile, pentru că e mai bine expusă. Ea merge spre miazăzi şi, totodată, uşor spre răsărit, bucurîndu-se mai mult timp de

un soare ale cărui raze sînt mai puțin piezișe decît în partea centrală.

Îndată ce coasta începea să se curbeze, apărea via, împrejmuind la iuțeală satul cu case mari, albe și cenușii, cu acoperișuri întunecate. Ici-colo, doar cîte un pîlc de copaci cu coroana rotundă sau țuguiată se ivea prin grădini. Un sat nu prea întins, desfășurat mai mult în lățime decît în lungime ; și era repede străbătut de privirea aruncată de jos în sus, în timp ce coasta, din ce în ce mai abruptă, se descotorosea de el definitiv, sub veșmîntul butașilor de viță de un galben-canar încîntător, colorat pe alocuri de o pată de verde sau albastru, de roșu sau de cafeniu. Cum răsărea soarele, coasta se lumina de culori strălucitoare (cel puțin în partea de jos), căci aici nu mai e Lavaux, unde înălțimea redusă îi îngăduie coastei să urce cu viile ei pînă la cer, și unde tot muntele e numai vin, de la albastrul apei pînă la albastrul cerului. Aici, prin lucarnele deschise spre răsărit, se zărea un munte întreg, dar podgoria nu-i ocupa decît partea de jos, în timp ce el urcă pînă la 2.000—2.500 de metri. Frumosul strat de culori luminoase se stingea repede spre a face loc unor culori întunecate, pe măsură ce continuam să mergem cu capul înapoi, și înaltele păduri de brazi străbătute de chei vărgate, de cenușiul albiilor tăiate de torenți îmbrăcau povîrnișul abrupt. Mai sus, panta se îndulcea, devenind verde și netedă ; iar acolo, lipite de cer, se întindeau izlazurile sub ciudate copite și căpățîni de zahăr imaginare, albe, cenușii, ca ardezia, după cum era lumina — cînd violete, pe timp de furtună, cînd trandafirii, la asfințitul soarelui.

O, Ronule ! norocul și pecetea destinului tău neasemuit este acest cadru glorios, care e al tău și numai al tău, de la izvor, și pînă la vărsare. Nu eram decît un băiețaș și nu te cunoșteam decît aici, cu alte cuvinte nu departe de locul tău de naștere, dar sînt sigur că inima mea începuse de pe atunci să ghicească făgăduielile tale

bogate, atît de bogate, încît tot cursul tău nu ar fi fost de ajuns să le secătuiască. Căci, de cealaltă parte, pe malul tău stîng, aceeaşi grijă îţi solicita peretele acela înalt, de un albastru intens, pe care, şi în fiecare dintre scobiturile sale, jocurile luminii înălţau tremurătoare scări de soare. Era ca şi cum visul ar fi venit aici ca să mărească şi mai mult lumea vizibilă şi, fără s-o respingă ori s-o contrazică, să se situeze între hotarele realităţii.

În cele mai frumoase zile, pe cînd versantul celălalt strălucea în toate culorile, am văzut ridicîndu-se acolo, ca într-un prielnic clar-obscur, scara lui Iacob. Asta, cînd priveai printr-una din acele lucarne, şi trebuia să cauţi mai sus pe cer capătul lanţului muntos, al cărui relief dispărea sub dublul văl de umbră şi aer : în clipa aceea, de-a curmezişul lui se iveau acele dîre groase de soare, ca atunci cînd ridici pe un zid sau înfigi cu un capăt în frunziş o scară de lemn nou-nouţă sau proaspăt trasă la rindea. Şi, mereu, pe toată lungimea acestor scări, frumoase forme neclare urcau şi coborau, făcînd legătura între pămînt şi cer — precum în *Biblie*, pe cînd Iacob era un om asemenea nouă (căci aveam în fiecare săptămînă cîte două ore de „povestiri biblice" la Colegiu). Dar, ceva mai la dreapta, în nişte zone şi mai aeriene, chiar la marginea cerului, avea loc marea minune : o revăd, în adîncurile mele, sub forma a şapte femei îngenuncheate, înveşmîntate în alb, sau în aur, sau în argint, sau în trandafiriu, după oră, dar atît de sclipitoare şi de aeriene, încît păreau desprinse de materie ; acolo, sus de tot, spre miazăzi şi deasupra întunecatelor chei unde mereu domneşte clar-obscurul, ele, dimpotrivă, erau mereu învăluite de lumină : şapte femei înalte, îngenuncheate, şi despărţite de noi printr-un prag de aer ; aşezate acolo, una lîngă alta, în genunchi la porţile cerului ; trandafirii, galbene, numai aur sau numai argint, şi luminînd văzduhul şi transfigurîndu-l : cele şapte creste — les Dents du Midi, cu zăpezile şi gheţarii lor.

III

În satul Yvorne, așa cum l-am cunoscut de mic copil, totul mi se părea nespus de mare și tot așa mi se părea și casa cu zugrăveala ei albă, atît de importantă la vedere și, totuși, ceea ce se vedea nu era încă nimic sau prea puțin. În podgoriile noastre, comoditățile omului nu înseamnă nimic pe lîngă cele ale recoltei. Înainte de toate trebuie „găzduit" vinul, și asta cît mai bine cu putință : omul se mulțumește cu ce-i rămîne. Mărimea caselor depinde de mărimea pivnițelor : întreaga împărțire de deasupra, depinde de împărțirea subterană. Casele sînt doar ceea ce pivnițele și teascurile îngăduie să arate ; paturile se aranjează cum se poate, deasupra marilor „vase" al căror număr și aliniere stau la baza tuturor calculelor. Cînd ești în vie, ceea ce vezi din case nu e totul, nu e decît o jumătate din ele : ceea ce se vede afară nu e decît prelungirea a ceea ce se află sub pămînt ; pînă și viața de aici e o viață pe jumătate subterană, atunci cînd se storc strugurii, cînd se depozitează vinul în pivniță, cînd e trecut dintr-un vas în altul, cînd trebuie tratat cu pucioasă ori limpezit ; o bună parte din zile se scurg aici, la lumina lumînărilor sau a felinarelor de vînt.

Revăd curtea pavată, în care se spălau hîrdaiele, apoi ușa boltită spre care cobora o scară cu treptele năpădite de mușchi, lăsînd să răzbată pînă la noi, din toiul unei nopți picurată cu cîteva lacrimi de aur tremurător, zgomotul periilor de pir. Toate erau cu dosul în sus în această curte (e cazul s-o spun) : se răsturnau hîrdaie, donițe, coșărci și coșuri aduse de la spălat, se vedeau diferite piese de teasc și îndeosebi răstavele cu doage rare rezemate de ziduri să se usuce. Tescuitorii, în seama cărora cădea această muncă, veneau cu cîteva zile înainte. Erau valaisani din regiunea Monthey. Nu aveau decît să traverseze cîmpia Ronului, ceea ce făceau din tată în fiu, de secole, în fiecare an, așa cum în Lavaux, pen-

tru copilitul viilor, savoiardele traversau cealaltă cîmpie a Ronului, cîmpia de apă, adică lacul. Acestea veneau cu vaporul, ceilalți pe jos, cu un sac spînzurat în vîrful unui băț purtat pe umăr, cu cingători roșii, cu vestă cu mîneci lungi și pălării de fetru negru. În ziua sosirii mele, aceștia erau în toiul muncii ; marea forfotă începuse în toată partea de jos a casei, cuprinzînd și bucătăria, și avea să țină așa ziua și noaptea, fără întrerupere, de douăzeci și cinci de ori cîte douăzeci și patru de ore. Revăd această muncă la lumina lumînărilor, atît de specifică podgorenilor și total diferită de îndeletnicirile țăranului de la cîmpie. O muncă nocturnă și nu numai nocturnă, dar și subterană ; o muncă mai presus de orice umedă, a cărei materie primă e lichidă, și în care totul se petrece în umezeală. În alte părți, graba și nevoia asta de a se munci repede e întîlnită în hambare pe vremea cositului de fîn și a secerișului, dar acolo totul e uscat și numai uscat ; căci uscăciunea este aceea care determină acolo atmosfera înțesată de puzderia firișoarelor de colb, ce presupun, ele însele, participarea totală a unei zile depline. Desfășurarea acelorași „dansuri" e rînduită acolo de răsăritul și apusul soarelui ce poruncesc un început și un sfîrșit ; pe cînd aici zilele nu aveau nici început, nici sfîrșit, într-un cuvînt, ele nu mai existau, și nu aveau să mai existe timp de trei săptămîni și mai bine.

Trecînnd prin preajmă, auzeam adeseori certurile din bucătărie, unde femei tocmite din sat veneau s-o ajute pe bucătăreasă, nu fără conflictele de rigoare, căci toată această omenire trebuia hrănită pe tot timpul culesului. Era prezent și „pontatorul", personaj de ocazie, nu însă fără importanță ; era un stăpîn al împrejurimilor, și el vechi obișnuit al casei și al pivnițelor, în care, nu se mai știe de cîți ani, se instala întotdeauna cu o bucată de cretă în mînă. Misiunea lui consta în înregistrarea coșurilor cu struguri răsturnate în teasc și în a ține socoteala lor exactă ; mai avea, de asemenea, în sarcină supravegherea generală a materialelor și încă una, mai

delicată, adică a băutului, pentru că tescuitorii primeau, peste plată, și o anumită cantitate de vin pe zi. Pontatorul cu pricina trecea drept un om „foarte tare la aritmetică", și asta mă impresiona nu în mică măsură, în timp ce persoana sa gravă și atentă, cu vesta vînătorească tricotată din lînă groasă, cu o pălărioară de catifea și mustățile cărunte, cu degetele prăfuite de cretă, își ocupa mereu același loc lîngă ușa teascului. În mintea mea, silueta lui se învălmășește în ceața plecărilor matinale și în serile ploioase, căci adeseori cînd ne întorceam de la vie, pe înserat, ploua mărunt și pleoapele abia mi se mai dezlipeau de somn sau se închideau singure ori de cîte ori plecam sau veneam de la vie. Da, adeseori, burnița cînd veneam de la vie, și nu o dată se și lăsa noaptea ; iar dimineața, mai bine zis, cu noaptea în cap și învăluiți în ceață, porneam la drum pe jos cu femeile sau, cu îngăduință specială, cocoțați pe „coșarcă", în spatele căruțașului. Le încurc pe toate, pentru că atunci toate se învălmășeau în mine, din însăși clipa sosirii acasă, și rămîneau așa învălmășite timp de trei săptămîni pentru a se învălmăși din ce în ce mai mult într-o răsturnare generală a obiceiurilor, a digestiilor, a tuturor manifestărilor trupești și spirituale. O oboseală imensă și fericită mă stăpînește de fiecare dată în timpul acestei derulări de evenimente, de lucruri și de ființe ce se ciocnesc unele de altele, avînd darul să stîrnească în mine o confuzie deplină.

Mă revăd buimac așezat pe marginea patului, în timp ce lumina zilei se strecura în odaie printre obloanele întredeschise din spatele perdelelor trase ; dar somnul nu se lăsa alungat. Nu eram treaz decît pe jumătate și continuam să dorm pe marginea patului, în timp ce din curte se auzeau voci de femei amestecîndu-se bizar cu cea care mă strigase fără îndoială multă vreme din dosul ușii și tocmai amuțise. Era frig ; apa din oală, rece ca gheața. Mai simt și acum podeaua de brad și răceala ei în picioarele mele care mai păstrau în partea de sus

binefăcătoarea senzație a căldurii patului ; același frig mi se furișa pe sub cămașă, de sus în jos, pînă la umeri. Vocile mă chemau din nou ; rămăsesem ultimul. Nu mai aveam timp să-mi mai șterg cu prosopul plușat una din urechi, nici dedesubtul bărbiei, mă mulțumeam să-mi frec bine pometii obrajilor și fruntea sub părul ciufulit, pe care apa îl înăsprea, și pe care, spre rușinea mea, îl mai revăd și acum în oglindă zbîrlindu-se în toate direcțiile ; dar nu mai aveam timp să-l netezesc. Sub fereastră, o voce autoritară dădea porunci ; pentru a fi un bun exemplu, copiii casei și cu mine trebuia să plecăm odată cu culegătoarele, iar ceata lor gata adunată, cu donițele de lemn pe șold, ne aștepta în curte. Cu pantalonii prost încheiați, cu vesta deloc încheiată, cu haina cu atît mai puțin, cu cravata înnodată pe dos, înghițeam în picioare o ceașcă de cafea fierbinte, și apoi, cu bucata de pîine în mînă, ieșeam cu pelerina pe mine în vremea posomorîtă.

Femeile erau femei din sat, de toate vîrstele, de toate staturile ; purtau pălării vechi, fuste vechi, ghete grosolane cu carîmbi înalți și cîrlige de alamă, broboade groase de lînă tricoată petrecute peste piept și înnodate în șale. Nu te pui în straie de sărbătoare ca să mergi la cules, mai cu seamă atunci cînd plouă ; te îmbraci doar atît cît să-ți fie cald, și mai trebuie să ai grijă „să nu fii pătruns prea repede", ținînd seama că s-ar putea să-ți petreci toată ziua în ploaie, cu mîinile, cu brațele, cu tălpile, cu picioarele și chiar cu tot corpul în apă. Întrucît locurile unde culegeam erau departe, nu ne mai întorceam acasă la amiază ; ni se aduceau la vie nu numai gustarea de la ora zece și de la ora patru, ci și prînzul. Adeseori porneam la drum pe o ploaie mărunță ; mergeam ca într-un fel de vată fără culoare, prin care casele de pe marginea drumului nu se ghiceau decît după lumini ; întreg satul, firește, era de multă vreme în picioare, și toate celelalte „cete" erau gata de plecare ; de deslușit însă se deslușeau limpede numai glasurile. Restul, obiecte și persoane nu păreau decît niște forme vagi, incomplete,

cu marginea mîncată, arătîndu-se doar ca să dispară şi să se cufunde din nou în neclaritatea întregului. La început mergeam de-a lungul unui şir de case, apoi drumul ne ducea printre nişte ziduri, urcînd şi devenind din ce în ce mai strîmt ; nu mai era decît o cărare, cînd, în sfîrşit, vedeai apărînd sus, în faţa ta, cu scările lor micuţe, porţile acelea de fier vopsite în diferite culori ; cele vopsite cu miniu se vedeau cel mai bine.

Mai era întuneric. Mai era şi ceaţă, iar pămîntul gros, adesea plivit şi întors se lipea de tălpile noastre. Ne aflam la poalele acelor nenumărate şiruri de butaşi văzute în perspectivă, şiroind de apă, din care femeile luau în primire cîte două (iar noi, copiii, cîte unul). Pătrundeam printre araci, femeile culegeau cînd în dreapta, cînd în stînga noastră printre frunzele îngălbenite de tot, sau încă verzi şi pătate de rugină, ori galben-canar împroşcate cu puncte roşietice ; unele mai păstrau şi acum urmele stropitului cu piatră vînătă, dar toate aveau o strălucire tristă, lăsînd picuri de apă să se scurgă pe pantofii tăi. În întunericul şi ceaţa ce nu se mai risipeau vedeai femeile aplecîndu-se înainte, făcînd astfel să li se ridice fustele din spate, şi să li se vadă ciorapii groşi de lînă sau bumbac croşetaţi de ele, ciorapi în dungi, albaştri, cafenii sau negri. În partea de jos a viei rămînea cărătorul de coşuri care îşi începea munca smulgînd din pămînt doi araci pe care apoi îi înfigea oblic în susul povîrnişului ca să-i ţină de proptele pentru coş. La început era un singur cărător, apoi, pe măsură ce soseau donitele pline, apărea şi al doilea ; cenuşiul întunecat mai plutea în văzduh, dar ţesătura lui cicălitoare prindea să se destrame, sfîşiată parcă de o mînă nevăzută. Acum se vedea că nu mai plouă. Pînă atunci femeile nu scoseseră o vorbă, apoi una dintre ele spuse ceva cu voce tare, şi spusele ei avură darul să stîrnească rîsul ; o alta îi răspunse. Acum toate se îndreaptă de şale. Îşi duc mîinile la părul strîns sub pălărie, iar la cele tinere, care-l ţin

înfoiat, se văd strălucind mărgelele rotunde prinse de păr, deasupra urechilor.

Deodată, întreaga vie era văzută înaintînd în fața noastră de jos în sus. Spărtura de pe cer a sporit ; se deschidea chiar deasupra noastră, și creștea și în lățime, cu alte cuvinte ceața se rupea în două, o parte se retrăgea spre cîmpie, iar cealaltă se rostogolea peste ea însăși, către munte, înfășurîndu-se ca un covor. Deocamdată însă nici un munte nu se zărea nici în față, nici în spatele nostru ; asta se petrecea pe cînd mai stăteam cu toții încovoiați — noi cu șirul nostru de butași în față, femeile cu cele două ale lor ; și totuși, un început de căldură se făcea simțit în spinare, trecînd prin vestă și cămașă ; apoi, pe neașteptate, pămîntul se luminează ciudat și își schimbă culoarea. Această schimbare pornea de jos, și în primul rînd pentru noi ; pe frunze, pe argilă, pe ciorchinii în parte mucegăiți, care deveneau și ei plăcuți la vedere. Cer pe frunze, cer pe pantofii noștri.

Era o îmbinare de atîtea lucruri acest cules de vie (sau, cine știe, poate că îmbinarea e numai în sufletul omului, care nu-și dă singur prea bine seama ce e, și în felul ăsta caută în jurul lui prilejuri de întristare și motive de mulțumire). Era o muncă grea, istovitoare ; se lăsa cînd frigul, cînd întunericul ; o fată era sărutată, pentru că băieții au dreptul să sărute fetele care au uitat un ciorchine necules. Oboseală, nopți prea scurte, somn pe apucate, dureri de șale (căci femeile, stau tot timpul aplecate) ; pînă la urmă ne alegeam cu degetele zdrelite, cu pielea mîinilor crăpată de atîta umezeală și frig ; picioarele ni se înglodau pînă mai sus de gleznă, încît credeam că atunci cînd aveam să le tragem afară, tălpile pantofilor aveau să rămînă acolo, în noroi ; în față eram uzi leoarcă, pînă mai sus de brîu, de parcă ne-am fi aruncat în apă ; fustele se lipesc de coapse ; struguri putrezi, mucegăiți cu duiumul ; boabele se sparg între degete împroșcîndu-le cu sucul lor, degetele se lipesc unele de altele, mînecile se lipesc de încheieturi, ceva miroase

urît, ceva te face să strănuți, unii tușesc, alții au guturai, e rost de pneumonii și bronșite ; cu toate acestea e de ajuns să scînteieze o singură rază de soare pentru ca totul să se schimbe. Căci e frumos la vie ; e greu, dar e frumos.

Sînt însă și clipe de odihnă și de răgaz ; atunci toate femeile își îndreaptă spinarea, ducîndu-și mîinile cu grijă în scobul șalelor, strîmbîndu-se la început de durere, apoi înclinîndu-se ușor pe spate ; pe urmă iată-le puse pe taifas, pentru că există și clipe de bună dispoziție sub soarele ce se ivește pe neașteptate, schimbîndu-le culoarea, chipul, inima din piept. Le revăd cu pălăriile, cu corsajele, cu broboadele legate în cruce, cu fustele și pălăriile lor cu panglici decolorate de soare (nu se purtau încă în jurul capului acele baticuri de operă comică atît de la modă azi) ; o bătrînă se răsucește spre noi, cărătorii de coșuri devin curtenitori. În loc să mai aștepte ca femeile să le aducă donițele pline, se duc ei singuri să le ia. Îi vedeai cu acest prilej urcînd printre butași și îndreptîndu-se de preferință spre femeile cele mai tinere și mai frumoase ; pe urmă apucau donițele de urechi, spunînd ceva cu voce tare pentru galerie, ori vorbeau în șoaptă, și atunci zăboveau mai mult.

Un foc de araci ardea la poalele viei ; un petec de ceață albă, nu mai groasă ca un cearceaf de pat, se mai tîra peste cîmpia Ronului, străpunsă din loc în loc de vîrfurile plopilor. Iar deasupra noastră se vedea un pîrîiaș de cer albastru, în timp ce femeile se aliniau frumos între butași, de la un șir la altul ; una dintre ele, care coborîse în vale, stătea în fața focului să-și încălzească mîinile. Fumul se ridica drept, asemenea unei coloane de sticlă ușor colorată în albastru, de-a curmezișul căreia se vedea tremurînd albul cîmpiei. Iar cărătorii, cu brațele ridicate, mai spuneau ceva, înainte de a reîncepe acel neîncetat du-te-vino de sus în jos, de jos în sus, îmbrăcați în vestele lor vînătorești pe care, în cele din urmă, aveau să și le scoată.

Ne apucasem iar de treabă. Urcam din nou povîrnișul, frînți în două, cu capul la înălțimea genunchilor. Și ce era în acele capete ? ce era în capetele noastre ? și ce era în acele căpșoare de doisprezece ani adăpostite sub caschetă, de vreme ce eram mîndri s-o purtăm chiar și la vie ? Dealtfel regulamentul Colegiului ne interzicea orice alt acoperămînt al capului, cu excepția pălăriei de paie (și aceea trebuia prevăzută cu o panglică verde și una albă). Ce era, așadar, sub acele casohete ? Vai ! de atunci am murit de atîtea ori pentru noi înșine, și de-atîtea ori ne-am părăsit pe noi înșine !

Revăd pămîntul gălbui, gras, alunecos, pe care se tîrăsc melcii, lăsînd în urma lor o dîră vîscoasă de argint ; ciorchinii mari cu boabe dese și verzi sau cu boabe mari și rare, ruginii în partea expusă la soare, cîteodată agățați de-o frunză ce nu-i lăsa să ajungă la noi, după ce le retezam codița (iar nouă, din prudență, nu ni se dădea nici cuțit, nici cosoraș, ci doar o foarfecă veche) ; anumite lecții, o „pedeapsă", unele cuvinte latinești, *Delenda est Carthago,* multe alte lucruri învălmășite ; apoi, străbătînd secolele, o voce de femeie se izbea de o frază a lui Cornelius Nepos. Soarele apăruse, pămîntul începea să fumege, făcînd să urce spre noi, odată cu aburii, o mireasmă puternică ; și ei rîdeau alături de mine, erau bucuroși, și ele rîdeau, erau bucuroase, bărbați și femei, întreaga „ceată" — pentru ce ? Pentru ce se schimbă omul astfel ? unde sînt ei acum ? Și ce erau ei atunci, și ce eram eu ? Un soare uriaș se înălțase deasupra noastră, ne ierta (e singurul cuvînt ce se poate folosi), amestecîndu-ne pe unii cu alții, broboade și veste, pantaloni și fuste, pantaloni scurți, pălării de fetru, caschete de culoarea măslinei verzi ; pe urmă ne conducea la poalele viei unde femeile făceau roată în jurul focului, să se usuce.

Într-un paner acoperit cu o față de masă albă ni se aducea gustarea de la ora zece. Ne așezam pe zid. Șe-

deam înşiraţi pe zid, cu o bucată de pîine într-o mînă şi cu o bucată de brînză în cealaltă. Ceaţa, care în partea muntelui se mai ridicase, mai spînzura şi acum deasupra pădurilor negre şi a stîncilor, ca pilotele pline cu fulgi de găină care se scot la soare în faţa caselor ca să se umfle ; în timp ce, spre cîmpie, grosimea ei netedă scădea mereu şi, tocindu-se ca într-o uzură naturală, lăsa să se apropie de noi obiectele pe care la început le acoperise, să se vadă prin spărturi tufişurile, vîrfurile trestiilor ; atunci, suprafaţa ei începea să se păteze, apăreau pete negre — pîclă neagră, pîclă albă — ca apoi să se mistuie la marginea cîmpiei, cu alte cuvinte la poalele celuilalt masiv, unde, pe neaşteptate era tăiată brusc ca de o foarfecă nevăzută.

Şi din nou, sus de tot, peste pereţii abrupţi, peste povîrnişuri şi peste cheile adînci şi întunecate, şi parcă peste toate lucrurile lumii — cele şapte creste, les Dents du Midi, sclipind de albeaţă în slăvile văzduhului neprihănit.

Şi, totuşi, uneori, după-amiaza, profitînd de un moment cînd nimeni nu ne mai lua în seamă, izbuteam s-o ştergem. Căci, pînă la urmă, zilele începeau să ni se pară prea lungi, iar noi socoteam că ne cîştigasem ziua şi chiar cu prisosinţă, atît de tare ne durea spinarea. Ne-o îndreptam din greu. Ajungeam deci în partea de sus a şirurilor de butaşi, în vîrful viei pe care trebuia să-l şi coborîm ; aici era întotdeauna locul de taclale al femeilor, iar noi ne pricepeam cu dibăcie să tragem foloase de pe urma neatenţiei lor (dealtfel, poate chiar voită). Sfidînd toate regulile, lăsam doniţa în voia soartei, la piciorul unui zid, şi încă pe jumătate aplecaţi şi cu picioarele înţepenite, ne strecuram afară din vie pe poarta de fier, din fericire întotdeauna deschisă, bucurîndu-ne de îngăduinţa omului cu coşarca şi a cărătorilor, care se uitau la noi cum trecem, fără să spună o vorbă. Era o vreme cînd oamenii se mai purtau aspru cu copiii — oare s-a terminat ? — şi se cerea ca ei să aibă sarcini la

fel ca oamenii mari, dar atracția fructului oprit era cu atît mai mare cu cît mai formală era interdicția. O luam pe drumuri ocolite. Ne atrăgea cîmpia Ronului ; dar mai era și teascul, și mai ales teascul, căci acolo nu se intra decît cu permisiune specială. Și era, desigur, cu neputință să ajungi la el pe calea obișnuită, dar dificultatea nu însemna decît un stimulent în plus.

Mergînd pe niște ulicioare lăturalnice, exista un mijloc de a ne strecura pînă la marginea grădinii de zarzavaturi, și nu ne mai rămînea decît s-o străbatem ca să ajungem la șopronul legat, prin pivnițe, de teasc. Daliile uriașe erau prinse în cingători din nuiele de răchită, care le făceau talia subțire ca a doamnelor (doamnele din acel timp), și aveau fuste verzi, foarte largi, în timp ce pălăriile lor, împodobite din belșug cu flori bogate, ajungeau pînă mai sus de pălăriile noastre, ceea ce era nespus de convenabil și totodată distractiv. Ca prin minune, oboseala se risipea pe neașteptate din corpul nostru, printre aceste dalii și pălării de floarea-soarelui — voinice galbene cu inima cafenie — printre aracii înalți cu fasolea pe jumătate uscată. Era ca și cum ziua abia ar fi început. Ne stăpîneam nu fără greutate izbucnirile de rîs, și ne vorbeam la ureche, împingîndu-ne unii pe alții, căci eram trei băieți. Și iată-ne, în sfîrșit, la șopronul cu pricina, singurul loc al casei înecat de praf, care, dealtfel, năvălea de pretutindeni, și unde pînzele de păienjeni atîrnau cu duiumul din grinzile tavanului. Ne furișam pe sub carul podit pînă la gîtarele și hamurile agățate în cuie de lemn pe peretele din față, și mirosul înțepător de piele ne stăruia în nări pînă la ușița de brad prin care trebuia să trecem. Era hotarul între permis și nepermis. „O deschizi tu ?“ — „Nu, tu“... — „Ba tu, îți zic“...

Ne împingeam în tăblia de brad nevopsită și trasă la rindea de mîntuială ; prin scîndurile subțiri se auzea un zgomot puternic, venind să ne ispitească și mai mult,

căci eram doi-trei băieţandri de zece ani : era zgomotul muncilor rezervate bărbaţilor — al muncilor serioase, al muncii măreţe şi tainice a teascului şi a pivniţei — după umilele treburi femeieşti la care fuseserăm limitaţi pînă atunci. Înţelegeam pentru ce venisem şi ce mare nevoie ne îndemnase pînă aici, pe noi băieţii de zece şi doisprezece ani — era afirmarea sexului şi a vîrstei noastre. Acolo nu era decît culesul, nu era decît strugurele, fructul dulce, bun pentru copii şi femei : aici începeau domeniile fermentaţiei, cu alte cuvinte ale vinului, ale băuturii ce li se cuvine oamenilor în toată firea, şi, deci, şi nouă. Se auzea zgomotul tocitoarelor şi al hîrdaielor, uruitul roţilor de la coşarca încărcată vîrf cu strugure strivit, care înainta pe pavaj pînă la uşa teascului ; din cînd în cînd, o voce (vocea stăpînului casei) dădea cîte o poruncă, apoi se îndepărta ; paşi neîncetaţi urcau şi coborau, sub bolta sonoră, scările de piatră ce duceau în pivniţă ; dar mai înalt şi mai puternic, deşi mai surd, ascunzîndu-se parcă dedesubtul celorlalte zgomote, şi totuşi dominîndu-le, se auzea un pîrîit prelung şi aspru, un vuiet continuu, un geamăt înăbuşit, niciodată întrerupt, care făcea pînă la urmă să se zguduie şi temeliile casei, în timp ce el urca pînă la acoperiş străbătînd şi scuturînd pereţii subţiri şi zidurile groase, ca atunci cînd se cutremură pămîntul. Şi vaietul acesta înfiorător stăruia sub tălpi, în spinare, îl percepeai deopotrivă cu urechile şi cu corpul prin prezenţa sa exterioară şi interioară în acelaşi timp — cîntă, scrîşnesc, pîrîie, suspină, se tînguie şi gem.: teascul şi cei din preajma lui, cei de la troliu şi cei de la punte, cei ce învîrtesc la manivelă şi trag din răsputeri cu ambele braţe, doi cîte doi, unul de o parte, unul de cealaltă parte a stîlpului, făcînd să se înfăşoare funia groasă în jurul lui. O muncă uriaşă, dureroasă, grea, şi totuşi plină de făgăduieli, ca o naştere, la care se părea că toată casa ia parte cu piatra ei cioplită, interesată parcă şi ea să se ajute ajutîndu-se...

Ne strecuram pe uşa întredeschisă...

IV

Se trăia ca în *Biblie :* l-am cunoscut pe Noe şi pe fiii săi. Era pe vremea cînd la Colegiu aveam două ore de istorie sfîntă pe săptămînă ; şi în carte stă scris :

20. *Noe care era plugar începu să sădească vie,*

21. *Şi bău vin, şi se îmbătă, şi rămase gol în mijlocul cortului său.*

L-am văzut pe Noe viu, l-am văzut. Mirosul puternic de vin nou care urca de pretutindeni, iar noaptea plutea prin odăi, avea darul să amestece toate secolele. L-am văzut pe Noe gol ; am văzut cînd Ham s-a dus să-şi cheme fraţii. Purta un brîu roşu, o vestă cu mîneci, larg deschisă peste cămaşa de bumbac în dungi. Rîdea în mustaţa-i umedă ; pe urmă, cu o mişcare discretă a degetului arătător, fără să rostească un cuvînt, le făcu semn lui Sem şi Iafet. Ah, nimic nu se schimbase : e tot acelaşi tată, e tot tatăl nostru al tuturor, şi a fost printre noi, şi s-a lăsat păcălit de vin. Ham ridică din umeri, Ham rîde şi ridică din umeri ; pe urmă ridică iar din umeri şi iar rîde. „Hei, ia ascultaţi, voi de colo, nu veniţi ?“ Ei vin. E seară, după ce s-a băut toată ziua, pentru că munca face sete — şi se bea vin vechi, dar la noi, toamna, mai e şi viitorul vin care i se alătură şi e tras în piept ; erau aici, parcă, două vinuri, unul care se bea cu gura, altul care îţi pătrundea pe nas, suindu-se la cap : nimic nu s-a schimbat de pe vremea cînd veneau Sem şi Iafet, şi Ham ieşea rîzînd în întîmpinarea lor. Ne aflam acolo unde omul rămîne mereu acelaşi, şi mirosul puternic a rămas acelaşi, şi unde efectele lui asupra inimii omeneşti sînt aceleaşi — nimic nu s-a schimbat aici de pe vremea lui Noe, pentru că toţi ne tragem din el.

L-am văzut culcat pe pavaj cu barba lui, cu barba lui mare şi albă, şi cei doi cîini ai lui de vînătoare îi dădeau tîrcoale neliniştiţi. Femeile se duseseră la culcare, în timp ce se auzea marele zgomot al teascului, care nu încetează, nu încetează niciodată ; iar Ham ieşise pri-

mul de la teasc, unde rămăseseră fraţii lui. S-a dus să-i caute, şi acum, ţinîndu-se drept, în uşa pivniţei, îi cheamă. Noe nu aude nimic ; cînd fiii vin, Noe nu-i vede venind. Şi de atunci apasă blestemul peste Canaan, peste fiul lui Ham, şi peste fiii lui Canaan. E ceea ce ni se predă la lecţia de istorie biblică, dar eu n-aş fi avut nevoie de aceste lecţii. Căci eu am văzut povestea lui Noe, l-am văzut pe Noe îmbătat de vinul nou.

În adîncul amintirii mele, neobositul teasc nu conteneşte să-şi facă auzit vaietul, însoţit de monotonul scrîşnet al clichetului care cade între dinţii roţii de angrenaj. Lumînarea arde şi pîlpîie în uriaşul sfeşnic de fier forjat ; oare aici eşti în inima Palestinei sau pe malurile Ronului, foarte aproape de izvorul lui ? dar priviţi mai departe, spre miazăzi, către marea unde aleargă să se verse. Spre ea se scurgeau şi puhoaiele Hebronului şi fîntînile Samarei. Unde sîntem ? şi în ce timp ? de mic copil mi-am dat seama că nu există timp, că timpul era o boală de care nu te vindeci decît atunci cînd te dezbari de el. Totul se aseamănă, nu mai există decît un singur soi de oameni. De bună seamă că mai erau şi lucruri pe care nu le înţelegeam decît pe jumătate, şi nu găseam cuvinte potrivite pentru a le exprima, pînă într-atîta încît să le fi putut explica, dar categoric le simţeam, şi chiar cu intensitate, deşi încă nu pătrunseseră în acele zone ale spiritului unde gîndurile prind formă. Şi eram de curînd venit pe lume ; de ce n-oi fi pătruns viaţa în ceea ce avea ea esenţial ?

Mă interesa doar în substanţa ei profundă, n-o separasem încă de adevăr. O, cules de vie ! vremuri de cules de vie ! vă regăsesc laolaltă în adîncul meu şi în adîncul secolelor. În sfîrşit, izbutisem să pătrundem în sala teascului fără să fi fost zăriţi. Aici nu domnea niciodată decît semi-întunericul, datorită luminii slabe : în adîncul amintirii mele regăsesc oare aceste imagini, sau ele n-au existat poate niciodată decît într-o pagină din *Biblie* ? Pentru mine totul se amestecă într-o confuzie pri-

mordială, pe care singură unitatea originilor umane o îngăduie, așa cum am vrut să cred, cum am crezut și cum voi crede întotdeauna ; astfel că, dincolo de timpul nostru și timpurile rămase în urma noastră, nu mai există timp. (Și nici dincolo de timpurile care sînt înaintea noastră, nu va mai exista).

Adunare, unanimitate — umbre mari pe perete. Nimeni nu ne lua în seamă în colțul nostru : nimic nu ne stînjenea în contemplarea noastră. Pe perete jucau acele umbre mari. Cărătorul, cu coșul în spate, urca scara de lemn cu cinci sau șase trepte, apoi, aplecîndu-se într-o parte, îl deșerta cu o mișcare din umăr peste răstavul prin ale cărui doage rare sucul iese mai întîi cu de la sine putere și curge din belșug pe gîtul de aramă, ca dintr-un izvor ; pe urmă abia șuvoiul se mai subțiază, și, cu cît înaintează tescuitul, cu atît devine mai subțire, ca atunci cînd se abate seceta peste sate și acele izvoare, care la început curgeau gîrlă, nu mai curg acum decît ca o șuviță și apoi cu picătura.

Nu ne clinteam din colțul nostru ; în timp ce unul dintre teascuri era încărcat, din celălalt se scurgeau ultimele picături ; vedeam din colțul nostru puntea celuilalt încovoindu-se din ce în ce mai tare, cu un pîrîit prelung, și rezistența tot mai înverșunată a funiei care, încetîncet, avea, oricum, să se înfășoare în jurul troliului.

Din tocitori se înălțau două rezonanțe distincte, una de plin, alta aproape de gol : prima aducea cu o bătaie de orologiu sau de pendulă, numărînd secundele una cîte una ; cealaltă dădea senzația unui rîs înfundat și continuu. Și mereu aceleași umbre mari pe pereți, și pe boltă și pe această tencuială cenușie, pătată peste tot de mucegai, într-o alternanță de negru cu alb. Și „încă un tur de roată", se spunea, înainte de a fi atacată tescovina, acea tescovină devenită iar pămînt de vie, pe care te postezi din nou în picioare, ca pe un teren neted, după ce i s-a jefuit tot sucul, i s-a stors toată seva, și ajunge din nou deasupra, ca în vie, primăvara.

Şi Noe îi spunea fiului său : „Încă un rînd" ; şi ei se întorc la punte. Calul înhămat la coşarcă privea visător, căci coşarca era goală ; „încă un tur de roată la teascul mare", pe urmă se va trece la cel mic ; omul cu coşul în spinare a coborît iar scara, îşi trage de pe umeri băierile coşului, îşi îndeasă pipa.

Noaptea începea să se lase peste cîmpie şi peste vii, în timp ce munţii mai aşteaptă o clipă, spunînd : „nu e rîndul nostru", apoi vine şi rîndul lor să se stingă.

Cele şapte Dents du Midi mai păreau o vreme nişte lămpi deasupra noastră şi a nopţii ; dar uleiul în aceste lămpi scădea încet-încet.

Le zăream prin ferăstruicile tăiate sub tavan la nivelul pămîntului, mai întîi strălucitoare, apoi stinse, apoi întunecîndu-se odată cu văzduhul şi confundîndu-se cu el.

Dar aici viaţa îşi urma cursul ei, aflîndu-se în afara acestor oprelişti. Aici acelaşi soi de muncă îşi urma mereu acelaşi curs, pe cînd în înalturi se rostuia odihna ; aici aveai lumina ta, în timp ce noaptea se lăsa pe pămînt. Noe şi cei trei fii ai săi îşi vedeau de treaba lor la lumina lumînărilor : eu continuam să derulez, în minte, toate povestea lor, începînă cu începutul : de pildă, pe un munte aidoma celor de la noi se oprise într-o bună zi arca ; era chiar atît de înalt acel munte ? Muntele Ararat, se spunea în geografii, e mai înalt ca Dents du Midi, dar nu trebuie să fie la fel de abrupt, la fel de stîncos, şi înconjurat de atîtea prăpastii, pentru că Noe şi familia lui ar mai fi putut să scape, la fel ca şi unele animale cum ar fi capra, sau capra-neagră, sau catîrul, sau pisica — dar vacile, caii, elefanţii ? Mă gîndeam la toate animalele posibile, enumerîndu-le unul cîte unul, şi apoi le puneam pe o bîrnă de stîncă, una din acele cornişe nu mai lată de două palme (cum sînt pe aici), cu peretele de piatră într-o parte şi cu hăul fără fund în alta : elefantul sau chiar cămila, girafa, hipopotamul ?...

Deodată fac un salt într-o parte. În timp ce deasupra golului girafa îşi leagănă gîtul ei lung cu capriciі de

culoare, tescuitorul se urcase pe teasc și, cu o lovitură de ciocan, scosese cepurile de fier ce țineau la un loc cele două jumătăți ale cercului de doage ; presiunea interioară le depărtează brusc una de alta, cu un zgomot de explozie, dezvăluind arătoasa turtă de tescovină stoarsă, în sfîrșit, de tot sucul și uscată cu desăvîrșire, drept care acum trebuie atacată cu sapa sau cu satîrul...

Noe, nevastă-sa, fiii săi, nevestele fiilor săi și toate animalele de toate soiurile care au în ele spiritul vieții, masculi sau femele...

Tăiau în tescovină.

O umbră, pe perete, era un genunchi ce mergea în sus, în timp ce, invers, un cap venea în jos, un cap înghesuit între doi umeri. Camera mare și întunecată se umplea de lume și de umbre. Era ora cînd femeile plecaseră acasă sau erau în bucătărie (cele care locuiau la noi) ; atunci soseau oamenii viei, căruțașii și cărătorii de coșuri, doritori să cunoască rezultatul zilei. Întrebau : „Cîte coșuri avem ?“ Căci, pe măsură ce erau aduse, pontatorul le nota cu cîte o linie trasă cu creta pe fiecare parte a unei bare lungi, orizontale, grupîndu-le cîte cinci prin linii despărțitoare sus și jos, la rînd ; da, bătrînul pontator, mereu prezent și neclintit la postul său, în vreme ce ceilalți se duceau și veneau, în vălmășagul acela asurzitor de zgomote, glasuri, chemări și sudălmi ; iar teascul, cu tînguitul lui neîncetat, cu fraza lui prelungită, reluată mereu, se amesteca în discuții, punînd un accent mai stăruitor pe cutare sau cutare silabă. Și, ca să închei, eram descoperiți în ungherul nostru : „Ce faceți voi acolo ?“ dar fără supărare — și ne lăsau în pace.

Era frumoasa dezordine a sfîrșitului de ziuă, în puternicul miros care urcă și începe să devină înțepător, în ciuda gustului său dulceag ; ne gîdila nările. Oamenii își turnau băutură. Cele două vinuri se puneau cap la cap și se continuau unul pe altul, acționînd împreună ; de unde, gesturi mai violente, glasuri mai ridicate, chiar fără măsură. O echipă se ducea la culcare, alta venea să-i

ia locul. Şi iată că al doilea teasc prinsese să lucreze, puntea mergea înainte şi îndărăt, în jurul spiralului înalt al şurubului, al cărui oţel străluceşte într-o izbucnire de lumină, stînjenită apoi de umbră, căci oamenii se aşezaseră în faţa flăcării ; frînghia se înfăşura, şi se desfăşura în jurul troliului, lustruindu-l şi făcîndu-l să lucească deasupra celor două manivele ; neobositul teasc cu neobositul său zgomot, şi acest tînguit prelung, ce nu mai conteneşte, prezent aici şi dimineaţa, şi la amiază, şi seara ; prezent aici şi cînd plecam la vie, şi seara, cînd ne întorceam ; ultimul zgomot auzit înainte de a adormi şi primul la trezire ; pe care îl găsesc amestecat în somnul meu de copil, şi în visele mele de copil.

V

Era pe vremea (trebuia să revin la asta) cînd încă ni se mai dădea vacanţă pentru culesul viilor (acum nu se mai dă). Ferestrele colegiilor noastre şi chiar ale Colegiului cantonal mai erau încă deschise sezoanelor ce pătrundeau acolo în voie unul după altul ; al florilor, al fructelor, al semănatului, al strînsului recoltei. Ţinutul venea, cu viaţa sa, să ne cheme din împărăţia cărţilor, şi ne invita să comparăm culesurile de vie ale lui Vergiliu cu ale sale. Şi astfel, trei sau patru ani la rînd, între zece şi paisprezece ani, am plecat supus la chemarea lui, cunoscînd în felul ăsta imixtiunea forţată a lucrurilor în diferitele noastre „materii de învăţătură" — o regulă trăită printre regulile scrise. Vacanţe de sezon, marcînd cele patru sezoane, fiecare cu muncile sale : mai erau şi vacanţele de primăvară, de vară, de toamnă, pentru fîn, pentru secerat, pentru culesul viei ; ieşeai din îndatoririle tale de şcolar, ca să reiei, de fiecare dată, muncile de bărbat. Părăseai foaia tipărită, pentru cele ce spînzurau pe ramuri ; adăpostul monoton şi înşelător al unui acoperiş de ardezie, pentru peripeţiile unui cer alcătuit din

aer, din soare, din nori, spre care urcau ceţurile, din care coborau ploile.

Am cunoscut umezeala dis-de-dimineţilor lăptoase, cînd trebuia să cauţi drumul bîjbîind ca orbul, cînd sub picioarele tale nu se deschidea din negură decît un cerc de pavaj, ceva mai mare decît tine. Obiectele nu veneau spre tine decît izolat şi separate ; le vedeai mereu doar cîte unul : o frunză din toate frunzele, un bulgăre la picioare dintre toţi bulgării : oare de aceea îi vedeai atît de bine ? Şi nimic din imensa lume, decît o bucăţică din ea, dar, cine ştie, poate tocmai acesta-i motivul pentru care ea reînvie şi retrăieşte cu atîta vigoare de la atîta distanţă, de parcă numai ea ar fi trăit, de parcă ar fi pretins cu gelozie să existe de una singură.

Mai simt şi acum frigul din vîrful degetelor înţepenite şi chircite, care-şi pierdeau simţul pipăitului, şi n-ar fi ştiut ce să mai facă, dacă văzul nu le-ar fi venit în ajutor. Şi mai aud şi acum ţăcănitul foarfecei, şi mişcarea lamelor înlăturînd de pe oţel substanţa neagră, din apă şi sevă, ce-ţi păta pînă la urmă mîinile, şi ele jilave de atîta apă rece ca gheaţa şi de suc de struguri, în timp ce doniţa nouă de la picioare păstrează mii de resturi mărunte şi grăuncioase ce se lipsesc de lemnul galben ca untul de iarbă.

Scrîşnetul foarfecilor : urechile lor de oţel intrau adînc în pielea degetului gros şi a arătătorului. Încercam să rupem codiţa ciorchinelui : ni se arătase cum să procedăm : cu o lovitură scurtă şi avînd grijă s-o dăm la nod ; dar adeseori, nu-l nimeream ; şi oriunde în altă parte aceste codiţe sînt alcătuite dintr-o substanţă lemnoasă, cu fibre lungi, extrem de rezistente, încît degeaba te căzneai să le răsuceşti şi să le răsuceşti, că ele tot se încăpăţînau să nu cedeze. Îţi ieşeai din fire, striveai ciorchinii între degete, sucul ţi se prelingea sub mîneca jachetei iar boabele („bobiţele", cum li se spunea cu respect şi gingăşie, la noi în vie) se rostogoleau pe jos, lucru şi mai

grav, pentru că el poate fi văzut, şi va fi văzut, şi auzeai dinainte glasul cărătorului de coşuri care urma să vină să-ţi ia donița : „Uf, culegătorii ăştia începători, ce soi de lucrători amăriți !...“ şi asta, pe jumătate glumind, pe jumătate supărat.

Pe urmă, colac peste pupăză, bagi de seamă că eşti cu doi-trei butaşi în urma vecinelor ; te doare un pic spatele, te doare un pic capul ; ți-e gura plină încă de gustul dulceag al strugurilor înghițiți fără noimă în ajun, amestecat cu cel al cărnii de oaie gătită cu napi de la cina de aseară (mîncarea tradițională la culesul viitor) şi pe deasupra o poftă de somn nestăvilită, şi totuşi trebuia să înaintezi, şi chiar să te grăbeşti, ca să nu-şi bată joc femeile de tine ; apuci donița de urechile de lemn, o ridici, şi e tare grea ; o muți cu un pas sau doi mai sus, şi o pui din nou în lutul în care se afundă ; şi ceața, ridicîndu-se, descoperă înaintea ta nețărmurirea frunzelor, ciudata ceață a acestor meleaguri pe jumătate muntoase, peste care se distrează coborînd şi urcînd de mai multe ori la rînd, ascunzîndu-le stîncile, păşunile, pădurile, apoi numai stîncile ; şi, din nou, totul, şi încă o dată viile ; înainte de a se destrăma şi a se risipi definitiv, ca atunci cînd rupi în mii de bucățele o foaie de hîrtie.

Şi, deodată, vedeai toate frunzele, în toate culorile. Te aflai între pereții lor, dealtfel gata să se prăbuşească şi, pe alocuri, chiar împreunați ; erau frunzele rămase verzi, şi cele îngălbenite, şi verzi cu pete roşii, şi verzi cu pete galbene, şi galbene ca zarzăra, şi galbene-verzui, cum e coaja de lămîie. Şi mai erau şi galbene şi roşii, şi altele stropite cu puncte cafenii, şi altele cafenii-cafenii, de parcă ar fi fost umezite în întregime, şi egal, şi uniform, lucru pe care nu-l puteai ghici decît prin atingere ; altele apucaseră să se usuce, şi, în sfîrşit, altele sclipeau cu picături rotunde, ca de sticlă, ce se desprindeau de ele într-o ploaie cu susur de cristal.

Şi astfel mii de amănunte îşi recapătă viața într-o stranie amplificare : ca, de pildă, spatele acestei culegă-

toare din şirul de butaşi învecinat care se îndrepta din şale spre a se odihni o clipă, un spate deodată imens sub broboada de lînă cafenie, cu tivul violet, cu colţurile căzînd mai jos de brîu, peste o fustă veche, decolorată şi mototolită ; apoi, mai sus, cocul desfăcut şi, peste el, pălăria, o pălărie de pai cenuşiu, cu panglica roşie, decolorată de soare şi de aversele de ploaie ; apoi, mînecile suflecate din care ieşeau două braţe uscăţive, arse de vînt şi de soare, pe care le ducea spre şale cu o mişcare accentuată de palmele apăsate pe şolduri, căci şalele încep să doară, şi dor cumplit cînd stai toată ziua frînt în două ; în acest timp, aburii din jurul şi de deasupra ta se risipesc şi dispar ; pe urmă se pierd ceva mai în spate şi ceva mai sus, în faţa acelui pinten desprins de munte — pe jumătate pădure, pe jumătate stîncă — şi care se vede mai întîi puţin, apoi încă puţin, pînă se arată în întregime.

Ah ! Ce straniu era populată lumea pe atunci !

Mai tîrziu ea devine amestecată, alcătuindu-se din absenţe şi prezenţe, plină de goluri, de locuri pustii şi de unghere unde nu se petrece nimic : pe-atunci era o lume neobişnuit de masivă şi densă, în care totul trăia cu aceeaşi intensitate : de aceea era atît de mare.

Coşul prins în băieri de spinarea cărătorului, depăşea înălţimea muntelui. Mi-am ridicat privirea pînă la cer ca să-i văd umerii, dar nu i-am întîlnit, căci el sta în picioare în faţa mea, şi povîrnişul îi sporea statura.

Sînt micşorat — şi asta nu-mi displace — de înălţimea bărbaţilor, şi chiar de a femeilor care îmi ascund aspectul lucrurilor din jur şi, de aceea, mi se par atît de numeroase.

Cărătorii erau cel mult trei — eu îmi imaginez zece sau cincisprezece. Ceata culegătorilor era alcătuită, probabil, din zece femei — în amintirea mea au rămas cu sutele ; ele nu contenesc să mă străjuiască de-o parte şi de alta, după ce s-au desfăşurat în adîncime.

Totul e populat, totul se mișcă într-o stranie îngemănare de cald și rece, de soare și umbră, de tăceri și de lucruri rostite. O spărtură în ceață : prin ea soarele își întinde spre noi brațul de parcă ar vrea să ne ia la el, apoi îl trage îndărăt. La poalele viei arde focul, iar noi, înșirați unul după altul, pe zid, mîncam merindele ce ni s-au adus într-un paner pentru masa de prînz. Din cînd în cînd, cîte o femeie se ridică și se duce să-și încălzească mîinile la flacăra ce se înalță fără fum, în timp ce ea, cu spatele la noi, vorbește și i se vorbește, apoi se răsucește, și rîde, arătîndu-și chipul. Iar asta se petrece aici, pe acest zid, și pe zidul vecin, deasupra noastră și sub noi — pretutindeni e mișcare, pretutindeni se aud glasuri ; nici un colț de lume nu era pe atunci lipsit de viață.

Nimic, după aceea, n-a mai avut vreodată înfățișarea de atunci a lucrurilor ; și niciodată, de atunci, lumea n-a mai cunoscut acea atmosferă sărbătorească pe care azi o căutăm peste tot. Dar pe atunci lumea era mare, pe urmă s-a micșorat. Aud și acum uruitul teascului, al cărui zgomot sacadat și clar domină toate zgomotele. Și cu cît te apropii de el, devine mai important, ridicîndu-se perfect peste tumult, cu o distincție deopotrivă limpede și aspră, în timp ce merge, la început cu regularitate, apoi șovăielnic, gata aproape să se oprească ; și iar pornește și merge din ce în ce mai repede, căci puntea e gata-gata să atingă troliul.

În sfeșnicele de fier forjat flăcările lumînărilor sînt din nou agățate de cei ce vin și pleacă și astfel umbrele de pe pereți fac o dublă mișcare : a lor proprie, și cea împrumutată de la flacără. Și sînt uriașe aceste umbre ce se întind pînă în colțul de sus al peretului, unde se frîng și-apoi o iau de-a latul. Și sînt lîngă mine și deasupra mea, în același timp. Iar una urcă de pe podea pînă în mijlocul tavanului. Două brațe, groase cît stîlpul troliului, străbat mereu peretele din fund — înainte și înapoi, și iar înainte și iar înapoi. Iar eu eram tare mic

și mi-era teamă. Căutam un ungher să ne înghesuim, și nu ne mai clinteam de-acolo, ca să nu fim descoperiți. Și asta pentru că erau atîtea lucruri de văzut.

Doi bărbați învîrteau manivelele troliului, altul suia cele patru-cinci trepte de brad ale scării mobile ce ducea spre soclul de granit al teascului. Mai erau aici și cei ce cărau vinul nou în pivnițe, și cei care, intrînd și ieșind cu coșul de lemn în spinare, veneau să umple celălalt teasc, din care vinul curgea gîrlă în putină.

Aici a trebuit să ridic capul ca să le pot zări pe ale lor ; și l-am ridicat sus de tot, pînă le-am zărit sub pălării, sub șepci. Cărătorii aveau cingători roșii, și purtau veste descheiate. Fumau țigări obișnuite și țigări de foi. Stăpînul casei ia un păhărel, îl pune sub jgheabul teascului care tocmai se încarcă, și gustă ; întîi cu buzele, apoi cu limba, cu cerul gurii, după care își linge degetele, frecîndu-le unul de altul. Gustă și pontatorul. Cineva tușește. Pantofii cu tălpile bătute în ținte scrîșnesc pe lespezile de piatră, apoi li se aude bocănitul pe treptele de lemn... Lăsat într-o parte, cu o mișcare largă a trupului ce se îndoaie din șolduri în unghi drept, coșul din spinare își varsă dintr-o dată conținutul, cu un ecou răsunător și scurt, preluat de zgomotul pașilor și al vocilor, cu care, în cele din urmă, se amestecă și deseori parcă se contopește. Nerăbdător din pricina zilei prea lungi, și simțind că ora de întoarcere la grajd trecuse de mult, calul rîcîie cu potcoava pavajul din fața ușii. Dar nimic nu va împiedica vreodată celălalt zgomot să dăinuie și să domine, atunci cînd puntea pîrîie și mormăie, cînd stîlpul troliului tremură și se tînguie, cînd toată casa dîrdîie — căci tescuitul se apropie de sfîrșit și se lucrează „pe uscat", cînd licoarea nu mai cade în vas decît strop cu strop, întrucît substanța din care iese e din ce în ce mai zgîrcită, din ce în ce mai densă și mai stearpă ; se lucrează „pe uscat", pe piatră seacă, pe un bloc alcătuit dintr-o singură piesă în spatele doagelor spațiate, încinse strașnic în centuri de fier, dar nimic nu trebuie lăsat să se piardă.

Puntea se mai dă o dată îndărăt, desfăşurînd în urma ei funia care, desfăşurîndu-se, învîrteşte troliul, apoi oamenii apucă din nou manivelele — acum sînt patru, cîte doi la fiecare manivelă ; unul cu faţa la mine, celălalt cu spatele ; cîte doi de fiecare parte a stîlpului — unul împingîndu-şi braţele înainte, celălalt trăgîndu-şi-le înapoi. Anevoioasă muncă. În faţa mea ei sînt nişte uriaşi, dar mai uriaşe sînt umbrele lor ce se confundă pe perete. Din cînd în cînd, acolo sus, un braţ sau un cap se desprinde din vălmăşagul acela agăţat, apoi intră iar în joc, şi treaba merge, dar din ce în ce mai încet, în timp ce clichetul de oţel, menit să împiedice mersul înapoi al întregului sistem, îşi reia deslușita-i bătaie, dar cu opriri din ce în ce mai dese, cu ezitări din ce în ce mai lungi, cu iregularităţi din ce în ce mai mari — şi sînt şi momente cînd se pare că el nu va mai cădea între dinţii angrenajului : atunci se aşternea o tăcere adîncă, şi mie mi-era teamă. Ne era teamă şi în acelaşi timp ne încerca marea voluptate de a ne fi teamă. Era în teama aceea un fel de aşteptare a accidentului, amestecată cu sentimentul că accidentul nu se va produce ; ni se povestise că uneori se întîmpla să sară stîlpul sau să se rupă funia sau să se frîngă puntea în două. Şi se vorbea chiar de cazuri cu pierderi de vieţi omeneşti ; acesta era, fără îndoială, motivul pentru care nouă, copiilor, ni se interzicea să intrăm în sala teascului.

Faptul de a ne afla aici, în ciuda interdicţiei, şi de a întîmpina această mare primejdie pe care totuşi o bănuiam mai puţin ameninţătoare, ne făcea să trăim un sentiment de o neasemuită bucurie, căci el ne dădea importanţă ! În camera teascului, după cină, la ora opt, cînd trebuia de mult să fim în pat (fiindcă ne trezeam cu noaptea-n cap), cînd, fără îndoială, eram căutaţi prin toată casa ! Şi noi, în ungherul nostru — doi sau trei băieţaşi de zece, unsprezece sau doisprezece ani ! ah ! cît de frumoasă era lumea atunci, şi ce mare mai era această

lume, închisă toată în camera teascului, în preajma flăcării celor două lumînări !

Se vede o spinare urcînd şi coborînd sub o cămaşă. Dimensiunile lucrurilor erau astfel statornicite, încît nimic nu se putea concepe în afara lor.

În seara asta întreaga lume e cuprinsă în camera teascului, dar pentru noi ea e cuprinsă, toată, oriunde ne-am afla, căci pretutindeni ea ne mulţumeşte pe deplin ; şi cînd scrîşneşte şi geme şi se tînguie învăluindu-se în semiîntuneric ; şi cînd, în altă parte, înfioară frunzele la lumina zilei ; şi cînd o simţim puternică şi blîndă în acelaşi timp, şi acră şi dulce de-ţi îmbată capul şi inima cu mireasmele ei ameţitoare — şi cînd, în altă parte, freamătă, încărcată de glasuri, de soare, de frunze şi de vieţuitoare.

Căci oriunde ne-am afla, pretutindeni sălăşluieşte plenitudinea, şi plenitudinea sălăşluieşte în noi.

De atunci ne-am petrecut toată viaţa străduindu-ne s-o regăsim. Şi după cum o vom fi regăsit sau n-o vom fi regăsit, aşa vom fi trăit sau nu vom fi trăit...

Trebuie să revenim la copilărie şi să ne reîncorporăm dacă vrem să fi trăit din plin ; pentru a fi, cercul trebuie să fi fost descris în întregime.

La ultimul său anotimp, omul trebuie să-l adauge pe cel dintîi, să se întoarcă la el pentru o ultimă îmbogăţire.

VI

Şi mă mai gîndesc la *„ressat“* [1] (cum să scrii acest cuvînt care nu e făcut să fie scris, pentru că este un cuvînt dialectal ?).

În ultima zi a culesului, camera teascului era descotorositǎ de uneltele care o stînjeneau ; era spălată cu apă din belşug, şi se aşeza acolo o masă lungă.

[1] Ospăţ (fr. dial.).

Pe vremea aceea ospățul mai era încă un obicei general și se făcea pretutindeni, fără excepție (așa vă vor spune toți bătrînii). De două-trei zile nu se mai mergea la vie ; singuri tescuitorii își mai continuaseră munca în aceste două-trei zile și două-trei nopți (căci teascul tot mai stăruia în tînguitul lui prelung ce răzbea de sub pămînt, unde lucrul nu contenise, în timp ce sus începuse binemeritata odihnă). De două-trei zile nu ne mai duceam la vie : în sfîrșit, sosise momentul acelor ultime pregătiri, și noi eram chemați în grădină. Stăpîna casei ne striga peste gardul dublu, întărit și mai mult de tufele dese de dalii, mai înalte decît el și mai înalte decît scundele noastre persoane. Și din nou aveam în mînă o foarfecă și un paner ; începuse ultimul cules, odată cu aplecatul printre tufele mari, pe cale să se îngălbenească, strînse la mijloc cu nuiele de răchită — și din nou ne aflam în fața acelor doamne voinice, cu pălăriile împodobite prea din cale afară cu flori de toate culorile — galbene ca lămîia, galbene-portocalii, somonii, roșii de nuanța granatului, purpurii, trandafirii, albe, simple sau bătute, de o culoare sau pestrițe, și din toate astea le culegeam pe cele încă proaspete, căci primele înghețuri nu mai erau departe.

Și din nou umpleam aceleași panere pe care le duceam apoi în sala teascului unde femeile așezau masa de ospăț.

Tescuitorii tocmai terminaseră de demontat cele două semicercuri de doage, care pînă la anul nu aveau să mai fie de folos, și le duceau în curte să le spele cu apă din belșug.

Aici, femeile aranjau masa cea lungă pe care o așterneau cu fețe de masă din pînză albă, groasă ; iar peste ele puneau din loc în loc vaze cu buchete bogate de dalii răsfirate. Curînd, vasele se împuținau pînă dispăreau cu totul ; se aduceau de la bucătărie oale de lapte, cutii de tinichea, în timp ce farfuriile și paharele erau aliniate de fiecare parte a mesei ; și totul era frumos în după-amiaza aceea cînd soarele, pătrunzînd încă

pe răsuflători, înscria trei dîre lungi și piezișe ce străbăteau lespezile de la dreapta la stînga.

În acest timp, mare zarvă sus, în bucătărie, unde pe ochiul cel mai mare al mașinii de gătit un jambon întreg fusese pus la fiert cu varză.

Seara, locul nostru era alăturat de stăpîna casei, ca să ne poată supraveghea.

Bărbați, femei, copii, stăpîni, servitori și servitoare, culegătoare, cărători, căruțași, tescuitori : nimeni nu lipsea de la această sărbătoare de sfîrșit, și toți cei ce munciseră împreună se bucurau împreună, așa cum e drept să fie.

Mai erau invitați și pastorul și soția lui. Vinul era vinul casei, iar pîinea, pîinea ținutului ; și se mînca varza sădită în gospodărie și porcul tăiat iarna trecută.

Pîinile erau pîini de cîte două-trei kilograme, rotunde, cu miezul reavăn și coaja bine rumenită, care trosnea și sărea sub cuțit. Iar ca desert veneau, în uriașe coșuri de rufe, minunățiile făcute în ulei de nucă (un fel de gogoși mari), toate crocante și calde încă sub stratul subțire de zahăr pudră, și el îmbibat un pic cu grăsime, ce se lipea de buze și în jurul gurii — și din care mîncam cît puteam și pînă nu mai puteam.

La început ni se turnase o jumătate de pahar cu vin, pe urmă, ca să ne bucurăm, încă o jumătate și încă o jumătate ; ceea ce făcea mai mult de un pahar și jumătate, cantitate puțin prea mare, desigur ; căci acest ospăț se sfîrși pentru mine într-un fel de ameteală în care toate se învălmășeau — lumini, chipuri, gesturi, obiecte, persoane.

Se vorbea din ce în ce mai tare, mi se părea mie, și se bătea cu pumnul în masă ; rîsetele femeilor izbucneau limpezi și ascuțite pe fondul înăbușit al glasurilor bărbătești ; glumele zburau înainte și înapoi, rostogolindu-se de la un capăt la celălalt al mesei, ca bilele unui joc de popice.

Văd şi acum o mustaţă umedă, pe care o mînă groasă o ştergea cu mîneca unei haine gri-fer, ochii strălucitori, de culoarea alunei ai unei fete cu chipul bronzat, străjuit de două şuviţe de păr negru bine pieptănat (pe vremea aceea mai purtau cocuri, şi erau cu atît mai mîndre cu cît le aveau mai mari) ; piepţii unei cămăşi albe cu o cravată neagră, sau un corsaj de muselină (pentru că toată lumea era îmbrăcată de sărbătoare).

Se destupau sticle de vin vechi pentru desert, şi mai căpătam şi noi, copiii, cîte un fund de pahar ; dar acum toate încep să se învîrtească.

A şi pornit dansul ? ori, poate, se pregătesc să danseze ? Într-un colţ e încercat acordeonul ; în acest timp, toată lumea se ridică în picioare, şi eu, sau cel puţin încerc, şi, pe urmă, nu-mi mai aduc prea bine aminte.

Masa e dată de perete (cel puţin mi se pare că masa era dată de perete).

Printre aceste perechi mă simt mai mic şi mai pierdut ca oricînd ; dar unde oare se învîrtesc toate astea : în sala teascului sau în capul meu ?

Mă atinge o fustă, sînt împins într-o parte. Şi deodată cineva mă apucă de braţ ; mă împotrivesc, sînt luat tîrîş.

Mă aflu în camera mea, în patul meu ; dar iată că de jos muzica urcă pînă aici cu o arie de polcă sau de vals ; iar acum, pînă şi patul meu începe să danseze ; se duce şi se întoarce, se leagănă sub mine, dansăm împreună...

Sfîrşitul culesului de vii...

GONZAGUE DE REYNOLD

(1880—1970)

S-a născut la Fribourg, la 15 iulie 1880 şi tot aici se va stinge din viaţă, în vîrstă de aproape 90 de ani, la 9 aprilie 1970.

Între 1881—1899, îşi face studiile liceale la Colegiul Saint-Michel din Fribourg, apoi, din 1899 pînă în 1901, urmează literele la Sorbona şi la Institutul catolic din Paris. În această perioadă îi apar şi primele volume de versuri : *Vîrsta de aur* şi *Poeziile copilăriei*. Foarte curînd devine o personalitate publică şi, în calitate de scriitor, profesor şi om politic avea să-şi joace acest rol cu multă conştiinciozitate pe tot parcursul vieţii. Profesor de limbă şi literatură franceză, la Universitatea din Berna, şi mai tîrziu profesor de istoria civilizaţiei, la Universitatea din Fribourg, membru fondator al revistei *La Voile latine* (1904), publicaţie care a condus literatura romandă spre renaşterea ei, apoi co-întemeietor al Noii Societăţi helvetice (Nouvelle Societé helvetique), care în vremuri dificile a aspirat spre o reînnoire a conştiinţei comune helvetice, membru al delegaţiei elveţiene la Societatea Naţiunilor, Reynold a strălucit în toate activităţile sale.

De la definiția spiritului elvețian, așa cum a găsit-o în literatura helvetismului, drumul lui l-a condus spre cea mai mare problemă a spiritului european. Și cum pentru el chestiunea civilizației trecea înaintea esteticului, poetul și specialistul în literatură avea să devină un istoric al civilizației. Asta nu înseamnă însă cîtuși de puțin că ar fi părăsit cu desăvîrșire domeniul literelor, în care a desfășurat toată viața o activitate de-a dreptul prodigioasă, publicînd an de an volume de versuri, studii despre literatură și artă, care i-au adus, treptat, înalte recunoașteri în țară și în străinătate (1947 — doctor honoris causa al Universității din Montreal; 1954 — membru al Academiei belgiene; 1955 — laureat al premiului Fundația Schiller din Elveția; 1968 — medalia de aur a Academiei franceze). Dintre numeroasele sale lucrări, amintim: *Laurii armurii, studii de poezie clasică* — 1905; *Istoria literaturii elvețiene din secolul al XVIII-lea, în două tomuri* — 1909—1911; *Povestiri și legende ale Elveției eroice* — 1914; *Gloria care cîntă, cîntece ale soldaților Elveției de-a lungul veacurilor* — 1919; *Cetatea de munte*, trilogie — 1922; *Geniul Bernei* — 1929; *Cucerirea Nordului*, poeme — 1931; *Geniul Bernei și Sufletul Fribourgului* — 1934; *Conștiința Elveției* — 1938; *Apărarea și ilustrarea spiritului elvețian* — 1939; *Dialog în pragul casei* — 1941; *Rugăciuni*, versuri — 1942; *Cercuri concentrice* — 1943; *Secolul al XVII-lea, Clasicul și barocul, urmat de trei studii despre Malherbe, Molière și Doamna de Lambert* — 1944; *Cîntul unei vieți*, poeme alese — 1957; *Memoriile mele* — 1960—1963.

În penultimul capitol al memoriilor sale, Gonzague de Reynold scria că, de fiecare dată cînd venea la Fribourg, revăzînd înaltul turn al catedralei Sf. Nicolae încadrat de coroanele stufoase ale arborilor înalți resimțea aceeași subită și puternică tulburare.

Căci aeva în față celula inițială a cetățeniei sale „generatorul orașului și locul nostru sfînt". Reynold a întruchipat perfect spiritul fribourghez conservator și catolic, francofon și helvetic, omul de litere erudit, artistul aspirînd mai puțin la o nouă realizare în sfera de acțiune a limbii și mai mult conservator — mai mult tradiționalist decît critic — în ciuda faptului că hazul și ironia nu i-au fost străine niciodată. Iată de ce am ales spre publicare tocmai aceste fragmente din *Sufletul Fribourgului.*

SUFLETUL FRIBOURGULUI

I. *Între lumea germanică și lumea latină*

Veniți dinspre Berna, dinspre *gaus*[1]-uri germanice, dinspre ținuturi mai îndepărtate și tot mai ciudate : dinspre marile Germanii, dinspre miazănoapte. Ați străbătut meleaguri peste care apasă tristețea toamnei, plictiseala neliniștită a Nordului : ceață posomorîtă, cu pete negre, întinsă din Alpi pînă în Jura, ca o prelată dintr-un zid în altul, peste peisaje montane, închise între Jura și Pre-Alpi, peste pămînturi sterpe care-l fac pe om mărginit, bănuitor și aspru — întinsă de la un zid la altul peste un coridor rece.

Acest frig de dinaintea iernii îl purtați în voi, întocmai ca arborii. Curînd ei vor fi despuiați, cu frunzele căzute la picioare, în ceață, în ploaie, în bătaia vîntului, a gerului. În timp ce zăpada coboară încet de la munte la șes. E frigul dinaintea iernii, și sînteți înghețați, de parcă ați fi goi — mîine vor fi acești arbori — triști, de parcă ați simți moartea pe aproape.

[1] Ținuturi (germ.).

O vale între coline mărunte și acoperite de păduri : brazi, fagi — răni cafenii-roșcate în coasta maselor de un verde-întunecat, o blană pe care se usucă sîngele. Uneori se deschide o vîlcea laterală lăsînd să se întrevadă o bucată din acest perete : Jura, acolo, jos — din acest perete care se prelungește și se micșorează spre miazănoapte. Brazde vinete încrețesc pămîntul. Un rîu se acoperă cu un val de ceață albă. Cîmpii netede, mlaștini, un iaz de plumb. Stîlpii de telegraf aleargă în linie dreaptă, unii după alții, spre orizonturi posace, unde v-ar fi teamă să-i urmați. Sate și orășele cu nume barbare ce se succed și se aseamănă : ferme cu pragul bine măturat, căsuțe muncitorești între patru verze, vile burgheze, vopsite ca niște jucării germane, coșuri de uzine, mînjite, în vîrf, de funingine. În sfîrșit, orașul, capitala : trăinicie, ordine, poliție, răceală ; muncă temeinică, reglementată, supravegheată ; o istorie mare sigilată într-un mormînt nobil. Oprire lungă. Vă uitați la ceas : toate trenurile care pleacă din acest oraș au întîrziere.

Altă vale monotonă. Mai îngustă : după coridor, un culoar. Dar simțiți că veți ieși dintr-o lume și dintr-un climat, că-n scurt timp veți străbate o întreagă distanță morală. Distanța e străbătută : spațiu, lumină. Venind de la munte, un rîu ocolește temelia de molasă pe care se sprijină o colină împădurită ; apoi pornește să curgă drept, printre pietre și sălcii, spre un apus luminos, avînd acea lumină nesigură pe care o capătă ceturile, seara, cînd se împrăștie și se mistuie la asfințitul soarelui. Înălțimi neclare în aburii sidefii. Jura s-a îndepărtat, s-a lăsat în jos ; pare să alunece diafan, ca pe o undă, la marginea amurgului. Odată trecut rîul, neliniștea vi s-a domolit, tristețea vi s-a luminat. Destindere. Ca și cum trecînd acest rîu cenușiu cu reflexe trandafirii ați fi lăsat să cadă în el o piatră grea.

Deschideți portiera. E plăcut : prima răsuflare a unui pămînt catolic și latin. Cu toate acestea, peisajul este încă al Germaniei, încă al nordului. Dar cu mai mult

farmec şi mai multă savoare. Pe cîmpiile verzi, ca vara, cu ogoarele grase şi negre de arături, cu nenumăraţi stejari şi nuci, cu frunze purpurii şi portocalii ce cad din fagi printre trunchiurile pădurilor întunecate se recunoaşte un pămînt mai bogat şi mai binevoitor, după cum eleganţa formelor, armonia liniilor, lărgirea orizonturilor anunţă o treaptă intermediară între lumea germanică şi lumea latină. Nuithonie, masă rotunjită de păduri şi coline ; Nuithonie, aşezată ca o cupă întoarsă, între Republica Bernei şi ţinutul Vaud-ului şi butaşul de vie — care le separă dar le şi uneşte, introduce între ele mai mult nuanţe decît diferenţe, şi mai mult armonii decît contraste ; Nuithonie care contribuie la gravitatea bernează şi deopotrivă la senzualitatea vaudeză, dar care răspîndeşte peste ele acea atmosferă de spiritualitate specifică ţinuturilor catolice. Căci se văd cruci cioplite din granit sau de fier forjat la toate răspîntiile de drumuri ; se văd capele la toate răspîntiile drumurilor de care ; şi există biserici mari, înconjurate de cimitire împodobite cu crizanteme, în mijlocul tuturor satelor. Acolo jos, în stînga, Alpii s-au descoperit, acei Alpi ca dinţii unui ferăstrău ştirb, ce prelungesc Alpii bernezi către cei ai Chablais-ului ; acum au nume latine ; nu mai sînt Stockhorn, Oshsen, Gantrist, Kaeseregg sau Spitzfluh ; ci Berra, Cousimbert, Foliéran, Vanil Noir, Vanil Blanc, Cape au Moine, Dent de Lys. În sfîrşit, izolat ca o fortăreaţă, în faţa oraşului cu acoperişuri ridicate între crenelurile zidului, vîrful Moléson, eliberat de nori, şi în spatele căruia se vede urcînd şi fremătînd atmosfera de aur pe care o răspîndeşte, în serile de toamnă, lacul Léman.

Şi acum, adevărata frontieră, aceea a spiritelor : Sarine. Verde, în penumbră, ca muşchiul din adîncul pădurilor, curge spre Aare, spre Rin, spre mare, spre nord, fără un murmur, domol, între malurile drepte de molasă pe care umezeala lipeşte plăci negre. O vale atît de adîncă, încît abia se ghiceşte printre arbori. Rîu tăcut, vale invizibilă : pe malul drept sau pe malul stîng peisajul

a rămas același. Rîu, vale : spărtură în mijlocul cupei întoarse. Și totuși ați trecut hotarul limbilor, ați intrat în altă lume. Printre ulmii gata desfrunziți ai bulevardelor aproape pustii, pe un promontoriu, întrezăriți turla, înconjurată de mici clopotnițe, a unei catedrale.

Fribourg.

Sînteți valaisani, veniți cu zecile de la Lausanne, de pe malurile Lémanului, de pe meleaguri mai îndepărtate și mai calde : din Italia, din Roma, de la mare și din insule. Ați străbătut peisaje care v-au umplut ochii de imagini înălțătoare, sufletul de pace : peisaje unde arhitecturile oamenilor, chiar și atunci cînd nu mai sînt decît ruine au, la fel ca apele, cîmpiile și munții cu care se armonizează, aspectul eternității, grandoare, calm și simplicitate ; peisaje unde pretutindeni se simte prezența zeilor. Acolo e vara regăsită, căldura sudului, unde albastrul cerului — atît de adînc în mijlocul lui, de pare negru — e verde la apus, deasupra mării albăstrii, violet la răsărit, peste munții cu piscuri rotunde și aurii. Decor care insuflă vieții un ritm solemn, iar celor ce trăiesc — atitudini și gesturi de eroi. Acolo sînt Roma și marea...

Și iată că voi înșivă ați început să trăiți. V-ați îndreptat din șale, și de pe frunte vi s-a risipit îngrijorarea. Abia vizibili la marginea vastelor cîmpii, peste care încă mai apasă căldura estivală, Alpii v-au apărut ca o barieră de netrecut între mediocritatea existenței voastre anterioare și noblețea gîndurilor voastre, între tristețea nordului care vă apăsa la plecare, așa cum ceața apăsa munții și le acoperea piscurile, și veselia sudului unde, seara, lumina dăruie umbre mari pînă și celor mai mici arbori, unde fiece făptură e la locul ei, în spațiul deschis tuturor, unde fiece lucru e clar ca propria-i definiție.

Dar a trebuit, încet-încet, să vă întoarceți.

Și ați urcat iar coasta acestor munți pe care i-ați lăsat să cadă în urma dumneavoastră ca pe o povară

prea îndelung suportată. Învins, alungat de orașele însorite pe care ați sperat să le cuceriți, prizonier evadat, care își va relua lanțurile. Și, totuși, Roma nu v-a părăsit cîtuși de puțin. O regăsiți pînă și în aceste căsuțe ale căror olane rotunde acoperă cu un singur colț zidurile de piatră. O regăsiți pînă și în aceste sate ale căror clădiri au păstrat un aspect de palate, ale căror biserici au pridvoare, turle și campanile de basilică — în aceste sate, cu aspect de oraș, înghesuite la poalele stîncilor unde se usucă pinii și castanii. Dimineața coborîți lunga vale a Ronului, care este o Italie anterioară. Fără îndoială că nu mai e marea zămislitoare, fecundă în oameni și în recolte ; dar între *magna parens* și dumneavoastră nu se află decît acest lanț penin. Drumul pe care îl urmați, chiar dacă acum vă îndepărtează de meleagul unde stăpînea Saturn, e același care v-a însoțit și la fericita plecare. Brigue și castelul lui cu strălucitoare cupole ; Rarogne și biserica sa unde, sub arcada unui trandafir, se află piatra de mormînt a unui poet ; Sierre, care poartă un soare pe stemă ; Sion, pe care Valère și Tourbillon îl domină ca o mitră episcopală ; Saillon, ruine și dărîmături, care au alcătuit un oraș ; Saint-Maurice și abația sa regală, clădită pe osemintele unor martiri — sînt Roma care vă însoțește, vă stimulează reîntoarcerea, sînt Roman care vă repetă : „Du-te ! eu n-am să te părăsesc niciodată, tu mă porți cu tine în taina inimii tale".

Valea se strîmtează ca un gîtlej, apoi se deschide iar ; și deodată munții se dau la o parte. Oare pe tine te reîntîlnesc, o, mare Tyreniană ? Iată, numele tău e Léman. Suprafața ta, albastră ca dimineața, e împodobită de bărci cu pînze încrucișate, în urma cărora se lățesc dîre albe. Sub vîntul rece, valurile tale se rostogolesc din larg, izbesc în pereții terasați ai viilor, se întorc iar îndărăt, căzînd peste ele însele, se pierd în vîrtejuri, în timp ce spuma se evaporă pe pietre, le soare. Spre apus, munții se alungesc, coboară, se răsfiră, se

răresc : imensitatea cerului se ridică la orizont. Lumină sonoră. Din nou toată grandoarea, toată noblețea și toată claritatea latină care vă întîmpină reîntoarcerea tristă și domoală.

Dar vă reîntoarceți și mai întîi vă opriți, înainte de a urca iar spre nord, vă opriți deasupra acestui lac, în casa de la vie. Lungă, albă, un parter sub un larg acoperiș. De la fereastra de pe terasă, descoperi lacul în toată întinderea lui : mai palid sau mai închis decît azurul cerului, sau verde ca algele, sau brăzdat cu alb, sau pătat cu violet, placat cu negru, liniștit ori furtunos, după cum sînt norii, anotimpul, incidența luminii, tăria și direcția vîntului. În spatele casei, mai sus, viile se reazemă pe liziera pădurii și pe crîngurile care privesc țintă o colină desprinsă de Jura, căruia îi reproduce forma. Apoi coboară, în linii paralele, spre cîmpiile netede a căror margine, acoperită de arbori, se observă înainte de a atinge apele. Toamnă ; strugurii se coc : ceață dimineața, soare după-amiaza ; soare de toamnă, grădină de toamnă, căldură de toamnă, culme a culorilor și a miresmelor : dalii, crizanteme, crăițe, mușcate și gălbenele. Și, de jur împrejur, viile însorite.

Aici, fără nici o urmă sau influență alemanică, fără nici o urmă sau influență a nordului — în afară de cîteva acoperișuri gigantice în stil bernez — aici este Elveția romandă cu înfățișarea ei de provincie intermediară între Italia și Franța. În față, malul stîng al lacului, Savoia ; în spate, Jura, Burgogne. Elveția romandă : Burgogne transjurană. Ținutul Vaud — pămînt înclinat spre un lac, căruia îi pune o margine de vii, aidoma cununii de viță pe capul lui Bacchus, veșnic tînăr, și veșnic beat și veșnic zeu.

Totuși, chiar în această țară a spiritului, în această ordine a lucrurilor, în această claritate a atmosferei își face loc o vagă nemulțumire. Ca într-un tablou cu subiect eroic — Păstorii Arcadiei sau Pyram și Thisbé — în care peisajul de fond n-ar fi terminat, i-ar lipsi un mes-

teacăn fremătător pe transparența apelor, o colină azurie, o strălucire de argint în văzduh. Deținеți esențialul și chiar supraabundența ; inteligența dumneavoastră și-a găsit plenitudinea ; ea poate străluci peste această lume de pace, de ordine și claritate, ca un soare oprit la zenit. Ochii vă sînt plini de forme frumoase : dar sensibilității dumneavoastră îi lipsește un element. Nu e nordul de care ați fugit, și unde vă e teamă să vă întoarceți : e doar o viziune, o răsuflare a nordului. O brumă de romantism peste acest clasicism în care spiritul dumneavoastră s-a fixat, în sfîrșit : ca și acei nori proveniți din nord care acum trec pe deasupra lacului. Trec și-i răpesc acest albastru desăvîrșit care, la urma urmei, obosea privirea. Trec, și clipa trecerii e deajuns să schimbe strălucirea uniformă în nuanțe, în umbre — corespondențe fugare ale melancoliei dumneavoastră, cu sentimentul, pe care îl purtați în dumneavoastră, al unei existențe în declin.

Și vă întoarceți spre nord, spre acel golf rotunjit pe care-l formează lacul, curînd după ce a primit apele cretoase ale Ronului pentru a le dilua în albăstrimea lui. Ochii urcă încet de-a lungul pantelor, pînă la piscuri. Și recunoașteți aceste piscuri. Sînt aceleași pe care le priveați, în stînga, atunci cînd călătoreați, într-o seară cețoasă, dinspre Berna, dinspre *gaus*-urile alemanice, dinspre ținuturi mai îndepărtate și tot mai ciudate : dinspre marile Germanii, dinpre nord — spre Fribourg, prima etapă a revenirii la latinitatea catolică. Iată-l, pe celălalt versant, pe Moléson care, în seara aceasta cu lumină trandafirie și umbre albastre, e un rege pastoral așezat cu purpura sa în mijlocul turmelor. În spatele lui, abia vizibili, colții Alpilor gruyerieni ; în față, spinările cenușii ale colinelor fribourgheze. O chemare, o *liauba* vine din jos, din această Grevire acoperită cu zăpadă, din această Nuithonie învăluită în ceață, ținut septentrional. Trebuie să răspundeți ; trebuie să reluați, în sens invers, acest drum și să urcați din nou, încet, spre nord, în timp

ce lacul se afundă reflectînd văile, munții, norii mari, albi-violeți, soarele. Rămas bun pămînturilor latine. Trecînd tunelul Chexbres, regăsiți peisajul nordului, peisajul închis de Jura, perete albastru care se alungește și coboară spre nord. Și la căderea nopții, o veți reîntîlni pe Sarine, verde în penumbră, ca mușchiul din adîncul pădurilor, curgînd spre Aare, spre Rin, spre mare, spre nord, fără un murmur, domol, între malurile drepte de molasă pe care umezeala lipește plăci întunecate. Și veți revedea, ivindu-se ca dintr-un abis, turla înconjurată de mici clopotnițe, a unei catedrale.

Fribourg.

II. *Legenda*

Un oraș deasupra unui abis.

Legende :

Care zeu barbar, care gigant al munților a despicat cu o lovitură de tîrnăcop molasa veșnic umedă, de a țîșnit astfel, din întunecatele străfunduri ale pămîntului, acest rîu ? Mai întîi o pînză de apă ; cădere, spumă și vuiet peste stînci ; apoi această buclă moale în jurul unui promontoriu ; în sfîrșit, alunecarea liniștită spre Aare, spre Rin, spre mare, spre nord.

Pe acest zeu barbar, pe acest gigant al munților îl voi evoca aici, în fața orașului. E gol, e roșu. Barba roșcovană îi coboară pînă la genunchi ; aceasta flutură în urma lui cînd zeul aleargă țipînd ascuțit — e un elvețian german — învîrtind bastonul pentru a nimeri stăncuțele — întotdeauna zboară stăncuțe în jurul catedralei Saint-Nicolas — corbii, ereții și vulturii — nu mai sînt vulturi. Or, atît a alergat, a țipat, a izgonit acest gigant al munților — îl vom numi Bolze — atit a izgonit, a țipat, a alergat, că „l-a cam prins setea", cum se spune în Fribourg. Atunci a izbit cu tîrnăcopul, a țîșnit izvorul ; și a băut, a băut pînă ce pîntecele i s-a umflat de tot. Pe

urmă s-a așezat, cu capul în mîini, pe colina Belsai, de unde a privit multă vreme spre munți. Doarme și acum. A devenit oraș.

Lovitura aceea de tîrnăcop care a despicat pămîntul — înfigi vîrful tîrnăcopului icnind, îl legeni un moment de la stînga la dreapta, de la dreapta la stînga, ca să lărgești despicătura — lovitura aceea de tîrnăcop a deschis această vale în zigzag, a despărțit aceste maluri abrupte de molasă, galbene cînd le vede soarele, cenușii cînd le ajunge umbra, verzui cînd plouă. Sînt mai înalte decît orașul : dacă s-ar surpa, ele s-ar prăvăli peste oraș, ar frînge în două turnul masiv al catedralei Saint-Nicolas ca pe o creangă de soc. Privite de jos, te sperie : nu par trainice, după atîtea secole de cînd susțin tot interiorul unei țări : pășuni, păduri, munți. Se gîrbovesc, se apleacă ; au scorburi, au cocoașe ; din ele se năruie bucăți ce se transformă în pulbere, și rădăcinile copacilor se văd agățîndu-se de margine. De sus, îți vine ameteală cînd te apleci să privești în fundul văii, în fundul abisului, rîul, drumurile, acoperișurile, oamenii, ca niște pureci, trecînd peste poduri.

Lovitura aceea de tîrnăcop a fost atît de formidabilă că a scuturat, a dislocat toată țara. A despicat tot pămîntul fribourghez, de la Alpi și pînă la ultimele coline. Din care pricină, Gotteron-ul, acest gîtlej care-o otrăvește pe Sarine cu un firicel de apă, s-a strîns ca o pîlnie. Fără îndoială că în el se afla un balaur, odinioară, un balaur în adîncul adîncurilor, ascuns printre cranii și oseminte, într-o duhoare umedă. Un balaur care ieșea, seara — la ora cînd amurgul nu mai era decît o fîșie sîngerînd în zare, ca să mănînce vitele, păstorii, orășenii întîrziați, țăranii care se întorceau de la tîrg. Or, se întîmplă că într-o zi de primăvară balaurul răpi o fecioară. În ungherul cel mai întunecat al vizuinei, micuța albă se ruga, se ruga în tăcere, cu mîinile împreunate, îngenun-

chiată, în mijlocul părului său răvășit. Și iată-l apărînd dinspre răsărit pe sfîntul Gheorghe, în armură neagră cu ținte de aur, călare pe un cal alb. Vine în galop, și monstrul își scoate capul din vizuină, și sfîntul Gheorghe înfige lancea în botul monstrului. Și din monstru se scurge tot sîngele, toată otrava. De atunci pîrîul Gotteron curge prin valea lui strîmtă spre Sarine. Și sfîntul Gheorghe o duce pe fecioară în oraș, apoi sfîntul Gheorghe pleacă agale spre nord. Și tatăl și mama micuței fecioare albe clădesc pentru fiica lor eliberată, pe malul Sarinei, sub malurile abrupte, mînăstirea ale cărei clopote se aud bătînd noaptea de utrenie. Melodioase clopote, melodioase ; clopote melodioase care nu vă trezesc decît pentru a vă face somnul mai tihnit.

Și aceasta este a doua legendă.

A treia, cea cu diavolul și orașul :

Priviți acest promontoriu înalt în jurul căruia Sarine își descrie curba. El înaintează în rîu pînă apare în fața Gotteron-ului. Se reazemă de cîmpie — unduire verde-neagră și albastră — mărginit de coline și de păduri sub cerul cenușiu. Promontoriu în trei trepte. Sus de tot, colina Belsai, pe care și-au așezat pătratul clădirile lungi puțin maronii, ale Colegiului Saint-Michel ; dedesubt, platoul, ca un vîrf de lance, unde se ridică burgul : trei străzi, primăria, catedrala, apoi un coborîș de case, acoperiș lîngă acoperiș, de-a lungul muchiei ; în sfîrșit, pe malul Sarinei, orașul de jos. Rostogolire dezordonată de turnuri, metereze, biserici, străzi, fîntîni, de parcă pe acel teren accidentat ar fi căzut din înaltul văzduhului, un întreg oraș.

Acum, iată ce spune tradiția :

Ducele Berthold al III-lea de Zaehringen, fiul lui Berthold al II-lea și fratele lui Conrad, fondatorul unui Fribourg în Brisgau, între Rin și Pădurea-Neagră, aflîndu-se într-o zi în mare lipsă de bani îl invocase pe diavol.

Şi diavolul, care vine întotdeauna, văzut sau nevăzut, de îndată ce-l chemi, îşi făcuse numaidecît intrarea — trîmbiţe ! — în curtea castelului, înveşmîntat în mătăsuri şi blănuri, cu o escortă de cavaleri turcomani şi o suită de sclavi negri. Intrase în sala unde mai răsuna încă ecoul blasfemiei, se trîntise ca istovit în scaunul ducal, în timp ce sclavii negri aşezau cu opinteli pe masa de fier care se îndoia, un morman de aur. Şi spuse cu voce behăitoare :

— Duce, peste o sută de ani, scadenţa.

Apoi, dispăru : nimic, nici turci, nici negri ! tăcere. Doar aurul rămăsese. Din acel aur, ducele trăise fără scrupule, cu largheţe. Ajunsese la o sută de ani. Şi simţind moartea în urma lui, punîndu-i mîna pe umăr, îşi chemase nepotul, pe ducele Berthold al IV-lea, şi-i încredinţase taina, obîrşia bogăţiilor sale.

Berthold al IV-lea era viteaz şi pios. Aşteptă scadenţa. Cînd, zi după zi, se scurseră cei o sută de ani, diavolul se întoarse — trîmbiţe ! — sub acelaşi chip şi aceeaşi înfăţişare, cu acelaşi cortegiu, negri şi turcomani.

— Ori sufletul tău, ori aurul meu !

— Nici sufletul, nici aurul ! şi ducele trase spada.

Diavolul îşi întinse mîinile sale cu gheare ascuţite ca să înhaţe, de sub cuirasă, sufletul prinţului creştin. Dar sub cuirasă prinţul creştin purta o relicvă, şi Satana îşi arse ghearele. Turbare. Sărituri de-a curmezişul zidurilor groase. Şi se văzu deodată un balaur în zbor, azvîrlind fum şi flăcări, pe deasupra castelului şi a oraşului. Şi se năpusti, ca un imens nor de furtună — tunete, ploaie şi vînt — şi smulse o jumătate din oraş şi fugi spre sud, ducînd cu el, ca pe nişte jucării, case, străzi, biserici, metereze şi turnuri. Trecu Rinul, trecu Jura, trecu valea Aarului ; trecu de Sarine, cînd un eremit îl zări şi începu să se roage. Şi dintr-odată diavolul lăsă din mînă casele, şi străzile, şi bisericile, şi meterezele şi turnurile pe care

le ducea cu orășenii speriați în ele, și le lăsă să cadă, la întîmplare, pe promontoriu.

Și cînd sosi, ducele descoperi un oraș nou, și nimic nu se sfărîmase. Și mult se bucură. Și-i păstră numele de Fribourg. Fribourgul Nuithoniei, fiul Fribourgului din Brisgau.

Aceasta este cea de a treia legendă.

CHARLES-ALBERT CINGRIA

(1883—1954)

S-a născut la Geneva în 1883. Pînă într-o epocă destul de recentă fusese socotit doar un „clandestin" printre scriitorii și cititorii elveției, iar *Istoria oficială a literaturii elveției* îl menționa, de bine de rău, ca un colaborator un pic bizar al revistei *Cahiers Vaudois*. În 1958, în lucrarea sa intitulată *Le Quatro Letterature de la Svizzera (Cele patru literaturi ale Elveției)*, Calgari, autorul lucrării, nu-i consacrase decît un rînd și jumătate, dar și pe acesta a trebuit să-l împartă cu fratele său, Alexandre Cingria, pictorul. Scriitorul a fost și el oarecum responsabil de această lipsă de considerație, nu s-a ocupat niciodată de reputația sa imediată, nici de gloria viitoare, reunind doar o parte din scrierile sale în volume, dealtfel și acestea în ediții greu accesibile, cele mai multe dintre textele sale fiind diseminate prin ziare și reviste periodice.

Pe de altă parte, distinse personalități, ca de pildă, Paulhan, Claudel, Jouhandeau, Etiemble, Cocteau îl apreciau ca pe un artist de înalt rang, ca pe un maistru cu un fin și ascuțit simț al observației, ca pe un lector de o erudiție alexandrină. Cingria

avea pasiunea căutării și a colecționării ; era un cronicar în fața căruia spațiul și timpul erau mereu deschise ; în proza sa cizelată el făcea să scînteieze abundența unui univers multicolor. Lucrările sale conțin, ce-i drept, pagini de pură descripție, realistă și obiectivă — peisaje, case, oameni, animale, mașini — dar aceste pagini sînt înveșmîntate într-un context de referințe erudite, de digresiuni filozofice, de sclipitoare figuri de stil.

Scrierile sale sînt în fond o serie de amintiri și de referințe așternute pe hîrtie de un om mîndru de cultura sa și fericit de plăcerea formulărilor sale. Faptul de a fi scris și cîteva povestiri „pure" și niște tratate de istorie culturală nu schimbă prea mult această situație. Jacques Chessex a spus despre el că a fost un scriitor secret, care a scăpat atenției datorită faptului că nu „s-a livrat" niciodată. Afirmația corespunde caracterului discret al influenței care a emanat din el pînă în prezent, Chessex însuși fiind un tributar al acestei influențe.

Recent — pe jumătate serios, pe jumătate glumind — un critic îi caracterizează pe Ramuz și Cingria ca pe Goethe și Schiller ai literaturi romande. În felul acesta poziția lui Cingria (în ciuda faptului că cei incriminați nu se aseamănă cîtuși de puțin) este foarte bine stabilită și mereu mai bine observată după moartea sa. La sfîrșitul anilor '60 a apărut o ediție cuprinzătoare a lucrărilor sale, căreia de multă vreme i se simțea lipsa : zece tomuri generos tipărite, dintre care circa trei sferturi inedite — texte niciodată publicate în volum, o sumedenie de schițe, cronici, eseuri, foiletoane, povestiri, studii, adunate de prin ziare și reviste. De atunci operele sale sînt mereu republicate în ediții tot mai întregite. Astfel, între anii 1968—1977, apar, sub denumirea de *Opere complete*, 11 volume într-o ținută grafică excepțională, iar între 1975—1977, 3 volume cu titlul *Cores-*

pondență generală. Și e bine așa, căci, alături de operele lui Ramuz și Gillard — opiniază criticii elvețieni cei mai autorizați — scrierile lui Cingria marchează o etapă în inventarul renașterii literare care, pentru cultura elvețiană reprezintă, deopotrivă, tradiția și inițierea într-o literatură contemporană.

Cingria dispunea de antene vii pentru surprinderea prezentului ; lumea tehnică, arta de avangardă nu-i erau deloc indiferente. El putea să cerceteze și să admire o mașină cu același interes cu care cerceta și admira o biserică romană, iar în 1930 a scris un text despre Alberto Giacometti, la vremea aceea abia cunoscut. Cingria putea să ia poziție pentru și contra epocii sale, dar el făcea acest lucru întotdeauna independent, marginal, ca un comentator critic și poetic. Așa a fost de pildă o cronică a lumii, susținută de el ani în șir la revista *Nouvelle Revue Française.* Chessex îl numește un poet-cronicar. Literatura franceză îi datorează o formă nouă de proză reflexivă și poetică ; Elveția îi datorează o nouă dimensiune a universului ei intelectual.

FLORILEGII HELVETICE

Ciudată coborîre cu trenul într-un ținut vast, neted, puțin înclinat.

Payerne.

Te-ai crede nu știu unde prin sud, într-un oraș de mucaliții simpatici. Dar din sud este mai ales această poezie, această degajare calcinată. Pe taluz, călugărițele sforăie, pesemne, în mari cavalcade.

Tonul arterelor este velocipedist — cu noblețe. Și aici, ca în orice alt oraș romano-romand, platanii, încă

desfrunziți, se amuză din plin cu gesticulări de măciucă antropofagică.

De ce am venit aici ? Trebuie să mărturisesc că, pentru prima dată în viața mea în mod deliberat, această deplasare este exclusiv turistică. Cu alte cuvinte, am venit să văd ceva : să cercetez un monument, să verific, să controlez, să identific, să mă instruiesc. Ceea ce urmează va demonstra dacă ai dreptate uneori să procedezi astfel. Itinerariul dinainte stabilit îți rezervă cîteodată mai multe surprize decît aventura consemnată ca atare.

Totuși, pentru început, nu sînt întru totul de această părere. Orașul, viața sînt atît de frumoase, că vreau să mă destind, fără să mă preocup de „Abbatiale". Cu atît mai mult cu cît nu-mi place deloc să vorbesc, să întreb. Din fericire, muzeul se află chiar în fața mea, deci nimic nu e mai ușor decît să pătrund în el printr-un turnichet ce se află acolo, la colțul bătrînelor ziduri. De obicei, un turnichet presupune un control — o față omenească, măcar : aici, nu ai decît să învîrtești turnichetul și să intri — nu e nimeni. Cele cinsprezece centime, reclamate de o pancartă, nu sînt percepute decît la ieșire... sau poate niciodată.

Prin urmare, aproape fără tranziție, din stradă te pomenești în mijlocul unui foarte curios complex reprezentînd numitul „Abbatiale", un muzeu arheologic, și, înfipt în el, un muzeu entomologic. Evident, făptura mea se avîntă fără întîrziere spre muzeul entomologic. Și nu sînt singurul. Un cultivator din regiune, soția și copiii lui au avut și ei această idee strălucită, și pușlanii tropăie, și sar, și își dau drumul la gură nebunește în fața vitrinelor cu păsări colibri de un albastru-șters, pe care viermii le-au cruțat, mai mult sau mai puțin. Într-adevăr, e cazul s-o spun. Unele nu mai au decît pluta și puțin penaj și exact ce n-a căzut din micul și sărmanul lor schelet. Privindu-le, te înduioșezi !

În zilele noastre se împăiază puțin sau nu se mai împăiază ; pentru ce s-ar împăia ? Nu există fotografiile în

culori care sfidează viața pînă și în privința asemănării ? Acest progres nu trebuie totuși să ne împiedice să apreciem cu afecțiune ceea ce dăinuie dintr-o vreme cînd faptul de a întinde pielea scalpată și argăsită a unui animal, drag altădată, pe imitația sa, mai mult sau mai puțin reușită, din piele sau din lemn, stîrnea o mare admirație. Pe atunci se făcea sculptură, mai degrabă, cu o neînsemnată participare a cadavrului. Și trebuie să mărturisim că foarte mulți dintre acei sculptori erau niște genii. Aici, în orice caz. De exemplu, aceste căprioare și aceste cinci frumoase antilope cu sabie din Senegambia. Cum se simt ele aici ? Foarte bine ? Foarte bine ! Se simt foarte bine și sînt perfect la locul lor aici, în Payerne, în această duminică la ora două după-amiaza pe mapamondul de hîrtie ruptă, cînd a venit unul ca mine, încîntat de viață, și cînd au venit și niște cultivatori cu familiile lor, și cînd se săvîrșește acel ritual în existența unei zile sau a alteia — mai degrabă această zi decît alta — care este vizitarea unui muzeu.

Da, ne gîndim la aceste antilope, și în același timp la numele care exprimă toată încrederea în obiceiurile noastre, cum sînt numele satelor dimprejur : Vers-chez-Perrin, Vers-chez-Savary, La Bretonnière, Les Foules. Mai cu seamă *Les Foules*[1], să numești așa un sat — ce simț al realităților au avut oamenii, și ce oameni ai realităților ! De-ar vrea cineva să inventeze, niciodată n-ar găsi ceva mai potrivit.

Ei da, reușita în toate uimește : această mare secvență de abecedar care este lumea — lume, și-l are drept autor pe Dumnezeu. Da, insist pe ceea ce înfăptuiesc aici aceste antilope și tot acest muzeu de animale împăiate, ca act de contribuție indicată ; da, așa cum trebuie, chemat și întîmplat la timp, și mai ales în acest loc al cîmpiei ce caboară, care este locul unde se situează Antichitatea.

---

[1] Mulțimile, gloatele (fr.).

Dar pînă și latura istorico-mitică este satisfăcută. Acestor antilope le vom spune licorni, datorită mîndrei verticalități a coarnelor, precum și a vîrfurilor — drept care mai sînt numite și „sabie". Își înalță capul și străpung cerul în linie dreaptă, sau îl apleacă și, cu modestie, încep să pască. Au două coarne, firește, pe cînd licornul nu are decît unul. Da, dar asta nu înseamnă nimic. Nu parcimonia coarnelor definește licornul : ci mai degrabă acest gest, această semeață suferință, și, în plus, virtuțile unei materii.

N-am să mai sfîrșesc odată ? Ba da : mai deplîng doar lipsa ochilor prost înlocuiți cu sticlă ; iar pămîntul pe care pasc e pardoseala...

Cu toate acestea au o supraviețuire : tremură, căci tremură și cele cinci ansambluri, și tremură și pardoseala, și totul tremură cînd tropăie și zburdă acești puștani — adevărat grîu al bucuriei, care este puterea în inima imenselor cîmpii însengerate de maci.

Contopită cu entomologia se află, prin urmare, și istoria, și asta nu deranjează cîtuși de puțin. Da, aceste lebede împăiate, aceste rațe împăiate — aproape cu nimic deosebite de ale noastre — sînt totuși din Australia. acest boa cuminte, înecat în douăzeci și șase de litri de ulei, și cel de alături împăiat, categoric burlesc, în sfîrșit, acești caimani ridicați pe niște scînduri vechi, de un ocru spălăcit, ce crapă de căldură — nimic din tot ce se află aici nu e compatibil, de pildă, cu regina Berthe, marea amintire, și nici cu aceste armuri, bastoane, sigilii de ceară, felinare, diplome, registre, sipete, astrolabi, flacoane, peruci și, în sfîrșit, ca oriunde, medaliile sau mulajele de medalii și sticlăria preistorică irizată...

Firește, iau note. Drept care, vitrinele tremură și mai mult, iar supraveghetoarea rîde salutînd prietenos. Subînțelese pînă acum, pentru că nu fusese nimeni la turnichet, cele cincispreze centime trebuiesc plătite. Dar nu e cazul să te plîngi. Merită, într-adevăr. Și-apoi, plata nu e încă o certitudine inevitabilă.

Din acest talmeș-balmeș pătrunzi deodată, printr-o portiță, în „Abbatiale". Aici, sui, cobori, faci ce vrei, pe niște scări mici, prin niște galerii scunde, breșe și adînciturі care îți îngăduie să vezi. Atunci te găsești foarte aproape de frumoasele fresce descoperite sub chirpiciul bernez. Cum arată ? Nu prea netede, ca tot ce ține de goticul secolului al XV-lea din regiunile noastre. Totuși, sînt și unele arhaice — în cazul acesta, romane — refăcute o dată sau de mai multe ori de-a lungul veacurilor, iar astea produc o anumită impresie.

Oricum, Saint-Maurice e ușor de zărit, destul de înalt ca arhitectură, și trebuie să mărturisesc că merită să-l vezi astfel înarmat și stînd pe locul ce i se cuvine ; pentru că aici e, într-adevăr, locul, nu atît al lui Maurice, al ducelui Maurice, cît al răspîndirii misticii sale, ca un ciment al formelor politice succesive într-o țară romano-romandă extrem de necesară, care e statul burgund, mai întîi al primilor regi, cu Geneva drept capitală și cu sfîntul Sigismond ca dinast, care se referă la Saint-Maurice d'Agaune ; după aceea, statul transjuran al Rodolphienilor : cînd, în 888, Rodolphe I-ul, fiul unui înalt slujbaș al lui Louis al II-lea, fratele lui Lothar al II-lea, își așază coroana pe cap și devine rege al țării cuprinse între trecătorile munților Jura și ale Alpilor, care este Burgundia noastră transjurană, sau Burgundia helvetică. Pe urmă, cînd cealaltă Burgundie, cisjurană, fu cedată lui Rodolphe al II-lea, soțul reginei Berthe, și cele două Burgundii se uniră formînd regatul de Arles. Și, în sfîrșit, regatul de Arles, mereu cu Saint-Maurice drept centru mistic și cu Geneva, Payerne, Lausanne și Orbe drept capitale trecătoare — și asta e atît de adevărat încît însuși Conrad (Kuonrad) al doilea, care este împărat, și împărat romano-german, consideră o dovadă de autentificare divină faptul de a fi uns doar rege la Payerne. Cu acest prilej, regatul de Arles este realipit la Imperiu. Și ce se întîmplă ? În istorie apare deodată un anume Hubertus sau Hupertus „comes", iar acesta nu e altul decît Hupertus aux

Blanches Mains a cărui soție, Nauchilde sau Auxilie sau Ancillie, este fiica conților de Nyon și nepoata unei baiadere avînd superbul nume barbar Aaldui. Acest conducător și călăuz — călăuz prin trecători înzăpezite — ocupă, în numele episcopilor, care vor pacea cu orice preț, teritoriile ocupate înainte de sarasini. Totul se face încă în numele lui Saint-Maurice, al tiarei, al lancei și al inelului.

Adăugăm că această virtute cvasi-magică a însemnelor Burgundiei a produs efecte pînă foarte departe. Plimbată în ținuturi unde prosperă lichenul și mormăie ursul, îl întronează pe Boleslas, fiul lui Miezco, victorioasa căpetenie a slavilor păgîni din Prusia. Așadar, primește și el spada și tiara ducelui Maurice. Stînca din Augane este marele și fremătătorul magnet mistic al lumii. Spada care a vibrat la atingerea ei rămîne de neînvins. Boleslas nu moare niciodată. Uimitori sînt termenii încărcați de bogate străluciri heleno-barbare cînd enumeră la Widuking atributele noastre sfinte : „...*sumptis igitur his insignis, lancea sacra, armilis aureis cum clamide et veterum gladio regnum ac diademate* [1]...“

Unde sînt acum aceste piese ? La Viena, în tezaurul împăraților Austriei. Dar inelul cu pecete al martirului s-a aflat în degetul lui Pierre al II-lea, adevăratul reconstituitor și creator, după atîtea veleități a ceea ce s-a numit Patria Vaudi. Toate astea se petreceau între 1215 și 1268.

Copil al ținutului — de la doisprezece ani cînta în corurile catedralei din Lausanne — el părăsește Moudonul și, într-o regiune vastă, pe care o cumpără cu banii de curînd obținuți de pe cele patruzeci și patru de domenii ale sale, și în chiar punctul ei sensibil — această cîmpie ce coboară cu istoricul ei bivuac uman (o incertitudine, un pod, un curs de apă bogat în păstrăvi, două-trei hanuri)

[1] Luate fiind aceste însemne, lancea sfîntă, brățările de aur cu hlamida și spada și diadema domniei străvechi (lat.).

— refacе şi consolidează entitatea politică romano-romandă care de atîtea secole este a noastră.

Well well and well [1]. Şi acum ?

Ei bine, şi acum mai dăinuie pe plafonul de la „Abbatiale" acea desfăşurare a Savoiei alcătuită din frumoasele cruci pictate, obişnuite, compacte şi atît de înalte, cu braţele lungi şi frenetic împreunate.

Şi mai dăinuie şi altceva, foarte impresionant — acele capiteluri din secolul al X-lea reprezentînd nişte capete pe o materie ce aduce cu spiţele îndrăgostite şi gălăcioase ale unei roţi.

Este evident că ceea ce fac arheologii stîrneşte întotdeauna puţină consternare. Pe jos, de exemplu, în locul cimentului şi al gropilor de arheolog, ar trebui covoare prăfuite, împletituri fine, conversaţii, cărţi citate şi editate, pe scurt, o întreagă viaţă şi o acuitate ca la Vincennes, şi la Coimbra, şi la Cambridge în epoca aceasta.

A, dar de ce să mă plîng ? S-o ascultăm mai bine pe supraveghetoare. Mereu drăguţă şi amabilă, ea continuă. Şi tot ce spune sau povesteşte produce — nu încape nici o îndoială — o nespus de mare satisfacţie celor atît de uimiţi de frumoasa venită pe pămîntul numit pămînt, pe care o ascultă cu simplitate. Ea spune că altădată pe aici totul „era catolic", iar cadavrul care se vede în fundul gropii „trebuie să fi fost un călugăr".

Am văzut într-o enciclopedie testamentul reginei Berthe. Aş spune al unei mici doamne levantine care-şi ia măsurile de prevedere pentru dincolo, şi le ia bine. O copie, evident, dar o copie din secolul al XI-lea, prin urmare trebuie să-ţi imaginezi, mai mult decît sensul, scrierea vremii în torenţiala viermuială înaltă ce o semnifică (mă refer la testamentul de la Fribourg). De aceea voi fi mereu în dezacord cu paleografii. Aceştia nu dau nici o atenţie frumuseţii. Pur şi simplu, ei fac cu sensul — sensul discursiv, ca atare — acele căcăţişuri de căţei care sînt

[1] Bine, bine şi iar bine (engl.).

proza lor. În alți termeni, falsifică istoria, care necesită mult mai multă plastică și muzică decît îi acordă criticismul.

Sîntem așadar la Payerne, și ce ne reține acum, după toate aceste animale împăiate și începutul muzeului istoric care, fără o delimitare precisă succede muzeului entomologic, este testamentul reginei Berthe. Da, într-adevăr, poate că în această împrejurare ar fi nevoie de puțin criticism. Din documentul respectiv avem două exemplare. Unul la Lausanne, celălalt la Fribourg. Amîndouă au fost semnate și autentificate la Lausanne.

Cît despre Berthe, avem un mormînt (dar acesta datează de pe timpul decanului Bridel, și nu e sigur că osemintele femeiești din el sînt ale reginei).

Se poate citi în *Conservateur suisse* că în urma unor săpături s-au descoperit mai multe schelete bine conservate, printre altele, cel al unui bărbat avînd încă cizmele și cîteva veșminte, și al unui copilaș înfășurat în rufărie fină, însă nimic nu te poate ajuta să-ți dai seama cine erau aceste personaje.

Ieșim și pătrundem din nou în edificiu, dar la subsol, într-o încăpere unde pe vremuri erau pivnițele. Cîteva glume, natural, pe această temă. Cel mai clar lucru este că începe să ne fie sete. În mijloc, o masă, un registru, un fotoliu vechi. Semnez, semnează mai multe persoane. Țîncii se apropie, admiră, dar nu îndrăznesc să ne imite. Știu perfect să scrie. — unul dintre ei este premiantul clasei. Cu toate acestea îi paralizează timiditatea. Degeaba îmi desfășor întreaga mea elocvență : ei mă privesc, se amuză, dar pentru nimic în lume n-ar semna. Cred că mai degrabă ar prefera să li se taie capul. Nu strică, totuși, să vezi cum le strălucesc privirile. E unul — merită să-l urmărești — posedat de furioasa dorință de a înfăptui acest act de o supremă cutezanță. Da, dar timiditatea e la fel de strașnică. Oricum, e cumplit de puter-

nică, atît de puternică, încît, la niște făpturi ca ei, devine de-a dreptul invincibilă. Nu-i rămîne decît să se dea bătut.

E păcat ? Cîtuși de puțin. E curios, și mai ales instructiv. Multă vreme mă întreb ce este timiditatea și dacă nu cumva e justificabilă : dacă, prin ea, valori inestimabile, cărora rațiunea nu le dă nici o importanță, nu sînt adesea ocrotite.

În orice caz au plecat fără să semneze, iar eu constat că nu se comportă mai rău.

Sînt oameni care locuiesc la Corcelles, primul sau al doilea sat după Payerne, cum urci către Fribourg. Cred că hotarul religios se află la Cousset. După aceea vin Echelles, Grolley, Belfaux. E în joc o eternitate în aceste separări de pe hărți, iar hărțile sînt natura. Puteți nega — e ușor — dar nu puteți să nu existați și să nu suferiți. E absurd, dacă vreți. Ei bine, da, e absurd. Totul este un punct. Pînă și o enclavă rezultată dintr-o linie trasă pe vremuri cu pana de un ministru vă pune față în față cu acest fenomen uluitor. N-aveți decît să consimțiți — să constatați că e adevărat : chiar dacă e insondabil diferit de o parte și de alta pe o distanță de treizeci de metri, să zicem. Dar e artificial ? Evident că e artificial, dar acest artificial a devenit real, și pentru totdeauna. Atunci e de la sine înțeles că în politică și în istorie nu există nimic care să nu fie artifiical, iar noi sîntem datori să ne supunem evidenței că artificiul este natura și natura artificiul.

Și apoi, totul e mister, dacă încerci să aprofundezi lucrurile — mă refer la cele mai simple. Mai ales că nici nu e necesar. E atît de bine, dealtfel. Ca aici, în această curte, unde mai discutăm stînd în picioare. De-abia am schimbat cîteva cuvinte cu acești oameni și parcă nu ne vine să ne mai despărțim. Dar nici nu ne vine s-o spunem, recunoscînd — din cauza timidității pe care o încerc eu însumi într-o foarte mare măsură — că se creează o situație de așteptare căreia nimic nu-i aduce o soluție reală decît continuînd să rămînem pe loc.

— De fapt, îi spun supraveghetoarei (nu știu de ce ridic această problemă spinoasă), am intrat aici fără bilet.

— A, vor veni și biletele ! Au fost comandate la tipograf. În așteptarea lor, ne descurmăm cum putem. Cincisprezece centime de persoană. Copiii nu plătesc.

Mă execut. Cultivatorul se execută pentru el și pentru soția lui. Apoi ne spunem la revedere ; și plecăm. Cel puțin, eu plec... și-mi dau seama că n-ar fi trebuit să plec. Ar fi trebuit să ne ducem și să ne așezăm undeva, să consfințim o prietenie sau măcar plăcerea de a fi împreună, plăcere care, după toate aparențele, trebuia să fie reciprocă. Ei bine, n-a fost așa. Acum mergeam singur pe stradă și mă uitam la ce se găsește prin dughene : cărți poștale, stropitori de mînă, bijuterii false, pantofi, biciclete. În sfîrșit, după ce am șovăit în fața mai multor bodegi, intru într-una care îmi pare cea mai potrivită pentru nevoia de liniște pe care o simt pe neașteptate și cer doi decilitri de vin alb.

— Nou ? Vechi ?

— Vechi.

Deodată ușa localului se deschide și intră cineva. E bărbatul acela fermecător, cultivatorul din Corcelles.

— Ce mică e lumea !

Două pahare și de două ori cîte doi decilitri. Fiecare cu partea lui. E mai bine așa, la început. Vorbim.

— Ce-ați făcut cu soția și copiii ?

— Ea a vrut să intre într-o lăptărie, ca să ia un ceai. Eu, cu ceaiul... nu prea mă împac. Am văzut că ați luat-o încoace și am venit și eu.

— Îi veți regăsi ?

— Cheia e la mine în buzunar : nu pot intra în casă fără mine.

Cei doi decilitri s-au terminat. De data aceasta luăm cîte trei, dar împreună. Apoi, încă trei. O dată plătește el, o dată eu — un echilibru perfect.

Schimbăm : ne ducem la localul de peste drum, apoi la cel de alături, apoi în altul, care e animat și sublim.

Mereu același echilibru : plătesc, plătește ; plătesc, plătește. Nu sîntem beți, nu sîntem decît ușor îndîrjiți. El e un bărbat desigur timid, dar discret, mai curînd politicos și ciudat de sensibil. Vorbește cu precizie și cu multă poezie. Se pare că încă de pe vremea reginei Berthe exista acest itinerar viticol rămas pînă în zilele noastre între Lutry și Payerne, și care face parcă o legătură armonioasă între colectivitate și fibrele adînci ale acestor pămînturi. Îmi explică lucrurile amănunțit, îmi povestește despre zilele petrecute în car pe o lună uluitoare la care sughițau greierii din fînul dulce. Și despre etapele tradiționale prevăzute pentru o familie sau alta, cutare fermă, cutare hambar, cutare bucată de zid aflată în spatele unor copaci, toate fiind statuate și garantate în schimbul altor servicii aduse de acești oameni care aveau nevoie de găzduire, de una-alta, la Payerne. Și tot ce-mi spune e adevărat, și nu-mi spune ca să facă pe răutăciosul sau ca să mă uimească.

— Cu camionul drumul se face într-o dimineață.

— Unii îl fac cu camionul, eu nu.

— Aveți cai ?

— Am cinci.

Vorbim despre dificultatea de a te încălzi la orașe.

— La țară, cel puțin, e simplu. Ajunge și o creangă uscată după care trimiți copiii s-o culeagă de pe drum, cînd bate vîntul tare și ea cade din copac.

— Și copiii, ce să zic, abia așteaptă să se ducă ! Așa vă închipuiți dumneavoastră...

Iată un răspuns care îmi place. Într-adevăr, în vremurile noastre copiii au dreptul, chiar și la țărani, și mai ales la țărani, să nu vrea să facă una sau alta. Se ține seama de ei și sînt ascultați. Sînt admirați, în sensul unui lux care denotă prea multă libertate.

— Dar unde sînt copiii și soția dumneavoastră ? Tot în lăptăria aceea ?

— O, acum sînt departe !

— Au luat trenul ?

— Pe jos, pe jos. Ce sînt trei kilometri !
— Şi cheia ?
— Adevărat, cheia e la mine.
— E groaznic să aştepţi aşa, în faţa uşii încuiate. Mai ales pe vîntul ăsta.
— A, ei îşi văd de ale lor... şi noi de ale noastre... ni se adresează de la masa vecină un necunoscut, străin de discuţia noastră amicală.
Trebuie să rîdem puţin, să-i cîntăm în strună, şi mai ales să ne despărţim.

La orele optsprezece şi cincizeci îmi pleacă trenul. E de mirare cît de greu se chinuie să suie acest platou cu pantă totuşi lină. Mă felicit că n-am întreprins această expediţie cu bicicleta.
Peste cîteva minute voi fi la Fribourg, şi anume la Espagne, cu uimitoarea-i ambianţă de doctori în drept canonic, care fac să se cutremure sub pasul lor falezele de nisip fin. Treizeci de ani din viaţă îşi ţin cursurile şi răspund la întrebări în latineşte, şi tot în latineşte rostesc lucrurile cele mai banale ale vieţii — fără ca vreun solecism să li se poată reproşa vreodată — cu ce accent, asta nu mai are nici o importanţă...
Trebuie să mărturisesc, totuşi, că Elveţia este o ţară nemaipomenită, datorită acestor lucruri care alcătuiesc aceste lumi, aceste frontiere.
Odată coborît din tren, am să merg pe peron, apoi pe sub peron, apoi pe o stradă lungă, prin mijlocul Fribourgului. Apoi am să trec peste un pod suspendat, ultimul care a rămas, cu teama cumplită de a-i auzi pîrîitul sinistru. Aş vrea să nu trec peste el... dar asta ar însemna să fac un ocol prea mare ! Nu, de data aceasta am să-l mai trec, am să-l trec, şi nu se va întîmpla nimic — fără îndoială că niciodată nu se va întîmpla nimic, căci podul e verificat şi i se schimbă mereu cablurile. Dealtfel, în mirosul ceţii îmbîcsite de gudron, singurătatea e uneori nespus de plăcută. Îmi displace însă, după ce am aşteptat

momentul cel mai potrivit şi, odată avîntat, am şi ajuns în mijlocul podului, să dau acolo peste un doctoraş sau un amărît de arhitect cu chef, care se năpusteşte cu toată greutatea landoului său ţestos peste delicata lucrare. Se produce, vă imaginaţi, o dănţuială smintită ! Mult timp după aceea lemnul trosneşte, pîrîie, cablurile joacă şi se frămîntă, iar tu vezi în pîlcul întunecat al brazilor farurile acestor imprudenţi care gonesc, suind, pe molasă.

Mă tem, nu pentru că mi-aş pierde viaţa. La pod mă gîndesc. Nu-mi place să fie astfel maltratate amintirile unei epoci atît de desăvîrşite. Mă gîndesc la un album pe care îl avem acasă şi la nişte flori vestejite ; la cartoanele pe care sînt schiţate planurile tatălui meu ; şi printre ele erau şi acelea ale podului atît de drag mie. Rog să fiu iertat pentru că dau amănunte atît de personale.

MONIQUE DE SAINT-HÉLIER

(1895—1955)

S-a născut la 2 septembrie 1895, în localitatea La Chaux-de-Fonds (Haut Jura). Aici urmează învățămîntul primar și cel secundar. Își dă apoi bacalaureatul la Fribourg și intră la facultatea de medicină din Lausanne, pe care curînd e nevoită s-o părăsească din pricina sănătății sale precare; se resemnează și se înscrie, tot aici, la facultatea de litere. În 1917 se căsătorește cu Blaise Briod și se stabilește la Berna, unde își continuă studiile pînă în 1919, cînd e nevoită să le întrerupă în urma unei intervenții chirurgicale, care avea s-o imobilizeze timp de trei ani într-o clinică berneză. Tînăra pereche se instalează apoi în Junkergasse, inima bătrînei Berne, al cărui decor și personaje scriitoarea le va evoca mai tîrziu în povestirea *Quick* (1954). Nu se poate spune însă că aceste semestre la facultatea de litere din Lausanne și Berna ar fi lăsat în spiritul și sensibilitatea ei o amprentă comparabilă cu aceea care i-a venit de la prietenii ei din La Chaux-de-Fonds, din natalul pămînt jurasian, ale cărui anotimpuri și peisaje, au marcat-o pentru totdeauna.

În 1926, Monique de Saint-Hélier se stabilește la Paris, unde soțul ei este chemat să lucreze la secția de relații internaționale a Institutului Internațional de Colaborare Intelectuală a Societății Națiunilor. În anul următor se îmbolnăvește grav și, de atunci, afecțiunile cele mai cumplite par a se fi unit într-o sumbră conspirație pentru a o ținti la pat. În așteptarea însănătoșirii, bolnava slăbește tot mai mult și curînd ajunge în situația de a nu se mai putea ține pe picioare. Încearcă totuși prin toate vicleniile să înșele vigilența medicilor și a surorilor, pentru a se ridica și a se duce măcar pînă la fereastră, dar accidentele hemoragice îi trădează întotdeauna aceste plăpînde aventuri. Va trebui, în cele din urmă, să renunțe definitiv la ele, nu însă și la lecturi și cu atît mai puțin la munca ei scriitoricească, la care nu va renunța niciodată. Chiar în ajunul morții, Monique de Saint-Hélier avea să mai facă un ultim retuș la „portretul" lui Gonzague de Reynold, cerut pentru a 75-a aniversare a celui ce-i fusese profesor la Universitatea din Berna și căruia îi fusese secretară timp de doi ani.

În Parisul dintre cele două războaie, a cărui rumoare și ecouri, în acele vremuri tulburi și nesigure, ajungeau pînă la ea prin mesageri fideli ca Jean Paulhan, Adrienne Monier, André Gide, Henri Ghéon și-a scris Monique de Saint-Hélier cîteva din cele mai importante lucrări ale sale: *La cage aux rêves (Colivia visurilor)* — 1932; *Bois-mort (Crengi uscate)* — 1934, *Le Cavalier de Paille (Cavalerul de Paie)* — 1936, *Le Martin-Pêcheur (Martin-pescarul)* — 1953.

Pe urmă a venit un alt Paris, al ocupației, iar această perioadă a pus la încercare multe prietenii și convingeri — unele pentru a se afirma, altele pentru a se șterge. Scriitoarei i-a trebuit un mare curaj, o credință nemaipomenită pentru a-și continua neo-

bosit itinerariul ei intelectual, pentru a mai putea crede încă în valoarea operei sale, într-o lume distrusă și viciată de război. Dar, citind ultima ei carte, *L'Arrosoir Rouge (Stropitoarea roșie)* — 1955, se poate vedea de unde a izvorît triumful ei : lumină piezișă a unei seri de iunie învăluie viziunea unui suprem pelerinaj în locurile și printre ființele evocate anterior în magistrala sa lucrare *Bois-Mort (Crengi uscate)*, roman din care publicăm fragmentul de față și a cărui acțiune se desfășoară în locurile natale ale autoarei, într-o atmosferă de toamnă înaintată, cu pămîntul jilav și cu vînturi reci, dar unde totul capătă, datorită penei măiestre a scriitoarei, acel dinamism continuu, acea arhitectură a succesiunii care se înalță simultan în atmosferă și se înrădăcinează în adîncime, cum spune Marcel Brion în lucrarea *Hommage a Monique de Saint Heliér*.

La 9 martie 1955, Monique de Saint-Heliér se stinge din viață într-un sat din Normandia, departe de apăsarea marelui oraș care o copleșea.

CRENGI USCATE

Cînd i se păru că aude pași, Guillaume Alérac deschise larg ușa. Ținea foarte sus un sfeșnic de lemn a cărui flacără galbenă hărțuia pereții albi. În spatele lui, focul din cămin dădea întregii camere o culoare de aur, aproape orbitoare. Rămase încă o dată surprins de proporțiile holului luminat de această flacără distrată — părea imens, un puț de întuneric. Se ghiceau o scară, firide. Flacăra galbenă sălta pe bărbia unui strămoș de pe perete ; dar bărbia fără chip și fără corp se stinse repede, apăru o mînă cu inel și un guleraș, apoi flacăra rămase dreaptă

și nemișcată și aurul unei rame continuă să strălucească ușor.

Acum pașii se auzeau distinct.

Celor ce l-ar fi zărit astfel, de departe, Guillaume Alérac le-ar fi părut foarte mare, foarte drept, și, în lumina flăcării, mîinile sale frumoase păreau și mai frumoase.

Dar nu lăsa cîtuși de puțin impresia *Libertății luminînd lumea,* nu, ci o cu totul alta — ceva auster, circumspect — a unei ființe care, deținînd lumina, nu catadicsea s-o transmită decît unora.

Grozav de aristocrat și de autoritar în gesturi. Unul dintre acei oameni iubiți fără voie, respectați, pentru că impunea respectul ca pe o îndatorire, și apoi, și alții îl adorau cu un servilism desăvîrșit. Toate acestea se observau imediat, în forma mîinilor sale, în felul cum ținea un sfeșnic, cum o aștepta, în pragul ușii, pe nepoata sa.

— Un Rembrandt, s-ar spune, nu-i așa, Carolle ?

— Da... un Rembrandt, dar nu la asta se gîndea ea ; se gîndea că el avea ceva deosebit, supranatural, ca și cum, atingînd hotarul morții ar fi privit cu lăcomie înaintea lui.

Le făcu semn cu mîna, flacăra se ridică, și umbre agitate însemnară pereții : „Repede, repede, lăsați-mă să trec, mai tîrziu vă voi spune pentru ce". O voce ieși dintr-o mînecă ; la capătul unei eșarfe alunecă rîsul Carollei și, cînd își sărută bunicul, buzele ei erau atît de înghețate, încît i se păru că atinge cu dinții un colț de pîine.

— Ce furtună, copii ! e minunat, nu-i așa ?

Vocea lui Guillaume Alérac avea, și ea, acel ceva deosebit și tragic, atît de izbitor la nepoată. Al acelor voci pe care le asculți cu tot corpul.

El era un tip aspru, cu părul lins și trupul zvelt — un fag pe o colină, iarna ; era un arbore, mult mai mult decît un om și, întocmai ca arborilor, furtuna îi făcea bine,

vîntul alerga pînă la capătul corpului său, pînă la capătul vinelor sale, un surîs îi albea fața de culoarea scoarței.

Numai licărirea focului îl dezvălui bătrîn... și magnific. Pași în întîmpinarea domnișoarei Huguenin, întinzînd mîinile sale nespus de frumoase ; ea i le atinse cu vîrful degetelor, repede, aidoma unei catolice care se închină ; surîsul amîndorura era trist.

În spatele lor, domina rozul și violetul — și nici o altă lumină, decît focul. Nu se poate imagina cît de plăcut și de odihnitor era acel foc care despica noaptea. Lambriurile deveneau roz, un roz ca de mușcată, monezi de aur furioase și întunecate alergau pretutindeni, sîcîind hărțile marine de pe pereți. Galbene și apoi verzi apărură Aleutinele, apoi, nici o mare, nimic. Atunci, în răstimpul de liniște al focului, din adîncul beznei înaintează încet, pe fața de masă de culoarea lunii, o pîine lungă și o garafă.

Carolle se aruncase în „focă" (fotoliul ei de piele), chiar la gura focului, și focul o acoperea cu strălucirea lui. „Ia seama la degerături, Carolle !" Dar ea nu se clintea, îi erau mîinile prea înfrigurate ca să facă vreo mișcare ; nu avea nici măcar curajul să-și scoată mănușa — după aecastă furtună, focul o ucidea aproape, dar ea adora acest gen de moarte ; aluneca, aluneca, nu mai era nimic, doar o pastilă rece pe vîrful nasului, restul, mort, mort, ca și acest picior imens...ei bine, acest picior imens nu mai era al ei, nu fusese niciodată al ei, își începea viața de picior în preajma unui foc mare, era probabil piciorul unui tînăr obelisc — piciorul promitea, va ajunge departe, „Arcul de Triumf" îi trecea pe dinaintea ochilor — și ea se porni să rîdă de una singură, cu ochii închiși. „Sînt mama Arcului de Triumf." Mișcă piciorul imens, care, în realitate, era un picioruș din piele galbenă. — Vai ! mi s-a găurit talpa ; și văzu pantoful galben peste o grămadă de alți pantofi, azvîrliți unii peste alții la cizmarul satului — mirosea a piele, a salată de cartofi, a smoală, pe perete atîrnau șireturi multe ca niște cozi de cal fără trup. Se auzeau bătăi, bătăi, bătăi, flacăra rămînea

dreaptă sub abajur. Lugubru, ah, lugubru sfîrşit al unui Arc de Triumf !

Se ridică dintr-un salt, îşi scoase mănuşa şi îşi lipi mîna rece de gîtul domnişoarei Huguenin, care încerca să-şi potrivească părul — se auzi un strigăt — îl prinse pe bunic de umăr şi-i antrenă pe amîndoi în jocul „de-a mîna caldă". Domnişoara Huguenin striga mereu, căci i se răvăşea cocul strîns de unghiile ascuţite ; o prinse cu forţă de mîini. Se auzea cum rîd, cum strigă, un inel se duse de-a dura. Din colţul de lîngă sobă, Gottlieb îi privea nemişcat, cu zîmbetul lui straniu, fără viaţă, abia luminîndu-i gura mare ; aducea a chinez, ba nu, mai degrabă a japonez, dar ochii lui fermecători se arătau, printre gene, ca nişte flori scoase din apă.

Bunul Gottlieb, scumpul Gottlieb. „Eu sînt idiotul satului doamnă, idiotul satului..." şi avea aerul că vrea să ceară iertare.

Jocul se sfîrşi cu o frecţie cu apă de colonie. Dumnezeule, ce mîini ! rădăcini înghemţate. Înduioşat şi necruţător, Guillaume Alérac se apleca asupra mîinilor, le ţinea cu puterea lui bătrînă şi, din felul cum ţinea aceste mîini, se putea înţelege că ştia destule lucruri despre femei, că le cunoştea precis şi le privea cu asprime, dar şi cu dragoste în acelaşi timp.

Strigătele îl făceau să rîdă, dar în acest rîs îşi auzea uneori propria tinereţe ; şi se simţea deodată că această tinereţe nu fusese satisfăcută.

— Ce frig le este, Doamne, ce frig ! De ce vă e frig, spune-mi Carolle, de ce ţi-e frig ?

— Dar, bine bunicule, afară e o furtună cumplită.

— Furtună ! Vîntişorul ăsta care împunge cu nasul în geamuri îl numeşti furtună ?

— Nu se putea merge.

— Nici respira.

— Credeam c-o să-mi zboare felinarul peste gard.

— Şi mie pelerina.

— Ne transformasem în îngeri zburători.

— L-am întîlnit pe Jonathan Graew.

— Ca înger zburător ?

Se auziră patru respiraţii diferite, pe care liniştea le aduna în plasa ei de provizii, dar nici un cuvînt.

Apoi conversaţia sări în sus, se scutură, cuvintele se căţărau, se împrăştiau, ca penele într-o colivie.

Pe perete, braţele mîncau capetele care mîncau mîinile, asta îl făcea pe Gottlieb să izbucnească în rîs şi-l înspăimînta. Înălţă mîna, şi iată că o imensă mîna îi făcu semn de la capătul unui braţ imens. Ceainicul îl înveseli.

Cînd Guillaume Alérac se ridică, şi i se văzură ochii aspri şi surîsul de o blîndeţe nemaipomenită, părea atît de fermecător, încît Carolle ţîşni din fotoliul ei.

— Eşti tot ce poate fi mai minunat pe această lume, şi-l strînse, îl strînse în braţe.

El zîmbi, şi era atît de frumos, cu trupul lui înalt şi subţire, cu părul argintat, cu faţa de culoarea ocrului cenuşiu, şi cu melancolia îngăduitoare a gesturilor sale largi.

— O, bunicul meu arborele !

Îi prinsese capul în mîini, îl ţinea strîns-strîns, şi el o privea — simplu, o privea, dar privirea aceasta îndreptată asupra ei o făcea, nu se ştie de ce, să plîngă.

— Vedeţi cum vrea să vă dea de înţeles că sînt o buturugă, o buturugă bătrînă !

— Cum ?

Carolle încerca să sară, dar acum el o ţinea de încheieturile mîinilor, şi ea se zbătea, cu ochii măriţi, cu faţa ei mică, albă, întinsă spre el. „Cum o buturugă ? dumneata o buturugă, asta e prea de tot !“ O expresie de groază, aproape electrică îi fulgeră chipul şi ea fu literalmente iluminată de mînie, căci nu voia ca el să fie bătrîn ; era un bun al ei şi bunul ei nu avea vîrstă, nimeni nu se va atinge de acest bun şi ar fi vrut să calce moartea în picioare, apoi deodată izbucni în rîs, şi rîsul ei era atît de fermecător, de tînăr şi de precipitat, încît se rosto-

goli peste tot, în foc, în întuneric, sub mobile, într-o clipă bătrîna casă deveni o casă tînără, albă și verde pe o colină însorită, cu garduri de soc, cu îngrădituri albe, cu hambar, și tot ce se poate dori. Rîsul ei miraculos îi umplea pe toți de fericire.

O ținea mereu pe nepoată de încheieturile mîinilor ; în acea postură, ea era de o frumusețe răpitoare ca un animal de rasă tînăr și focos ce freamătă de nerăbdare cunoscîndu-și forța proprie și pe a celui ce-l struneşte, iar el, aplecat asupra ei, o contempla cu dragoste în acea lumină galbenă-trandafirie, în timp ce domnișoara Huguenin — narcisă mare în jilțul ei de pai — îi privea pe amîndoi zîmbind.

Străluce pe tulpină și-i lauda grădinii...

— Principatul e servit, anunță Gottlieb înclinînd supiera.

— Principat ? Doamne sfinte, ce principat ?

Ce importanță are ? această idee îi făcu să rîdă.

Din cauza căldurii enorme, în fața căminului aerul dansa. Se vedeau dansînd mîinile celor doi Alérac și, ca din spatele unei țesături de mătase subțire, tremura chipul blînd al domnișoarei Huguenin ; fotoliile începeau și ele o viață nesigură și trepidantă.

Cînd sfeșnicele fură apropiate, pe fața de masă apărură trei buchete de scoruș și două sticle, iar pe perte, o umbră ce aducea cu un nas ascuțit — „steagul Penelopei" în bernă peste Formosa.

Mările erau trandafirii și liniștite, pierduseră cel puțin jumătate din lume în această traversare a nopții, dar nu erau zbuciumate... „Am pierdut America" ; „S-au dus și Insulele Falkland" ; „Ai întîlnit insulele Fidji ?" — „Nu", soumpul meu Ocean."

Dacă te apropiai de hărțile marine, le vedeai aproape de capătul bătrîneții, galbene, sfîrșite, presărate peste tot cu găurele. Cineva urmărise pesemne catargele cu vîrful

acului, probabil o femeie, care se pricepea de minune la rutele marine ! Nici un om de meserie nu i-ar fi disprețuit munca.

„Vă scriu dintr-o insulă cu papagali... în drum spre Hong-Kong..." Atinsese insula cu vîrful acului, înțep... înțep... Cuba, Sant-Domingo... înțep... înțep — într-o înțepătură atît de mică musonul de nord-est ?... doi sau trei Aléraci pierduți la o sută de brațe și ceva, acolo, într-o singură înțepătură de ac ? Da, Pénelope, n-au avut timp să schimbe direcția și într-un minut n-au mai fost decît hrană pentru pești ; așa este.

Erau cinci marinari...

Și încă o dată se aplecase peste hărți, și încă o dată înțepase, iar acolo unde muriseră, în mijlocul pînzei, înfipsese steagul ei, și steagul își începuse navigația imobilă, sub aștrii care nu se mai mișcau... Praful de pe steag era șters cu mii de precauții.

Pe cei rămași fără bani i-ar mai consola oare gîndul că știu pe unde se plimbă avutul lor pierdut ? Pe Carolle o amuza să-și imagineze că aici, la îndemînă, sub acest steag, la o sută de brațe ce-i drept, existau butoiașe cu dolari, cu duros spanioli, cu ceai cît să umple toate ceștile Angliei — „Vă rog, serviți, distinsă doamnă" — în timp ce ea era nevoită să numere cu cea mai mare grijă monezile de un franc.

A fost o grea lovitură pentru familia Alérac această poveste a Formosei, un fel de Armadă a cafelei, a zahărului, a ceasurilor de aur și a păsărilor cîntătoare — acele păsări superbe, îmbrăcate în pietre prețioase, care stăteau pe o stinghie de aur și cîntau. În pîntece aveau unul din acele mecanisme fragile și astfel meșteșugite că ar fi fost necesare săptămîni întregi pentru a-i îmbina rotițele minuscule, aproape miraculoase. Erau oferite regilor, guvernatorilor de insule. Ludovic al XVI-lea avea una...

Un Alérac povestea că un negustor de sclavi auzind acea voce gingaşă, subţire, paradisiacă, izbucnise în plîns. De acolo venise bogăţia neamului Alérac, de la acele păsări cîntătoare, de la acele ceasuri de aur, pe care femeile de atunci le vroiau rotunde, senzuale, îngroşate de diamante, cu fundiţe Ludovic al XV-lea, Ludovic al XVI-lea, fluturi, pînă şi turme de oi. Familia Alérac pur şi simplu acoperea Insulele de ceasuri ; aveau agenţii, locuri de încărcare, fii — îşi trimisese fiii în Insule ; fiii cumpăraseră negri, plantaţii, trestie de zahăr, case creole lungi şi scunde.

Din toate acestea se născuseră călătorii multe, şi bogăţii, şi o consideraţie enormă — pălăriile se scoteau în faţa celor din neamul Alérac, băncile se deschideau ; în onoarea lor se dădeau baluri, şi rochii din ţesături vaporoase se învîrteau, se învîrteau în noaptea caldă ; cei din neamul Alérac îşi luau bastonul cu mîner de aur, mănuşile de ceremonie, şi, în timp ce pe filele registrelor, în biserici, nume frumoase de fete se aşterneau alături de numele lor, dincolo, de cealaltă parte a lumii, în casa familiei lor, cuvinte noi, puţin aspre, rătăceau neliniştite prin marile încăperi, ca fluturii cînd apune soarele ! Pepita, Jeffa, Dolores, şi deodată, nu se ştie dece, Ingrid, o suedeză.

Era un obicei în neamul Alérac, una dintre condiţiile căsătoriei, să-şi ducă soţiile în Insule, căci această familie, acum puternică, se temea de bastarzi, de aventuri şi de micuţii Alérac de culoare. Se întorceau triste, zgribulite. Li se cumpăra la iuţeală o haină de blană ; datorită lor casa se umpluse de buiote, de încălzitoare de pat şi de un mare număr de droturi. În sat li se spunea „spanioloaicele". Nu făceau mulţi copii.

Averile suferă de boli străvechi : umflături — devii pe neaşteptate bogat — pe urmă banul e cuprins de un anume rău, de o anemie — răul durează — sau se precipită : ftizie galopantă.

Averea familiei Alérac era pe sfîrşite. Învăţaseră să facă economii. Acum zilele zburau fără nici o importanţă. „Doriţi această batistă, doamnă ? costă treizeci de franci." Aceşti treizeci de franci lăsau o pată pe batistă, o pată ce nu ieşea la spălat. Şi apoi veneau datoriile. „Cu pas domol, însoţiţi de cîinele casei", creditorii hoinăreau pe frumoasele alei, iar cîinele, care-i cunoştea prea bine, nu mai mîrîia.

Începu să-i urască pe măcelari, pe băcani, pe aceşti oameni care aduc de zece ori aceeaşi factură cunoscută pe dinafară, avînd întotdeauna, în colţul stîng, aceeaşi pată de grăsime, sau aceeaşi pată de sînge, sau acelaşi deget întipărit. Ah, sînt exasperanţi aceşti oameni cu cadavrele lor de animale — pe care le revendică, de parcă ar fi vorba de îngeri fugari — cu bucăţile lor de zahăr, cu lintea lor verde vîndută de douăzeci de ori mai scump ! Ah, banii, banii, banii, să le arunci în cap toţi banii de pe lume ! Uneori, Carolle credea că înnebuneşte de neputinţă.

Închise salonul cu şase ferestre, şi fumoarul, şi salonaşul de muzică — acel colţ de lume unde se simţea parfumul zmeurii — ceruitul costă, şi lemnele pentru încălzit, şi totul ! În privinţa celorlalte încăperi, nu se luase deocamdată nici o hotărîre. Guillaume Alérac îşi iubea casa. O iubea nu pentru că era nobilă şi frumoasă, sau bogată, puţin îi păsa de toate astea, după cum puţin îi păsa că fusese plină de colecţii, sau de tablouri valoroase. Aceste lucruri nu le iei cu tine în mormînt, dar amintirea casei, „spiritul" casei rămîn aici, şi rămîn aici pînă la capăt, pînă-n pragul morţii ; „sînt locuinţe multe, în scumpa tatii casă"... Ah, dacă şi casa lui ar fi putut să fie una dintre acele locuinţe !... O iubea. Toţi erau obişnuiţi cu plimbarea lui tacticoasă din cameră în cameră ; cu pipa în mînă, uşor adus din spate, însoţit de pisică ; şi cînd privirea-i aspră şi cenuşie întîlnea sus, în ramele aurite, pe vreunul dintre ai săi cu guleraş şi jabou, iar el se oprea în faţa lui, toţi ceilalţi îl lăsau singur ; se

știa că aveau să-și spună anumite lucruri. Secolele care-i despărțeau se micșorau, se micșorau atît de mult, încît deveneau doar cîteva minute ușor incoerente — timpul cît să-și facă semn și să continue drumul împreună.

Pentru Guillaume Alérac timpul ne exista, nu era decît un punct nemișcat în crîngul aprins al vieții.

II

Se luptau...

În anul acela, iarna se anunța aspră.

— Vreme de lupi... Or să vină mistreții... Închideți bine găinile ; Cazard din Haute Maison a văzut o vulpe ; la Cure se spune c-ar fi dihori...

Noutățile se strigau de la o căruță la alta, dimineața, cînd se ducea laptele la oraș. În aerul uscat frînele scrîșneau, mîini îmbrăcate în mănuși fără degete țineau de dîrlogi.

— Carolle, asta îmi aduce aminte de iarna din șaptezeci.

Guillaume Alérac cercetă barometrul. Sub fereastră, grădina părea tare bolnavă, tufele de cicoare, negre ; pămîntul era ca o ciocolată veche, plesnită ; pînă și îngrăditurile tremurau de frig, zgribulite, cenușii, iar soarele, deasupra, părea un soare fals, un soare de sticlă.

Guillaume Alérac deschise fereastra ; cu vocea sa repezită, care se auzea de departe, porunci să se pună paie împrejurul vaselor de lut, să se împrăștie nisip pe poteci, fără întîrziere ; apoi, cu capul gol ieși în gerul cenușiu și galben și aruncă pîine la păsări.

Veneau de pretutindeni de parcă frunzele copacilor s-ar fi transformat în pene, în mici pîntece rotunde, pline de strigăte și săltînd pe picioare.

Cînd se întoarse arăta ca o sugativă cenușie, și Carolle nu-l întrebă nimic, era una dintre acele fete care, înainte de a te întreba : „Ești bolnav ?“ știa perfect ce infuzie

să-ţi dea. Fluierînd, ea se apucă să taie o buturugă, aşchiile zburau, ea tăia, fluiera — patru măsuri de Mozart — şi bunicul bătea inconştient măsura cu piciorul. După aceea făcu focul, dar un foc de care familia Alérac avea să-şi aducă aminte. Foalele extenuate îşi dădeau duhul în mîinile ei, îşi rupsese o unghie, părul îi mirosea a fum, toate acestea se vor sfîrşi cu un şampon de muşeţel şi cu o baie straşnică, dar pînă una alta din mîinile ei se năştea un foc nemaipomenit.

— Ai de gînd să-ţi pui bunicul la frigare, sau îmi pregăteşti arderea pe rug ?

Îi zîmbea pe deasupra *Times*-ului cu zîmbetul lui blajin şi prelung. Zîmbi şi ea, şi lui i se păru că zîmbetele acestea aveau să se unească şi să se împreuneze aidoma mînuţelor de aur pe inelele de odinioară.

El nu se apropiase de foc, nici măcar nu-şi dezdoise picioarele, numai în zarva mătăsoasă a flăcărilor ea putea să-l audă frecîndu-şi mîinile, pe care şi le încălzea discret. Ah, cît ar fi vrut s-o ia în braţe, să-şi strîngă nepoata la pieptul lui, să-i spună că era totul pentru el, comoara de pe urmă, dar nu se lăsă pradă unor astfel de gesturi ; zîmbea.

În după-amiaza aceea, Carolle se duse ca de obicei, să se joace cu cîinii, făcîndu-i să sară, dar nu în jurul iazului, ci mai departe, lîngă hambarele de lemne. Curios ! există unele lucruri care fac parte în asemenea măsură dintr-o casă de ţară, încît nu ţi-o poţi imagina, de pildă, lipsită de lemne, mai ales într-o ţară unde copacii îţi ating ferestrele. Ei bine, familiei Alérac îi lipseau lemnele... şi chiar acum, înainte de Crăciun ! Cîinii alergau, săreau, răvăşeau totul, ea sărea, zburda, alerga în mijlocul cîinilor, dar din goană ochea şi înşfăca vreascurile, număra buştenii, aprecia turba, şi, bunicul, auzind-o rîzînd şi pocnind din bici, se gîndea că încă mai existau clipe de bucurie pentru nepoata sa, şi se surprinse sperînd... „Sperînd ce ?...ah, ce idiot era la vîrsta lui !... Ce avea de spe-

rat ? Nimic, absolut nimic — şi cu atît mai bine, aşa pierdea mai puţin timp... Trebuia să facă faţă — ceea ce nu părea cu putinţă — sau mai bine... dar nu, nici asta nu mai era cu putinţă." Zîmbi cu o tristeţe înspăimîntătoare. Niciodată nu se dăduse bătut, niciodată... chiar şi acum, chiar şi în această clipă el spunea nu — nu pentru ce era în urma lui, nu pentru ce era înaintea lui, nu, nu şi iar nu — bătrînele mîini i se crispau, la spate, pe bastonul cu mîner de aur ; se oprise la marginea livezii şi privea ţintă, fără să-l vadă, un pom cu ramurile întinse pe zid... Toate astea sînt un vîrtej — îşi îndreptă trupul înalt — preţuieşti mai mult decît viaţa ta ; cu vîrful bastonului săltă o dalie aplecată.

Lipit de zid părul avea o strălucire roşie-gălbuie, acea strălucire a pomilor zgribuliţi de frig. Se apropie de trunchiul care îşi tîra din greu familia de ramuri, dînd impresia că o duce pe crupă prin livadă. Scoarţa îi căzuse, se vedea lemnul galben şi, de fiecare parte, ramurile ca nişte braţe. „La fel şi tu, gîndi Guillaume Alérac, punînd mîna lungă pe trunchiul pomului, nişte crucificaţi cu toţii... dar pentru ce ?"

Îşi petrecu un deget peste scoarţa deschisă. Soarele prinse pomul şi degetul. Era trei după-amiază.

— ...Haide, dă-i înainte atîta timp cît mai ai pămîntul sub picioare...

Înalţă capul, un cer galben şi blînd, aproape fără culoare, se sprijinea pe zidul livezii. Vîntul aduna frunzele ; una lîngă alta, două lîngă a treia, fără a da impresia că le adună ; era un vînt distrat, care avea atîta, atîta treabă să adune toate petalele, toate frunzele... şi care totuşi căsca gura... una lîngă alta, două lîngă a treia. „În sfîrşit, e mai important să nu forţezi lucrurile, dar pentru că trebuie cu orice preţ să le aduni... haide... una lîngă alta... două lîngă a treia... Pe urmă va trece la dalia aceea roşie, zbîrlită pe zid... în toată viaţa ei nici măcar să se pieptene n-a învăţat ?" Era un caraghios de vînt, mai degrabă de genul *groom*, căruia de nimic nu-i păsa.

Fără îndoială că stăpînul lui dormea... Cu toate acestea, după-amiaza de toamnă era minunată, Guillaume Alérac își retrase mîna de pe pom și rămase nemișcat, cu ochii ațintiți în pămînt, cu mînerul bastonului sub bărbie, într-o postură obișnuită atunci cînd reflecta, apoi, printre tufele de coacăze și agrișe din grădina cu pomi fructiferi, urcă drumul care, la adăpostul merișorilor, părea albastru.

Ah, ce binevenit era rîsul acesta, acolo, în clipa aceea ! cum îl liniștea rîsul ei în mijlocul cîinilor, și cravașa plină de viață care spinteca aerul, și făptura ei strălucitoare care zburda fără grijă și neastîmpărată în soarele cu dinți ! Ce copilă splendidă, și ce femeie va fi ! Chipul i se înăspri din nou... Cui să i-o dea pe Carolle ?... Un bărbat, știa ce înseamnă asta, un bărbat, și încă aici, în acest cătun pierdut... Se gîndi la bancherul Rivière, care avea un fiu, la Rochedieu, care avea un fiu, la de W..., care avea un fiu. Strîmbă din nas ca și cînd ar fi tras pe nări un miros neplăcut, apoi începu să rîdă... ce idiot era ! Cînd ești sărac, îți păstrezi fetele, nu-i așa ? Ea nu se putea mărita cu un țăran... Atunci ? Era o Alérac... o A-lé-rac... Silabele vlăguite îl izbeau în inimă... Un nume vechi, totuși ! Ea nu va ajunge în șerbie, nu-i așa, sfîrșind ca institutoare sau Dumnezeu mai știe ce într-un castel englez ? La naiba, o Alérac !

III

Se luptau...

Pe seară, cînd îi știa pe fermieri adunați în jurul focului, pe bunic în fotoliul său de piele, cu două degete la tîmplă și cu nasul în albumul familiei Arnauld : cel mare, cel mic, mama Angélique între amîndoi și Jacqueline Pascal pe deasupra, Carolle o lua din loc peste cîmpurile pustii. Un zgomot de căruță pe drum o făcea să se oprească țeapănă, ca un arbore. Mergea repede, ținînd pasul cu Gottlieb, un pas prea mare pentru o femeie. Picioarele ei știau ce ating : ici, grîu tînăr (să nu mergi

de-a curmezișul cîmpului !), dincolo cartofi (simți mirosul frunzelor uscate ?) — uite și osul iepurelui (la anul trebuie semănat trifoi) !...

Fumul focurilor de lemne lîncezea, și la fiece pas era ridicat odată cu frunzele uscate. În beznă, un copac, trei copaci, un ghemotoc mare de ceață în vîrful unui par ; un cîmp, ziduri, apoi pădurea cu crengi proaspăt căzute, ferigile uscate răzuind trunchiurile copacilor, mușchiul care suge apa, și ciupercile cărnoase, vîscoase, uriașe în această vreme a anului, pline de putreziciuni și de mirosuri urîte, castronașe de cauciuc galben pline cu apă de ploaie.

Lucrau repede, tîrîndu-se, aplecați, pîndind fiecare zgomot ; ea nu vroia să se afle, să se poată spune în sat : „Știți, alde Alérac umblă după crengi uscate"...

Frigul deveni groaznic, apa înghețа. În curte, rezervorul părea un ochi alb, neted, pe fundul unei gropi. Țevile erau îngrijite ca niște copii bolnavi, erau înfofolite cu cîrpe de lînă, de flanelă, se căutau ciorapii vechi, se înveleau robinetele ; îmbrăcată în saci, pompa semăna cu un cangur paralizat.

Cu lampa de sudat în mînă, Carolle se plimba prin toate W.C.-urile casei, unde, în ciuda șosetelor și a ciorapilor vechi, a cravatelor și a tuturor măsurilor de prevedere, pe nici un robinet nu venea apă. Farmecul vieții la țară, iarna. Dincolo de geamuri, corbii îi contemplau mîncа, ironici și sumbri, și cînd, furioasă, întorcea lampa spre ei, abia catadicseau să-și deschidă aripile pentru a le închide la loc ca pe o cutie peste pîntecul lor plin de rele prevestiri ; apoi își reluau poziția, într-o nemișcare atît de perfectă, încît ai fi crezut că sînt fasonați din niște capace negre de pian.

Atunci, fără să mai ceară părerea cuiva, Carolle răsturnă toată casa cu susul în jos : într-una din bucătăriile mari, căptușită cu lemn pînă-n tavan, făcu locuința lor de iarnă. Aici era bine, aveau căldură, lemnăria dată cu

ceară lucea precum castanele. Sub fereastră — cîmpia presărată de punctele galbene ale genţianelor, un arţar roşu şi nişte bîrne de coborît butoaiele în pivniţă.

Acum trăiau în lumea ceainicelor şi a tingirilor, era foarte vesel, se simţeau bogaţi. Aduseseră cărţi, *Biblia*, *Robinson Crusoe*, hărţi marine. Nu se mai simţeau săraci, nu mai economiseau nimic. Căminul era ca o arcadă în flăcări. Trăiau cu impresii din cărţile lui Jules Verne — cărţi roşii cu marginile foilor aurite. Aici era „cabina căpitanului, scăpată din naufragiu"... Pe masa din lemn de nuc, lungă şi joasă, o masă asemenea unei băltoace de miere cu reflexe trandafirii — una dintre acele mobile pe care ai vrea s-o iei cu tine cînd mori — puseseră capstanul căpitanului", mapamondul şi cele trei pipe ale sale.

Grilajul din colţ, fusese dibuit de Carolle în remiză — trebuia un grilaj sau un paravan sau n-are importanţă ce, pentru a masca chiuveta (nu o chiuvetă de oraş, doar numele face să-ţi tresară inima), o chiuvetă de ţară, adică un jgheab de piatră aşezat între două bîrne. Vara, îl umpleau cu flori de nu-mă-uita, iarna, cu azalee trandafirii, arăta minunat, dar nu aveau nici flori şi nici bani — şi, gol, scobit şi întunecat arăta urît. Cîteva plante verzi ? în familia Alérac erau detestate, şi atunci ?... Carolle pornise la vînătoare : în această casă, secolele lăsaseră daruri peste tot. O zi întreagă frecară grilajul cu glaspapir. Rugina zbura, se presăra pe pantofi şi pe mîini ; pe feţele lor galbene, sub pleoapele grele şi roşii, ochii scînteiau ca nişte ochişori de idol — dar seara grilajul strălucea. După aceea, trecură la vîrful lăncilor cu frunză de aur, întinseră o bucată mare de rips — nu, ceva mai greu — în sfîrşit, întinseră acel ceva în spatele grilajului, şi acum, strălucitor şi neted, el părea să interzică vederea unui loc misterios.

Aşadar, totul era frumos şi confortabil în această bucătărie ; fotoliile de piele îşi pierdeau părul de cal şi umplutura de cîlţi — cu atît mai rău — dar te simţeai

bine în ele ; jilțul era grozav de vechi și autentic, dar cu mobilele nu se întîmplă cum se întîmplă cu oamenii — cu cît au mai multă patină, cu atîta sînt mai frumoase — învechirea lor e ca o tinără, inatacabilă și tot mai dulce tinerețe. Pînă și dalele erau somptuoase cu frumoasa lor culoare de luminare groasă, acele dale pe care Macha, servitoarea, nu punea niciodată piciorul fără să-și facă semnul crucii, pentru că, pretindea ea, fuseseră furate dintr-un cimitir și astfel mergea pe casa morților — dar ea era cam smintită...

EDMOND-HENRI CRISINEL

(1897—1948)

S-a născut la 2 ianuarie 1897, la Faoug, localitate aflată în apropierea orașului Morat. La trei ani după moartea tatălui său (1901), cînd Crisinel avea doar patru ani, mama lui s-a recăsătorit, iar în anul următor născu un copil — fratele vitreg al lui Crisinel, care mai tîrziu avea să joace un rol important în viața scriitorului. În 1905, familia se stabilește la Lausanne, unde, între anii 1907—1916, Crisinel frecventează Colegiul și Gimnaziul clasic cantonal. După o scurtă ședere la Geneva, pleacă, în 1917, la Zürich, unde timp de doi ani devine preceptorul unui copil de zece ani, orfan de mamă, care găsește pe neașteptate la maestrul său toată afecțiunea de care ducea lipsă. Atunci a scris Crisinel suita de poeme intitulată *Divagații*, distruse numaidecît de poet, dar pe care avea să le reconstituie din memorie în 1920, pentru domnișoara Nathalie Sabsovitch. Acest mic ansamblu de patru poeme anunță criza din 1918, urmată de prima internare, de 6 luni, în spitalul de psihiatrie de la Cery-Lausanne. În 1921 devine redactor la publicația *Revue de Lausanne*, post pe care îl va păstra pînă la sfîrșitul vieții. În 1930 urmează a

doua internare într-o casă de sănătate, după care Crisinel e cuprins din nou de vocația sa poetică. Scrie intens dar nu publică. Abia în 1937 îi apare în revista *Suisse Romande* un prim poem intitulat *Elegia Casei Morților*. După moartea mamei sale, în 1938, trăiește pentru prima oară singur. Are dificultăți financiare, dar fratele său vitreg își asumă misiunea de a se ocupa de el, ca apoi să-l adăpostească în casa lui pînă la sfîrșitul vieții. În 1944 apare *Alecto*, una din puținele lucrări în proză publicate de Crisinel, care a fost, prin excelență, poet. În 1948, la 25 septembrie, după a treia internare într-o casă de sănătate, lîngă Nyon, poetul își pune capăt zilelor.

Au rămas de pe urma lui circa o sută de pagini de versuri și de proză poetică, printre care textul său cel mai important *Alecto*, mărturie în formă clasică a unei „călătorii în infern" a poetului care muri, ca Nerval, în chinuri și tensiuni insuportabile.

ALECTO

Știu, la fereastră sînt trandafiri, trandafiri roșii de toamnă tîrzie, cei mai de sus ai arbustului cățărător. Nu cutez să-i privesc, ei sînt dintr-o altă lume, cea care se oprește la marginea ferestrei mele. Îmi aduc aminte că iubisem trandafirii ; această amintire mi-a devenit odioasă. Să nu poți uita, iată ce mă sfîșie, iar trandafirii — flori întinse din lume pînă la porțile infernului — nu sînt aici decît pentru a înviora focul amintirii ! Deasupra trandafirilor văd arbori și case, arbori și case fără importanță ; dedesubt, viața continuă ; femei se apleacă peste ferestre, niște copii strigă într-o curte, un tramvai pornește, un clopot bate orele ; aici, timpul s-a oprit pe loc. Bătaia orologiului de deasupra camerei mele nu mai e decît un

sunet bizar, halucinant, ale cărui vibrații le ascult în nopțile mele de insomnie ; somnul s-a oprit și el. Nu mai e timp nici de somn : nimic decît o înspăimîntătoare aducere aminte. Dinți mici de ferăstrău ascuțit, vibrațiile orologiului îmi chinuie creierul. Aș vrea să le pot prinde din zbor, ca pe niște muște cicălitoare, și să le reduc la tăcere. Deasupra arborilor se află cerul, vizibil sub formă de mici pătrate, între zăbrelele ferestrei mele veșnic închisă ermetic.

Casa doarme, dar nu și cei care locuiesc în ea. Un strigăt lung sparge deodată tăcerea, punînd în mișcare cîinii de pază, dulăi neînduplecați. Le răspund alți cîini, de departe. Un pas înăbușit face să trosnească lemnul scării, o ușă se deschide, se închide. Alături de camera mea umblă cu pas greu o femeie, scoțînd niște suspine ce urcă dintr-un abis. Se așază. Aștept cu groază zgomotul sec și sacadat, frecarea unui deget neputincios pe masă. S-ar spune că această femeie se istovește ștergînd o pată, o mică pată imaginară, care-i răpește odihna. Cred c-o văd pe această femeie dormind cu ochii deschiși. Scena se repetă în fiecare noapte, invariabil aceeași.

— Oprește-te ! i-am strigat în cele din urmă. Fie-ți milă, nu mă chinui așa, sau mîine se va lumina de ziuă peste un om mort, ucis în chip misterios, fără să i se vadă vreo rană !

N-am primit răspuns. Casa doarme, dar cei ce o locuiesc își continuă jocul, puși în mișcare de forța oploșită în bezne, în fața unor martori impasibili.

O vizită pentru dumneavoastră, mi se spune. De ce nu sînt lăsat în pace ? De fiecare dată mă simt tot mai speriat. E groaznic să te gîndești : se uită la ochii mei, vede că sînt speriați. Astăzi e mama. O mamă bună, care suferă văzîndu-și copilul evadînd în bizar, dar Dumnezeu o îmbărbătează. Cu toate că i-am interzis, îmi aduce flori.

— Știu că le iubești mult !

De data aceasta, un buchet de violete, puțin ofilite, din cele care se cumpără la colțul străzii. Ea îmi ascunde grijile ei, eu nu dau glas spaimelor mele. Îmi spune :

— Îndată va fi Crăciunul !

Îmi aranjază perna. Își trece palma peste fruntea mea. Nu știe că am fost *chemat,* că nu voi vedea bradul de Crăciun. Nu mă aude murmurînd : „De azi înainte îți aparțin cu trup și suflet, Alecto ! Tu mă faci să înțeleg acest lucru din două vorbe, din căile tale ocolite, înțelese doar de cei ce au legături cu dulcile creaturi ale infernului. Mai bine să-mi crape timpanele decît să ascult insinuările tale, mai de neîndurat decît înțepăturile tăunului prins de foalele juninței rătăcitoare ! Dar ce-ți pasă ție, Alecto, de urechile grosolane, vocea ta e mai puternică decît vocea bărbatului care strigă răzbunare, ea străbate deșerturile surzeniei, cînd vrea să-ți lovești victima, s-o faci să plătească prețul temerității sale !“

Miezul nopții. Bat în peretele subțire.

— Alecto, ascultă, Alecto !

— Nu mă opri din treabă, e vorba de salvarea ta...

— Ce vrei să spui cu asta ?

— Nu mă trezi înainte de vreme, cînd se crapă de ziuă această pată trebuie să dispară.

— Ah, să fie o pată de nește̦rs ?... Spune, ce taină de temut...

— Taci ! să ne cufundăm fiecare privirea în noi înșine.

— Alecto, mi-e teamă, spiritul meu se tulbură...

— Te urmărește amintirea vreunui păcat ? Dă-mi pace.

— Nu ! Nu înainte de a-mi spune pentru ce mă hărțuiești fără milă ! Tu, care vezi totul, care citești în sufletul meu, spune-mi, nu cumva am săvîrșit o crimă ?...

— Vrei să știi ! Văd o carte închisă, o deschid la ultima pagină, unde citesc aceste cuvinte scrise cu creionul : „Ca să mă scape, ar trebui un cataclism sau moartea unei ființe dragi“.

— Vrăjitoareo, mi-ai șterpelit cartea !

— Cartea e pe masă, Samuel, ţi-a adus-o maică-ta azi după-amiază, crezînd că-ţi face o bucurie.

— Asta am scris-o acum zece ani... O mînă străină mi-a condus mîna...

— Eşti un posedat, tu ai spus !

— Şarpe ! Diavolul nu are nici un amestec în această aventură...

— Şi totuşi ! nu la el te gîndeşti tu, în nopţile tale de nesomn, cînd, deşi complet lucid, te izbeşti şi iar te izbeşti cu capul de pereţii camerei ? Ce spunea Spiritul care ţi-a vorbit, odinioară, pe colina alemanică ? Într-o dimineaţă uscată şi rece de noiembrie, un tînăr de douăzeci de ani, părînd cultivat şi de treabă, dar privit de aproape se vedea că e primejdios de exaltat, mergea de unul singur pe drum, purtat de o stranie veselie. „Nu-mi reziști", îi spune Vocea. Tînărul se opreşte, ca împietrit. Zece degete îl strîng de gît, îl sugrumă. Dar, consimţind pe loc : „Să fii, oare, Diavolul... ?"

— Spune urmarea, te oblig !

— Cîteva clipe... Şi, deodată, răspunsul îl izbeşte ca un fulger.

— „Dacă bobul de grîu nu moare, rămîne singur, dar dacă moare, dă o sumedenie de boabe."

— Ca să-l ademenească, Diavolul nu se codeşte să ia înfăţişarea unui copil al Luminii. Că preţ al servituţii sale, căci îţi cunoaşte desperarea, el îţi acordă propria-i veselie care precede delirul ; în ochii tăi sincer orbiţi descoperă tainele Viitorului...

— Viziunea Groazei nu e tot una cu Satan ! E adevărat că am acceptat totul, într-o furtună de veselie, de singurătate, de persecuţie şi detenţie.

— Spui că Vocea nu te-a înşelat ? După un timp dădeai semne de scrînteală. Printre nebuni, te-ai plîns de propria ta soartă. Au trecut zece ani, Samuel, şi nu mai eşti decît o umbră...

— ...Dacă sînt vinovat, sînt vinovat pentru că am încercat să depăşesc cercul magic, nu-i aşa ?

— Chiar așa.
— Sînt pierdut ? pierdut ?
— Nesocotitule, gîndește-te că ai fost amenințat de cele ce păzesc pragul interzis.

Inelele cercului fatal se strîngeau în jurul meu și, osîndit să nu mai viețuiesc decît în adîncul beznelor înghețate, după ce mai văzusem și un semn nefavorabil în zborul unei păsări negre, am hotărît să mă las în voia lor. O bucată de cristal, uitată printre rămășițele parcului și a cărei strălucire îmi atrăsese privirea, se dovedi de folos pentru planurile mele. În timp ce suave imnuri urcau spre camera mea, am fost descoperit în nemișcare, cu capul lăsat peste perna scăldată în sînge. Era dimineața de Crăciun.

II

„Ce vreți de la mine, forme fără de chip ? De ce gesturile acestea mînioase ? Oare v-am înțeles eu semnele greșit ? Îmi interziceți să mor, voi, care mă împiedicați să trăiesc ? Fie-ți milă de mine, Alecto, ție, a cărei voce neomenească mi-a alinat — numai ea — întoarecerea din lumea aceea ireală ! Nu-mi închide orice cale de ieșire ! Lasă-mă să mor ! Tîrăște-mă după tine, departe de aceste locuri fără de nume, unde nu strîng în brațe decît umbre..."

După cumplita luptă nocturnă era zadarnic să mai caut un sprijin, fie și trecător, în aparențele emotive, fiecare îmi dezvăluia o taină îndeajuns de groaznică pentru a mă face să pălesc.

Tarantulă furioasă în ungherul ei întunecos, Alecto aiurează. Sînt prada ei lucidă, dar paralizată de limba-i sfredelitoare.

Femeie cu dinți de cristal, dacă mor din pricina veninului tău, nu voi muri fără luptă ! La un pas de umbrele

morților am regăsit gustul vieții. Și am învățat ceea ce nici o știință nu mi-a spus : să mă obișnuiesc cu infernul.

Pisica aceea care miaună deasupra camerei mele. Închisă, poate flămîndă, ea merge cu pași de catifea, se oprește ca să mă cheme, apoi își reia ocolul. Fiecare pas al ei mi se întipărește în creier : senzație de labă călduță și moale. Parcă o văd : o pisică foarte mare, mai mare de cît e normal, o pisică cum nici nu există. Azi dimineață, în oglindă, fața mea avea trăsăturile unei feline demoniace.

Mi se spune că n-a fost nici o pisică.

Ninge. Liniștit. Nimic altceva decît fulgi liniștiți ! Îndrăznesc să mă apropii de fereastră.

Doamne ! de n-aș mai vedea la piciorul turnului hidosul trio de automate, acei funebri lachei mergînd unul lîngă altul, cu pas egal, și oprindu-se dintr-odată, ca la un semnal, cînd eu, fără să mai pîndesc, apar la geam.

Să faci pe mortul, ca un cîrcîiac. Să nu vorbești, să nu te miști. Să înveți să nu deschizi ochii.

„Infernul tău era voit, premeditat, spune ea. Nu te mai văicări, becisnicule !"

Un trecător m-a descoperit, țeapăn, pe malul heleșteului. O puternică voință m-a mînat spre stîncile din Crau, acel umăr de molasă, golaș și singuratic, care domină cîmpia apropiată. Pe drum m-am poticnit. Porți întredeschise, scări pustii, cîini lipsă, ca din întîmplare...

Boală grea. A trecut ; doar o nemaipomenită slăbiciune. Vizitele zilnice ale mamei. Prezența ei mă tulbură.

Alături, dușmanca încheie armistițiu.

Patul mai puțin aspru decît pielea mea arsă de soare.

Sfîrşitul armistiţiului. La ziuă, nemaiputînd să se stăpînească, sări la perete şi izbi cu putere în el, ca scoasă din minţi. Prins în capcană ! Mi-a răspuns un strigăt sălbatic, de bucurie.

Îndobitocit de medicamente cu opiu, mă las pradă vîltoarei.

Unde sînt ? Dincolo de o uşă cu geamuri, privirea mea se cufundă în penumbra unei săli, vizuină a unor femei ştirbe care, la revărsatul zorilor, îşi povestesc visele. Cîteodată, una dintre ele se arată în uşă, mă priveşte ţintă cu un ochi posomorît şi îngheţat, pe urmă se întoarce scuipînd.

Am oroare de aceste scorpii duşmănoase care, ziua şi noaptea, sporovăiesc despre propriile lor păcate, şi deodată scot strigăte de spaimă la apropierea unui înger, cătele ale cruntei Alecto, dihănii cu chipuri umile de femei pocăite, făgăduite Domnului !

Mereu acelaşi Cerber înspăimîntător !

Semne de pierzanie, cu miile : în cer, pe zăpadă, în adîncul ochilor...

Samuel, sînt eu, Străina, aceea care îţi apare cînd delirezi, îmbibată, cum zici tu, de aburii Etnei !... Să plec ?... Mă urăşti, ca pe acei demoni care te surprind asupra păcatului şi-şi bat joc de tine. Eu nu sînt un demon, ci Alecto, cea pe care o chemi cînd ţi se întunecă spiritul. Adu-ţi aminte, acum zece ani, pe malul Rinului... Fără să-ţi dai seama, îmi spuneai tot: „Ca să mă salveze, ar trebui un cataclism sau moartea unei fiinţe dragi..." Nu asta era dorinţa exprimată de sufletul tău, Samuel, cînd din înaltul teraselor privirea ţi se cufunda în depărtare, spre oraş, aşteptînd o aripă de înger în uniformă, mesager al doliului ? „E infernul", suspinai tu. Un infern, fie şi aşa,

dar cu oglinzi de Veneția pentru a-ți compune, a-ți verifica și refăce masca, și cu sere adînci pentru a-ți domoli obsesia printre flori rare și otrăvitoare. Nu te preveniserem ? Mai era timp. Dar tu : „Mă supun acestei forțe care mă împinge din urmă".

Te revăd seara, beat de parfumul trandafirilor, împleticindu-te pe aleea tiselor, cu gura amară, plin de o trufașă sfidare. Și, la primele licăriri ale zorilor, te adu ceam cuminte în pat, somnambul agitat care, odată cu murmurele, azvîrleai din tine taina prea greu de păstrat ! Degeaba îmi înmulțeam avertismentele solemne prin virtutea viselor și a semnelor prevestitoare. Zarurile sînt aruncate, Samuel, ai rupt sigiliul de la ușa întunecată, ai trecut peste primele lespezi ale împărăției hidosului. Nu-ți mai este îngăduit să te întorci către puținul soare ce trece pe sub tocul de sus al ferestrei. Un clopot nevăzut a vestit în depărtare norodul de strigoi. Destinul acordă uneori amînare și nu ia hotărîri. Trece vara, anotimp divin.

Într-o zi, chircit în livadă sub ramurile aplecate, lași, neliniștit, să-ți cadă cartea, și fraza se încheie singură : „Să mă salvez ? De cine ?" De cine vine în întîmpinarea ta. Cine ? nu știi, nu poți să știi. Dar celălalt din tine știe de pe acuma totul, vede totul, el îți ține torța pe drum. Sînt, în primul rînd, aceste cruci, o sumedenie de cruci. Tu nu știi că le dă formă propria ta mînă. Sînt, apoi, aceste vergi, o sumedenie de vergi. Ochii tăi se deschid puțin cîte puțin în lumina nopții, devii văzător. Celălalt s-a dat la fund, tu trăiești în iluminație, e ora spaimei. Zece luni de alienație mintală, zece ani de prostrație în adîncul abisului, și iată-te, Samuel, mai rătăcit ca oricînd !

Nu-i spui nimic ?

Într-adevăr, ce-o să spui, ceva ce să nu cadă iar, fără ecou, dincolo de acești pereți, liniștea nesfîrșită ? Hăituit din toate părțile, dînd înapoi din fața țepușei și a focului, suferi prigoane în natura ta istovită de armele Răului. Îngrozitoare sînt creaturile zămislite de imaginația

ta condamnabilă ! Tocmai ele se întorc, într-un ultim efort, asupra ta, consumîndu-şi otrava, înmulţind, printr-un şiretlic drăcesc, amăgirile simţurilor tale desfrînate, îndîrjindu-se să smulgă din tine acea nemăsurată speranţă care te face să gîfîi la auzul vocii mele scîrboase. Ce nădăjduiai, Samuel ? Nici un răgaz nu-ţi va fi lăsat fără umilirea, suferinţa şi jignirea de a nu fi mort, cu desăvîrşire mort...

Paşi înăbuşiţi. Suşoteli. Prezente invizibile.

— Doarme.

— Nu, îşi rumegă la nesfîrşit greşelile şi păcatele.

— E de nerecunoscut !

— E adevărat că a slăbit, de cînd îl povăţuie Diavolul... să aibă încă destul aer curat în halatul lui violet !

— Cruţă-l.

— St ! face sforţări să se ridice, cade din nou istovit. Ce spune ?

— Spune : „Căraţi-vă !"

— Cumplită pedeapsă. De acum încolo, nu mai e bun decît, aidoma unei bătrîne umbre de femeie, să dea tîrcoale mormintelor, prin cimitirele părăsite.

— E adevărat că nu recunoaşte pe nimeni ?

— Ascultă ! Ah, ce mai suspin ! Cînd îl aud, mi se cască pămîntul sub picioare. Unde eşti ? Urmează-mă.

III

Nu se dusese încă iarna cînd mi se îngădui să cobor din nou în parc, urmat de paznicul meu : rond de penitent mînăstiresc prin aleile întărite de ger. Deodată tresar. Spre mine înaintează două femei, una dintre ele o sprijină pe cealaltă, mai tînără, formă şovăitoare şi gîrbovă.

— Ea este, îmi spune omul.

Ea, Alecto, în sfîrşit, Ofelia văzută bătînd aerul cu palma înmănuşată, ca să alunece ce fel de cohorte trium-

fale ? Fără să mă vadă, necunoscuta trece tăcută, rezemată de însoţitoarea ei nu mai puţin tăcută. Mă contraria privirea aceasta arsă, absentă, atît de absentă că te înspăimînta. Apoi dispăru, nebuloasă rătăcitoare, a cărei traiectorie se încrucişase, *o dată*, cu a mea.

După o subjugare de peste doisprezece ani, spiritul întunericului m-a părăsit. Iată-mă redat lumii, dar atît de micşorat, de slăbit, de străveziu, atît de puţin ocrotit împotriva violenţei impresiilor care mă asaltează, încît nu am curaj să ies din casă, să mă hazardez în oraş sau măcar de-a lungul bătrînelor ziduri cu coşuri de aur ce duc la vii. În primejdie de a fi nimicit, mă apăr de toate : de aerul primăverii, de tăcerea nopţilor şi de lumina zilei, de cîntul mierlei, de parfumul zambilelor. Mi se spune îndepărtat şi desprins de toate. Or eu duc o luptă grea, la fel de grea ca şi cea dinainte. Mi se întîmplă să disperez, asemenea emigrantului care, întors în ţara natală, se teme că nu mai poate trăi în ea. Atunci, ca un puternic vînt de toamnă, mă prinde ispita de a mă reîntoarce acolo unde m-a pălmuit îngerul.

Mama e lîngă mine, îmi ajută să mă pun din nou pe picioare.

Ce să mai spun ? Nu mai am halucinaţii.

GUSTAVE ROUD

(1897 — 1976)

S-a născut la Saint-Légier sur Vevey. După studiile liceale se înscrie, în anul 1916, la facultatea de litere din Lausanne, iar în 1920 devine licențiat în literaturile clasice. Din fragedă tinerețe participă, alături de Ramuz — cu care întreține mulți ani legături de strînsă prietenie — la memorabila mișcare pentru renașterea literelor romande. Un timp, a fost secretar de redacție al revistei *Ajutor'hui*. După aceea se retrage din ce în ce mai mult, pentru a trăi tot restul vieții ca scriitor și ca țăran printre țărani, la Carrauge — în regiunea Haut-Jorat. Opera lui nu este prea vastă; ea cuprinde poezii, note și traduceri, dar și destule lucrări în proză. În ultimii ani ai vieții i-au fost acordate numeroase distincții publice. În monografia pe care Philippe Jacottet, i-o consacră în 1958 acesta vorbește de „iradiația lui Gustave Roud în Elveția Romandă... iradiație de o discreție atît de intensă, atît de particulară..."

Opera poetică a lui Gustave Roud înfățișează două versante — *singurătatea* și *paradisul* — căci ea își trage seva dintr-o dublă și profundă experiență, cea

a retragerii în afara vieții comune și cea a viziunii eternului, pe care numai poezia, se pare, o poate realiza. Anumite lucrări ale lui Gustave Roud, ca, de exemplu, *Petit traité de la marche en plaine (Mic tratat de marș în cîmpie)* 1932, dezvăluie o relație afectuoasă cu natura. Dar, în cea mai mare parte dintre poemele sale, peisajul nu constituie decît un pretext, el fiind de fapt reflectarea unei lumi interioare în care adevărul iese la lumină. Mărturie în acest sens stă una dintre ultimele sale lucrări, *Requiem* — 1967, care marchează, poate, momentul cel mai zguduitor din viața poetului, pricinuit de moartea mamei sale. Aici natura apare redusă la trăsăturile ei cele mai comune, la permanențele ei : un cîmp înzăpezit, o apă acoperită de frunzele toamnei, sate liniștite, ce se înșiră pe coastele colinelor, ca niște fructe. Aceste semne exterioare determină un drum lăuntric ce trece prin obscuritatea inimii. Iar în imaginea gingașelor și drăgălașelor păsărele care triumfă și supraviețuiesc distrugerii, se naște, în cele din urmă, speranța, care este, probabil, speranța realizării creatoare.

În poemul în proză *Campagne perdue (Sate pierdute)* — 1972, viața și opera lui Gustave Roud sînt surprinse într-o convergență instantanee. Cartea constituie un jurnal meditativ ce planează între poezie și proză și care povestește și farmecă, în același timp, într-o limbă din nou simbolică dar deloc obscură. Textul este datat : 1916—1919. Experiența poetului nu este liniară și temporală, ci ea intervine pentru a ilustra unitatea unei vieți. În această jumătate de secol, nu autorul este acela care se schimbă, ci domeniul său : lumea rurală. El înregistrează schimbările, de pildă, atunci cînd vorbește de șoseaua asfaltată care nu mai este drumul vechilor căruțe și al drumeților, ci „drumul negru, mat sau lucios, lăcuit de ploaie sau lichefiind peisajul în bă-

taia soarelui, ca un sumbru fier încins". Sentimentul vital al lui Roud oscilează între doi poli : experiența singurătății și cea a fericirii. Amîndoi se topesc în viziunea ținutului Haut-Jorat pe care l-a cunoscut și l-a iubit ca nimeni altul. În aderarea inspirată la peisaj scapără reflexul unul paradis, un fel de vîrstă de aur, o transfigurare a timpului interior, un acord absolut între eu și univers. Acestea sînt momentele de totală eliberare față de îndoială, de teamă, o neputință. Frumusețea nu este o posesiune, sugerează Roud, ci o promisiune ; reușita poetică și ideea poeziei trebuiesc stăpînite și mereu restăpînite. Aparent statică în absolutul ei, opera lui Roud cîștigă aici dinamismul său interior, după cum interioară este, de pildă, și evocarea trecutului în *Campagne perdue*. Și numai în viziunea personală se poate restabili legătura dintre ce este și ce a fost. Recăpătarea țării pierdute este de fapt munca poetică, iar „prezența", despre care el vorbește în finalul poemului, reprezintă victoria asupra neputinței, evocată la începutul poemului ca un strigăt al scriitorului.

CÎNTECUL SINGURĂTĂȚII

I. *Scrisoare*

Două care de grîu : cîteva ceasuri de dimineață la mașina de treierat.

Căci nu e timpul lungilor zile de treierat pînă la căderea nopții. Grîu de sămînță, poate zece saci mari, iată ce ne trebuie deocamdată, și nimic mai mult.

Două care de grîu, dar cel mai bun, rămas în picioare pînă la vremea secerișului, cu paiul cel mai înalt, cu spi-

cele cele mai grele. (Îmi amintesc lanul de pe colină, aducînd din depărtare cu un țărm de nisip arămiu peste care se desfășura albastrul cerului, un albastru sfîșiat de violet și trandafiriu, și care, atingînd holda coaptă, căpăta un fel de greutate pămîntească. Ce foc pe cei trei secerători în mirosul paielor calde și al trifoiului uscat! Fernand se oprește în fața mea, își înalță coasa și o ascute. Ca un deget muiat în untdelemn, soarele desenează, dezvăluind pe spatele lat și gol jocul mușchilor, acea tainică și frumoasă claviatură a corpului tînăr ce va atinge culmea puterii...)

Două care de grîu ce vor tîrî cu ele în noaptea hambarului jarul sfîrîitor al verii, două care încărcate de noi ieri, snop după snop în vîrful furcilor, și pe care le-am dus la mașina de treierat pe un drum cu băltoace și frunze muribunde, de-a curmezișul ogoarelor și al pajiștilor ghiftuite de apă. Nimic mai trist ca aceste care de grîu apărute din nou în zgîrcita lumină de octombrie sau noiembrie. Pare că în temnița lui de grinzi și țigle ar fi pîndit lentul declin al anotimpului. Paiul fără strălucire al snopilor înalți, istoviți, se împacă de minune cu ziua vlăguită. Fernand (secerătorul de altădată), cu palma pe capul cailor, întorcea spre mine, de sub borul de fetru cenușiu, un obraz ușor aurit, și albastrul privirii lui începea să se asemene cu albastrul abia perceptibil și blînd al munților de deasupra văii.

De unde mi-a venit această dragoste statornică pentru marile ferme singuratice pierdute în livezile și pajiștile lor, universuri închise, singurele locuri de pe lume unde duminicile își mai păstrează savoarea adevăratelor duminici, unde se pate găsi, uneori, chiar și acel lucru din ce în ce mai depărtat de om : odihna ? Din copilăria petrecută într-una din acele case ? Se poate. Dar nu știu, după cum habar n-am nici de unde îmi vine bucuria de a zăbovi cîteva ore în una din acele mori pe care le descoperi ici și colo pe cîmpiile noastre, în cotul vre-

unui rîu sau al vreunui pîrîu. Au aceste mori o roată (sau n-o mai au) din zi în zi mai năpădită de mușchi, și moțăie în prejma stăvilarului unde vara vin dragonii să-și scalde caii. Aici se măcina nițică făină (nu multă), se zdrobesc fructele de toamnă, se presează nucile și macii, și uneori se treieră grîul. Se văd multe păsări prin sălcii și arini, și adesea pescari pe mal, dispuși oricînd să-și pună răbdarea la o zadarnică încercare. Dar mai sînt și locuri unde sălășluiește liniștea. Oare aici ar putea să se nască drama ? Oare aici ar putea „tînăra slugă de morar cu păr bălai" din *Frumoasa morăriță* să se culce în apă pentru totdeauna și rîul să-i murmure acest cîntec de leagăn care se cîntă și azi mulțumită lui Schubert și care, chiar și fără muzică, este numai muzică :

O, dormi în pace, dormi...
Închide ochii tăi !
Aceasta-ți este casa, o, călător trudit...
Ți-am așternut cu drag
Un pat cu perne moi
În clara albăstrime-a odăii mele mici.
O, vin' la mine, vin'
Să mi te legăn lin !
Pînă-ai să-adormi te legăn, te legăn, drag copil...

Nu, nu-i așa ? Și totuși îmi aduc aminte de înfiorarea mea odinioară cînd citeam aceste poeme. Ele puteau fi create *chiar aici,* pe acest pod peste care cele două care cu grîu treceau ieri cu un scrîșnet de frîne strînse, apoi slăbite, pe acest pod pe care, fără să fac vreun efort, îl văd pe Muller cu pelerina sa romantică, sprijinit în coate, aplecîndu-și spre apă chipul rumen, împodobit de favoriții și de cîrlionții săi bălai. Pentru a-și lua poate un ultim rămas bun de la nefericitul său erou sau pentru a surprinde pe mal privirea unei flori, privire în care el, ca toți poeții adevărați, *știe* să citească.

Despărțită de moară printr-o grădină care e o sărbătorească procesiune de dalii multicolore, prin drumul și întinderea de pajiști și pășuni îngrădite, treierătoarea își află sălașul într-un hambar, unde se înalță pe trei planuri. Sus de tot, acolo unde am grămădit snopii, se deschide falca mașinii, toba cu dinți de metal, în care, de pe masa unde morarul însuși îl răsfiră, snopul de grîu neprelucrat alunecă spre despărțirea paielor de boabe. Cobori cîteva trepte și dai într-o încăpere mică, deschisă la nord spre un trotuar de ciment înclinat. Tot acolo coboară și se îngrămădesc paiele despuiate de boabe. Prinse într-un lat mișcător de sfori cafenii-cenușii și de cîrlige din fontă albastră, ele devin din nou snopi (snopi iluzorii). Așezat lîngă trotuar, un car eliberat îi primește, și tremurătorul castel de paie se clădește pentru ultima dată. Sub camera snopilor, în mijlocul unei săli scunde care vede lumina peste apa gîlgîitoare și frunziș, într-un plăcut vacarm al ventilatoarelor și al curelelor, bobul curat se separă de pleavă și curge în trei saci așezați unul lîngă altul (ultimul, pentru boabele foarte mici) ; sub pîntecele mașinii, alți doi saci primesc neghina... iar pleava, țîșnind în vîrtejuri ușoare, ca de pe o pînză întinsă, ridică piramide ambițioase ce pot fi risipite cu un dos de palmă.

Această sală a sacilor este locuința mea pentru toată dimineața. Poate că Fernand mi-a dăruit-o din prietenie, ghicind cu cîtă plăcere aș face puțină mișcare și, mai mult, să simt cum îmi alunecă prin mîini, ca un izvor, curgerea fără de sfîrșit a grîului. Azi nu se mai simte, ca la batozele de altădată, acea prezență forfotitoare a prafului care îi făcea pe tovarășii noștri de muncă să tușească, să scuipe și bineînțeles să înjure. Prin această neîncetată ploaie ca de cenușă abia se vedea vreo amenințare a nopții care nu dispărea decît odată că lăsarea adevăratei nopți. Nimic nu stînjenește crîmpeiul de peisaj pe care îl privesc, și pot lega și coborî sacii plini, pot atîrna sacii goi (cu naivele lor mănunchiuri desenate

cu şablonul, cu numele pe jumătate şterse, scrise cu acea frumoasă scriere de odinioară, dispărută pentru totdeauna), pot înnoda pînzele groase îndesate cu pleavă fără să blestem cîtuşi de puţin. Nici chiar zgomotul batozei, un geamăt deloc emoţionant, nu curmă gîndirea, ci mai degrabă o stimulează picul de oboseală, devenită şi ea un fel de beţie. Contrar zgomotului care schiţează în creier ritmul sever ce va prinde fără milă în mreji vreo melodie nestatornică, ori şuvoiului care te plictiseşte fermecător cu o mie de voci amestecate : sclipiri de fraze, descreşteri de cîntece — vacarmul tînguitor al treieratului se instalează imediat şi odată pentru totdeauna în ureche, se încorporează în creier ţesînd în el un soi de fond neutru din care se desprind reverii, priviri, alte zgomote parcă triumfătoare ale acestui bas continuu, pînă la limpedele, durerosul cîntec de pasăre.

(Trei saci plini, şi pot să înnod prima pînză sub înţepătoarea ploaie de pleavă).

Fără succesiunea monotonă a sacilor plini şi a sacilor goi, aş fi trăit aici în afara timpului. Şi n-am decît să-mi întorc ochii spre crîmpeiul de peisaj ce mi s-a dăruit pentru a regăsi un fel de absolut. E „vremea posomorîtă", scumpă pictorilor preocupaţi să smulgă într-o clipă obiectele şi fiinţele pentru a le reinstala în eternitatea lor. Lumina nu creşte, nici nu scade. O zi egală scaldă totul în jur : iarba de lîngă pragul meu verde, cu adevăratul ei verde dintotdeauna, pîrîul umflat de ploile ce-i sporesc veşnica neorînduială, nelipsitele codobaturi de pe mal (nu cele de arătură, ci din rîu, mai mari, şi cu un nostim guler verde şi galben), nelipsitul şir de arini şi de frasini cu coroanele zgîriate de o *pîclă* uşoară...

Pînă şi Fernand, care şi-a lăsat caii pentru a-şi lua rămas bun de la mine şi stă rezemat de perete cu pumnul plin de grîu, pe care îl savurează bob cu bob, pînă

și acest Fernand, cu pașnica lui forță, luată de el în seamă doar pe jumătate, devine acel tînăr și veșnic țăran, așa cum îl întrezăriseră odinioară lungile mele cercetări din sat în sat. Sînt înconjurat de prezențe esențiale ; totul pare pregătit pentru ca inima să-și găsească sațiul, pentru ca adînca noastră foame de poezie să fie în sfîrșit potolită...

O bruscă revenire a memoriei mă strînge de gît și totul se prăbușește transformîndu-se în spaimă.

Îți datoram mărturisirea acestei prăbușiri, dragă prietene. Iartă-mi interminabila poveste care o precede și care nu-și are locul aici decît pentru a te face să simți prin contrast neașteptatul, imprevizibilul acestui soi de *faliment*. Îmi aduc aminte momentul cînd am scos scrisoarea dumitale dintr-un buzunar al salopetei (unde își găsise culcușul între un ghemuleț de sfoară pentru saci și felia de pîine „nouă"). Ți-am recitit frazele : „Războiul creează un prezent pe care nu ni l-am ales. În afara obligațiilor civice și a unei caritați impuse, ni se lasă tot răgazul de a ne refugia în poezie : războiul care ne amenință viața, amenință tot ce iubim mai mult în viață : poezia. Astfel, poeții recapătă o neobișnuită actualitate, căci niciodată nu-i vom citi cu mai multă pasiune." Iată ce e limpede și drept. Dar dumneata vorbești de poezia care se citește, prin urmare de poezia *gata scrisă*, iar eu nu pot să mă gîndesc decît la aceea care se va naște, și tremur. Poezia (adevărata) mi s-a părut întotdeauna (mă gîndeam în timp ce legam al zecelea sac) o căutare de semne condusă spre inimă de o lume care, ce-i drept, întrebată fiind, nu cere decît să răspundă folosind cutare sau cutare inflexiune vacală. Prin groaznica nesiguranță ce o instalează în noi, în noi înșine și în univers, războiul nu poate decît să paralizeze dialogul poetului cu lumea, întemeiat pe o *renunțare* reciprocă. Fie că se dau lupte, fie că se stă numai „de gardă", războiul este pentru noi o *prezență* permanentă, și dacă sîntem tentați să-l

uităm, cum am făcut eu adineauri, ajungînd pînă aproape de schimbul poetic, totul se prăbuşeşte dintr-odată, minat pe ascuns de această prezenţă negată care se răzbună. Veşnica iarbă este redată coasei, veşnicul frunziş — iernii, acest veşnic ţăran, prieten al meu, se transformă iarăşi în soldatul venit alaltăieri în permisie, purtînd pe pieptul lui puternic plăcuţa de os lustruit pe care se poate citi :

Dragon
Fernand Cherpillod
Escadronul 4

şi mîine, poate, v-a pleca din nou.

Îţi jur că nu e vorba de nici o halucinaţie ; e adevărul gol-goluţ.

În clipa în care clopotul limpede al unui sat a pornit să sune, fără a fi vreo oră anume, urmat curînd de alte clopote, de-a lungul întregii văi (noi încărcăm înaltele care cu otavă pe colină ; oamenii plecaseră înainte de terminarea lucrului şi nu s-au mai întors), am *văzut* imensul peisaj ce se desfăşura pînă la poalele munţilor schimbîndu-şi brusc înfăţişarea şi căpătînd pe nesimţite imaginea unui obraz posomorît. Zadarnic am încercat în săptămînile următoare să regăsesc cîmpurile cele mai tainice pe marginea pădurilor sau ascunse de garduri vii, nu aveam decît să mă aplec peste o floare — mută — să mă uit la o rămurică — ţeapănă — ca să înţeleg că şi ele *ştiau* acum şi că nu puteau să le mai spună oamenilor nimic.

Pînă cînd ?

II. *Bot-roş*

Piciorul nu e sigur pe potecile dimineţii, pe pajiştile lui decembrie. Un ger nu prea aspru a presărat fluturaşi pe pămîntul făgaşelor ; registrul strălucitor al trecerilor din ajun, căruţe, cai, plugari devine iarăşi mocirlos la prima izbitură. Aluneci, şi-ţi pocneşti palmele atît de

tare, că stîrnești lîngă fiecare copac, lîngă fiecare gard de mărăcini, o vijelie de păsări repede domolită. Și ivindu-se din nou, iritat de lunga noapte geroasă și de cerul senin, meleagul se lasă și el pradă privirii, își regăsește acea pace de după săvîrșire, acel calm puțin istovit pe care alunecă alene către odihnă. Pe firele de iarbă, chiciura se transformă iarăși în rouă ; peste pîlcurile de arini și frasini, un vînt de nicăieri se hîrjonește cu fumul ieșit din hornurile satului, și, la marginea cerului, munții, conturați de zăpadă plutesc pe un banc de ceață albastră, atît de firavă și de tristă cît nu cutează nici inima să fie.

Moara doarme lîngă stăvilarul deschis. Ce liniște e în acest loc unde de-a lungul lui octombrie și noiembrie clocotește uriașul gîlgîit al apei grăbite, cînd treierătoarea de grîu își înalță vaierul din zori și pînă seara. Pînza de apă stătătoare își îmbrățișează fără zgomot patul de stîncă ; pojghița ei de gheață se odihnește pe nisipul rîului : o învălmășeală de licăriri palide sub trestii și rămurișuri. Iarna (acesta este jocul ei obișnuit) caută să ascundă privelișteа într-o fățarnică absență trecătoare și, ca să izbutească mai bine, zăpăcește sufletul imitînd alte anotimpuri. Face pe neașteptate să înflorească în soare o tufă de clematite. Vezi un gard de măcieși, o cosiță de femeie în lumină, o coamă de cal mătăsoasă în bătaia vîntului... Te apropii, și totul se stinge. Mîna trage spre sine batjocura unei liane, șiragul de mătănii al semințelor : sute și sute de smocuri de lînă cenușie. Ah este iarnă, și timpul nu e desființat ! Pictată cu albastru-întunecat pe povîrnișul de iarbă, umbra hambarului alunecă și descoperă altă umbră, de culoarea zăpezii : dublu decalc, dezacordat de chiciură și de umbră, în care se recunoaște oboseala soarelui. O clipă, ochiul se oprește aci și-l întreabă, apoi urcă dintr-un salt pînă în vîrful celui mai înalt frasin unde arde o mică flacără trandafirie, un trup de pasăre. Și chiar în clipa cînd privește, pasărea cîntă, cîntă o singură notă — și s-a spus totul despre iarnă.

Cred că omul în deplină vigoare și forță, și care simte îndestul pentru a nu-și pune la îndoială văzul și auzul este, la drept vorbind, orb și surd. Cred că singurele stări extreme de netăgăduit ale sufletului și ale corpului : oboseala (pînă la zdrobire), boala, cotropirea inimii de o bruscă suferință menținută la intensitatea ei maximă — pot reda omului adevărata putere de a vedea și de a auzi. Nici o aluzie, aici, la spusa lui Plotin : „Închide ochii, pentru a se putea deschide ochiul interior". E vorba de clipa supremă cînd ne este dăruită comuniunea cu lumea, cînd universul încetează să mai fie un spectacol perfect lizibil, pentru a deveni un uriaș mănunchi de *mesaje*, un concert mereu reluat de strigăte, de cîntece, de gesturi, în care orice ființă, orice lucru este și semn și purtător de semn. De asemeni, și clipa supremă cînd omul simte prăbușindu-i-se rizibila regalitate interioară, și tremură și cedează în fața chemărilor venite dintr-un *alt loc* sigur.

Dintre aceste mesaje, singură poezia (mai e nevoie s-o spun ?) este demnă să sugereze vreun ecou. Deseori renunță la el plîngînd, căci aproape toate sînt confuze pînă la limita inefabilului. Ea se trezește din propria-i cunoaștere, cu buzele grele încă de cuvinte aiurea sau nebune, pe care nu se încumetă să le mai rostească — și care totuși conțin adevărul. Sau dacă se încumetă să le rostească, din nou, o face pentru că pare să le fi uitat originea, importanța. Ea divulgă în două versuri un secret tulburător, apoi amuțește. Într-un poem dedicat fetiței sale moarte, Eichendorff îi vorbește copilei de niște ciocîrlii care cîntă deasupra visării sale mîhnite :

Plîng cu amare lacrimi, și ele îmi aduc
Mesajul de la tine prin grija lor trimis.

Fără lacrimile lui, poetul ar fi auzit nu mesajul, ci cîntecul. Secretul nemaipomenit al păsărilor l-a cunoscut cu prețul întregului zbucium al doliului. Căci aceste două versuri nu conțin nimic care să semene cu

o „imagine poetică", fie ea frumoasă și emoționantă. Ele rostesc întregul și purul adevăr.

Acest secret este și al tău, bot-roș, mică flacără trandafirie suflată din ramură în ramură de vîntul de nicăieri. Și-l *știam,* începînd cu acest străvechi decembrie aflat zi de zi în preajma apei stătătoare pe care frunzele moarte pluteau printre mormanele de spumă. „Ah, această voce pierdută nu e de pe *aici !*" am strigat cînd primul tău cîntec mi-a pătruns în inimă. O singură notă, ca ieșită dintr-un flaut puțin răgușit și totuși dulce ; un vaier, o chemare, o sfioasă rugăminte... „Dar *cine* oare se vaietă, *cine* se roagă, *cine* mă cheamă mai presus de acest cîntec ?" am întrebat iar. Și de data aceasta știam.

Dar astăzi pot să ascult, nu mesajul, ci doar cîntecul tău în care triumfă întreaga iarnă, cîntecul care izbește însuși timpul iernii, ca o inimă lipsită de curaj. La fiecare izbitură se clatină și sufletul. El cheamă în propria-i apărare cele mai scumpe imagini ale sale, dar poezia este lipsită de putere în fața acestui strigăt țîșnit pînă mai sus decît toată poezia. Pasăre pierdută, oare trebuie să te pierzi prin tine, și pentru totdeauna ? Oare trebuie să iei memoria în zeflemea pentru ultima dată — în agonia care tot mai încearcă să implore chiciura și gerul, care reînvie cerul de iunie peste frunziș, și stăvilarul neted peste care trei rîndunici își amestecă zborul și oglindirile, și un cal ivit dintre ramuri și călărețul lui arămiu ? „Era prietenul tău de pe vremea secerișului, și vor mai fi și alte secerișuri !" — dar de acum încolo nu mai aud numele pe care încearcă să mi-l destăinuie.

ALICE RIVAZ

(n. 1901)

Pe numele ei oficial Alice Golay (pseudonimul Rivaz l-a împrumutat de la un sat de pe malul lacului Léman), s-a născut la 14 august 1901 în localitatea Rovary, cantonul Vaud. Absolvă învățămîntul liceal la Lausanne, și tot aici studiază muzica la Conservatorul de muzică și artă dramatică, după care se stabilește definitiv la Geneva. Este membră a Societății scriitorilor vaudezi și a PEN-clubului internațional. Încurajată de Ramuz, începe să scrie la vîrsta de 40 de ani și, de la *Nauges dans la main (Cu norii în mînă)* — 1940, pînă la *Le creux de la vague (Căușul valului)* — 1967, ea n-a încetat să recompună imaginea eroinelor sale rănite de dragostea lor dificilă. Menționăm dintre lucrările apărute în această perioadă, romanele : *Comme le sable (Ca nisipul)* — 1946. *La paix des ruches (Pacea stupilor)* — 1947, și volumul de nuvele intitulat *Sans alcool (Fără alcool)* — 1961.

În tot ce a scris, romane și nuvele, de o profundă și convingătoare analiză psihologică, Alice Rivaz dovedește, deopotrivă, un talent și o sensibilitate artistică ieșite din comun. Aceleași atribute le demons-

trează și în excelenta ei lucrare *Comptez vos jours (Numărați-vă zilele)* — 1966, care mai mult decît o povestire, este un fel de jurnal liric de o mare forță de pătrundere în esența lucrurilor ; autoarea renunță aici la orice stil de un pitoresc îndoielnic, ca, dealtfel, la orice manierism literar. Într-o limbă simplă și obiectivă, ea își povestește copilăria petrecută pe malul lacului Léman, dar, în același timp, „povestește" și o întreagă perioadă a istoriei romande, cuprinzînd : satul idilic Clarens — „descoperit" pe malul lacului de J.-J. Rousseau — așa cum arăta înaintea primului război mondial, căsătoria agitată a părinților ei, tatăl pedagog, socialist militant, animat de idei umanitare, mama, burgheză practică și plină de afecțiune, plimbările pe malul apei, grădina, lumea hotelurilor, a străinilor bogați de la Montreux (și în acest context, lumea muncitorilor în grevă), vizitele îndelungate la bunica ei, la o mătușă bigotă, apoi mătușa din Atena, lungă și deșirată ca un arc, țîșnită parcă din pămînt ca să aducă cu ea ordinea unei lumi îndepărtate, vacanțele la unchiul din Jorat, într-un sat aflat la marginea unor păduri întinse, și, în sfîrșit, mutatul la Geneva, într-o casă de raport, și din nou tatăl ei care, într-o zi, aruncînd jurnalul pe masă, strigă : „Jaurès asasinat... asta înseamnă război !" Jurnalul e o adevărată căutare a timpului pierdut — pe care cititorul o întreprinde în compania autoarei — a unui timp și a unei țări în care domnea cîndva cel mai plat dintre conformismele burgheze și religioase. Pentru această lucrare poetică și profund umană, autoarea a fost distinsă în 1967 cu Premiul cărții vaudeze. (Mai este deținătoarea altor două premii : Premiul Fundației Schiller, 1942, pentru romanul *Cu norii în mînă*, și Premiul scriitorilor genevezi, 1967, pentru romanul *Căușul valului).*

În ultimul său volum de povestiri *De memoire et d'oubli (Din memorie și uitare)* — 1973, din care

publicăm povestirea *Omul rău*, Alice Rivaz nu-şi desminte talentul viguros, arta de a surprinde şi a trata cu o adîncă sensibilitate temele majore care o frămîntă neîncetat.

OMUL RĂU

Cine din imobil îşi mai aduce aminte de cele două femei ? Portarul, şi mai cine ? Atîtea nume de toate naţionalităţile s-au perindat după plecare lor şi continuă să se substituie unele altora pe fiecare din cele douăzeci şi opt de cutii de scrisori de la parter, pe cele douăzeci şi opt de uşi ale apartamentelor, mobilate sau nu, cîte numără acest banal locaş de folosinţă locativă. În ascensor sau pe scară nu e întotdeauna uşor să dai numele adevărat celui ce i se cuvine, chiar dacă figurează de multă vreme pe o cutie de scrisori. Trebuie, uneori, să aştepţi luni de zile să iei parte la întîlnirea, care poate surprinde sau dezamăgi sau amuza, dintre cele două elemente ale aceluiaşi individ : aspectul corporal şi vocabula ce-l desemnează, îl identifică şi-l face să existe sigur în ochii celorlalţi şi ai societăţii.

Dealtfel, puţine nume de familie evocă în mod fericit sau cel puţin adecvat pe cei ce îi desemnează. Unele îi împopoţonează, cu nişte podoabe de-a dreptul necuviincioase. Sînt la vedere cîţiva ani pe o uşă şi pe o cutie de scrisori, figurează pe un număr de şaptesprezece scrisori. Nici una mai puţin. Nimeni — la nici un etaj — ale cărui semnalmente să fi lăsat vreodată impresia că ar corespunde acelui patronim procesionar cu o mie de picioare. Tot aşa a apărut într-o zi în imobil numele unei prinţese, şi pe întreaga perioadă cît s-a menţinut acolo a fost la toate scrisorile de o discreţie desăvîrşită de parcă

s-ar fi temut să nu producă vîlvă ; dealtminteri, niciodată nu m-am întîlnit pe scară cu cineva a cărui înfățișare sau comportament să fi corespuns cu ceea ce te aștepți, de obicei, de la o prințesă. Altădată ele mergeau în trăsuri luxoase, în ultima vreme se plimbă în automobil. În plus, cea din imobilul meu, ocupa unul din micile apartamente cu chirie foarte modestă, situat la nord, în partea asaltată de crivăț, unde soarele nu se arată decît o clipă, dis-de-dimineață. Iată în ce măsură circumstanțele o îndepărtaseră de vechile ei tradiții. Aruncată din nou în universul întregii lumi, ea se comporta aici ca un cameleon, melăsînd să transpară nimic din ce o deosebea, nemanifestînd mai mult decît o strictă asemănare cu oricare altul.

Tot așa, cele două femei, mama și fiica ; nimic nu le semnala mai deosebit atenției, decît faptul că nu erau de naționalitate elvețiană ; ceea ce, dealtfel, fusese și era cazul cu jumătate din locatarii imobilului. Fiica era nespus de elegantă și foarte parfumată. Nici în asta nu văd o originalitate mai deosebită. După trecerea domnișoarei, ascensorul mai păstra multă vreme între pereții lui înghesuiți mirosul plăcut și fin al blănurilor și al poșetelor ei frumoase. Cînd intrai în urma ei aveai senzația că te-ai închis odată cu ea într-un flacon cu parfum de cea mai bună calitate. Vorbea cu un accent străin, melodios, gîngurit, ușor slav, pe care îl folosea, în timp ce urcam de la un etaj la altul, ca să-mi spună că adunase de pe stradă un cîine pierdut. Se pare că obișnuia să-i adune destul de des.

Maică-sa iubea de asemenea foarte mult animalele. De la balconul meu o vedeam în fiecare dimineață traversînd aleea cu un șal aruncat peste părul cenușiu bine aranjat, apoi intrînd în scuarul public de peste drum, unde fărămița pîine pentru păsări, între arțarul și ulmii ce-ți desfătau ochiul primăvara, vara și iarna ; dar n-are rost să-i descriu aici. În schimb, voi insista asupra faptului că mama era îmbrăcată atît de simplu pe cît de ele-

gantă era fiica, și că aceste femei nu erau văzute niciodată împreună.

Nu, într-adevăr, nu atrăgeau prin nimic atenția. Dar mai erau și alți locatari. Săraci sau de condiție mai puțin modestă, elvețieni sau străini, refugiați de război sau din alte motive, ocupînd pentru scurt timp „apartamentele mobilate", căsătoriți sau celibatari, aveau cu toții un numitor comun, căruia deobicei nu i se dă nici o atenție, el fiind de la sine înțeles : îmbrăcămintea decentă, fără petice, curată, cum se obișnuia în acest imobil, și în plus, nici unul nu mirosea urît. Dimpotrivă, unii miroseau chiar foarte bine, nu numai domnișoara de la etajul trei, ci și alții, femei iubite sau dornice să fie iubite, bărbați fumînd un foarte bun tutun olandez ca să inspire mai multă încredere și să crească totodată în proprii lor ochi. Cînd intrai în ascensor cu vreunul din ei nu mai aveai senzația că te afli într-o ladă cu parfumuri, ci într-o pungă cu tutun de lux.

De asemenea, toți locatarii împărțeau un drept comun, acela de a locui în acest imobil, de a-și pune numele pe ușă pe cutia lor de scrisori. Asta părea de la sine înțeles. Și totuși, dacă ai sta să te gîndești la numeroasele condiții care trebuie îndeplinite în societatea noastră — și care sînt aceste condiții — pentru ca un nume să poată figura pe o ușă ori într-un contract de închiriere, ai avea tot dreptul să te miri că atîția indivizi le satisfac. Ciudat e cînd lucrurile se petrec invers, și omul care nu poate îndeplini nici una din ele stîrnește uimirea, ba chiar suspiciunea, asemenea celuia care, în pofida unei prezențe vizibile, palpabile, nu i-am văzut numele timp de cîteva luni pe vreo ușă sau pe vreo cutie de scrisori și nicăieri în universul strîmt, circumscris de strada și de imobilul nostru, de parcă l-ar fi pierdut în cine știe ce împrejurare ieșită din comun. Dar în care, și cînd ? Și cum ? În această privință vreau să previn cititorul : paginile următoare nu-l vor duce la dezlegarea enigmei. Aici e vorba de

altceva, mult mai greu de explicat, care ţine de pereţii noştri şi de diversele compartimentări, poate de orbirea noastră.

Cînd l-am zărit prima dată pe scară, l-am luat drept un negustor ambulant foarte bătrîn şi neputincios. Dar mi-am schimbat numaidecît părerea : omul era prea jalnic, prea nevolnic şi prea în vîrstă pentru această îndeletnicire, termenul „jalnic" fiind, însă, impropriu pentru a sugera grămada aceea de zdrenţe prost ajustate pe trupul acela scheletic care, la apariţia mea, încremenise de-a binelea, iar pe măsură ce mă apropiam de el îmi arunca în obraz sau mai dregrabă în nas un miros insuportabil în care păreau să se fi amestecat duhorile azilurilor de noapte din întreaga lume. Chipul lui răsărit din boarfele-i vechi şi spălăcite părea brăzdat de cute, cu pielea căzută, fleşcăită şi pămîntie ; şi totuşi, descopereai pe el, nu fără uimire, ceva ce aducea cu două flori prinse în ace pe o zdreanţă soioasă — doi ochi de un albastru limpede ca aerul de munte. Dar mai mult decît frumoasa lor culoare am remarcat în aceşti ochi o spaimă teribilă şi fără de nume, ce părea să crească şi mai mult atunci cînd, la etajul superior, chiar în clipa în care urma să-i tai calea necunoscutului, se auzi un zgomot de uşă ce se deschidea, şi numaidecît un tropot de tocuri ascuţite, coborînd treptele în grabă şi cu hotărîre. Decît să înfrunte monstrul, pe care, fără îndoială, îl reprezenta în ochii lui, şi căruia urma să i se alăture — căci paşii se apropiau — prezenţa unui alt individ de specie umană, pentru el de bună seamă la fel de primejdioasă, necunoscutul prefera calea întoarsă şi astfel, scuturat de tresăriri ciudate ce păreau să-i frîngă trupul în două la fiecare pas, părăsi imobilul şi, traversînd aleea, se refugie în spatele unui arbore de peste drum, chiar în locul unde doamna în vîrstă de la etajul trei obişnuia să fărămiţeze pîinea pentru păsări. Căutînd desigur să se facă nevăzut, pîndea de acolo momentul dispariţiei noastre, pentru a încerca apoi, cine ştie,

o nouă pătrundere în imobil, lucru pe care, dealtfel, îl și făcu deîndată ce crezu că nu mai era supravegheat.

De fapt, mai mult decît la un negustor ambulant, te făcea să te gîndești la un cerșetor, ba chiar la un soi de chintesență a cerșetorului din toate țările și din toate epocile. Dar ce căuta această reprezentare alegorică a Cerșetorului legendar pe scara unui imobil „înzestrat cu tot confortul necesar" ? Și încă într-o țară ca a noastră, unde legea, după cum oricine știe, pedepsește cerșetoria ca pe un delict. În Marea Britanie sinuciderea este interzisă de lege și e sancționată ca atare. Aceste două țări își exprimă prin asta repulsia lor comună, aproape viscerală, față de orice păcat excesiv și spectaculos al firii, Marea Britanie față de spaimele morale fără de măsură, Elveția față de mizeria materială, atunci cînd aceasta se manifestă cu nerușinare și tulbură spiritul cetățenilor cu ținută vestimentară normală, bine rostuiți și bine instalați.

Scena la care asistasem se repetă de mai multe ori în săptămînile următoare. N-am fost singura martoră. De fiecare dată necunoscutul părea teleghidat spre imobilul nostru de o rațiune imperioasă care rămînea inexplicabilă, după cum neclare rămîneau și cauzele spaimei sale cumplite, ce-i inspira mereu aceeași reacție de fugă, și asta de îndată ce zărea sau auzea pe cineva mergînd pe scară. Constatam pentru prima oară că, la simpla apariție a persoanei mele, un om bătrîn și sărman o lua la fugă, de parcă nu s-ar fi putut aștepta din partea mea decît la ceva rău, și astfel calitatea mea de ființă omenească devenise, deodată, prin ea însăși, semnul nefast pentru o altă ființă de aceeași specie. Cădeam pradă unei cumplite tulburări și nu mă mai simțeam în apele mele. Un element necunoscut pătrundea în modul meu obișnuit de schimburi cu semenii mei, care deforma semnificația și perturba temeliile pînă atunci trainice, confirmate și recunoscute ale identității mele.

Și totuși enigma rămînea deplină. Ce căuta pe scara noastră această nemaipomenită epavă omenească și de ce

îi inspiram noi atîta spaimă ? Şi ce anume determinase mersul lui curios, mecanic şi aritmic în acelaşi timp, care mă izbise prima dată cînd îl văzusem alergînd cu atîta greutate spre micul scuar de peste drum, mers pe care, ulterior, l-am putut urmări de mai multe ori, cu mai multă atenţie. Îmbinarea mişcărilor, atît de simplă şi firească pentru oricine, constînd din a împinge fără a se gîndi un picior înaintea celuilalt, la el se destrăma, transformîndu-se într-o serie de salturi înainte, atît de prost calculate, încît îl trăgeau, invariabil, mai departe decît vroia, cu riscul de a-l doborî uneori cu faţa la pămînt. Efortul pe care-l făcea atunci ca să-şi restabilească echilibrul imprima întregului său corp o mişcare înainte şi înapoi, asemenea balansului unei pendule, pînă cînd nefericitul izbutea din nou să facă un pas în direcţia dorită, şi să-şi propulseze tot corpul înainte, cu un nou efort stăpînit la fel de prost ca şi cele precedente.

Şi totuşi, în ciuda şiretlicurilor sale de a se strecura în imobil fără ştirea nimănui, pînă la urmă fu văzut, pîndit şi cercetat de cîţiva locatari, la început intrigaţi, apoi neliniştiţi de misterioasele sale veniri şi plecări clandestine şi, în sfîrşit, fericiţi să poată răspîndi uimitoarea noutate rezultînd din observaţiile lor adunate şi comparate cu grijă : aşadar, incursiunile straniului vizitator devenite zilnice, se opreau de fiecare dată la acelaşi etaj, în faţa aceleaşi uşi, la care mai degrabă zgîria decît bătea, pînă cînd uşa se deschidea atît cît să poată înghiţi zdrenţele, cu trupul lui dezmembrat şi împuţit — ca apoi să se închidă brusc, fără ca dintr-o parte sau alta să se fi rostit vreun cuvînt de bun venit, de refuz sau de umilinţă. Uneori, se întîmpla ca uşa să rămînă închisă. În acest caz, omul cobora scara, cu cea mai mare prudenţă, avînd grijă să nu fie văzut sau auzit. Am aflat cu uimire că uşa la care bătea nu era alta decît aceea a bătrînei doamne iubitoare de păsărele şi a tinerei femei cu miros plăcut.

Într-o zi nenorocitul prinse curaj şi se încumetă să ia, ca toată lumea, ascensorul, şi, vai, lăsă acolo duhoarea

lui, încît celor care intrară după el li se făcu rău şi ieşiră cît mai repede din ascensor, cu neplăcuta senzaţie de a fi nimerit nu într-un flacon de parfum sau într-o pungă cu tutun de calitate, aşa cum li se întîmpla adeseori în acest spaţiu strîmt şi neaerisit, ci azvîrliţi într-o uriaşă ladă de gunoi de multă vreme necurăţată.

Curînd o ştire şi mai uluitoare — ca o felie din ceea ce putea constitui un adevăr — deşi necontrolabilă, fu răspîndită de la un etaj la altul. În acest gen de imobile există întotdeauna oameni care caută să afle cu înverşunare adevărul despre vecinii lor, şi, cîte o dată, îl descoperă, şi mai există şi oameni care îl transmit. Să notăm că, adeseori, e vorba de aceleaşi persoane.

— Ei, ce părere aveţi ? Omul acela bătrîn şi murdar, individul care pute de-ţi mută nasul, îl ştiţi, nu ?... Ţine-ţi-vă bine, să nu cădeţi : se pare că tipa de la trei e fiică-sa... dealtfel, îi seamănă leit... Şi bătrîna ? Ce ziceţi ? N-aţi fi bănuit, nu-i aşa ? Da, e nevasta lui ! Degeaba caută dumnealor să-l ascundă, toată lumea a văzut că vine în fiecare seară să doarmă la ele...

În imobile mai există şi din acei care monopolizează adevărul pentru a-l comenta, pentru a emite judecăţi şi verdicte. Se vorbeşte de ruşine (cînd o vezi pe înţepata de fiică-sa... să-l lase în halul ăsta...), de pericolul infecţiei (are să umple casa de paraziţi), de un minimum de decenţă (ce au de gînd aceste femei de nu-i schimbă îmbrăcămintea aia dezgustătoare ?).

Dar erau ele într-adevăr fiica şi soţia lui ? În privinţa asta, nimeni nu avea nici o dovadă. Şi tocmai de aceea nimeni nu se îndoia.

Mai rămîn cei care acţionează şi-i scriu administratorului spre a se plînge de un vecin, de un cîine, de gălăgie. Aceştia nu uită să semnaleze prezenţa irespirabilă, ameninţînd că vor informa serviciul de higienă al Oraşului, dacă nu se pune capăt acestei coabitări degradante (pe atunci nu era lipsa de locuinţe de astăzi).

Se pare că mama şi fiica primiră un avertisment din partea administratorului. Vor face ele, oare, să dispară intrusul, şi prin ce mijloc ? Dar nu, în ciuda ameninţărilor de evacuare, bătrînul îşi continua acele veniri şi plecări evazi clandestine, avînd, pur şi simplu, mai multă grijă să se strecoare neobservat, sosind doar pe la miezul nopţii (unde îşi petrecea zilele ?), furişîndu-se pe lîngă ziduri, pîndind, ezitînd de mai multe ori, înainte a se hotărî să împingă uşa de la intrare, după ce multă vreme stătuse ascuns în grădiniţa de peste drum, acolo unde aceea despre care se spunea că i-ar fi soţie nu lipsea în nici o dimineaţă, continuînd, în ţinuta-i curăţică şi corectă, să fărîmiţeze pîine pentru păsări. Da, din această grădiniţă era văzut cum iese, noaptea, tremurînd în boarfele lui, încercînd să se apropie pe furiş de imobil. Şi dacă se nimerea ca vreun locatar întîrziat, venind de la un spectacol (cum mi se întîmpla şi mie cînd şi cînd), să apară prin preajma lui tocmai în clipa în care se pregătea să treacă pragul, bătrînul făcea repede stînga-mprejur şi se ducea înapoi în micul scuar, de unde mai tîrziu se aventura din nou să traverseze strada, uitîndu-se cu spaimă în dreapta şi în stînga, avansînd, după obiceiul lui, în salturi succesive şi dezordonate, întretăiate de acele pauze în timpul cărora oscila înainte şi înapoi ca o pendulă, pînă cînd izbutea să pătrundă, fără urmări nefaste, în imobil şi apoi să se cţere pe scara, interzisă lui, şi să zgîrîie cu discreţie la uşa *lor*.

Peste cîteva luni, zdrenţele i-au fost înlocuite cu un costum foarte vechi şi ponosit, fără formă, fără culoare, în care arăta parcă mai puţin jalnic decît înainte. Inexplicabil era însă faptul că bătrînul duhnea la fel de groaznic, în timp ce tînăra femeie, despre care locatarii pretindeau că era fiica lui, continua să miroasă la fel de frumos, de parcă respectivele mirosuri ar fi fost atît de inconciliabile şi atît de străine unul faţă de celălalt, încît,

nici măcar coabitarea nocturnă, într-o locuință foarte mică, nu era în stare să le incite să-și împrumute reciproc cîteva din elementele lor constitutive.

Cînd pleca, după ce își petrecea acolo noaptea ? De bună seamă înainte de revărsatul zorilor, căci nimeni nu l-a văzut vreodată părăsindu-și adăpostul provizoriu. Înțelesese, poate, că halul de mizerie în care se afla îl obliga să se țină departe de ceilalți, ca să nu le tulbure întru nimic liniștea sufletească, să nu le supere nici privirea, nici nările. Știa, poate, că după o anumită dizgrație — indiferent care i-ar fi fost cauzele : ghinionul, boala, accidentul, detențiunea, lagărul de concentrare, cataclismul natural sau cel politic — omul nu are dreptul să doarmă decît fraudulos, ascunzîndu-se de toți sub acoperișul unui imobil cu confort modern, unde prezența sa constituia o sfidare nu numai la adresa ascensoarelor frecvente de locatari bine îmbăiați, bine spălați, bine îmbrăcați și bine parfumați, dar și a radiatoarelor, a frigiderelor, a lăzilor de gunoaie menajere, semne neînșelătoare ale unei vieți decente și civilizate. Nu avea nici măcar dreptul să se arate alături de o ființă care, poate, era fiica lui, nici de alta care era probabil soția lui, și care nu puteau să-i ofere adăpost decît pe ascuns.

Iată de ce în tot răstimpul cît nefericitul a bîntuit prin imobil, aceste trei ființe n-au fost văzute decît *separat*, ca și cum n-ar fi avut absolut *nimic* de văzut sau de făcut împreună. Și totuși, soarta lor era strîns legată, pentru că toți trei dispărură în aceeași zi din orizontul nostru de locatari, fără ca cineva, nici măcar portarul, să fi putut lămuri misterul bătrînului șchiop, urît mirositor, rătăcit printre etajele noastre, pentru a semnifica parcă un lucru pe care noi abia puteam sau abia vroiam să-l întrezărim, dar care se lăsa profund înțeles, dezagreabil ca mirosul lui, la marginea unui univers fără referință cu al nostru, destinat, pare-se, să ne amenințe prin el însuși, și a cărui confuză și înspăimîntătoare imagine o

simţeam mereu prezentă în noi şi împrejurul nostru, în stare difuză, gata să ţîşnească din adîncul tuturor neliniştilor noastre.

După plecarea celor două femei şi a ciudatului lor musafir, adeseori mă întrebam ce putuse să devină acesta, în ce imobil „bine" locuit, dintr-un alt cartier, poate dintr-un alt oraş, devenise motiv de scandal. Şi ce copii o luau la fugă văzîndu-l, ca fetiţa unui vecin care, într-o zi, pe scara de la mezanin, se repezise în braţele mele urlînd : „Omul rău... uite omul rău !..." pentru că-l văzuse deschizînd uşa de la intrare în momentul cînd ea ajunsese la parter.

— Haide, Paulette, nu e un om rău... de ce vorbeşti aşa, de ce ţi-e frică ?

— Ba da, ba da, e un om rău... aşa mi-a spus mie mama, e un om rău...

În acest timp, surprinzînd manevra, dacă nu şi vorbele noastre, omul rău stătea înţepenit pe loc, privind de departe, cu stupoare, tabloul alcătuit de copil şi de mine, căci în acel moment eram aplecată uşor în faţă, pe o treaptă a scării, şi acopeream cu braţul copila scoasă din minţi, care tremura, verde de spaimă, şi mă apucase de poala rochiei. Semănam, pesemne, cu o statuie alegorică în stil pompos, reprezentînd Ocrotirea Copilului împotriva asalturilor primejdioase ale Omului Rău. Ale acelui Om Rău al cărui trup începuse să penduleze înainte şi înapoi, şi pe care l-am văzut cum se răsuceşte şi o şterge pe uşă, afară, atît de repede cît îi îngăduiau membrele sale dezarticulate, cu mersul zvîcnit, de parcă, la fel ca ceilalţi, l-aş fi alungat şi eu şi aş fi strigat în urma lui :

— Pleacă, n-ai ce căuta aici... Pentru tine nu e loc într-un imobil frumos ca al nostru...

SIMONE-CORINNA BILLE

(n. 1912)

Soția cunoscutului scriitor Maurice Chappaz, s-a născut la 29 august 1912 în orașul Lausanne. A studiat literatura la Universitatea din Zürich. Este membră a Societății scriitorilor elvețieni, a Comunității scriitorilor europeni și a Societății de cultură europeană. În 1938 obține Premiul pentru nuvelă al Institutului genevez, în 1969 — Marele premiu al Academiei Rhodaniene, în 1974 — Premiul Fundației Schiller, iar în 1975 — Premiul Goncourt pentru nuvelă.

De la prima sa lucrare în proză romanul *Theoda* — 1944, Corinna Bille a dovedit două calități ce-i caracterizează întreaga creație : fidelitate față de ea însăși și o neobișnuită capacitate de evoluție artistică. Evantaiul acestei arte se răsfiră de la sentimentalismul reținut al *Theodei*, pînă la naivitatea calculată a *Misterului monstrului (Mystère du monstre)*, o poveste pentru copii, apărută în 1968 — și, de aici, pînă la realismul lapidar al celor *O sută de mici întîmplări cumplite (Cent petites histoires cruelles)* — 1973. În nuvelele și povestirile sale publicate în volumele : *Entre Hiver et Printemps (Din iarnă pînă în primă-*

vară) — 1967, *La Fraise noire (Fraga neagră)* — 1968, *Juliette éternelle (Eterna Julietă)* — 1971, ea istorisește și descrie, fără să recurgă vreodată la un aparat simbolic sau chiar alegoric; obiectele unei lumi cotidiene, un colț de natură încep astfel să-și trăiască propria lor viață. Uneori glasul autoarei pare suspendat, lucrurile pe care ar putea să le spună — și care sînt poate așteptate de la ea — sînt escamotate, și cititorul se trezește deodată azvîrlit într-un spațiu deschis, lăsat singur pentru cîteva clipe. Atunci intervine, ca prin farmec, improvizația scînteietoare al cărei lirism pasionat pătrunde pînă în adîncul cuvintelor. Astfel, o fată tînără, o copilă încă, are senzația trupului ei aprins de flacăra iubirii: „Și din mine se înălța un cîntec, ca dintr-o mie de păsări, de plante și de frunze, o bucurie cumplită care curgea de-a lungul trupului meu și mă copleșea, învăluindu-mi capul și tulburîndu-mi ochii cu o ceață din ce în ce mai densă". (Din povestirea *Pădurea mea, fluviul meu,* — volumul *Fraga neagră.)* Adeseori Corinna Bille prezintă lucruri aparte, ce scapă deobicei unei ordini stabilite, și se pierd. Poate fi vorba de îmbătrînire, de pierderea capacității de a iubi, de sfîrșitul unei siguranțe existențiale, de dispariția tinereții, de despărțire, de dezgust, de dizgrație, de moarte. De pildă în *Jurnalul Ceciliei* — 1971, ea schițează prăbușirea unei femei abandonate, cu o exactitate aproape clinică, iar în *Măști* — 1971, vechile și faimoasele măști din Lötschental, pe care o tînără pereche dorește să le cumpere în timpul unei excursii, devin deodată reflexele unor raporturi umane caricaturale. Sau în *Candela morților (Veuillese de morts)* — 1968: o tînără femeie, bolnavă, stă singură întinsă în pat; bărbatul e plecat, ea crede că moare și în gînd îi apare o veche candelă; femeia începe să plîngă înăbușit; deodată ușa se deschise, bărbatul intră în odaie, dar el a uitat de medica-

ment, căci are de lucru în pivniță și a venit din altă lume. Nu există anecdotică aici, și nici un deznodămînt nu i se oferă cititorului; există doar incidentul, în cinci pagini tipărite, dar această scurtă povestire face să apară, cu o reținere desăvîrșită, toată condiția noastră umană. Corinna Bille stăpînește ascuțimea observației și sensul rînduirii artistice, care îi permit să evoce lucrurile în amănuntele lor cele mai semnificative; la ea, portretul realității devine totodată schița unei realități din afara cuprinderii noastre. În excelenta culegere de nuvele *La Demoiselle sauvage (Domnișoara sălbatică)* — 1974, ultima ei carte, publicată succesiv la Lausanne și Paris și distinsă cu Premiul Goncourt pentru nuvelă, scriitoarea ni se înfățișează în deplina stăpînire a artei sale. Imaginarul și realul, erotismul și setea metafizică, tragismul, și uneori și grotescul, se îmbună aici într-o limbă pe cît de simplă pe atît de rafinată. La ora actuală Corinna Bille este considerată de oameni de litere și de critici de specialitate elvețieni drept *„la grande dame"* a literelor romande.

Nuvela *Vrăjitoria (L'envoûtement)* face parte din acest ultim volum.

VRĂJITORIA

Cînd Théodore intră în vechea farmacie, la început Marine nu-i auzi decît vocea. „E fratele meu!" își zise ea. Dar ea nu avea nici un frate. Îl privi. Nu-i semăna; atunci, de unde acel gînd de rudenie care o subjuga? Mai prezent decît trupul, sufletul acestui necunoscut sărise în fața sufletului ei și i-l hărțuia. Niciodată nu fusese văzută în oraș o ființă înveșmîntată astfel de propriu-i suflet. Din camera deschisă spre fundul prăvăliei, dom-

nul Berguerand îşi strigă salariata la îndatoririle ei ; fu nevoită să vîndă glicerină unei doamne nehotărîte.

Théodore vorbea cu o voce stranie, voce de ventriloc, care o înfiora din creştet pînă în tălpi. Ghicise el oare cît era de vulnerabilă ? Dar şi tînărul era. Nervozitatea făcea să-i apară în colţul gurii o spumă imperceptibilă. „Nu-l iubesc", îşi mai zise ea. Dar cînd el îi spusese : „Vino astă-seară sub pin, te aştept", a fost ca şi cînd i-ar fi arătat cu degetul o insulă şi ea s-ar fi dus la întîlnire călcînd pe apă.

Nu exista decît un singur pin în oraş, nici o grădină : un pin. Théodore era acolo. Se aşează alături de el, pe bancă, în mijlocul scuarului. Închise ochii. El citea cu voce tare. Din cînd în cînd sufla peste ea, şi praful farmaciei se risipea de pe creştetul şi de pe umerii ei. Îi arătă o imagine cu Adam şi Eva în paradis, alături de un cîine cu urechile grozav de lungi. Adam cînta din flaut, Eva împletea ghirlande. Aveau încă de pe atunci un copilaş. Marine zîmbi, Théodore se întristase.

— Théodore.

El se ruşina de numele lui.

E pur şi simplu ridicol să fii atît de urît şi să porţi un nume care flutură şi se umflă împrejurul tău !

Ea zîmbise din nou.

— Azi-noapte am visat că te numeai Orfeu Orfanul.

— Mi s-ar potrivi mai bine... răspunse el.

Nu avea curaj să-l privească în faţă, ochii îi rătăceau pe gîtul lui, se odihneau pe inima lui sau în nemărginire, căci tot ce-l înconjura pe Théodore părea nemărginit, şi monoton, şi mişcător ca valurile.

Îl văzu în fiecare zi. Venea la farmacie îmbrăcat într-un palton albastru ale cărui pulpane îi loveau coapsele ; sub el un pulover pus de-a-ndoaselea peste o cămaşă de dantelă albă. Îşi scotea de fiecare dată paltonul şi puloverul ; prin răscroiala cămăşii, Marine vedea cum îi bate pieptul uscăţiv dar bronzat. Avea aerul copilului de cor recules, distrat şi nedormit, avînd acea graţie res-

pectoasă, ușor felină, dobîndită prin mînuirea cădelnițelor, ceafa scobită sub părul lung, ochii galbeni cu fațete, ascunși de niște pleoape grele, cu genele gălbejite și rupte. Apoi începea să tremure, căci în obscuritatea din preajma tejghelei era frig ca într-o grotă.

Cînd îl auzea venind, Marine se privea pe furiș într-o oglindă de buzunar. În clipa aceea era încă frumoasă, dar de îndată ce o vedea Théodore, începea să se urîțească, atinsă parcă de un rău viclean. Trăsăturile i se schimbau, iar ochii, care puteau fi atît de limpezi, începeau deodată s-o înțepe neplăcut. Ar fi preferat să leșine sau să izbucnească în lacrimi, decît să îndure această discretă umilire. Mai ales cînd îi vorbea de „peștera liniștită", roșea, bănuindu-l că-și bate joc de ea. Din fundul magazinului el cerceta cu binoclul lalelele marmorate ce se deschideau la ferestrele casei de peste drum. Nu era poate decît un pretext, ca să întrezărească alte chipuri, pe care i le descria Marinei, făcînd-o să amuțească pe loc... Le evoca pînă și trupul. O dată făcîndu-se niște săpături adînci într-o vie din localitate, fusese descoperită o mică Venus romană.

Apoi pleca, țîșnind ca o vijelie pe ușa deschisă, de parcă ar fi sărit dintr-un balcon sau ar fi coborît pe o scară de mătase. O piruetă, pocnetul celor două cărți ce se zbăteau în buzunarul căscat, și dispărea. Marine păstra ca în vis în mîinile ei craniul bombat al băiatului ca pe un mic cap de mort. Niciodată nu-i spunea la revedere sau adio. Îi spunea doar cîteva cuvinte, murmurate într-un fel plăcut și șugubăț, după care Marine își petrecea tot restul zilei căutînd să le afle înțelesul. Deseori credea că pierduse esențialul : dacă i-a spus că o iubește ?

Unde se ducea atunci cînd pleca de la ea ? Și noaptea unde dormea ? Pe un braț de paie, pe o pernă de puf sau pe un umăr de femeie ? Din ce trăia ? Cine se îngrijea de hrana lui ? Băgase de seamă că ronțăia cu lăcomie tabletele de ciocolată pe care ea i le oferea. Dar de ce să se neliniștească ? Oamenii „bine" din oraș și-l disputau,

care mai de care, şi-l invitau la toate cocteilurile şi la toate ospeţele cu carne friptă în aer liber. Acolo se plictisea de moarte, lumea aceea nu era în stare să-i înţeleagă sfielile, iar el le dădea a înţelege că era cea mai părăsită fiinţă de pe lume.

— Viaţa continuă să mă macine, să mă destrame, repeta el mereu ; curînd nu va mai rămîne din mine decît un femur, o şuviţă de păr şi un dinte.

Fata îl asculta cu neîncredere, şocată de acest val de amărăciune. Înţelesese că Théodore nu era un bărbat, nici măcar un adolescent, ci un copil bătrîn. Iar pentru anumite persoane, pe care farmecul lui nu le putea satisface, acest lucru era de neiertat. În schimb, ceilalţi sorbeau cu deliciu tămîia caustică a micuţului şi hămesitului curtezan creat anume pentru a hrăni vanitatea şi frămîntările lor. Şi-l ascultau cu mult respect şi cu mult entuziasm, atît de bine se pricepea el să le spună exact ce trebuia, şi să-şi bată joc de cei absenţi, folosindu-se de un strop de humor şi de gesticulaţia jucăuşă a mîinilor sale scheletice. Ce importanţă avea pentru ei sluţenia tinerească a lui Théodore ! Cînd ea devenea pentru ei complicele ideal.

Marine se înverşuna să şi-l imagineze ca pe un frate tăinuit : „Tata (un biet om nevinovat) a avut pesemne în tinereţe relaţii cu mama lui Théodore..." Sau, complicînd jocul şi mai mult, îl făcea fiul tabu al unui episcop. De la acel prinţ al bisericii el primea sfaturi subtile şi mesaje sigilate, cu miros de lumînare.

Începuse să neglijeze farmacia. O găsea poate prea murdară ? el, care era întotdeauna atît de curat, cu faţa şi urechile atît de bine spălate. Domnul Berguerand nu se îngrijise niciodată să facă o curăţenie radicală, iar Marine se străduise să şteargă praful pe care, de fapt, obiectele îl acceptaseră de mult. Dar, îndepărtîndu-l, ea se gîndise la praful din ajun şi cel din primele zile, pe care Théodore îl văzuse şi-l dezaprobase ; iar acel praf care nu mai

exista, şi de care îşi amintea cu mustrări de cuget, continua să acopere în straturi imaginare cutiile şi fiolele, acoperind-o şi pe Marine de ruşine.

Porni să rătăcească în jurul oraşului, ea care nu se plimba niciodată. Fu văzută cum se întoarce încărcată de ramuri înflorite cu care decoră interiorul prăvăliei şi vitrina, uluindu-l pe farmacist. Crengile de porumbar acopereau atît de mult tejgheaua, încît acesta se supără. Marine îl rugă să le mai suporte cîteva ore. Dar cînd intră Théodore petalele minuscule se scuturaseră, şi nu mai rămăseseră decît mărăcinii care îl impresionară neplăcut.

Purta şi el însemnele primăverii. Uneori era acoperit de un colb galben-purpuriu.

— Te-ai cățărat în pin ?

— Da, mărturisea el, mlădiţele noi împrăştie pulberea asta minunată de aur ori de cîte ori se clatină crengile.

— E polen ! precizia cu un aer serios domnul Berguerand.

Se întîmplă, într-o zi, ca Théodore să adoarmă în vîrful pinului din scuar, legănat de adierea călduţă a foenului. Nimeni nu-l văzu, dar Marine, trecînd pe acolo, ridicase capul spre acea pasăre ciudată, încîlcită în acele coniferului. În clipa aceea îşi dorea să fie un arbore şi să-l poarte astfel pe Théodore în braţe.

Într-o dimineaţă, fără să-şi ia rămas bun, Théodore dispăru din oraş. Marine nu încetă să creadă că va reveni curînd. Aşteptă unsprezece luni. Rădăcina de nalbă se uscă, apa de trandafiri deveni acidă şi frunzele de lotus se răsuciră în flacoanele de porţelan alb. O clipă, în scuar, se simţi primăvara. O mierlă zbura şi fluiera în fiecare seară, la aceeaşi oră. În pin, locul tînărului îl luă un con. Vîntul de vară răvăşea aerul străzii. Din pragul grotei sale, mai prăfuită ca oricînd, Marine deschidea ochii mari, strîngea pumnii, gata să-l primească pe necredinciosul care nu-i scrisese nici un rînd.

Se şoptea : „A dibuit o contesă. Îl protejează. Nici vorbă, e pisoiaşul ei..."

Într-o zi, pe la sfîrşitul lui octombrie, factorul îi aduse fetei o telegramă care conţinea această frază : „Vino stop trebuie neapărat să te văd stop Théodore". Urma adresa unei staţiuni de munte inventată de nişte bancheri temerari.

Pentru prima dată, o chema. Supărată de tonul lui poruncitor, dar simţind cu nemărginită emoţie că bărbatul pe care îl iubea are nevoie de ea, Marine luă hotărîrea să se ducă. Îi ceru domnului Berguerand un concediu de o săptămînă. Dar, înainte de plecare zăbovi o clipă în faţa oglinzii, fără să zîmbească, pentru a-şi şterge toate zîmbetele pe care fusese nevoită să şi le imprime pe buze în fiecare zi. Foarte preocupată de chip, nu acordă nici o atenţie veşmintelor. Îşi dădu seama prea tîrziu că plecase fără bagaje.

Luă un autocar. Coborî la capătul liniei, într-o piaţă unde n-o aştepta nimeni. Dealtfel, nu se vedea ţipenie de om. Nu era chiar satul, ci un şantier ce părea el însuşi părăsit. Cu toate acestea, cîteva cabane uriaşe depăşeau vîrful brazilor şi, pe un turn de beton, se mişca gemînd o macara. Un zidar puţintel la trup dormea pe o grămadă de nisip. Îl trezi şi-i arătă adresa din telegramă.

— A, hotelul vechi ! spuse el. Nu ştiam că mai e locuit : se năruie.

— Unde este ?

— La un kilometru de aici, aveţi curaj să mergeţi singură pînă acolo ?

Cărarea pe care i-o arătase o duse într-o pădure de molizi. O veveriţă o însoţea, sărind din creangă în creangă, şi Marine o privea întrebîndu-se dacă nu cumva se va transforma pe neaşteptate în Théodore, care va ţopăi în faţa ei pe amîndouă picioarele, nişte picioare de băiat, dar cu gheare, ca prinţii din poveşti, grăbiţi din cale afară să-şi recapete chipul omenesc. Într-un luminiş se

ridica o clădire lungă pe care nimic n-o prevestea, în afară de cîteva alei și brazde nepădite de ienuperi și de strugurii-ursului. „Sînt sigură că lui Théodore îi place paragina asta... Un strat de mușchi subțire colora în verde fațada străpunsă de nenumărate ferestre, iar busturile de femei, din fier ruginit, care ar fi trebuit să rețină obloanele, erau aproape toate căzute la pămînt.

Trase de mînerul unui clopoțel pe care îl auzi sunînd undeva departe, dar ușa rămase închisă. Sătulă de așteptare, deschise și pătrunse într-o sală pustie, asemănătoare unei biserici ce căpătase o altă destinație. Descoperi trei trepte în fundul unui soi de firidă, și nu mai șovăi. „O scară secretă... Urc spre Théodore pe o scară secretă!" Fu cuprinsă de o veselie bolnăvicioasă. Pe măsură ce urca, treptele deveneau tot mai înguste și pereții tot mai umezi. Ajunse într-un culoar și o luă de-a lungul lui. Deodată auzi o voce. Fără a-și mai da osteneala să bată, împinse o ușă. Lîngă un imens cămin în care ardeau cîțiva bușteni, Théodore citea cu glas tare. Stătea pe perna unui scăunel fără spetează, la piciorul unui fotoliu întors către foc. Zărind-o pe Marine, îi făcu semn să se retragă, apoi alergă spre ea.

— Nu rămînem aici!

Ea își dădu seama că, în ciuda unei aparente indiferențe, era într-o stare de extremă nervozitate.

— De ce?

— Nu te mira de nimic! Am să-ți explic...

Această tutuire, neașteptată, înlocui în sinea fetei cuvîntul afectuos, atît de mult dorit. Théodore era pieptănat și îmbrăcat cu obișnuitul său rafinament (mîinile lui aveau albeața unor mîini muiate ceasuri în șir în laptele frumuseții, și el mirosea a violete), dar cînd se aplecă să ridice săculețul pe care Marine îl lăsase să cadă, fata îi văzu șosetele de mătase, de culoarea zmeurei, găurite în lege.

— Mereu uit că nu trebuie să rămînă singură, vino!

O duse înapoi în salon şi o apropie foarte încet de fotoliu.

— Doamnă, vă prezint o vizitatoare.

Marine se înclină, dar doamna nu făcu nici o mişcare şi nu rosti nici un cuvînt de bun venit. Dormea ? Peste faţă îi cădea un mic voal care îi ascundea trăsăturile, dar silueta ei părea să fie a unei femei încă tinere. Şi ea se parfuma excesiv. Marine rămase uimită şi se supuse gestului lui Théodore care îi arăta un scaun.

El se avîntă într-o conversaţie susţinută, adresîndu-se doamnei care însă nu-i răspundea. O informă că fata venea dintr-un oraş de cîmpie unde trăise şi el o primăvară întreagă. Se simţise bine, afirma el, în acel oraş înconjurat de tufe de porumbar şi de coline măcinate de Ron, unde singurele umbre erau cele ale ciorilor care zburau cîrduri-cîrduri pe deasupra acoperişurilor. Caracterul hibrid, uluitor de contrastant al locurilor îl încîntase. Povestea cum femei elegante mergeau pe stradă în fruntea cirezilor de vaci cu nările aburinde, ale căror copite scoteau scîntei din pavaj. Cunoscuse ţărani, avocaţi, arhitecţi, artişti şi un director de uzină. Dar mai cu seamă, declara el, o cunoscuse acolo pe Marine, care-i era prietenă credincioasă. Cu timiditate, fata căută să-i readucă în memorie cîteva amintiri comune : el le uitase. Apoi, ea rămase din nou tăcută. Théodore îşi regăsi însă verva pentru a-i explica viaţa de aici. Goana prin pădure, coborîtul în satele din vale unde se organizau adevărate incursiuni prin băcănii. Părea că ar vrea să locuiască mereu în acest ţinut.

Doamna scoase un suspin slab. În sfîrşit, avea să vorbească ? Tînăra încercă să-i scruteze trăsăturile ascunse de voaletă, dar nu izbuti să vadă nimic. Se simţi privită de Théodore ; avea în ochi o sclipire de compasiune răutăcioasă.

— Nu suportă lumina... şopti el.

„Ce lumină ? Aici nu e decît lumina focului !" vru ea să răspundă, dar privirea îi fu atrasă de un şoarece care

alerga cu paşi mărunţi pe parchet. Théodore reluase firul vorbei. Nu-l mai asculta. Şoarecele se căţără pe fotoliu, trecu peste rochia doamnei şi se cocoţă pe genunchii ei. Théodore mişcă brusc din braţ, ca să-l sperie, şi şoarecele nu zăbovi s-o ia la sănătoasa. Doamna însă nu se clintise.

„Ce înseamnă toate astea, şi pentru ce m-a chemat ?“ se întreba Marine din ce în ce mai uimită. Parfumul de violete se răspîndea, acoperind mirosul plăcut al focului care scădea.

Intrarea unei servitoare bătrîne îi atrase atenţia. Théodore se repezi în calea ei spunînd grăbit :

— Astă-seară să ne dai cartofi prăjiţi, trei fripturi împănate şi dulcişor !

— Bine, bine, sînteţi un mîncăcios... mormăi slujnica retrăgîndu-se.

Cinară într-o mică sală, alăturată, cu pereţii goi. Doamna rămăsese în salon. Théodore o lămuri pe Marine că seara prefera să mănînce singură, în camera ei. „E o femeie originală, adăugase el. E sexagenară...“ Vioiciunea dinainte îl părăsise cu desăvîrşire şi nu mai găsea nimic de spus. „Dar e paralizată, poate chiar idioată !“ gîndea Marine. Se simţi cuprinsă de o bucurie răutăcioasă. În felul acesta ea era singura femeie tînără de aici ! Într-un fel era ca şi cum ar fi fost singură cu Théodore, şi chiar mai mult : singură cu el, în faţa femeii pe care, o clipă, o socotise rivală. Cu toate acestea tulburarea simţită la început stăruia. Théodore continua s-o cerceteze cu o atenţie ciudată, care o stînjenea. Oare la ce se gîndea el tot mărunţind-o aşa ?

Băură şi o cafea neagră, pe care le-o aduse bucătăreasa, apoi se întoarseră lîngă foc. Nespus de respectuos, Théodore se aplecă şi-i murmură doamnei cîteva cuvinte neînţelese. Ea dădu uşor din cap. Îi mută din loc unul dintre piciorele încălţate cu ghete de piele, care se odihneau pe un taburet prins de fotoliu. Fotoliul avea rotile,

și Théodore începu să-l împingă cu băgare de seamă.

— Vrea s-o duc în camera ei, să se culce.

Și aici ardea un foc de lemne, iar pe Marine o izbi din nou acel parfum de violete, de o prospețime miraculoasă, care își avea obîrșia, umilă și deopotrivă regească, în patul mare, cu coloane. Théodore apropie picioarele bătrînei de grătarul sobei, apoi, schimbîndu-și părerea, i le îndepărtă.

Slujnica nu se mai întorcea. Urcase, probabil, să se culce. Marine se cutremură ; dragostea care ardea în ea părea să se fi stins.

— Să mergem,.. spuse Théodore.

Se ridică, ascultătoare, pe jumătate amorțită, și se lăsă călăuzită de el printr-un șir de coridoare. El păru că-și aduce aminte de ceva, deschise repede o ușă și făcu lumină. Era o spălătorie transformată în baie, în care domnea un miros greu de subsol și de mucegai. Un strat zgrunțuros de calcar acoperea fundul căzii, ca în bazinele din parcurile părăsite. Cu o mișcare grijulie, Théodore dădu drumul unui șuvoi de apă călîie și deșertă în ea conținutul unui mic tub de sticlă, de care Marine își aminti că i-l dăduse pe vremea vizitelor sale la farmacie. Apa căpătă o culoare verde-închisă și răspîndi o amăgitoare mireasmă de pădure, în timp ce deasupra ei creștea o spumă imaculată. Cu ajutorul unei lopățele, Théodore agită apa, făcînd să sporească spuma care în cele din urmă începu să se reverse din cadă. Se dezbrăcă la iuțeală, pătrunse în spuma efervescentă și dînd-o la o parte cu brațele, făcu să apară în apă ochiuri de culoarea peruzelei, care dispărură într-o clipă. Era pentru prima dată cînd îl vedea gol. Avea trupul fraged al băieților de paisprezece ani, pielea de un alb fosforescent, bine întinsă, și acel elan grațios pe care îl pierd mai tîrziu, cînd vîrsta le îngroașe bustul.

Uitase de prezența Marinei. Deodată o văzu și, cu o voce plîngăreață îi ceru să-l spele. Călcîndu-și pe inimă ea începu să-l frece pe spate, morocănoasă. El se lăsa

frecat, gemînd de plăcere şi de teamă, în acelaşi timp, ca un căţeluş. Din cînd în cînd, Marine trecea cu mîna peste faţa lui, şi pîlcuri de spumă îi rămîneau pe obraji înţepîndu-i pielea. Avea impresia că nu mai exista pentru Théodore, că se află acolo numai pentru a îndeplini un ritual absurd. Îşi aduse aminte de un vis. Cineva îi bătuse la uşă şi-i spusese : „Bună seara, domnişoară Nimeni". Da, ea era nimeni. Istovită se aşeză pe marginea căzii, fără să mai ţină seama că-şi umezeşte şi îşi păteză rochia. Tînărul ieşi din apă şi se uscă, îmbrăcînd un halat de baie care se tîra pe pardoseala înstelată de salpetru.

— Mulţumesc, mulţumesc ! Acum mă simt mult mai bine... repetă el de cîteva ori.

Porniră apoi mînă în mînă, pe coridorul întunecos. Uşile rămîneau, una după alta în urma lor. În sfîrşit, Théodore se opri şi deschise una.

— Iată camera ta, are numărul 37, ţine minte.

În încăpere nu era decît un pat în stil baroc din lemn masiv rotunjit ca un şold de barcă. Peste plapumă se afla o cămaşă de noapte, lungă, din satin, iar jos o pereche de papuci căptuşiţi cu blană. Cînd se întoarse să-l întrebe ceva, constată că Théodore dispăruse.

Cuprinsă de teamă, se simţi deodată pierdută în acest hotel imens şi pustiu. Nu putea să priceapă ce vroia Théodore de la ea, şi, totuşi, bănuia în chemarea lui existenţa unei cauze adînci. Într-o oglindă de Veneţia îşi văzu chipul rătăcit, şi în clipa aceea observă cît de mult îmbătrînise în acest ultim an petrecut în farmacie cu speranţa zadarnică a întoarcerii lui Théodore. Dîrdîind de frig, se dezbracă şi îşi trase repede pe ea cămaşa de noapte cu decolteul prea mare, care-i lăsa descoperiţi — pe rînd — umerii ei delicaţi. După aceea se strecură în patul cu aşternut rece, şi adormi numaidecît.

Curînd însă fu trezită din somn de cineva care trase uşor plapuma într-o parte şi se întinse alături de ea. Auzi glasul lui Théodore :

— Mi-e frică... N-am curajul să-i spun nimănui, contesa e moartă de două zile.

Cînd se trezi din nou, la primele sclipiri ale zorilor, fu uimită văzîndu-se într-un pat necunoscut, în mijlocul unei camere spoite cu var. Théodore nu mai era lîngă ea. Își aduse aminte de ciudatele lui cuvinte și de faptul că nu încercase de loc să facă dragoste cu ea ; ba, mai mult, se ferise chiar s-o atingă. Dar, dormiseră împreună ! Și faptul nu era de neglijat. Cu acest gînd se dădu jos din pat și se îmbrăcă.

Nemaifiind în stare să găsească drumul pe coridoarele întortochiate, îl strigă pe Théodore ; dar nu-i răspunse decît ecoul îndepărtat. Rătăci o vreme așa, apoi coborî o scară și în cele din urmă ajunse într-o încăpere uriașă, pardosită cu dale, care trebuie să fi fost vechea bucătărie a hotelului. În fundul ei, lîngă o mașină uriașă de gătit, din fontă neagră, Theodore își lua micul dejun.

— Servitoarea a coborît în sat, pînă la amiază nu se mai întoarce. Trebuie să-ți vorbesc... începu el.

— Despre ce mi-ai spus azi-noapte ? E adevărat ?

— Da.

— Și atunci ?

— Credința că e vie, mă împiedică să cred că moartea ei este o realitate. E cumplit să fii singur.

— Trebuie să anunțăm... rosti ea cu o voce rugătoare.

— Nu, nu... Ai să vezi.

Adună pe o tavă de lemn cîteva resturi de carne și se apropie de fereastra înaltă. De acolo, vechiul hotel domina o vîlcea adîncă. Deschise geamurile duble și în aceeași clipă cîțiva ereți roșcați începură să se rotească în aer așteptînd hrana zilnică pe care le-o arunca Théodore. Înhățau fărîmele din zbor, șuierînd și sfîșiindu-se între ei.

— De-ai ști ce pace domnește aici ! suspină el. Aș vrea să trăiesc tot timpul în casa asta.

— Și... contesa nu are familie ? întrebă Marine.

— Cred că are un nepot, dar e învrăjbită cu toată lumea. N-am avut nici o vizită pînă acum.

Pe neașteptate parfumul de violete se răspîndi puternic, primăvăratic, contrastînd cu acel moment autumnal cînd totul se descompunea.

— Am înțeles, spuse ea cu o voce înăbușită. Îl pulverizezi.

— Nu prea mai am...

— Și ce-o să faci de acum încolo ?

Vag, începea să priceapă, dar nu se încumeta să-i pună prea multe întrebări. Încruntîndu-și sprîncenele, tenace în rigoarea ei, nu știu decît să-i spună :

— Ce rost are o asemenea comedie ?

— Povestea asta se petrece cît se poate de firesc, mărturisi el cu o voce amărîtă. Bucătăreasa o crede tot vie, la fel și grădinarul.

— Există și un grădinar ? întrebă ea în bătaie de joc.

Dar Théodore continuă :

— Acum, pentru că știi despre ce e vorba, încep să mă obișnuiesc și eu cu ideea acestei morți. Pînă acum nu puteam s-o accept, mă amăgeam, mă îmbătam cu aparența și cu iluzia voastră.

— Te poți juca așa...

— Nu mă părăsi !

Se agăță de fata care încerca să-l respingă, neputînd să-i suporte gemetele.

— Ah, să avem o locuință ca asta, într-o singurătate fantastică, să trăim aici amîndoi, liberi, fără să mai fim vreodată la cheremul cuiva ! Îți dai tu seama ! ? !

Acest tutuit îi era mult mai drag tinerei fete decît brațele lui Théodore petrecute pe după mijlocul ei. Dar se cutremură de groază, simțind de pe acum că i se va supune orbește.

Se întoarseră în dormitorul contesei, unde aceasta continua să stea în fotoliul ei așa cum o lăsaseră. Marine respira anevoios de teamă să nu descopere sub parfumul de violete, al cărui abuz îl înțelegea prea bine, celălalt

miros, mai dulceag şi mai pătrunzător. Cu toate acestea, ardea de dorinţă să ridice voalul care acoperea faţa, dar se stăpîni. Observă că rigiditatea corpului îmbrăcat în veşminte elegante cedase, şi trunchiul începuse să se încovoaie. Visător Théodore corectă poziţia unui braţ.

— N-o atinge ! strigă tînăra.

Această suspectă intimitate a lui Théodore cu moarta o stînjenea cumplit. La ea nici nu se mai uita, o şi uitase ! Va fi oare veşnic singură ? Veşnic renegată de cel pe care îl socotise fratele ei. El luă o carte şi începu să citească cu glas tare. Ea se apropie de un dulap cu uşi de sticlă şi descoperi în el mai multe costume populare, dintre care unele păreau a fi foarte vechi.

— Credeam, spuse ea prosteşte, că astea nu se mai găsesc decît prin muzee.

— Contesa era foarte bogată şi înclinată spre mecenat, dar a sfîrşit în sărăcie.

— N-a făcut un testament ?

El continuă să citească fără să-i răspundă. „Nu-l iubesc, îşi spuse Marine în sinea ei, îl urăsc." Dar în acelaşi timp simţi că-i aparţine pînă la moarte, şi dincolo de ea. Deodată, el se năpusti asupra patului, şi răvăşindu-l cu furie, mototoli pernele şi cearşafurile.

— Servitoarea trebuie să vină din clipă în clipă să-i deretice prin cameră ! Să mergem în sufragerie.

Apucă fotoliul de spetează şi începu să-l împingă. Marine deschidea şi închidea uşile. Cînd una din rotile rămase înţepenită între două dale dislocate, simţi că o apucă greaţa. Capul contesei oscila. Dar curînd ajunseră în faţa căminului în care buştenii ardeau trosnind. Flăcările pîlpîitoare îi împrumutau moartei o aparenţă de viaţă. Focul participa şi el la această înşelătorie.

Masa rotundă era pusă pentru trei persoane.

— Să facem conversaţie ! spuse Théodore, rîzînd.

Bătrîna servitoare intră aducînd un castron cu supă aburindă.

— Servesc eu, spuse Marine luînd polonicul.

Traseră fotoliul cu rotile în fața unei farfurii pe care Marine se grăbi s-o umple. Nici ea, nici Théodore nu scoteau o vorbă. Starea de tensiune fu urmată însă, foarte curînd, de un fel de euforie, și, uimiți de această schimbare, începură amîndoi să mănînce.

— Servitoarea vede foarte prost, spuse el. De aceea se întîmplă nu o dată să ne dea varză în loc de lăptucă și boabe de orz în loc de orez. Dar astea-s neajunsuri minore în comparație cu siguranța în care reușim s-o păstrăm.

— Pînă cînd ?... întrebă Marine, pălind.

— Bătrîna nu-și va da seama de nimic. Voi avea grijă să inventez, în fiecare zi, tot felul de porunci. Iar grădinarul, e vînător. Fără cîine... Nu se prea arată pe aici. În schimb, aduce vînat.

Deșertă repede conținutul farfuriei rezervată moartei în castronul din care aburii nu mai ieșeau. Servitoarea aduse un sufleu cu brînză, și strînse de pe masă. Marine bolborosi cîteva cuvinte, în timp ce Théodore își ștergea gura și mîinile cu șervetul. Ajunseră la marmelada de mere și-i sfărîmară glazura de bezea cu care era acoperită. Dar n-o mîncară pe toată — o parte o aruncară pe fereastră : nu le mai era foame.

— Știu că povestea nu mai poate să dureze... recunoscu el cu o voce scăzută. La noapte o vom depune în mormîntul ei...

— O vom depune...

În cele din urmă, Marine înțelese. Ar fi vrut să fugă, să nu-l mai vadă niciodată, dar rămînea pe scaun, pietrificată de propria ei iubire.

— Într-o mică pivniță, singura cu ușă a cărei broască mai are cheie.

— Așadar, tu vrei s-o zidești ! S-o închizi între ziduri...

— De ce nu ? În felul ăsta poate dura săptămîni în șir. E atît de uscată ! Ca o mumie. Vreau să mai profit de acest hotel, de acești servitori.

— Dar de ce... de ce a ?...

— Inima. Nu s-a mai trezit din siestă... Iar eu nu-mi dădeam seama, din pricina acestui vcal de care nu se desparte niciodată...

— De ce acest voal ?

— Nu știu. Are și ea ciudățeniile ei...

Vorbea și acum despre ea tot la prezent. Contesa scoase un fel de suspin, de parcă l-ar fi auzit. Din pieptul Marinei țîșni un țipăt de groază.

— Taci ! Porunci el. Asta-i activitatea măruntaielor.

Cu toate acestea se retrăseseră amîndoi în fundul sufrageriei, legați unul de altul de o spaimă geamănă. Théodore își recăpătă calmul foarte repede.

— Altfel nu se poate. În seara asta o ducem jos.

În sfîrșit, amurgul de toamnă se lăsă. Erau istoviți. toată ziua o înconjuraseră pe bătrîna doamnă cu atenții inutile. O așezaseră mereu în alte poziții. Théodore îi împingea cînd una cînd cealaltă dintre mîinile ei moi făcîndu-le să avanseze pe brațul fotoliului, Marine îndepărta o gheată de la focul prea încins pe care din imprudență continuau să-l alimenteze. Se mira ea singură cît de puțin o scîrbea această poveste. Servitoarea revenise de trei ori și Théodore făcuse un dans săltăreț în fața ei, în timp ce comanda meniul pentru seară. „Facă-se voia Domnului", răspunsese femeia cu toată simplitatea.

Farfuriile rămaseseră neatinse. Toată mîncarea zbură în văzduh, pentru păsările de noapte.

Théodore supraveghea ușa, dar, la fel ca în ajun, nimeni nu veni să-i tulbure. Uitase să mai pună lemne în cămin, și focul începea să se stingă. O lampă fără abajur arunca peste ei o lumină slabă. Unde sînt policandrele de cristal ? Vîndute ! Ieși din încăpere. Rămasă singură, Marine simți cum îi îngheață sîngele în vine. Théodore se întoarse cu o cuvertură, o aruncă repede peste contesă, apoi împinse fotoliul cu rotile pînă în fundul culuaru-

lui. Ajuns în capul scării îi făcu semn Marinei să-l ajute s-o salte. El o să-i ţină trupul, ea picioarele şi lumînarea.

— Va să zică pentru asta m-ai făcut să vin aici, pentru treaba asta oribilă... gemu ea.

Dar i se supuse docilă, susţinînd povara cît putea de bine. În casa strîmtă a scării treaba se complică un pic, căci, din cînd în cînd, capul sau picioarele se izbeau de zid şi mai rămîneau înţepenite, pe la colţuri. În sfîrşit, ajunseră cu bine în pivniţă.

— Asta nu e totul, se auzi deodată glasul lui Théodore.

— Dar ce mai e ?

— Ai să vezi, nu vorbi.

Întinse corpul moartei pe pămîntul bătătorit. Lumînarea se stinse. Théodore scăpără la iuţeală un chibrit şi flacăra se ridică din nou. Dar Marine o luă la fugă, regăsind scara în ciuda întunericului :

— Rămîi cu mine ! strigă el în urma ei.

Se regăsiră ceva mai tîrziu, strîns lipiţi unul de altul, în patul camerei cu numărul 37. Lumînarea, înfiptă într-un braţ de lemn fixat pe perete, continua să ardă. Théodore adormi numaidecît, eliberînd-o pe Marine din strînsoarea sa. Devenise slab şi inofensiv. După atîtea coşmaruri, chipul lui îşi regăsea copilăria ideală, cu trăsăturile destinse, cu buzele uşor ţuguiate. Dar dragostea, pe care Théodore i-o făgăduise, avu darul s-o întristeze. „El nu se gîndeşte niciodată să mă sărute, nici să mă dezmierde."

Mai păstra şi acum imaginea clară a depunerii în mormînt. Dar amintirile se opreau aici... În adîncul ei sălăşluia un gol, o pată neagră. Cum a închis Théodore uşa pivniţei ? Cum a urcat scara ?

Pîndea toate zgomotele, toate trosnetele pardoselei, nu era în stare să adoarmă. „Se va hotărî oare vreodată să facă dragoste cu mine ?" Poate noaptea următoare, a spus el, da, noaptea următoare, şi ea spera să fie în noap-

tea asta. Dimineața fu smulsă din spaimele ei de saltul brusc al lui Théodore. Își căută buimac veșmintele împrăștiate prin odaie și, fără s-o privească, se îmbrăcă în mare grabă, după ce își mai netezi de trei ori gulerul de la cămașă, își încheie butonii de la manșete. Marine îl privea liniștită. Prefăcîndu-se nepăsătoare, își îngădui să-l întrebe :

— Și acum ?

— Acum, răspunse el, tu vei fi *ea*.

Părăsi camera și, înainte ca Marine să fi avut timp să priceapă cum stau lucrurile, se întoarse și aruncă pe pat o sumedenie de lenjuri femeiești de cea mai fină calitate. Acest lux, acest desfrîu, înconjurat de atîta austeritate, căpăta o valoare în plus.

— Spune-mi, cine era ?

El însă nu se potici ; dispăru din nou și reveni cu o rochie lungă de culoarea coniacului, cu corsajul întărit în balene și cu taftaua presărată de fluturași din mătase cafenie.

— Un costum din nu știu ce canton, spuse el. Îi plăcea mult să-l poarte. Mai are o sală plină ; le ține pe toate sus, în niște vitrine, am să ți le arăt.

— Totuși, eu nu semăn cu ea ! ripostă fata, năucită de succesiunea neașteptată a evenimentelor și de pretențiile lui Théodore. Nu-i semăn de loc !

Dar în aceeași clipă începuse să se îmbrace și era la dispoziția lui. Îl încuviința în toate cu o plăcere care o făcea să roșească de rușine. Se producea în ea acea stranie ruptură care o separa de viața reală și o ajuta să pătrundă într-un domeniu temut și dorit în același timp. Abia schiță doi pași și, instinctiv, luă înfățișarea contesei. Théodore aplaudă, deschizînd spre ea ochii lui prea galbeni și prea strălucitori.

— Ești frumoasă... îi spuse el.

„E prima dată cînd mi-o spune", își zise Marine.

Din cutele fustei alunecară un colier din lanțuri de argint și cîteva brățări cu care se împodobi. O durea capul.

— Întotdeauna am găsit că-i semeni la chip. Bineînțeles, rămîne vocea, dar pot vorbi eu în locul tău. În timpul zilei o să punem voaleta. Dealtfel, aceste costume regionale au darul să distrugă linia corpului pentru a construi altele, noi.

— Dar cum e cu familia bătrînei doamne ? Căci nu se poate să nu aibă pe cineva !

— Doar un nepot, îți repet, pe care nu-l vedea niciodată.

— Și pentru că ai vrut să trăiești aici... cu mine... de aceea nu mi-ai spus nimic ? bolborosi Marine subit emoționată.

— Întotdeauna am fost sărac. Am vrut să trăiesc o dată fără să dau socoteală nimănui, să mănînc cît am poftă, fără să mi se dea de pomană. Știi tu ce înseamnă asta : să nu fi cunoscut niciodată independența ? Ah, în sfîrșit, aici, o să fiu propriul meu stăpîn ! Cînd nu s-o mai putea, plecăm. Dar cine știe poate izbutim să rămînem aici pentru totdeauna.

„Nu e vorba de mine, sînt o proastă !" își spuse cu disperare tînăra fată.

— Vacanța asta ar putea să țină mult. Cu puțin noroc... I-am spus bucătăresei că ai plecat azi dimineață, de vreme. Să mergem deci să ne facem plimbarea noastră cea de toate zilele. După dumneavoastră, scumpă doamnă !

Acest „dumneavoastră" o făcu să înghețe, și cînd îi mai puse peste pieptănătura-i frumoasă pălăria grotescă de pai și îi înnodă cu toată cruzimea pe ceafă voaleta dublă, Marine se simți perfect nefericită.

— Umbla prin păduri deghizată în felul ăsta ?

— Da, îi plăcea la nebunie. (Și cu voce foarte tare :) Veniți... conteșă !

Marine înainta încet, cu băgare de seamă, cuprinsă de o furie înăbușită. Théodore zburda în preajma ei, se agăța de crengile molizilor și alegea din copaci frunzele cele mai purpurii ca să-și facă din ele o cunună. Și din nou fata nu se putu stăpîni să nu-l găsească fermecător. „Un copil bătrîn... Și un mic faun. Ce ființă multiplă mai e și acest Théodore!" Își ridică voalul, dar, speriat, însoțitorul ei o sili numaidecît să-l tragă repede la loc.

— Spectacolul ăsta nu poate dura la nesfîrșit, spuse ea. O să ai... hm !... o să avem necazuri.

— O, ce necazuri ? Nu faceți pe cioara, contesă !

Și Théodore sări peste un ienupăr. Pe trunchiurile putrede creșteau tot soiul de ciuperci de un roșu otrăvitor.

— Recunosc băloșelul și gogoașa otrăvitoare, și trompeta morților... Dar aș vrea să găsesc barba caprei de aur sau de călugăr !

Se arăta din ce în ce mai vesel, în timp ce Marine se sufoca sub voalul ei de mătase și trupul îi înțepenea sub armătura de fier, de șireturi și broderii scrobite. Era prizonieră, ferecată în bijuteriile barbare care îi înconjurau gîtul și încheieturile mîinilor. Strînse pumnii, dar degeaba, căci un val de dantele de tăria cartonului îi acoperea cu strășnicie. Théodore nu-și dădea seama de nimic. Dealtfel, se ostenise el vreodată să-i asculte bătăile inimii ?

— Să ne întoarcem ! spuse ea.

— Efortul fizic vă este recomandat pentru menținerea siluetei, distinsă contesă !

Ea se revoltă.

— N-am să suport nici două zile felul acesta de viață. Mi se pare de pe acum că sufăr aici de o sută de ani.

— Mă rog, cu atît mai rău ! Eu nu vă rețin... (Și o urmări cu sînge rece.) Voi pretexta o călătorie, contesa obișnuia, uneori, să călătorească. Ai să poți pleca singură, proasto !

Ea se opri.

— N-o să ne mai vedem niciodată.

— Nu, fără îndoială.

Îi întoarse spatele, și porni în direcția hotelului. Dar reveni numaidecît.

— Joacă rolul ăsta încă vreo cîteva zile, Marine, te rog ! Da, am să fac dragoste cu tine... Vroiam să fiu bogat. Nu vreau să mai fiu obligat să fac pe cățelușul, chiar și cu dreptul de a mușca. Trebuie să mă înțelegi.

— Nu... spuse ea.

— Am să fac dragoste cu tine, mai rămîi !

— Nu !

Își smulse masca, azvîrli cît colo pălăria de paie, își trase fusta în sus cu amîndouă mîinile și o rupse la fugă. Alergă un timp. Furia îi sporea puterile, dar oare nu se învîrtea într-un singur cerc ? Peste puțină vreme se trezi în luminiș și recunoscu hotelul.

Théodore mergea de-a lungul lui cu pas de dansator ; se apleca, aduna de pe jos ceva și-l arunca pînă hăt departe. Marine pricepu despre ce-i vorba. Erau țărușii opritori ai jaluzelelor, micuțele busturi de femei din fier forjat, căzute sub ferestre și intrate pe jumătate în pămînt ! La un moment dat, strecură unul în buzunar și zîmbi...

— Théodore ! îi strigă ea. Rămîn.

GEORGES BORGEAUD

(n. 1914)

S-a născut la 27 iulie 1914 în localitatea Aubonne, cantonul Valais. Studiază la Colegiul din Aubonne, apoi la Colegiul din Saint Maurice, după care îmbrățișează profesiunea de librar și profesor particular de cultură generală. Este membru al Societății scriitorilor elvețieni, al Societății scriitorilor valaisani, al PEN-clubului francez și al Societății de cultură europeană. Trăiește la Paris.

Cariera sa literară este aureolată de două consacrări franceze : Premiul criticilor francezi, pentru romanul *Le Préau (Curtea mînăstirii)* — 1952, și Premiul Renaudot, pentru romanul *Le voyage à l'étranger (Călătorie în străinătate)* — 1974 ; de asemeni, de una italiană : Premiul internațional de jurnalistică al orașului Roma, pentru activitatea sa gazetărească.

Romanul *Curtea mînăstirii* este povestea unei copilării ce se desfășoară în Cantoanele Valais și Vaud, în atmosfera colegiului catolic de la Saint-Maurice, bogat în tradiții — colegiu frecventat de însuși Borgeaud — și aceea a locurilor natale, în preajma lacului Léman. Romanul care freamătă de

viață cu fiecare pagină, are o pronunțată notă autobiografică.

Călătorie în străinătate, ultimul roman al lui Borgeaud, este considerat de criticii de specialitate elvețieni drept una dintre cele mai cuceritoare cărți ale literaturii romande contemporane. Se cuvine să subliniem că meritele sale nu țin deloc de o strălucire superficială, ci dimpotrivă, de o puternică interioritate. Acest roman are, și el, un caracter autobiografic. Un tînăr romand, Jean Noverraz, care trăiește în Belgia, părăsește mînăstirea și revine la viața obișnuită, unde găsește un post de preceptor într-o familie aristocratică. Castelul neogotic de la Moressée, cu existența lui riguros rînduită, și vecinătatea unei comunități instalate într-o casă pe jumătate ruinată, determină cei doi poli între care tînărul Noverraz își caută calea în viață, între convenție și libertate. O pasiune ce pare, prin reținerea ei, de-a dreptul medievală, peisajul belgian de pe coasta Mării Nordului, întîlnirea eroului cu o familie de săteni care-i reamintesc originea sa țărănească, bicicleta mult rîvnită — simbol al mobilității la care Noverraz aspiră pentru a scăpa de toate obstacolele unei copilării amare, iată elementele cu care Borgeaud orchestrează — într-un limbaj artistic măsurat și cultivat — căutarea *eului*, în care întîlnim una dintre temele majore ale literaturii elvețiene : exilul ca oglindă a interiorității.

În volumul său de critică *Les saintes écritures*, Jacques Chessex îl caracterizează astfel : „Borgeaud nu este un intelectual, cărțile lui nu gîndesc, nu pretind nimic, nimeni în Elveția Romandă nu este mai puțin legat de mișcarea ideilor și a moravurilor. El iubește sau detestă cu violență. Verva lui se declanșează, vehemența lui se dezlănțuie. Greșit ori pe pe bună dreptate, puțin interesează, tonul face muzica, iar Georges are ton, și asta într-un cîntec de

înaltă ținută !" Și pentru a-i încheia portretul, adaugă în final : „Borgeaud, inteligența inimii, un om fără carapace, cu sufletul și ochii limpezi, cu cele mai despuiate și dezalterante cuvinte pe buze".

Dintre lucrările lui Borgeaud mai amintim romanul *La vaissele des évêques (Vesela episcopilor)* — 1952, și *Italiques (Italice)* — 1969, jurnalul unei călătorii în Italia, scris într-un stil fermecător, de o eleganță și o discreție cuceritoare. Povestirea pe care o publicăm a apărut în numărul 13 (1977) al revistei de literatură *Ecriture*, Lausanne.

DEGUSTĂTORUL

După un stagiu la școala de agricultură din Marcelin, Théodore revenise la fermă, în mînă cu o diplomă care îi aducea un mare prestigiu în sat și în familie. Această distincție îi justifica autoritatea pe care o dobîndise asupra fraților și surorilor, dar se izbea de o oarecare dificultate cînd încerca s-o impună tatălui său. Din partea lui întîmpina rezistență. De aceea, cînd vroia să obțină consimțămîntul părinților în cutare sau cutare chestiune, adopta o atitudine cuviincioasă, un ton respectuos și conciliator, de pe urma căruia ar fi dorit din suflet să beneficieze și ceilalți.

Tata Menétrey ridica uneori glasul. Negocierea se dovedea anevoioasă. Toate obiectele din bucătărie, cratițele de pe perete păreau să se alăture tăcerii generale. Zgomotul discuției străbătea culuarul, trecea prin două uși, cele de la sufragerie și bucătărie, aflate față în față, unde, neliniștite, stăteau femeile. Acestea se uitau una la alta fără să scoată o vorbă, urmărind evoluția disputei. Cînd, în sfîrșit, se domolea, Annie, cea mai mare dintre fiice, scotea vinul și paharele din dulap. Ușa se deschidea, lăsînd să treacă fiul și tatăl ale căror chipuri încruntate

încă, își recăpătau, încetul cu încetul, sub efectul vinului, trăsăturile obișnuite.

Oare pentru ce evenimentele familiei, fie grave, fie fericite, se discutau întotdeauna în sufrageria cu mobila lucioasă și cu parchetul saturat de ceară ? Nimic important nu se hotăra în altă parte. Acolo erau primite persoanele de seamă, pastorul care nu avea decît să treacă strada, delegații și colportorii, oamenii Casei comunale, cîteodată un stat-major în căutare de cantonament pentru o trupă în timpul manevrelor, de paie pentru cai, în sfîrșit, mama, care odată pe lună urca să-și vadă „teribilul ștrengar" și să plătească pensiunea doamnei Menétrey. Ștrengarul pleca afară, la joacă, și era chemat la ceai și prăjituri. Nu mă supăra deloc că eram ținut departe de tîrguială, gîndindu-mă că meritam considerația ce se acordă unui mînz în fața căruia nu se discută prețul. Cel puțin așa era obiceiul țăranilor pe vremea aceea. Orînduirea culcușului și a mîncării mele nu putea privi decît femeile. Tot așa cum în această încăpere cu ferestre joase — avea două — eram aproape de tulburătoarea și magica liniște a locurilor unde se primește rar, locuri încremenite, fără pic de dezordine, la adăpost de pulberile vieții, unde, de la un capăt la altul al mesei lungi, aleargă o cărare de broderii, iar pe niște suporturi așezate peste pervazul ferestrelor, mor de plictiseală și de sete o apidistră, apoi o plantă numită sărăcie, care uneori coboară nu fără grație pînă la podea. Am pătruns adesea, fără știrea nimănui, în acea absență, în acel deșert care mă subjuga și nu se repopula decît duminica și în zilele de sărbătoare. Soarele de după-amiază se lăsa prins în geamuri și în perdele. Se auzea cum se veselesc muștele.

Era de asemenea cadrul unor festivități religioase, evanghelice, așadar la fel de riguroase, și, în sfîrșit, de Paști, farfuria din mijloc era încărcată vîrf cu ouă încondeiate, a căror împărțire constituia o adevărată ceremonie. Acolo, doamna Menétrey făcea onorurile minunatelor sale bazele cu frișcă arătînd ca acoperișurile încărcate de nea ale

cabanelor elveţiene. Tot acolo eram de multe ori bătut cu biciul de aspra mînă maternă, şi dojenit sau ameninţat cu casa de corecţie. Se poate imagina cît de greu îi venea unui copil de unsprezece ani să iubească fără echivoc un loc unde lacrimile şi bucuriile se succedau. Mi s-a întîmplat să-mi lipesc urechea de uşa acelei încăperi liniştite ca să aud dacă pendula ceasului nu se plictisise să tot bată acolo.

Lui Théodore meritele îi deschiseseră calea spre funcţia de consilier municipal, fără să-l împingă totuşi mai departe. Judecăţile lui necruţătoare nu-i aduceau popularitate. Era ascultat, era temut. Propunea Comunei planuri îndrăzneţe. Printre alte propuneri, colegii lui reţinură iluminatul răspîntiilor prea întunecate, mai cu seamă în faţa vilei unui profesor de muzică, întrucît acesta se plînsese că nu vedea nimic atunci cînd se întorcea de la repetiţiile unui cor sau ale unei fanfare din împrejurimi. La intrarea proprietăţii sale fu instalat un lampadar la lumina căruia zburau, vara, cărăbuşi şi fluturi, iar în aprilie nişte fulgi mari de zăpadă, asemenea bucăţelelor unei scrisori de dragoste sfîşiate într-un acces de furie.

Nutream pentru Théodore o profundă admiraţie, dominată de o nu mai puţin profundă spaimă. În faţa lui mă simţeam cu atît mai gol cu cît nu aparţineam deloc tribului Menétrey, deşi niciodată nu se vădise intenţia lui de a mă exclude. Cu toate acestea nu cunoşteam mai puţin linia despărţitoare peste care nu puteam trece, acea prea mare familiaritate cu tandreţe ce-mi era interzisă. Deosebirile de tratament ţineau de fleacuri. De o pereche de ciorapi cumpăraţi de mama dintr-un magazin universal, în timp ce pentru fraţii ei devotata Annie tricota totul din lînă. Deseori îmi dorisem să port veşmintele lui Pierrot şi să i le dau lui pe ale mele, cumpărate din oraş. M-aş fi făcut de ruşine. Din pricina acestor visuri simţeam cum mi se sfîşie inima.

Cînd îl întîlneam pe Théodore, cînd îl auzeam ridicînd glasul la cai, în grajd, sau îl ştiam în spatele unei uşi

foarte apropiate mă cuprindea o panică nemaipomenită. Mă simțeam vinovat, fie și numai pentru faptul că mă aflam acolo și nu în alt loc, departe de vederea lui. Niciodată nu eram sigur că procedam așa cum ar fi trebuit. Știam de asemenea că mă detesta, socotindu-mă lipsit de ocupație, leneș, fără obligații. De multe ori îmi încredința vreo treabă neplăcută, o corvoadă, și-mi blestemam soarta care mă scosese în calea lui. Cu toate acestea, eram bucuros cînd mă trimitea să-i cumpăr țigări de la băcănia Cavin. În felul ăsta deveneam complicele, omul lui de încredere, căci maică-sa îl bodogănea din pricina fumatului.

Pe scurt, cînd mă pomeneam în fața lui Théodore, îmi bătea inima ca iepurelui alungat din vizuina lui. Cînd scăpam de vînător, totul îmi părea mai frumos ca de obicei, ploaia și soarele, ziua și noaptea. Îmi spuneam : nu-mi pasă de dușman, pentru că restul lumii mă iubește.

Cea mai ciudată trăsătură a caracterului meu era aceea că n-aș fi mărturisit colegilor de școală cum tremuram înaintea acestui personaj a cărui fire încăpățînată i-o cunoșteau cu toții. Mergeam pînă acolo încît pretindeam în fața lor că-l găseam afectuos, uneori vesel. Pierrot, fratele lui mai mic, credea că mă străduiam din răsputeri să polei esc o reputație, dar eu sînt astfel construit, încît încerc prin absurd să înlătur greutățile, de parcă aș fi convins că e posibil să treacă un cilindru compresor peste Alpi.

Cea mai impresionantă putere pe care Théodore o exercita pînă și asupra lucrurilor era aceea de a-i reuși altoirile pe prunii bătrîni și pe cireșii sălbatici. Dintr-un vișin făcea un pom cu cireșe pietroase. Ambiția lui era să transforme puțin cîte puțin, dar din temelii, grădina de zarzavaturi. Atunci interveni marele său prieten pe care și-l făcuse la Marcelin, credinciosul, cunoscătorul André Comment, a cărui știință pomicolă era de netăgăduit.

Dar mai întîi trebiua convinsă doamna Menétrey pentru a îngădui să fie smulşi de lîngă zidul mărginaş, din partea de sud a plantaţiei, arbuştii de coacăz-roşu, coacăz-negru, tufele de zmeură care creşteau acolo din belşug, într-un cuvînt fructele mici din care se făceau atît de bune jeleuri şi dulceţuri.

— Théodore, te-ai gîndit că piersicele şi perele sînt foarte greu de transportat, că sezonul lor e scurt, că e nevoie să aştepţi ani în şir pînă să obţii o recoltă bună...

Era o cauză pierdută. Théodore se pasionase pentru cultura pe spaliere şi ne gargarisea tot felul de nume vestite, ce-i drept, de soiuri de mere şi pere : para de iarnă, Buna Louise, para zemoasă Hardy, Ducesa de Angoulême, Calville... Cine-i va rezista Ducesei de Angoulême ?

Ce nume de familie mai avea şi acest Comment, zis şi Dédé ! Ironiile ţîşneau din el cu o nemaipomenită uşurinţă. Dédé terminase studiile atît de strălucit, încît fusese îndepărtat de la ferma familiei şi azvîrlit la o societate de asigurări cu sediul în capitala Cantonului. Ce schimbări se petrecuseră în viaţa lui, ce promovare ! se spunea prin împrejurimi. Ajunsese să mărturisească el însuşi că era bine plătit, şi asta-i tot.

Devenise un orăşean grijuliu, îmbrăcat în costume bleumarin, cu o riguroasă cravată de culoare închisă peste cămaşa albă. Servieta de piele, de care nu se despărţea niciodată, îmbătrînea de vremea rea şi de importanta ei misiune. Dédé se căsătorise cu o fată de la oraş. Pe atunci, agenţii de asigurări nu foloseau niciodată trăsura. Aveau abonamente la căile ferate federale, la tramvaie, la micile trenuri de ţară, ţinta atîtor glume nesărate. Luau cu ei o bicicletă de ajutor, pe care o coborau singuri din vagon, şi astfel puteau să ajungă în locurile unde afacerile erau de obicei mai avantajoase. Izolarea fermelor îi îndeamnă pe oameni să facă asigurări, menite să le uşureze necazurile.

Dédé se plîngea mai cu seamă de drumurile proaste, de greutatea de a-şi păstra încălţămintea curată şi uscată. În buzunăraşul de sus al servietei ţinea o mică trusă care îi permitea, înainte de a bate la vreo uşă, să-şi şteargă de pe pantofi semnele umbletului, să se pieptene puţin. Dacă cineva îi atrăgea atenţia că sătenii nu-i pretindeau acest lucru, ţăranul din el se simţea jignit.

E adevărat că trebuia să-şi impresioneze fostul mediu şi în acelaşi timp să-l măgulească. Nu rare ori era văzut întorcîndu-se în oraş cu cîte o sticlă de vin sau de must, care răsăreau din servieta lui întredeschisă, doldora de documente. Cu toate acestea, el refuză categoric florile oferite de doamna Menétrey, cu dorinţa să i le ducă soţiei sale. Căci nimic nu i s-ar fi părut mai caraghios decît un agent de asigurări cu un buchet de flori în mînă.

André Comment venea adeseori la Théodore. La capătul peregrinărilor sale prin regiune îşi regăsea prietenul şi se bucura de ospitalitatea lui. Nimeni n-ar fi îndrăznit să-i pună vreo întrebare asupra rezultatelor obţinute, deşi se ştia că meseria lui nu era scutită de eşecuri.

Aşadar, într-o dimineaţă veni la fermă. Îl chemase Théodore. Nu pentru a semna o poliţă de asigurare, ci pentru a-i cere sfatul în privinţa unei plantaţii de meri şi peri în spaliere. Din servieta lui dispăruseră obişnuitele dosare, formularele şi contractele. Scoase din ea cîteva pere destul de neobişnuite ca mărime şi culoare. Unele se asemănau cu tigvele, altele cu nişte persoane elegante cu gîtul lung.

Dédé le aşeză într-o farfurie adîncă, adusă de Annie, devotata Annie. O puse apoi în mijlocul mesei de fier aflată în grădina din faţa casei, şi se pregăti să înceapă ceremonialul degustării. Îşi descheiase — lucru neobişnuit la el — gulerul cămăşii şi îşi desfăcuse nodul de la cravată. În sfîrşit, ceru ca unealta destinată acestei operaţii să fie inoxidabilă, altminteri nu putea garanta savoarea intactă a fructului. Se ajunse pînă acolo încît masa fu acoperită cu o faţă de masă albă de împărtăşanie, iar din

sertarele bufetului din sufragerie fură scoase tacîmuri de argint și farfurii de desert din porțelan pe care urmau să fie depuse feliile fructelor sacrificate.

Familia Menétrey se adunase toată în jurul mesei. Pierrot și cu mine stăteam prudenți mai departe, în așa fel încît să nu-i atragem atenția lui Théodore asupra inutilei noastre prezențe, de teamă să nu ne ceară, folosind una din formulele lui preferate, „să ne ducem și să-l căutăm în altă parte".

Dédé tăie fiecare pară în patru și, în tăcerea generală, curăță sferturile, mergînd pînă la gustatul cojilor, pe care după aceea le scuipă una cîte una pe pavajul curții. Rezistară unele mai bine decît altele la domoala sa mestecare. În fine, întinse cîteva bucăți de pulpă, albe și galbene, mai întîi părinților, apoi lui Théodore, apoi lui Etienne. Annie și Simone se serviră ultimele. Comentariile asupra calității fructelor, asupra tăriei, a zahărului și a gustului au fost diferite. Comment veni cu propriile sale opinii ; iar acestea împăcară, fără dificultate, toate părerile.

Din fericire, Annie, încă o dată buna Annie, observase dezamăgirea noastră, lăcomia care ne umezea privirile. În ciuda nepăsării celorlalți, ea ne dădu de înțeles, fratelui ei mai mic și mie, că nu ne uitase.

După retragerea juriului în sufragerie, unde fusese întinsă masa în cinstea degustătorului, Annie lăsă în seama noastră farfuria adîncă și divinele ei rămășițe, firimiturile ritualului. Soarele amiezii și aerul le astupaseră porii și cristalizaseră zahărul pe rănile lor. Aidoma pisicii care a furat bucata de carne din bucătărie, Pierrot și cu mine ne-am dus cu prada în grădină, sub liliacul înalt cu ciorchinii încărcați de boabe.

Deodată, înainte ca Pierrot să fi apucat să-și vîre mîna în farfurie, am tras vasul din fața nerăbdării lui și i-am poruncit să se lase fără nici o vorbă în genunchi, pentru a primi din mîinile mele ofranda, ca pe o împărtășanie. Mi se părea nedemn să înfulece altfel acest dar al

cerului. Cel mai grozav lucru fu că mi se supuse. Eu — catolic, el — protestant. Pentru prima dată am avut cîştig de cauză. I-am dus la gură ostia dulce şi cărnoasă, o felie întreagă de Buna Louise, pe care el o înhăţă cu o pioasă lăcomie. Sucul îi picura de pe buze.

Dar în mîndria lui de reformat crescu revolta. Trase un bobîrnac în farfuria din mîna mea, care se făcu cioburi, iar rămăşiţele comorii ce-o ascundea se mînjiră cu nisip din curte.

— Papistaş mîrşav ! îmi spuse.

Mi-am dat seama cît era de bucuros şi de mîndru că avusese cel mai potrivit prilej să-mi aducă această insultă, care nu se foloseşte nici măcar în cărţile noastre de istorie. Refuzase surogatul sfinţirii.

MAURICE CHAPPAZ

S-a născut la 21 decembrie 1916 la Martigny, cantonul Valais. Absolvă Colegiul clasic din Saint-Maurice, unde își dă și bacalaureatul, apoi se consacră viticulturii, marea pasiune a vieții sale. În momentul de față este membru al Societății scriitorilor elvețieni, al Societății de cultură europeană și al Comunității scriitorilor europeni. Este deținător al Marelui premiu al Academiei Rhodaniene (1948), al Premiului E. Rambert (1953) și al Premiului orașului Martigny (1966). Talentul său a fost remarcat de Ramuz încă de la primele sale texte, nepublicate. Întiia lucrare *Les grandes journées de printemps (Măreţele zile ale primăverii)* — 1944, este un imn, de o puternică forță lirică, închinat naturii. Ca neobosit viticultor și om de la munte, Chappaz trăiește într-un permanent și nemijlocit contact cu natura, dar el este în același timp și un intelectual de formație clasică, verificat prin excelentele sale traduceri : *Georgicele* lui Vergiliu și *Idilele* lui Teocrit. În prima sa perioadă creatoare — ce se întinde cam pînă în 1960 — el a modelat, în vers liber sau într-o proză densă, de un lirism bogat în imagini, peisajul

văii Ronului, podgoriile, pășunile alpine, povîrnișurile stîncoase și culmile muntoase veșnic înzpezite — tainica pasiune a trăitorilor de pe aceste meleaguri. În *Testament du Haut-Rhône (Testamentul Ronului superior)* — 1953, poemele lui Chappaz mai sînt încă marcate de lirismul tradițional al interiorității romande și, în ciuda neîndoielnicei modernități a stilului, imaginea peisajului rămîne punctată de o puternică încărcătură afectivă ce exprimă regretul unui paradis terestru pierdut. *Tendres campagnes (Cîmpii tandre)* — 1966, sînt și ele caracterizate de această intimă legătură a poetului cu natura. În schimb, în *Valais au Gosier de Grive (Valais-ul la Gîtlejul Sturzului)* — 1960, și mai cu seamă în *„Chant de la Grande-Dixence (Cîntare pentru Grande-Dixence)* — 1965, se fac simțite accente cu totul noi. În locul evenimentului natural, care se reînnoiește supunîndu-se necesității momentului, și în care se înscrie existața umană între naștere și moarte, izbucnește fenomenul tehnic, niciodată afirmat pînă atunci, venit să răscolească deodată întregul ținut. Experiența unei lumi primitive, satisfăcătoare în alcătuirea ei spontană, face loc recunoașterii dureroase a celei de „a doua naturi" făurită de om. La Grande-Dixence — centrala hidroelectrică la a cărei construcție Chappaz a participat în calitate de ajutor-geometru — devine pentru poet un simbol al unei lumi noi.

În același an, 1965, îi apare pentru prima dată volumul intitulat *„Portrait des Valaisans en légende et en verité" (Portretul valaisanilor în legendă și realitate)*, în a cărui introducere autorul spune : „N-am inventat nimic, am descris un Valais roman, roman fără *d* — cu alte cuvinte nu un Valais pitoresc, ci un Valais latin, tradițional — cu tot ceea ce era legat de el ; discuțiile preoților în timpul mesei, crîcnelile oamenilor de rînd, glumele copilărești, po-

veștile reținute în caietele de folclor, anecdotele imaginare, povești adevărate de necrezut, confesiunile adolescenților — amintirile mele înregistrate și transformate de mine de-a lungul deceniilor". Caracterizînd evoluția poetică a prietenului său Chappaz, Georges Borgeaud spunea că ea constituie un drum ce pornește de la o magie interiorizată a limbii, îndreptîndu-se spre o forță de evocare debordantă, expresivă. Și pentru a-i întregi „portretul" Borgeaud folosește această imagine: „Poetul a intrat în superba abundență a maturității, ca o livadă ce-și vede roadele coapte căzînd în iarbă". Iar Pierre Imhasly, scriitor valaisan de limbă germană, care a tradus *Portretul*, scrie: „Maurice Chappaz este înainte de toate temperamentul, ritmul, cadența, intonația unei țări".

În *Le Match Valais-Judée* — 1968, proza de largă respirație este întretăiată de efectele de lumină lirică, pe care Chappaz le-a folosit pentru întîia oară în *Portretul valaisanilor*. Este vorba aici de povestea unei dispute impuse de Dumnezeu pentru sărbătorirea a două milenii de la întemeierea religiei catolice; sfinții și eroii țării, cardinalii și președinții comunelor, avocații, preoții, sufletele damnate eliberate din ghețari — toată această lume este înfruntată de profeții, regii și apostolii Vechiului și Noului Testament, într-o ordine de luptă sălbatică, umoristică și grotescă. În cele din urmă, combatanții depun armele pentru a se aduna „de împăcare" la un ospăț de proporții rabelais-iene. Dar Dumnezeu, coborît printre pămînteni, vede cu groază în acest deznodămînt triumful unui nou spirit: un peisaj de beton care înăbușă viile și pădurile de molizi, pretutindeni megafoane răsunătoare... Oare nu e momentul declanșării unui nou potop? Dar mai întîi să-și pună poporul la încercare. Dacă reușește să pună mîna pe Diavol care se foiește de colo pînă colo prin țară,

sfîrșitul lumii va fi întîrziat cu o mie de ani. Urmează o vînătoare fantastică, presărată de goane nebune în toate direcțiile, de confuzii, de batjocură și perfidii, de furie și frică — un joc temerar în jurul sufletului valaisan. În final, St. Bernard, luminat de clarul de lună, părăsește scena cu Diavolul legat în lanțuri. *Le Match* este o carte scrisă de Chappaz, deopotrivă pentru și împotriva timpului său. Patria și lumea, provincia și universalitatea, meditația și explozia, afirmația și negația se mențin aici într-un raport complementar. Tematic, Chappaz n-a depășit în nici una din cărțile sale frontierele Valais-ului, cu toate că el a demonstrat întotdeauna în ce măsură experiența limitată poate dobîndi un caracter universal. Obstacolul ce stă în calea răspîndirii unor astfel de cărți în afara granițelor Elveției Romande este limba neobișnuit de compactă, diferențiată, personală, care ține de expresia introvertită a unui scriitor vizionar. Un stil complex, adeseori paradoxal, și în același timp foarte elaborat pe plan artistic. Această calitate ce constituie totodată o dificultate de acces pentru cititor, apare cu precădere în *La haute route* — 1974. Aparent este vorba aici de o literatură „montaniardă" tradițională, de o revenire la poezia maiestuosului lumii alpine, pe care scriitorii helvetici ai ultimelor 3 decenii o evită aproape cu desăvîrșire ; în realitate însă, Chappaz urmărește tocmai contrariul practicat de această literatură : maiestuosul pur material este înlocuit cu reinventarea unei lumi, prin cuvinte noi și pe planuri diferite, potrivit asaltului puternic al unui simțămînt lăuntric nemărturisit și a unor aparențe fantastice ce se așternd e-a curmezișul drumului.

Dintre lucrările lui Chappaz se cuvine să mai amintim *Les maquereaux des Cimes blanches (Profitorii culmilor albe)* — 1976, pamflet poetic și puter-

nic rechizitoriu împotriva speculanților funciari, în care scriitorul lansează un strigăt de alarmă în fața unui Valais pe cale să se denatureze.

PORTRETUL VALAISANILOR

I. *Răcnetul matinal*

„*Hoc, hoc...*" Pe coridoarele lungi și umede ale mînăstirii clădite în vechea albie a unui rîu, sub cinci etaje de mal abrupt și care-și împinge din spate filiala — colegiul răsunînd de sforăituri în timpul nopții — s-a auzit mai întîi un clopoțel : slujitorul canonicilor, răguşit, cu fața fără trăsături și fără contur, cu o țigară lipită de buze, se plimbă de colo pînă colo chemînd călugării. Aceştia dîrdîie în sutane, flămînzi, puri, vioi, tăcuți, și se risipesc spre altarele răspîndite în nava bisericii înalte, și alți cîțiva prin capelele ridicate în cele patru colțuri ale mînăstirii : infirmeria, dormitoarele elevilor, casa călugărițelor, sau refugiile subterane, păstrătoare de oseminte, tezaure și martiri în racle aurite. Capetele retezate se numesc Candite și Maurice. O cucuvaie țipă sau o ferecătură cîntă. Pe o ușă, pe o fereastră năvălește vîntul. Lespezile răsună. Cîteva globuri împrăştie pe coridoare o lumină neclară, ca la răspîntii. Un cortegiu înaintează, se înnoadă, tropăie. Prin mici uși laterale se pătrunde în interiorul navei întunecate și sfinte. Aici bezna este compactă și, atîrnat de un fir, foarte aproape de boltă, chiar în mijlocul ei, arde un singur opaiț de sticlă roșie plin cu untdelemn. E un semn pe pagina sumbră care marchează în spiritul nostru întunecat prezența lui Dumnezeu.

La ușa bisericii preoții se pregătesc, își spală mîinile, îmbracă veşmîntul alb, sărută etola, își pun patrafirul țesut cu aur pe care, lungă și lată, este brodată crucea. Un bă-

ieţaş se suie pe scaunul fără spătar şi, ridicat pe vîrful picioarelor, aprinde lumînările care clipesc şi fac să tălăzuiască blîndul portret familial al Fecioarei cu Copilul.

Primăvara iese de sub pămînt. Rădăcinile copacilor se întind şi bîjbîie prin măruntaiele umede, plopii caută să înşface un izvor. Mugurii strălucesc plini de miere. Floarea creşte. În bazinul din curtea Saint-Joseph au apărut cîteva broscuţe cu coapsele străbătute de vinişoare cafenii şi albe, cu spatele pictat în verde-galben foarte deschis, asemenea mîlului proaspăt, cu picături de apă gata să se rostogolească pe labele şi în gura lor. Vîntul alunecă şi geme uşor pe lîngă uşi şi zăvoare.

„*Hoc, hoc...*" strigă cu voce gravă preoţii în faţa altarului, peste micul disc de făină albă. Se opresc, îşi opresc răsuflarea, şi-o reiau. De pe buzele lor tăiate ca în granit, vorbele trebuie să cadă neprihănite, fără greşeală sau încîlceală, şi să alcătuiască fraza aşa cum se alcătuiesc pietrele cînd se clădeşte un zid, un dig în beznă, o punte către lumea de dincolo. Băncile abia se conturează şi dispar. Clopoţeii sună ascuţit, sticluţele cu vin şi cu apă sînt aşezate în faţă, din ele se toarnă şi se bea. Călugării se sprijină în coate pe mesele de marmură şi sînt foarte atenţi să despartă corect silabele. „*Hoc est enim...*" Devin gravi şi rumeni sau palizi şi rasolesc marele jurămînt.

Părintele Joris intră în agonie. E frînt în două, încovoiat de crampe, ca un mîncău rămas deodată sugrumat, cu coatele pe faţa de masă din dantelă, ţinînd între buricele degetelor ostia albă, cu ceafa ţeapănă şi cu răsuflarea tăiată, oprit în plină cursă, cu părul zbuciumat şi el de fluid, scăldat în stropi de sudoare, cu firele gata să se învolbure la fel de violent ca ierburile uscate — pînă într-atît efortul îl încordează şi-l străbate ca o scînteie, din tălpi şi pînă în creştetul capului.

„*Hoc, hoc...*" sînt acolo în bazilică ; cuvintele sînt nişte stîlpi ce trebuie să le iasă din gură, să lase bărbia în jos, să coboare, să sară peste stern ca să cadă în micul lac de vin şi să izbească, să sărute, să străpungă soarele alb.

Limba preoților înduioșază copacii, casele, drumurile. Trebuie ceea ce trebuie, trebuie cuvîntul. Dar fără salivă, fără apă, ca să emoționeze ! Gîtlejul e prea uscat, prea lipsit de speranțe pentru a urni din loc și a face să se ducă de-a dura cuvintele, care sînt pietrele și pietricelele aspre ale Valais-ului ! Dar să ne ținem bine, să luptăm. Oșteanul credinței își ucide inima și, odată cu primăvara : *corpus meum.*

Joris, care înțepenise, se răcise, se întărise, pînă la urmă începe să urle, pînă la urmă se ridică, se așază pe un podium și își dăruie Cristosul.

II. *La naiba cu florile de ciuboțica-cucului*

Mă aflam pe pajiștile platoului Ayent. Era duminica de *Laetare* — duminica de Bucură-te Ierusalime, adunați-vă, tresăltați de bucurie, rîdeți, îndestulați-vă insule, coline, sate, lăudați-l pre Domnul, cîntați gloria numelui său, căci Domnul e blînd ! Și adunam un buchet de flori de ciuboțica-cucului. Deodată *am văzut* rîul Dixence. Vizavi, dincolo, în deschiderea uriașă, în depărtarea coapselor celeilalte văi : cocoașa pietroasă, malul abrupt, marea pantă de beton. Grozav de mare ! Zăgăzuia torentul și droaia de torenți uniți în cuveta din amonte, movila jilavelor pășuni alpine. Era, la scară, o coastă, ca o coastă de munte înalt, egală cu valea. Acolo am muncit din greu. Dumnezeu a creat femeia dintr-un os ce-i prisosea. Au scos un os din munte, l-au transportat, l-au spart, l-au fasonat și întărit. Barajul greu, înalt de aproape trei sute de metri și lung de șapte sute de metri la coronament.

Rămîn buimac, cu florile în mînă, pentru că nu-mi place nicidecum războiul cu natura. Au pus stăpînire pe toate locurile pustii. Mă bat cu palma peste frunte. Cine e nebun ? Șovăi în fața progresului. Dar o voce mă insultă : bucură-te ! *laetare !* căci iată baza, piatra unghiulară, de încercare a noii țări. Dacă refuzi să trăiești cu ea, te zdrobește.

Au cărat morena Prafleuri în trecătoare.

Au spus :

— Vom construi un baraj de primă mărime : cel mai înalt din lume, un campion. Ca să-l naştem, ne-am străduit zile şi nopţi, şi duminicile — şapte ani.

— Bucuria noastră lipsită de cuviinţă : munca.

Ştiinţa lor era plină de dureri. Bombardează muntele. Iubirea lor e pîngărire. Minele îşi suflă norii de fum şi de praf. Taie muntele în trepte, încep de sus şi coboară la vale. Lopeţile mecanice şi dragele se rotesc pe şenile, pipăie, muşcă, apucă o grămadă de grohotiş, îşi umplu cupa. Cottère şi Pellegrini înţeapă şi scrutează. Ei conduc berbecii hidraulici şi macaralele. Încarcă autocamioanele pe şalupe înalte, al căror du-te vino nu se opreşte niciodată, ca al ocnaşilor, pe drumul plin de hîrtoape.

Transportă „materialul". Este Valais-ul material, nu cel spiritual. Îngreunat de cele o sută patru mii, de miile lui de piramide bulucite unele peste altele, grămadă peste grămadă, roase numai de rîuri ; îmblănit în arbori, în ace de brazi şi molizi, în ierburi pentru vaci, în muşchi şi licheni, şi acoperit de gheţari. Miros de balegă, de seu, de răşină şi de apă proaspătă. Valais-ul cu munţii lui albi, Valais-ul, acest aerolit căzu în prezent. Decăzut din toate drepturile ideilor moderne, în imposibilitate de a se prezenta în instanţă, de a fi citat de istorie, liniştit, guşat, nătîng, sărac în vorbe dulci, şi poate tocmai asta era spiritualitatea lui, iar eu îl iubeam aşa cum era. De ce ? pentru că îmi convenea ignoranţa lui, dispreţul lui faţă de lume, faţă de realitate. Aceasta răspundea unui gol din mine, datorită căruia, în loc să trăiesc cu adevărat, puteam cel puţin să visez. Cu atît mai rău, Occidentul a luat locul Orientului.

Maşinile contraatacă, străpung în toate direcţiile şi cine ştie, poate că eliberează. Mai era şi foamea.

— Ai să vezi cum coborîm noi muntele ! Pietricele-pietricele ! strigă Cottère.

Noaptea, pe şantier, proiectoarele înlocuiesc luna. Stelele şi luna par goale ; nu poţi crede decît în căldura benzinei şi în bîzîitul camioanelor pîntecoase care transportă colinele.

Laetare, laetare cu de-a sila...

Explozii de mine. Mă voi preda ? Muflonii, perfect adaptaţi, pasc pe pajiştile rare, risipite, presărate cu tufe galbene. Aceşti sălbatici profită. Caută salpetrul cu care sînt împregnate plantele, ca urmare a unui mare consum de dinamită.

Întreaga morenă trece prin mori. Prima etapă : giratoriul gigantic ale cărui elemente cîntăresc fiecare de la 15 pînă la 20 de tone, căpcăunul, trupeşul părinte al lui Prafleuri. E ascuns într-un puţ şi se roteşte neobosit. I se văd bumbul şi buricul. El turteşte, sparge, zdrobeşte, despică orice fel de bloc. La fiecare jumătate de minut cîte un camion îşi răstoarnă bascula de grohotiş.

Piatra îşi începe romanul. Strivită, ea alunecă pe un cauciuc spre alte strivitoare, care se etajează în serii de diferite dimensiuni. Este uzina de ucis muntele. Concasoarele cu fălci lucrează, mestecă, digeră pietrele înainte de a le azvîrli de pe o bandă transportoare pe altă bandă transportoare. Uzina le vomită. Ele cad în cascadă prin interiorul unui tunel beat, beat ori el ori inginerul care l-a plănuit, atît e de răsucit, de tăiat în trepte. Circulaţie şi pentru oameni şi pentru mărfuri (am trecut pe acolo). Benzile coboară pietrişul la baraj, la turnul de beton.

Între timp, pe cer, apariţia primilor sateliţi, a rachetelor, a stelelor folositoare.

— He, he, viermi strălucitori...

Rezemaţi de peretele cantinei, la miezul nopţii, şoferii, dragorii, feciorii, bucătarii şi-i arată unii altora, îi petrec.

— Ţi-am spus eu, exclamă Jean-Pierre, că vom coloniza galaxiile !

— Marele Dixence e de pe acum o treaptă a scării.

— Cucerirea Universului, să știi, ne rezervă surprize minunate, desigur normale, lucruri pe care misticii n-au cutezat să le întrevadă...

Trei valaisani schimbau aceste cuvinte. Trăgeau din țigară.

— ...și mărturisesc umil că eu am și văzut asemenea lucruri !

Barăcile urlă, răcnesc, freamătă. Ai spune că sînt o menajerie înfometată. Strigăte turbate, de rut, strigăte de iubire, giratoarele scîrțîie, șuieră, mugesc. Cheamă, poate, rachetele. Lunik I, Lunik II, Lunik III... Unde să fixezi hotarul ființei ? E vorba totuși de materie, de atracție. Mașinile inferioare venerează mașinile superioare.

Cursa pentru progres, catastrofa de dinaintea ei este amorsată, declanșată, lansată. Din bezne țîșnesc laude neîncetate, cîntece care se încrucișează în fiecare noapte, cuvîntul omenesc și cel divin al monahilor ; în stranele lor, mașinile produc lumina, talvegurile torc sub toate centralele ; copii, noi ne lipim urechea de stîlpii visători ; după Sfîntul Pavel, noi, copiii, ne purtăm aidoma copiilor ; de pe acum, ținutul Valais (care nu e sceptic) crede în Sfînta Materie.

O, Valais, ciufulit și nebărbierit !

III. *Melodie beduină*

Țăranii înhață Alpii cu mîinile, devin stăpîni și seniori peste cîțva butași de vie, peste cîteva măsuri de secară, și peste găini albe și vaci cu bot sălbatic, și ei înșiși, ca niște Don Quijoți, se lasă înhățați de diverși Sancho Panza. Ah, diverși Sancho Panza ai micilor vîlcele, cu spatele la foc și pîntecul vîrît în masă, cu țigara pe dosare sau cu sticla de Fendant limpezit, mînjind breviarul ! Aveam două profesiuni onorabile : preoții și avocații. Ei mai supraviețuiesc, se fixează, se mențin. Cît despre țărănoi, despre adevărații nobili, plugari și văcari, încerci să anticipezi și să bagi de seamă că au dispărut.

— E mai ușor să găsești un consilier de stat decît un văcar...

Lumea nu mai vrea adevărul lor.

— Ar trebui un război, ca să devii folositor...

Industria distruge totul, nimicește radical natura, familia, artizanii și tot ce gîndește cu mîinile. Acum oamenii noștri de la țară sînt văzuți în vis, se vorbește despre ei, sînt inventați ; ei ne-au părăsit, și după plecarea lor se povestesc tot felul de baliverne, li se imită gesturile, sufletul, se reconstituie, se fabrică, aidoma arheologilor, un pseudo-tip de sarasin, adevărat sau fals, nu se va ști niciodată, ritos înflăcărat, un Cristos-țăran, blînd și violent, care se va reîntoarce, care continuă să existe în spiritul nostru, care e strămoșul, care e duplicatul nostru. L-am văzut, îmi pun degetele pe rănile lui ! Cumpătarea lui, răbdarea lui, uitarea lui de sine ne mai lasă și acum cu gura căscată... un vîrf de cuțitoaie, în amiază, la focul unui tufiș, și apoi, după ce a lucrat la vie, noaptea urca iar în valea lui, unde, ca un patriarh, creștea o duzină de copii. Femeile i se supuneau și el era cavalerul certăreț. Era măscăriciul lumii occidentale. Așadar, noaptea urca iar în valea lui, cu coada catîrului înfășurată în jurul pumnului, și se lăsa tîrît, și catîrul se oprea la toate cafenelele. „O jumătate !“ Primăvara, bea muscat. Era un sfînt care știa să glumească, om cumsecade, naiv, dar care de fiece dată păcălea vulpea cu naivitatea sa.

Am lansat pe piață un model de valaisan. Ni-l însușim, ne inspirăm de la el. Croiala abia dacă e luată în seamă.

Rasa, să știți, e conștiința fizică. Cunosc oameni grași sau slabi. Îi întîlnesc pe cei puternici, pe purtătorii de drapel, pe amatorii de pariuri ; ei duc cîte o sută de kilograme de ciment pe umeri și umblă fluierînd din sat în sat : schelet de urs, spinări ca nicovala, brațe ca niște butuci. Și eu beau un pahar cu atleții sprinteni, nervoși, cu piept de pasăre, pe cît de uscați pe atît de robuști, care scot la iveală uimitoare siluete de alergători de fond ; ei amintesc de proveniența lor : generații și generații de

țărani prăpădiți pe cîmpii prăpădite... Oacheși și blonzi. Un valaisan roșcovan și zece valaisani negricioși ca măslinele. Roșcovanii ! Pe timpuri, roșcovanii se vedeau atît de rar, încît erau admirați ! Păstorii rumeni de pe pășunile alpine erau priviți ca niște bureți umflați de zer. Dar ei își pierd cu totul vlaga la cincisprezece zile de la plecarea din pășunile lor. În principiu, numai episcopii și preoții pot fi grași, și proaspeți și neschimbați, pesemne au trup de prunc de sînt atît de frumoși.

Trece o procesiune.

— Îi vezi pe ăia care ies din pivniță, îi vezi pe cei agățați de hambar, pe cei proaspeți și pe cei vestejiți ? ! Cei mai buni sînt cei proaspeți, glumea Émile zis Strîmbă-Lemne.

El n-avea încredere în schimbare, în răsturnarea lumii, în preoții slabi.

— Îi vezi pe monseniorii ăștia noi foarte uscați, care au înghițit atîtea gheme de spini cu mitrele lor scurtate ? !

Și uite așa, tăind dintr-o bucățică de slănină, sugînd un păhărel de vin după liturghie sau după tirul duminical, fumînd cîte un chiștoc de țigară la marginea barierelor, cei din Monthey — aceste căpățîni răsucite ca un șurub și uite-așa de ascuțite, cărora li se mai spune și cuie de coșciug ! — stăteau și pălăvrăgeau despre maeștrii noștri de rugăciune. De zece ani se întemeiază Casele tăcerii. Publicul se închide opt zile cu pîine și apă și ascultă ; asceții predică. Bogații, căci devenim bogați, grașii, căci devenim și grași și visători... nu pot decît prin umilință să se înduioșeze, să scape de puritanism, de morală, de flagelații. Cîndva, toți eram asceți din datorie și, postind, ne simțeam aproape de paradis. Azi, confesorii ne dojenesc, ne amărăsc.

— Prieteni, știți cînd veți muri ? Vă spun eu ; curînd. Și știți că v-ați și comandat băutura de dincolo : doi decilitri de roșu-infern !

Producem acest vin la Salquenen, și se pare că de acum încolo vom produce și mai mult.

Acest roşu-infern ne posomorăşte, ne irită, ne arde. El serveşte ca drog împotriva confortului.

— Dumnezeu dispune de toată eternitatea pentru a se răzbuna. Dumnezeu nu se grăbeşte ! striga un episcop cît îl ţinea gura.

O, dogmă a iubirii respinse !...

Spovedeşte-te, bea şi vorbeşte ! Trebuie să ne ameţim cu închipuiri sau cu vin. Seminţia omenească este cuprinsă de spaimă, de tulburare, de nebunie religioasă, de sfiiciune. L-am cunoscut pe chefliul din Planbouè, care zi de zi alerga ca un diavol peste pajişti şi îşi trăsese un glonţ în mînă, ca să aibă semne. N-am îndrăznit să mă uit la tinerii ce se plimbau într-o seară prin cătunul lor purtînd nişte pancarte pe care scriseseră amănunţit spovedania lor. Erau rude de-ale mele. Cei ce tropăie la jaz le seamănă ca nişte fraţi.

Sîntem încrezători şi exageraţi. A săvîrşi un omor nu înseamnă nimic, a crede este mai important. Doi tineri şi-au ucis rivalul care solicitase un post într-o lăptărie şi-l obţinuse. Au căzut în genunchi lîngă cadavru şi, implorînd cu braţele întinse cele cinci răni ale lui Cristos, au rostit de cinci ori *Tatăl nostru* pentru odihna sufletului victimei lor.

— Aveţi de-a face cu nişte pişicheri, au spus jandarmii.

Se poate...

— Religia nu trebuie să învinuiască mai mult decît se poate răbda, înjura un pustnic.

— De ce ?

El se bătu cu mîna peste frunte.

— Prăpastia e-n sus.

Rasa călăuzitorilor are arheţeli.

Din punctul de vedere al anticilor ar fi dificil să vînezi o capră neagră în timpul marii liturghii. Magia albă a Bisericii ar fi stînjenită de un fel de act al magiei negre. St ! preoţii... Dacă Emile zis Strîmbă-Lemne îşi bate joc de ei, se desumflă într-un respect exagerat în faţa lor,

adică într-o ușoară teamă. Cînd preoții nu au înfățișarea liniștitoare pentru cheflii, cînd nu sînt apicultori sau podgoreni și nu ne dăruiesc nici mierea, nici băutura, nouă, bunilor prieteni, se pare că pot deveni periculoși. I-am auzit pe cantonierii drumului ce urcă de la Sion în munți, spunîndu-mi :

— Atenție la preoți ! Au trei daruri.

— Care ? am întrebat eu.

— Primul : preotul poate sta de vorbă cu morții ; e deajuns să se ducă, noaptea, în odăjdii preoțești, la un mormînt, și gata...

— Și al doilea ?

— Al doilea : cînd împarte ostiile la împărtășanie ; în clipa aceea se uită la fruntea credinciosului, și-i poate citi gîndurile.

— I-auzi !

— Al treilea : poate să facă farmece oricui îl love ște sau îl blesteamă, să facă să i se usuce un braț, ori să rămînă bîlbîit.

Am putea da acest anunț sau am putea lipi acest aviz pe podul Saint-Maurice : „Ținutul Valais caută iezuit savant, cu buricul netăiat, ca primitivii".

Ținutul Valais păș este important în lumea modernă, cu preoții și amintirile alături de micul șnapan.

IV. *Moartea și ochii*

Nu se poate imagina în ce măsură valaisanul este o ființă a contrastelor. Acesta este secretul lui interior care îl face atît de violent. Șovăie, dore ște absolutul. Bea. E un meridional al ghețarilor. Humorul lui ? Ar însemna să se slobozească în tașca jandarmilor sau să-i poftească pe vameși să le mănînce cîinii-lupi. Sau, mai bine, să cîrpească pe careva.

Și ar fi destul de schimbător, dacă n-ar fi un naiv de viță sănătoasă, brutal de simplu, legat de pămîntul lui ca de un adevărat colț de paradis, devotat copacilor săi, for-

ţelor sale bovine, prietenilor săi. Prietenia îi pune întotdeauna în mişcare fizicul, sîngele, şi, pe-aici, lucrul acesta este de înţeles. Prietenia se răspîndeşte în trupul şi în sufletul lor.

Vreau să vă povestesc cea mai frumoasă moarte din Valais, moartea unui paznic avînd în sarcina lui deschiderea canalului de irigaţie primăvara. Elibera canalul, îl curăţa de muşchi, de ăcele de molid, de pietre, înlocuia scîndurile putrezite, vechile dopuri de lemn puse de-a curmezişul unui perete de şisturi. Erau mulţi, acolo, o echipă întreagă, prînziseră împreună, ciocniseră împreună un pahar, apoi înaintaseră pe burtă sau în picioare prin tunele şi pe pasarele ; aşa erau siliţi să lucreze. Minimum de siguranţă : o frînghie ; şi-i sunase ceasul lui Dubuis : cade, se prăvăleşte de-a lungul stîncilor în prăpastie şi scoate un strigăt. Şi vă întreb, ce strigă ? acel veşnic : „Salvaţi-mă !", acel jalnic : „Ajutor !", sau fatalistul : „S-a zis cu mine !" al accidentelor neaşteptate, sau acel : „Isuse, Marie !..." Nu, nu veţi ghici niciodată, şi niciodată nu veţi înţelege bătrînul ţinut. În timp ce el se izbeşte de pietre, de stînci, cu braţele ridicate, cu pantalonii bătuţi de vîntul hăului, strigătul care urcă spre ceilalţi, care îi ajunge, este :

— La revedere, prieteni !

Iubesc acest strigăt şi cred în el. El presupune prezenţa lumii şi a credinţei. Pînă în ultima clipă, căci în ultima clipă se face cunoscută această atestare a unei legături carnale şi, prin forţa împrejurărilor, a unei făgăduieli. E semnată : ţara există, şi Dumnezeu. Acest strigăt este contrariul groazei şi al absurdului, proba necesară a oraşelor pentru a deveni umane. De asemenea, iubesc acest strigăt mai mult decît strigătul multor martiri.

Viţa de vie joacă un mare rol. Salut, Dubuis ! Canalul tău de irigaţie alimenta ţarini de mare preţ : apa, credinţa în butaşii de vie şi pe noi, lucrători şi băutori de cupe. Aici, în afara negrelor uzine, muncitorii vor rămîne

podgoreni, și avocații și notarii vor să-și aibă viile lor și să-și facă propriul lor vin, chiar dacă acest lucru devine un lux. Căci, curînd, colecțiile de tablouri sau grajdurile cu cai de curse nu vor costa mai mult ca săpatul sau depozitarea în pivniță a trei-patru parcele de Arvine sau de Dôle mediocru.

Dar pe fața de masă albă, vinul familial transformă fiecare masă într-un mic serviciu ritual comun cu zumzetul cîmpiei.

Sfîntul Dubuis este cu noi.

Profesorii spuneau :

— Pămîntean și vinos...

— Și chiar spiritual...

— Și pentru că este un luptător mai mult nebun decît un agitat.

— Iată băștinașul !

— Un barin și un mujic.

Degustau soiurile, tipul din Alpi... cel vechi, cel nou. De fapt, ce sînt ei ? Da, într-adevăr, se aseamănă cu vinul, sînt răsaduri autentice ale viței de vie. Adeseori, acești oameni dintr-o bucată au o tentă de tainică noblețe.

Și, cum e țara, așa sînt și ochii !

Lumina ochilor o vom crede a noastră. Ce claritate absolută, indiferent dacă privirea zgîrie ca o gheară sau impune o reținere întunecată ! Privirea călăuzilor întorși de la drum : limpezime de apă fierbinte și de gheață ; de asemenea, untdelemnul curat al celor ce se sfințesc. Respect atitudinea, transparența ținutului Valais în toți ochii. Voi, ceilalți confederați, puteți să ne iubiți ; falsitatea cuvîntului — trădarea — nu există aici decît la indivizii deochiați sau consumați. Ea nu ține de tradiție sau de bunele maniere. Veți găsi, fără îndoială, și oameni suciți ; suciți ca pinii-zîmbri, căci au rădăcinile înfipte în stîncă, proprietari care cunosc prea bine Codul penal sau care își inventează un Cod penal propriu. Ah, ah ! dreptul la apă, dreptul de trecere, de luat lemne, de pășunat... Sîntem niște domni serioși, dar, în plus, sîntem și amatori

de orice contrabandă : lemne la lumina lunii, apă la lumina lunii, animale la lumina lunii... fete la lumina lunii ! Căci, dacă vecinii noştri spun : tot ce nu e îngăduit este interzis — mulţi dintre ai noştri susţin : e mai plăcut ce este interzis. Din fericire, dragostea mai este încă un păcat, altminteri, n-ar mai exista.

Cea mai profundă trăsătură a oamenilor de aici o desluşesc în mîndria lor : mai întîi, o mîndrie foarte simplă şi sănătoasă, aceea de „a face", de a ieşi basma curată, poate, nu fără ajutorul aproapelui, în orice caz fără „străini", dar uneori toată lumea e străină, chiar şi rudele, şi anturajul, şi satul. Doliul, bolile, loviturile sorţii răsucesc împreună sentimente de resemnare, de înfrîngere, şi atunci se impune o singură politică : să nu laşi nimic să se vadă, să ascunzi totul, aşa cum se ascunde în politică. Se cuvine să nu suferi decît în interiorul tău, iar exteriorul să-ţi fie dur. De aceea ei îşi dezvoltă o capacitate de izolare şi de efort, devenind munteni în ultimul grad. Vă întorc spatele fără să rostească un cuvînt. Cu greu veţi sparge coaja unui tînăr pentru a-i găsi miezul.

Aceşti orgolioşi sînt adesea oameni umili şi gingaşi, care nu suportă nici un pic de dispreţ. Au un foarte viu simţ al onoarei afective. Cei mai sensibili, cei mai vulnerabili se omoară. Am cunoscut mai multe sinucideri valaisane cu dinamită în gură. „Adio, nu mai aveţi nevoie de mine, nu mai am nevoie de voi, puteţi să vindeţi vaca roşie pe care am cumpărat-o." Acest cuvînt s-a găsit în buzunarul unui ţăran întins într-o zi pe o pajişte.

Uneori, o femeie încearcă să se spînzure de Crăciun, în timpul liturghiei de la miezul nopţii. Dar nu izbuteşte. Ea compară desfăşurarea durerii sale cu înălţarea ostiei şi a potirului. Se spune că este atîrnată de potir.

Nu sîntem înţelepţi. Cu toate că avem mult bun simţ, sîntem oamenii pasiunilor.

Puteţi da noroc cu poporul nostru. El poate fi adulmecat, aşa cum se adulmecă paharul cu vin.

— E vîrtos !
— Și n-are gust rău !
— Și, oricum, destul de fin.

V. *Cea mai frumoasă poveste de dragoste*

Am uitat să vă povestesc cea mai frumoasă poveste de dragoste din Valais.

Într-un sat era o fată. Nu arăta grozav. Mi-am întrebat prietenii : n-o admira nici unul. Nu părea o femeie puternică. Se observa imediat că avea ochi cenușii, mai puțin sălbatici, mai puțin ispititori și mai puțin acaparatori decît altele. Oare la țară oamenii nu sînt obișnuiți să fie mîngîiați de asemenea ochi ? Femeile noastre au priviri de statui. Privirea ei devenea aproape tulbure, aproape ipocrită.

Doi bărbați aspri, doi frați, o băgară în seamă, și cel mare se însură cu ea. Dar izbucnise războiul, al doilea război mondial, și Valais-ul nostru deveni o dată mai mult o insulă. Eram mulțumit de acest ultim act de izolare înaintea progresului, înaintea schimbării sufletului. Joseph, soțul, plecă de la Conches la Pomat ca să facă negoț. Pomat este o parohie din Valsers, de cealaltă parte a trecătoarei Gries, în Italia. Dar nemții, pe atunci stăpînii și ocupanții, îl arestară și-l siliră să se înroleze la ei. Joseph plecă la război... în Rusia. Or, rudele primiră înștiințare despre moartea lui. Și văduva deveni iubita fratelui mezin. Și astfel acceptă să se recăsătorească și-i fu și lui pe plac. Își păstra aerul ei de blîndețe nedefinită care ne mișca pe toți. După ani de zile, pe cînd ne tot depănam amintirile, micile noastre povestiri despre un serviciu militar lipsit de primejdie, ea află marea veste : fratele vîrstnic scăpase. Nu era adevărat că murise, trăia. Femeia așteptă aproape nemișcată. Și veni ziua întîlnirii ; ea nu divorțase. Nimeni nu știa ce-i clocește mintea, și nimeni n-ar fi putut să-i dea vreo povață. Pînă la oraș, două ceasuri de mers pe jos. Dimineața, porni grăbită spre

gară, și nenumărați ochi o urmăriră prin tăieturile în formă de inimă ale obloanelor. Am știut. Pe peron, printre călători, și-a zărit bărbatul dintîi. A deschis numaidecît brațele, în întîmpinarea lui, dar el abia a apucat să mormăie : „Barbara !“ și s-a prăbușit. Mort. Medicul a spus :

— Avea inima prea slabă.

Dragostea era prea puternică.

Femeia transportă corpul neînsuflețit la capela morților și se întoarse acasă. Desigur vă gîndeați că unul dintre bărbați era de prisos. Joseph avea întotdeauna zîmbetul pe buze, și murise zîmbind, pe cînd celălalt era un muntean liniștit și rece la înfățișare, un minuțios și tăcut organizator. Gelozia, fără îndoială îl mușcase ; femeii îi vorbise cu subînțelesuri și în zicale usturătoare și drăgăstoase. Cînd ea vru să intre în casă, găsi totul închis. Dădu de mai multe ori ocol grădinii, uitîndu-se pe la ferestre. Căută, căută ! În cele din urmă îl descoperi. Își îmbrăcase hainele negre. Bărbatul ei de-al doilea spînzura în vîrful unui cireș mare de mai încărcat de floare albă.

Așa se sinucid logodnicii.

Șapte ani de absență, de detenție sau de pasiune.

Nevasta încercă să țipe, satul s-o aline.

Preotul rezolvă repede lucrurile.

— Ei au intrat în paradis, iar pe tine te așteaptă infernul !

Ordinea s-a stabilit de la sine. Am luat parte la înmormîntarea comună, unul dintre sicrie, cel interzis, așteptîndu-l pe celălalt în ușa bisericii. Moartea lăsase locul liber. Ne înclinăm în fața dumneavoastră, doamnă ! Doamna (mă refer la femeia comună) s-a dus la o mînăstire să se roage.

Frumoasă sau nu, aceasta este cea mai frumoasă poveste a noastră.

JEAN-PIERRE MONNIER

(n. 1921)

S-a născut la 20 decembrie 1921 în localitatea Saint-Imier, cantonul bernez. Absolvă învățământul secundar la Gimnaziul din Porrentruy, studiază literele la Universitatea din Neuchâtel, după care ocupă un post de profesor la Gimnaziul din acest oraș, post pe care îl deține și în momentul de față. Este membru al Societății scriitorilor elvețieni, al Societății scriitorilor din Neuchâtel și Jura, al PEN-clubului internațional, al Institutului Jurasian, al Fundației Pro Helvetia, al Fundației C. F. Ramuz, și deținător al premiilor: Charles Veillon (1956), Schiller (1961), al Institutului Neuchâtelez (1966) și a două Premii de stat (1968 și 1977).

În momentul de față, ținutul Jura poate fi regăsit mai cu seamă în cărțile lui Monnier, dar acest Jura nu poate fi definit, cu precizie, pe plan geografic. El rămîne însă esențial și la fel de prezent în viziunea scriitorului, precum Vaud-ul și Valais-ul în conștiința lui Ramuz.

În 1953 apare primul său roman intitulat *L'amour difficile (Dragoste dificilă)*, în care Monnier excelează în rdedarea destinelor unor oameni insinguraţi.

Al doilea roman *La clarté de la nuit (Lumina nopții)* — 1956, este povestea unui pastor protestant din Jura a cărui viață frămîntată pendulează între credință și îndoială, între singurătate și speranță. În *Les algues du fond (Algele adîncurilor)* — 1960, Monnier tratează, pentru prima oară în opera sa, problema viitorului umanității, amenințat de moartea atomică. În al patrulea roman, intitulat sugestiv *La terre première (Pămîntul dintîi)* — 1965, scriitorul aduce în scenă un om împărțit între obligațiile sociale și aspirațiile personale, plasînd din nou acțiunea într-un peisaj jurasian, unde natura rămîne suverană și unde omul este silit să-și înfrunte singurătatea.

Jean-Pierre Monnier n-a fost niciodată străin de dramele secolului său — demonstrînd cu prisosință acest lucru în ultimul său roman *L'arbre un jour*, apărut în 1971. Și în această carte el situează evenimentele în Jura : În plină criză economică, un grup heteroclit de șomeri lucrează într-o pădure la tăierea copacilor. Nesiguranța și mizeria sînt proiectate pe ecranul unui peisaj cenușiu, întunecat de ploaie și zăpadă murdară. Ooamenii se închid în grijile, în amintirile și pasiunile lor. Unul dintre ei, un patron ruinat, încearcă să se opună acestui climat, manifestîndu-și buna dispoziție și dorința de a trăi. Un arbore puternic trebuie să rămînă în picioare, ca simbol a tot ce depășește fenomenul cotidian. Dar acest simbol nu reprezintă de fapt decît tema secundară a romanului, laitmotivul lui rămînînd problema comunicării între oameni ; căci Monnier crede în semnificația și în necesitatea unei comunicări umane care se realizează prin forța cuvîntului. La festivitatea de înmînare a Premiului Institutului din Neuchâtel (1966), Marc Eigeldinger a spus : „În ciuda trăsăturilor romantice în reprezetarea lumii — arta și tehnica lui Monnier sînt perfect clasice ; căci el

caută în opera sa un limbaj accesibil şi deschis, care să traducă afectivitatea în adevărul ei imediat".

Monnier este şi autorul unui vast studiu-eseu intitulat *L'Age ingrat du Roman (Vîrsta ingrată a romanului)* — 1967. Povestirea *Sîngele lor dezbinat (Leur sangs desacordés)*, a apărut în numărul 11 al revistei *Ecriture* (1975).

SÎNGELE LOR DEZBINAT

„Cînd iubirea îşi pierde firul sub rugina înţepătoare..."

Anne Hébert

Era greu de stabilit cum îl cunoscuse Rose-Hélène pe Valentin. Se ştia că el spusese : „Fata asta va fi soţia mea". O spusese la cafenea. Se rîde mult în cafenelele de la munte, şi cei ce rîd mai tare se aşează la Masa Mincinoşilor, pramatiile ţinutului. Valentin îi privise ţintă. Pentru ei vorbise, şi pramatiile n-au mai rîs.

Mai tîrziu, bunica îşi aducea aminte de o zi călduroasă. Rose-Hélène ieşise. Mergea pe drumul care duce de la casa lor spre şosea. Era mult mai frumoasă de cînd purta părul legat la ceafă, cu un şnur de catifea. Era dimineaţa. Rose-Hélène mergea în dimineaţa aceea spre şosea, şi, de la marginea ferestrei, bunica îl recunoscuse pe băiatul care se apropia. Era umezeală şi totul strălucea. S-au întîlnit, au mers prin soare, şi umbrele lor erau atît de vizibile, încît bunica le-a văzut ca două degete lungi, lipite, înaintînd liniştite către ziua morţii.

O idee trece în spirit. E o sămînţă ; pînă la urmă se înfige acolo şi încolţeşte. Dar ce rost are să-ţi faci sînge rău ca să afli dacă e bună ? Cei doi mergeau prin umezeala dimineţii. Bunica părăsise brusc fereastra şi apro-

piindu-se de patul din fundul camerei, începu să se roage, în grabă şi cu naivitate, ca Domnul să-i ajute să mai apuce pe această lume ziua nunţii.

Rose-Hélène îi vorbise într-o seară despre nuntă şi, cînd a venit Valentin, pentru că era momentul să vină, acesta a ţinut în primul rînd să-şi împărtăşească dorinţele şi intenţiile sale. Bunica coborîse din camera ei. Dar mama fusese cea dintîi uimită de împrejurare şi, cum arăta rău, ca în zilele ei de ghimion, a întrebat cine era acest nou-venit, şi a ridicat glasul cît a putut de tare. Aflîndu-se de faţă, Rose-Hélène o urmărea. De aceea, mama s-a întors spre fiică şi, privind-o în ochii cenuşii, a cedat. Rose-Hélène a spus :

— Continuă.

Mama :

— La ce te aştepţi din partea acestui băiat fără situaţie, care se mai tîrîie încă prin şcoli ?

Şi Rose-Hélène, din nou :

— Continuă.

Dar mama a ieşit, a traversat bucătăria şi, pe fereastră, au recunoscut-o rătăcind pe sub pomi, ca o culegătoare de fructe căzute.

Apoi a venit rîndul tatălui să vorbească. El a declarat că nu era grăbit să-şi vadă fiica plecată din casă. Rose-Hélène l-a privit cum ştia să-şi privească tatăl şi, cu voce alintătoare, i-a spus că în curînd va avea douăzeci şi cinci de ani. El a zîmbit. Douăzeci de ani, douăzeci şi cinci de ani e o vîrstă bună de cîntece şi de poveşti. L-a cercetat cu atenţie pe tînărul căruia fiica să îi dădea atîta importanţă şi i-a spus :

— Veniţi să vedeţi caii, or să vă intereseze !

De ce caii ? Pentru că aceştia au fost podoaba domeniului şi, cînd musafirii zăboveau, era cel mai bun prilej să fie arătaţi : părăseau masa, străbăteau păşunile, făceau înconjorul grajdurilor. Tatăl l-a întrebat pe pretendent dacă era în stare să se ţină în şea. A răspuns Rose-Hélène. Da, Valentin ştia să se ţină. Îi sfida pe

amîndoi bărbaţii deodată : pe unul care trebuia s-o creadă fără gînd ascuns, şi pe celălalt care trebuia să-l încalece pe Casoar, armăsarul scăpat de ea de răpciugă. A pus şeaua pe Casoar, a ieşit din grajd vorbind cu calul şi, mereu lîngă tatăl ei, Valentin ar mai fi avut timp să-şi decline competenţa şi să renunţe. Dar pentru acest băiat orice lucru era binevenit, chiar şi încercările cele mai nebuneşti, numai să-i aducă mîna lui Rose-Hélène.

Desigur, era un băiat cum greu se întîlneşte. A condus animalul ca un sălbatic. Părea sigur că, ştiind-o pe Rose-Hélène, ştia dinainte şi toate cochetăriile lui Casoar. Dar, cabrîndu-se pe neaşteptate, animalul l-a azvîrlit, şi, cînd s-a ridicat, băiatul a luat-o la goană pe urmele lui. O vreme, animalul a zburdat. După aceea, întorcîndu-se liniştit, a intrat de bună voie în grajd.

Şi totuşi, cine era Rose-Hélène ? Şi ce lucru imposibil încercase ea să obţină în ziua aceea, şi în ziua propriei sale morţi ? Poate că ştia mai bine decît el, Valentin, cum să coboare în zona cea mai obscură a iubirii sale, şi mai ştia, poate, şi ce riscuri îşi asuma (dar pe care trebuia să şi le asume), şi cît de mici erau şansele la capătul urcuşului domol de care i se agăţase inima.

El a rămas cinci zile, a plecat într-o sîmbătă seara şi, pe parcursul celor cinci zile, pasiunea fetei a surprins-o nu o dată pe bunică.

Nu se putea spune că Valentin Rougemont era stăpîn întotdeauna pe vorbele şi acţiunile sale. Totuşi, ceea ce uimea la el, în primul rînd, era atenţia sa vie ca un instinct. Ochii lui vedeau tot ce se întîmpla, chiar dincolo de persoane, şi cînd se oprea să asculte, ceilalţi nu auzeau nimic, ci doar el, ca şi cînd ar fi înţeles dezordinea care era semnul unei dezbinări în desfăşurarea lucrurilor...

Bunica îşi amintea de doctori, de pastori bătrîni. Aceştia au intrat în amurgul vieţii şi, pentru un timp, încep să nu mai aibă încredere în bunătatea lumii. Şi ies din

acele limite unde ei sînt niște indicii. Descoperă rănile ascunse ale suferinzilor. Mîinile lor se mișcă încet, la fel și vorbele lor ; ele cunosc făgașele dezordinii. Dar acest Valentin ?

Istoria cu calul a povestit-o tuturor celor aflați în jurul lui, la masă. Curînd, istoria a devenit mai puțin personală. S-a observat introducerea anumitor figuri : animalul îndărătnic și îndrăcitul călăreț care zboară din șea pentru că intrase prea repede în scena unei case unde îl așteptau neîncrederea mamei și vicleniile stăpînului. Îndrăcitului nu i-a trebuit mult să bage de seamă acest lucru. Dar, pus la încercare de niște priviri amuzate care îl urmăresc, se simte singur, și nerăbdarea îl împinge la acte extreme.

Era prima zi. S-a înțeles mai bine acel moment teatral cînd au ieșit la iveală, ca în alegorii, forța și slăbiciunea tînărului pretendent. Către sfîrșitul serii, bunica a părăsit bucătăria. S-a dus în camera sa. După ea au urcat cavalerul cu îndrăgostita, și bătrîna, care nu închisese ușa, i-a primit ca pe două providențe.

Era curioasă să știe. Își spunea : „Vreau să știu". Dar, în confuzia ei, era cuprinsă mai curînd de propria sa persoană. A vorbit de vremurile de altădată, despre tinerețea sa, și Valentin punea întrebări șirete, care o duceau întotdeauna dincolo de ipotezele sale. Era ceva cu totul nou în mitologia ei.

Într-o seară a coborît din pat și s-a dus la nepoată. I-a spus simplu :

— Trebuie să-l păstrezi !

Se simțea ca iluminată de strălucirea unei porunci divine.

Rose-Hélène a luat-o pe bunică de mînă. Nu i-a răspuns. Pînă la urmă s-a cufundat într-un vis neguros care a purtat-o la țărmul trezirii și, ca o epavă din greu scuturată de tălăzuirea apelor, a simțit că patul ei este tras într-o parte, pînă la fereastră. S-a dezmeticit. Îi era rău. După aceea s-a așezat. Și-a strîns brațele pe lîngă

bust ca să oprească fierul încins ce-i scormonea pieptul. Dintr-odată a recunoscut, nu propriul ei vis, ci ochii lui Valentin care o întrebau cum îi cheamă pe ceilalți.

Era penultima zi. Toată după-amiaza s-au plimbat spre carierele de marnă și prin pădurile de la Montbautier. Lui Valentin îi era teamă de cuvintele drăgăstoase. Vorbea puțin. Asculta. Dar uneori se apropia și cuprindea în palme fața lui Rose-Hélène. Apoi se îndepărta brusc de ea. Cădea din nou în mrejele nehotărîrii, și Rose-Hélène, căreia nu-i plăceau tăcerile lui, căuta să-l smulgă din aceeastă frămîntare. Îl îmbrățișa. Apoi tot ea începea din nou să-i vorbească.

Cît timp a fost ziuă, au rămas afară. Și-au petrecut seara în încăperea de jos. Erau singuri. Pentru prima oară casa le aparținea. Casa lor. Erau goi, și Rose-Hélène se strîngea în căldura ce-i venea de la Valentin ; cuprinzîndu-l, la rîndul ei, îl învăluia ca într-o stofă grea, imposibil de numit, și mirosind a pămînt, a garoafă veștedă, a scoarță... Toate simțurile ei trezite îl chemau spre marele cuib pe care ea îl refăcea în fiecare seară a acelei primăveri, gîndindu-se la el, la Valentin, și la nimeni altul, ba chiar alungîndu-i din gînduri pe toți ceilalți. Era plină de toate acele seri prelungite care ardeau în ea și în același timp o scoteau din minți, o înăbușeau.

Toate acele seri și, pînă în clipa așteptării lui, imaginea fericită a singurului Valentin, stafia lui, nimeni altul. A spus : „Valentin !“ De mai multe ori. Așa credea că-i va izgoni pentru totdeauna pe toți ceilalți.

Se ridică. Îl acoperă cu gura ei, ca o tăinuitoare, și un moment îi trece prin minte că este soția lui, apoi, trăgîndu-l cu brațele lîngă ea, în semn de alegere, se jură că-i va dărui dragostea așa cum îi dăruie viața.

Mai tîrziu a recunoscut ecoul sîngelui lor dezbinat. Un atelaj străbătuse spațiul deschis al ferestrelor și pașii unui cal răsunaseră prelung în ei, în somnul lor, în sîngele lor care pulsa bolnăvicios. Ca să sfîrșească, a in-

trat din nou în nestatornicia nopții. Cu degetele a pipăit ușor fața lui Valentin. I-a atins ochii. Dar el :

— Cine te-a avut înaintea mea ?

Își aducea aminte că a dormit. Două nopți în șir, ca o îngrămădire de mătase albastră, cîteva lacune, niște stele, și toți din casă au lăsat-o să moară.

Era vioaie. Era departe. Dar cînd au venit zorile, aduse la fereastră de freamătul zilei de luni, s-a întors la treburile ei obișnuite. Ajunsese la capătul puterilor și, alergînd din fermă în fermă, s-a luptat din greu cu propriile-i îndoieli.

Începuse o nouă așteptare. Iulie. Era vară. Căldura orbitoare a amiezii împingea oamenii către răcoarea bucătăriilor, și în pașii tîrîtori, în glasuri, în nepăsarea cailor care căutau umbra frasinilor se vădeau anumite semne. Furtuna izbucni pe la ora cinci. Pe neașteptate, pajiștile se acoperiră cu ceață sub țesala averselor și, cînd cerul se ivi din nou, pe deplin eliberat, pămîntul zbicit mirosea a fîn.

Era momentul lui Rose-Hélène. Mîncase împreună cu mama și cu bunica. Se ducea sub teiul din fața casei, și acolo, în relieful uluitor al apusului de soare, care inspira oamenii din preajma cailor, a grajdurilor, își regăsea toată copilăria estivală a serilor săptămînii. Avea rochia scurtă și strîmtă. Talia de la cinsprezece ani. Nu-și iubea decît tatăl. Nu purta încă povara întrebărilor, acum atît de serioase, cu care o copleșise Valentin...

Din fericire, vizitele la bolnavi a îndepărtau de zilele surprinzătoare care se scurseseră. Ca să doarmă, căuta în trusă medicamente pentru somn. Intra în cameră cînd se întuneca de-a binelea. Era ultima. Se ferea să aprindă lumina. Putea ea oare să spună că o iubea un bărbat, că o iubise ? Despre tatăl ei, de exemplu, putea ea să spună : „Vede el oare ce sînt, că nu sînt numai fata lui, ci o fată ? Și înțelege el tot ce-l rog să înțeleagă ?"

Pînă la urmă întrebările se scurtau. Cuvintele care încă îi veneau în minte nu treceau fişia de umbră unde se adunau ca nişte rămăşiţe ale chipurilor şi glasurilor pacienţilor ei, ca bîrfele lor lipsite de însemnătate, ca o zi a unei vieţi, ca atîtea şi atîtea alergături. Se lăsa biruită de oboseală. Cădea frîntă. Temniţele ei. Îşi aduna tot viitorul în faţă, şi el se scurgea pînă la capăt ; şi ea adormea sub strunele muziciene ale unui vînt domol care mirosea a frunze de pădure.

JEAN-PIERRE SCHLUNEGGER

(1925 — 1964)

S-a născut la Vevey, localitate situată în preajma lacului Léman. Studiază literele la Universitatea din Lausanne, apoi devine profesor de limbă şi literatură franceză şi germană în învăţămîntul secundar. Este membru fondator al publicaţiei literare *Rencontre* (1952), pe care o va sluji cu devotament pînă la desfiinţarea ei, în toamna anului 1955. Importanţa celor optsprezece numere ale revistei nu constă doar în înaltul nivel de gîndire al conceperii lor, şi în impecabila ţinută artistică a textelor publicate, ci, mai cu seamă, în aceea că ele au dat răspunsul romand la exigenţele unei literaturi angajate, devenind, după 1955, ecoul existenţialismului internaţional şi al orientării spre stînga a literaturii romande postbelice. Jean-Pierre Schlunegger a fost unul dintre marii animatori ai acestei elevate publicaţii. La 23 ianuarie 1964, înainte de a împlini 40 de ani, el îşi pune capăt zilelor, din motive existenţiale, lăsînd în urma lui o operă parţial inedită sau risipită prin reviste, parţial publicată în cîteva volume şi plachete, cele mai multe de negăsit în momentul de faţă. Detaşarea în timp permite acum să se apreci-

eze în ce măsură opera sa rezistă uzurii anilor, în ce măsură ea poate fi socotită o adevărată operă literară. Oscilînd între fericirea de a trăi și groaza de a trăi, ea rămîne în ultimă instanță o operă artistică de o extraordinară intensitate. Acesta a fost de altfel motivul pentru care, la patru ani de la moartea autorului, Editions de l'Aire din Lausanne a decis să-i tipărească prima ediție a operelor sale complete (cuprinse într-un singur volum), pe care, în urma succesului dobîndit, avea s-o retipărească în 1978. Textul ales de noi spre publicare face parte din această ultimă ediție.

CAMERA MUZICIANULUI

Visam de multă vreme la un meterez între lume și mine, meterez de noapte, de singurătate, meterez alcătuit din înălțimile rotunde ale munților materni. Să mă știu apărat de înălțimi și de adîncuri (păduri cu acces dificil). Acesta, fără îndoială, ar fi un mijloc de a mă anula și de a-mi duce existența în vis, dar, în același timp, ar însemna să mă condamn la un fel de spaimă, căci în străfundurile memoriei sale neclare pe om îl sperie neagra noapte a vizuinelor, a plantelor dăunătoare și a animalelor. Or, între două feluri de spaimă, aceea a unui angrenaj ostil, care își respinge privirea, și aceea a obsesiei individuale nu aveam de ales : un talaz puternic m-a azvîrlit pe țărmul unde, de acum încolo, așteptînd nu știu ce descătușare, asist cu o minerală încremenire la coborîrea albastră și albă a amurgului în arbori.

E prima noapte pe care o petrec în această casă izolată într-un fel de luminiș, sînt ca un mort care își inaugurează prima noapte elementară și trebuie să se deprindă,

răbdător, cu condiția sa de mort. Dealtfel nu e atît de greu, de vreme ce neliniștea despărțirii a trecut, de vreme ce cuvintele prietenești ale lui H. D. s-au stins. După ultimul sărut al Luciennei, în lumina moartă a ceții, sub fascicolul subțire și lunar al lanternei mele de buzunar. (O vedeam pe soția mea plecînd cu H. D. — siluete de ceață pe un culoar mișcător de forme albe și amenințătoare, în acel spațiu alb care se evaporă, ca și cînd prietenul meu plin de căldură și de sînge ar fi smuls de lîngă mine o plăpîndă naufragiată, ca s-o ducă la un adăpost sigur, spre o lumină de înțelepciune.)

Cînd am intrat în casă, după ce ne-am luat rămas bun, m-am trezit, deodată, singur. Bucătăria scundă și pustie, fără foc. Și ostilitatea țeapănă a obiectelor, întrebarea întunecată a scării. Cea mai stranie e, poate, neputința de a vorbi cu glas tare. Gîtul sugrumat. Cu toate acestea, nu deranjez pe nimeni. Aș putea să strig, să cînt. Nu. Pentru ce ? Pentru că rușinea mă oprește să joc această comedie cu mine însumi, sau pentru că tăcerea neomenească, în sens literal, mi se pare dintr-odată sfîntă ? sau, și mai în secret, dar mai greu de spus, pentru că mă tem să nu mi se răspundă ?

Cum se fărămițează convingerile noastre raționale în contact cu noaptea lumilor, și chiar dacă e adevărat că Dumnezeu a murit, ce ariergardă de fantome și de cariatide scrișnitoare din dinți a lăsat el pe marginea hîrtoapelor din sîngele nostru !

Casa în care voi locui cîteva săptămîni era a unui bătrîn muzician cu mîini tremurătoare, moș F., unul dintre cei pe care Henri Spiess i-a numit, cum l-a numit pe bunicul lui, „un bătrîn german cîntăreț de romanțe". L-am văzut într-o zi, sînt ani de atunci, trist și obosit, cu mustățile căzute, la prietenul meu H. D. Biet obraz de muzician. Cum soția îi murise, nu mai părea legat de viață decît printr-un fir subțire. Rotundă și rabelaisiană, mama prietenului meu, o femeie generoasă, îl îmbia zadarnic să bea un pahar de Chianti. Capul i se clătina melancolic,

ochii i se rostogoleau înceţoşaţi din spatele unui pince-nez care păstra o întreagă pînză de păianjen...

Moş F. a murit cîteva luni mai tîrziu, cred, doborît de propriul său cîine, a cărui impetuozitate n-o mai putea stăpîni. Nu i s-a găsit cadavrul decît peste multe zile.

Prin testament, moş F. lăsase casa lui moştenire muzicienilor bătrîni şi obosiţi, gest înduioşător şi naiv, căci un bătrîn muzician nu s-ar fi dus niciodată să se adăpostească într-un asemenea loc, departe de lume, fără nici o posibilitate de a obţine vreo lecţie. Aşa că eu, poet (şi poetul, în fond, e tot o specie, foarte ciudată, de muzician), am eşuat în această casă după o criză cu dureri sfredelitoare despre care stau mărturie aceste pagini.

Prima noapte. Părăsit, încep să bîjbîi, mă pierd, îmi ies din fire într-o încîlceală de chei (magazie de lemne I, magazie de lemne II, apă, pivniţă, hambar I, hambar II). Cinci grade sub zero. Suflu, stîngaci, încercînd să aţîţ focul caloriferului, aprind chibrit după chibrit cu mîinile înnegrite cu praf de cărbune. Toată casa e rece ca gheaţa. Plăpînda mea flacără este o bătaie de joc. Pîlpîie, se înecă horcăind. Dar puţin cîte puţin, căldura începe să îngîne o melodie, bate din aripi, luminoasă, îşi extinde zona prietenoasă. Eu fumez, privesc... Afară e o linişte imensă, minerală. Îndepărtat pe neaşteptate oraşul devine un miraj. Nu mai există. Undeva, departe, latră un cîine de fermă : la început, cîteva convulsii răguşite, apoi, sunetul se transformă în tînguitul prelung şi stins al unui corn funebru (trebuie să se audă încă prin sihle cînd mortul dintr-o colibă se duce să-şi întîlnească strămoşii). Sînt singur în acest ocean al nopţii şi mă agăţ de această lumină plăpîndă, de acest foc de naufragiat.

Ora zece. Noaptea înaintează agale, curînd mă voi cufunda în bezna ei adîncă fiindcă de la miezul nopţii luminile se sting, şi noaptea deplină începe cu adevărat să domnească. Deocamdată prind încă destul de clar mur-

murul vocilor pe şosea, din cînd în cînd fascicolul violet al unui jep întîrziat se aprinde la poalele povîrnişului, şi se stinge ; peste puţin timp se ridică un fel de efloreşcenţă, se irizează, apoi se întunecă şi se scutură pe neaşteptate, risipind pene de păun. Mai nimic. Un strigăt de vulpe, un ţipăt de cucuvaie, simpaticul cocoş al serii care face beznele să urce. Ultimul geam e înecat într-o clipită de rostogolirea puternică a unui val din adîncuri. Acum începe noaptea, ca un tunel lung şi orb, care trebuie străbătut pipăind nişte pereţi umezi şi presăraţi la tot pasul de surprize, capcane, viclenii. E adevărat că micul calorifer continuă să sforăie ca un animal cuminte. Dar aceasta este singura cameră locuită : „Restul e tăcere", şi mă gîndesc la fiorii de gheaţă ai prinţului şi la omul de veghe din vîrful turnului de la Elsinor. Ar trebui să grăbesc pasul nopţii, să umplu spaţiul şi timpul, dar ce pot face altceva decît să număr orele, fără să mă dau bătut, pînă în pragul imensului trandafir, pînă la ziua iubitoare, ucigaşa abisurilor ?

Miezul nopţii. Dogoarea maşinii de gătit se răspîndeşte în adieri rostogolite, ca suflarea unui bot călduţ care te răscoleşte ; undele se învîrtesc în cerc, aerul tresare ca vara peste stratul de balast, dar într-un spaţiu strîmt, sufocant, iar dincolo : umezeală, curenţi subţiri ce gonesc ca şoarecii pe duşumeaua cu scînduri depărtate. Picioare îngheţate. Pat rece. Mă strecor în el, e singura cale de a obţine o temperatură egală şi constantă. Într-adevăr, sîngele dă repede năvală în tot corpul, căldură blîndă şi iradiantă — blîndă şi firavă căldură animală, vegetală, ferigă arborescentă a sîngelui meu, lumină licoroasă, aurie, tremurătoare minune ; sting, căci tu vei fi lampa mea, tu vei şti să mă călăuzeşti în labirintul visului, tu vei şti să umanizezi acest Egipt subpămîntean în care cobor pe o vijelie de zăpadă şi vînt !

Să sting. Nu, nu sting. Mai fumez o ultimă ţigară. După aceea sting numaidecît.

Ascult, deodată aud un fel de ronțăit, un scrîșnet în lambriuri. Un șoarece ? un șobolan ? E știut că sînt cu duiumul prin toate casele vechi. Nu constituie un motiv de neliniște, dar oare, mă neliniștesc cu adevărat ? Sting, și dintr-odată camera se cufundă într-o beznă adîncă. Abia după cîteva secunde zăresc prin deschizătura dintre două jaluzele o rază alburie, selenară.

Zăpada imensă a cearceafurilor ; mă ghemuiesc ca o pisică așteptînd să iradieze propria mea căldură. Într-adevăr, puțin cîte puțin încep să mă scald într-o desfătare călduță și, cu prudență, extind această zonă locuibilă, hazardîndu-mi picioarele spre regiunile înghețate. Da, simt că totul va merge bine și voi dormi ! Mîine, zorii zilei vor străluci pe crestele lui Folly, izgonind negurile nopții. *Zorile spulberă monștrii,* titlul lui Eluard cîntă în mintea mea, dulce și liniștit ca un umăr rotund de femeie.

O lovitură : trosnetul unei scînduri despicate de topor. Tresar, declicul mîinii, lumină... Țineam șnurul — mișcarea mîinii s-a oprit singură, lumina electrică, albă, cade peste mine ca o avalanșă. Ha ! Nu e nimic, pîrîie focul. Nu mai aud nimic, în afară de acest sforăit prietenos, dacă bineînțeles din lipsă de ceva mai bun, nu voi face apel la respirația altor camere, a micii biblioteci, a pianului, un Bechstein vechi, cu sonorități de clavicord, un pian vechi, dezacordat, camera muzicianului.

Ce nume frumos, îmi spun, camera muzicianului, și mă gîndesc la capul meu zbîrnîind și el de muzică, dar ce muzică, ce țipete de păsări nocturne, ce mieunat de fierăstrău și cîte alte strigăte !

Sting... De data aceasta n-am să mai aprind. Trebuie să dorm, să uit, să nu mai ascult nici trosnetul lemnelor, nici murmurul umed al nopții. Să dorm, da, să dorm !

Am senzația că patul plutește ca o șalupă, că mi se încețoșează capul și sînt aspirat de o pîlnie lucioasă și ametitoare. Brațe purtătoare de torțe se întind în toate părțile, flăcările dănțuie și întruchipează miraculoase cari-

atide de foc. Ah, memorie, groaznică și fascinantă sirenă, mă las purtat, închis în carapace ca un homar, ca un crab, alunec de pe vas, mă scufund cu capul în jos !

Ating fundul. Al cui ? al adîncurilor, al nisipurilor ? Nu știu, dar mi se pare că am atins limitele extreme ale ființei mele, că ar fi de ajuns să mai cobor o treaptă ca să nu mai urc niciodată. Și aici, în această intimitate inecată, dezbinată, cumplită, aud cum se naște — oare în capul meu sau în camera muzicianului ? — ceva ce seamănă cu un vals, da, cu un vals dar nu e vals, cu un vals uriaș, strălucitor, da, e cel de adineauri, acum îmi aduc aminte, era larg deschis pe pian, aud acel pian care cîntă singur (sau muzicianul e invizibil ?), dar nu el nu există, nu e, cu mustățile lui mari, căzute, nu mai e decît o învălmășeală de oase răsucite, de carne devenită catran, o schimonoseală de oase în bătaia vîntului fierbinte-înghețat al secolelor. Și valsul, cascadă cristalină de sticlă spartă, se rotește, se răsucește și se învolburează, beție demență, bătrînul muzician cu mustățile căzute surîde, apoi rînjește, zgîlțîit de spasmul nebuniei, și deodată fața lui osoasă de mujic devine blîndă și tandră, chipul grav al lui Maxim Gorki îmi zîmbește printre lacrimi cu o adîncă tristețe, și în ochii lui scînteiază pulberea stelelor.

Un șoc, sînt în pat, acoperit de sudoare rece. Aprind. Va trebui să stau de veghe pînă în zori...

Zilele trec, nopțile și-au pierdut masca tragică pe măsură ce mă deprind cu delicata limpezime a aerului, cu trosnetele neobișnuite care îmi devin, ca să zic așa, familiare. Chiar și cu această cameră unde în fiecare dimineață mîna mea trasează liniile egale ale cîntecului apei ce tremură în ibric. Ce pașnic era totul aici dimineața și ce liniștitor : acel vis cu pianul îmi părea deodată lipsit de orice importanță, și totuși nu puteam uita spaima de necrezut care, literalmente, mă poseda : acel vampir !

Încerc pe dibuite să sondez originile, şi-mi pare că spaima care m-a cuprins în noaptea aceea nu e prima de acest fel : presimt ceva ascuns, foarte departe, în tufişurile copilăriei... Da, cred că acel exerciţiu de spaimă solitară care m-a ţinut treaz, gîfîind cu sufletul la gură pînă în zori, îmi va îngădui să izgonesc monştrii şi să-i privesc în faţă.

Să nu dau înapoi în faţa nici unui obstacol, să arunc draga în apele adînci, să nu-mi fie teamă de durerile sfîşietoare ale măduvei. Trebuie să dau cu hotărîre la o parte orice alcătuire liniară, să explorez camera muzicianului, grotele adînci, tainicele ei bîrloguri. Nu va fi deloc uşor, pentru că mă străduiesc, într-o măsură mai mare decît alţii, să situez evenimentele în timp : plutesc în spaţiile intermediare, şi deseori imaginile se suprapun, se amestecă în haosul memoriei mele aburite.

Astfel, misterul pianului îmi pare ca un edificiu cu mai multe etaje, şi mi-e tare greu să-mi dau seama dacă sînt în pivniţă sau în pod. Dar asta nu are nici o importanţă, am să spun lucrurile în ordinea în care le-a fixat obsesia.

In primul rînd regăsesc spaima, dar bănuiesc că nu e singura prezenţă care sălăşluieşte în mine, pentru că în spatele spaimei ghicesc ceva fascinant, ca zăpada şi focul. Da, spaima şi încă ceva, dar înainte de orice, spaima.

Noiembrie 1938. Un perete subţire mă desparte de salonul cu obloanele închise. Miros de crizanteme. În acea pînză greoaie, greţoasă (înşelătoarea dulceaţă a mierii care sfîrşeşte în amăreală), alături de pian, sicriul. Sicriul din stejar masiv. Capacul, lucrat cu migală, se înalţă pe biroul din lemn de culoare închisă. A murit tata : frigul, cadavrul. Pe o unghie de la mîna stîngă (mîinile îi sînt încrucişate pe piept), pe o unghie persistă o pată de sînge închegat (e o rană veche : „Mi-am rupt degetul rostogolind un butoi, era cît pe-aci să mi-l strivesc"). Acea

voce caldă, bucătăria luminoasă... S-au dus pentru totdeauna. Dar acea pată de sub unghie, acel cap de cal de la jocul de şah, acel cal de mare există, continuă, persistă peste celălalt, înghețul din inima mea. Eroul, iubitul a fost învins. Iar eu, în camera alăturată, va trebui să adorm adică să mă las în voia acelei lente şi groaznice distrugeri a inimii care începe, care a început, pornind pe un drum abia vizibil. Trebuie să trăieşti, să sfidezi propria ta prezenţă, să trăieşti din pîntecele tău, din sîngele tău, care este o zonă a ta încă neînchegată de o roşeaţă fără ruşine, roşie ca rodia, în timp ce gheaţa selenară te macină, te încheagă, devenind pe neaşteptate atît de tăcută în nemişcarea ta de vis.

Să dorm, nu mă lasă să dorm, nu vrea pendula de deasupra capului meu care scrîşneşte ca în zilele ei cele mai nefaste : o leagă o anumită complicitate de destinul familiei, un fel de simbioză, ce ştiu eu ? („În ziua morţii bunicului tău, cînd tu aveai trei ani, pendula a căzut pe duşumea într-un vacarm asurzitor de coarde urlătoare.") Dar tu, tată, tu eşti blînd, eşti paşnic, vei fi desigur mai discret, dar poate mai înverşunat de teama părăsirii, căci trebuie să fie înfiorător să-ţi petreci singur prima noapte de mort !

De aceea, fără îndoială, pe la ora unu dinspre ziuă, am auzit cele trei note atît de gingaş atinse parcă de un copil care nu cîntă decît cu un deget, acele note atît de nesigure, atît de neclare, încît se confundau, poate, cu muzica sferelor. Mama doarme, nu aude nimic. Dar eu care sînt fiul, eu care sînt răspunzător pentru că-i semăn ca un frate, trebuie să mă ridic, trebuie să-i răspund, chiar dacă ar fi să cad în prag, răpus de-o moarte fulgerătoare.

Deschid uşa scuturat de fiori, şi simt rostogolindu-se peste mine o suflare de întuneric şi un miros dulceag de crizanteme. Comutatorul ? Mîna o ia razna... În sfîrşit, explozia, trăsnetul alb cade peste cutia lunguiaţă în care Enigmaticul cu faţa de ceară zîmbeşte undeva, foarte de-

parte. Mîinile cuminți, încrucișate pe piept, peste cămașa presărată cu margarete, și calul lui de mare, mereu același, nu s-a mișcat.

Întorcîndu-mă înapoi în timp, împins, ca să zic așa, de valuri, mi s-a părut deodată că atinsesem centrul, că obsesia mea luase naștere la moartea tatii, dar ea de fapt rămîne în urma tuturor întîmplărilor, ca o prezență tainică, ce aduce întrucîtva cu o desfătare, cu plăcerea de a-ți fi teamă, ba chiar cu un fel de fericire ascunsă.

Și iată, trebuie să mă întorc și mai mult în timp, pînă dincolo de vîrsta celor paisprezece ani ai mei, unde se află faptele pe care le povestesc, spre a regăsi, într-o lume atît de diferită, aceeași neliniște, colorată însă de ceea ce este poate oarecum pripit să numesc descoperirea iubirii.

Seara, cînd ieșeau, părinții mă încredințau unei tinere bone germane, pe nume Hélène. Să fi avut șaisprezece-șaptesprezece ani. Părul blond — împletitură de paie ; privirea limpede — albastrul nevinovăției. Înaltă, zveltă. Visez la ea în pătuțul meu. Se parfumează cu lavandă și, în visul meu, pădurile, pajiștile au același miros de lavandă. Sînt un prostovan, am opt ani. Nu vreau să-mi facă baie : pudoare sălbatică. Mama își iese din fire, dar pînă la urmă cedează de fiecare dată. Mai avusesem și alte bone și alergam despuiat în fața lor fără să-mi pese. Erau neutre. Desigur, mama n-avea cum să înțeleagă acest lucru, și socotea scenele și reținerile mele niște capricii de copil răsfățat, dar nefiind în stare să se arate severă, își imputa, fără îndoială cu amărăciune, indulgența sa. Dealtfel, nici nu văd cum ar fi putut să mă constrîngă, de vreme ce aș fi preferat să mă las omorît. Și într-adevăr, ar fi fost nevoie de folosirea unei violențe extreme, ca atunci cînd se ucide un animal. Și buna mea mamă avea oroare de țipete. O înțeleg.

Reflectînd din nou la toate acestea, am impresia că un punct destul de obscur începe să se lumineze : celelalte bone, am mai spus, erau neutre — și acest lucru este, într-adevăr, esențial. Căci mă gîndesc că nu erau neutre numai în ochii mei, ci așa erau ele în realitate.

Or, Hélène era o fată în plină criză a adolescenței și, ceea ce mi se pare azi pe deplin explicabil, era atunci, pentru mine, cît se poate de confuz. Totul în legătură cu sexul opus o tulbura peste măsură ; dovadă stă faptul că vorbele ei făceau mereu aluzie la această taină, într-un fel care, dealtminteri, nu conținea nimic respingător. Am spus că Hélène avea o privire nevinovată, și este adevărat : cred că avea un suflet nobil, că era deosebit de sensibilă și aștepta iubirea cu teamă și înfiorare. Era fluturele albastru care se rotea, fascinat, în jurul lămpii. Ca și Hélène eram și eu victimă a acestei fascinații, și amîndoi ne învîrteam bezmetici în jurul întunecatului rubin, al sclipitorului și ametitorului astru.

Eram uniți în această fascinație printr-o complicitate mută alcătuită din atracție și spaimă. Spre nenorocirea mea, teama Hélènei popula această lume necunoscută cu toate nălucile unei vinovății : răul. Fără îndoială, educația protestantă. Întîmplările povestite de ea aveau toate un caracter dramatic și o morală punitivă care ne teroriza.

O dată, în ultimul an de școală în satul G., pe cînd elevii se aflau în recreație, un băiat s-a descheiat la pantaloni în fața fetelor. Surprins de învățător, băiatul a fost pedepsit să stea un ceas în genunchi pe coji de nucă.

Dar cea mai stranie era desigur, o întîmplare ce-i fusese povestită, spunea ea, ca s-o ferească de purtări urîte : amenințarea concluziei trebuia să-i rămînă prezentă în memorie.

Se lasă noaptea. În fața unor camioane este adus un convoi lung de tineri cu cătușe la mîini. Jandarmi îmbrăcați în negru îi supraveghează cu atenție. Se apropie cineva.

— Unde îi duceți ?

— La închisoarea spitalului.

Grupul defilează, figuri palide, ochi înroșiți.

Trecătorul întreabă din nou :

— Dar ce au făcut ?

Jandarmul își încruntă furios sprîncenele și mîrîie :

— S-au dus la fete înainte de vreme. Acum sînt bolnavi și-or să moară toți.

Apoi, devenind pe neașteptate fioros ca un șarpe sau ca o gorgonă adaugă :

— Așa pățesc cei ce-și irosesc sîngele.

Cortegiul pieri în negura nopții.

„Așa pățesc cei ce-și irosesc sîngele..." Această ultimă frază mi se înscrise cu litere de foc în memorie, și numai Dumnezeu știe ce asociație de imagini delirante a stîrnit ea în creierul meu înflăcărat. Desigur, aveam pe atunci unele noțiuni, destul de vagi dealtfel, despre actul sexual, dar neștiind încă ce însemnează sămînța, îmi imaginam iubirea ca pe o autentică transfuzie de sînge. De aici și pînă la credința că acei nenorociți fuseseră condamnați pentru o pierdere prea mare de sînge nu era decît un pas pe care, eu unul, mă grăbeam să-l fac.

Dealtfel, s-ar putea foarte bine ca eu să raționalizez un pic prea mult această chestiune : înțelesesem, desigur, totul din instinct, dar amenințarea rămăsese pentru mine mult prea vagă, mult prea tainică, învălmășită cu tot felul de idei mai mult sau mai puțin neclare despre păcat și blasfemie, despre nu știu ce tabuuri violate în chip misterios.

Acei tineri nu erau goliți doar de substanță, ci otrăviți, *blestemați,* iar eu abia îndrăzneam să-mi imaginez în ce măsură sălbaticul, nemărginitul Dumnezeu spumega de furie și indignare din uriașul său tron de aur.

Și eu și Hélène împărtășeam, firește, această nenorocire pe care nimic de pe lume n-o putea îndepărta.

Mă întreb și astăzi din ce minte detracată s-a putut naște acea veritabilă alegorie biblică și polițistă a vinovă-

ţiei carnale, din ce Kafka ignorant-ignorat pe care un ţăran obscur îl purta poate în sinea lui.

În acest climat de obsesie şi mister trăiam noi atunci, şi mai cu seamă în acea faimoasă sîmbătă de noiembrie cînd părinţii mei plecaseră la nu ştiu ce serată. Afară se lăsase noptea. Mama, pe atunci nespus de frumoasă, mă sărutase îndelung, şi mai simţeam parfumul stăruitor al hainei sale de blană. Puţin după aceea, Fiatul tatei pornea strălucitor în mintea mea, ducînd cu el în noapte perechea protectoare, prezenţa ei luminoasă.

Era ca şi cînd s-ar fi smuls ceva din mine şi inima mea înfrigurată s-ar fi răzvrătit, dar, în acelaşi timp, izolarea cu Hélène, înalta, blonda şi chipeşa fată îmbrăcată în negru, exercita asupra mea un farmec care îmi despăgubea oarecum această frustrare. Îi plăcea să se îmbrace în negru (avea dreptate, căci un instinct foarte sigur i-o dicta). Se împodobea de asemenea cu un colier auriu, marfă proastă, desigur, în ochii mei însă mai de preţ decît tot aurul şi fructele lui Aladin himericul. Dar mai ales acea rochie neagră de catifea strînsă în talie atît de bine, încît făcea să i se bombeze un pic pîntecul ei rotunjit ca al zeiţei Flora sau Pomona renăscută, avea darul să mă tulbure fără să-mi dau seama de ce. (În acel moment, sînt sigur, s-a cristalizat definitiv gustul meu pentru femeile înalte, zvelte.)

Eram aşadar singuri într-un apartament destul de mare, străbătut de la un capăt la altul de un coridor lung şi întunecos, ce se termina într-un unghi ascuţit străjuit de două uşi. Acest capăt de coridor semăna destul de curios cu prora unei nave. Uşa din dreapta se deschidea spre dormitorul părinţilor (două paturi gemene din lemn lustruit care se reflectau, prelungite parcă, într-o oglindă înaltă), cea din stînga dădea într-un salon ce avea să devină pentru totdeauna camera Misteriosului.

Printr-un fel de privilegiu, la drept vorbind destul de straniu, părinţii mă lăsau în camera lor întotdeauna

cînd plecau de acasă, gîndindu-se, poate, că aș fi mai liniștit în decorul marcat de prezența lor.

Eram deci culcat într-unul din acele paturi gemene, cu o lampă portocalie aprinsă pe noptieră, în timp ce Hélène, așezată la căpătîiul meu, mă ținea de mînă și-mi povestea tot felul de întîmplări, născocind poate sau visînd cu voce tare. Ah ! ce dulce și ce caldă era vocea ei, și cît de neliniștită, căci, pe măsură ce coboram împreună în împărăția umbrelor, camera, pînă atunci atît de binevoitoare, începea deodată să se populeze cu prezențe nefaste : o mînă pe tavan, o suflare ce făcea să se clatine dincolo de jaluzele lampa clipitoare de pe stradă ne transportau în inima unei meduze amenințătoare, și la orice foșnet de stofă, la orice trosnet de copac ne imaginam în mintea noastră răzbunarea ascunsă a unor făpturi supranaturale cărora le stîrnisem mînia prin simplul fapt că le evocasem existența și le rostisem numele.

Erau acolo, prezențe invizibile, se învîrteau în jurul nostru, fără să îndrăznească, deocamdată, să ne înfrunte fățiș.

— Știi, îmi spuse pe neașteptate Hélène înspăimîntată, îmi amintesc că-n *Biblie* scrie să nu te ocupi niciodată de aceste făpturi, căci asta e o treabă primejdioasă. „Să nu vă ocupați de astfel de lucruri, să vă feriți de vrăjitori și de cei ce fac morții să vorbească." Nu mai știu textul pe dinafară, dar cam așa sună.

Și iată că toată seara n-am vorbit decît despre aceste domenii interzise. Hélène și-a adus aminte de întîmplarea unchiului ei Pierre, cărăuș în ținutul Gessenay, care, într-o seară de octombrie încheiată cu vîrtej de frunze moarte trecea cu căruța lui peste un pod de lemn aflat pe fundul unei pîlnii săpate de rîul Schwarzbach. Nu departe de acest pod se înalță ruinele vechii mori de la Hofschloss.

În clipa în care calul pășește domol și cu băgare de seamă pe scîndura putregăită, Pierre se răsucește și vede

mergînd în spatele căruței un om de o paloare selenară, aproape transparentă. Un om fără cap.

Vizitiul se stăpînește, îndeamnă animalul dîndu-și toată silința să nu-l sperie ; dar calul, cu nemaipomenita-i presimțire a semnelor morții, începe să necheze cum nu mai nechezase niciodată, și o ia la goană, cu coama zbîrlită și botul înspumat, trăgîndu-l după el pe căruțașul care se ține din răsputeri de capră. Arborii zboară, ca smulși de uragan, dar animalul îl poartă prin văzduh ca o vijelie. Podețul a rămas de mult în urmă, drumul nu mai suie, ba chiar coboară ușor, în panta lină. Peste o jumătate de oră se zărește satul : i se ghicesc luminile... în depărtare...

Pierre întoarce capul. Arătarea după ei. Alunecă, albă, fără nici un efort. Cuprins de spaimă sau de furie, căruțașul zbiară :

— Ascultă, dacă vrei să urci, urcă !

În aceeași clipă arătarea piere, calul se liniștește și intră în sat cu pas domol.

La cîteva zile după aceea, Pierre află că, undeva, nu departe, la numai cîțiva kilometri de acolo, fratele lui murise într-un accident. Îl decapitase o roată de căruță.

Hélène e albă ca varul, de parcă omul fără cap s-ar afla în spatele ușii ce dădea în camera alăturată. Cît despre mine, mă chircesc sub învelitoarele mele, mă furișez în noaptea pufului meu, o noapte caldă, opacă, asemenea sînului matern, la care fantomele nu-și găsesc niciodată locul.

Aici, paradoxal, mă simt într-o oarecare siguranță : țin mîna Hélènei, care rămîne în afară și, cu toată spaima ei, mă ocrotește ca un înger.

Nu mai văd nimic, nu mai aud nimic. Simt mîna Hélènei, delicată, gingașă ca o floare. Deodată însă această mînă începe să tremure, se crispează, se strînge.

— Ascultă ! Ascultă ! Dumnezeule !

Mă încumet să-mi ridic capul îngrozit dintre munții de perne ; Hélène, în picioare, cu trupul încordat, sea-

mănă deodată cu o căprioară hăituită, dar care, în ciuda hăitaşilor, îşi păstrează extraordinara noblețe.

Ce se întîmplă ? ce emanaţie invizibilă se simte în aer ? În camera vecină corzile pianului negru şi lucios freamătă scoţînd parcă un sunet subţire şi prelung. Ce înger, ce prezenţă imperceptibilă atinge o singură notă strecurată prin taina catifelei ?

— Dumnezeule, ascultă, se pare că e cineva !

Totuşi, uşa apartamentului e încuiată, cheia fusese învîrtită de două ori, obloanele sînt trase : cu neputinţă să fi intrat cineva pe furiş profitînd de penumbră. Dar ce importanţă au încuietorile, zăvoarele cînd e vorba de invizibil ? O prezenţă fioroasă, aidoma unei caracatiţe pare să se fi strecurat pe neaşteptate, infiltrîndu-se adînc în carnea noastră. Ascultă, caracatiţă, holoturie, polip sau ce eşti — nu arunca asupra mea şi a Hélènei suflarea ta sticloasă, lasă-ţi aripile albăstrui să coboare înapoi în adîncurile verzi în care sălăşluiesc !

O, căprioară, căprioară încolţită — cît eşti de frumoasă şi de încremenită, şi cum mai tremuri... şi eu, la rîndu-mi, frunză firavă, prin ce spaţii şi de ce curenţi sînt purtat odată cu tine ?

— Trebuie să ne ducem să vedem, spune ea murmurînd din buzele-i albe, în timp ce chipul îi rămîne ţeapăn ca o mască.

Să ne ducem să vedem... Eu nu mă duc, sînt prea laş în acest moment, căci visez, la căldură, sub învelitori, în timp ce Hélène îşi asumă, în bună măsură, spaima mea. Da, şi-o asumă, şi în ciuda faptului că şi eu mă zbat în chinuri cumplite, o parte din fiinţa mea se delectează totuşi de propria-i spaimă, de spaima Hélènei şi de frumuseţea ei fremătătoare.

Trebuie să ne ducem să vedem. O aud spunînd, repetînd, implorînd, dar eu nu vreau să aud, şi, minute în şir, îndelungate şi nesfîrşite, în care viaţa noastră se scurge ca nisipul clepsidrei, aştept să văd ridicîndu-se statuia înfrigurată a Hélènei, să meargă să înfrunte pentru

mine flăcările moarte, s-o știu cît mai curînd de partea cealaltă a peretului, în fața pînzei de pîclă străvezie ce se rotește și cade, aidoma pulberii de nea ce se presară iarna de pe copacii pădurii, învîrtindu-se ușor ca o rochie de mireasă sau, știu eu, în fața celui mai uriaș dintre lilieci, cu părul și cu ghearele cele mai hidoase, îmbrăcat în aripile-i largi, fără cap și încremenit, semnificînd un doliu din vremuri apuse.

O, Hélène, du-te, tu vei fi lampa mea, afundă-te în umezeala acestui labirint, Euridice a mea ! Pe fondul negru al viselor tale tu nu vei vedea, poate, decît această micuță logodnică a doliului sau pe fiorosul vampir prins în mrejile întunecate ale timpului. Haide, ridică-te și du-te !

Se ridică. E frumoasă. Nu mai tremură. E ca o moartă, și înaintează, țeapănă, către perete, purtată parcă de o umbră...

Dar, în fața ușii mari, lăcuite, își pierde curajul : se oprește uluită, și, deodată, se mlădiază și se prăbușește plîngînd cu sughițuri.

Mă ridic dintr-un salt, „sînt altul", dau ușa de perete, intru în camera alăturată și răsucesc brusc întrerupătorul. Nimeni, bineînțeles. Așa cum știam. Pianul, lăcuit, lucește, ca de obicei ; capacul negru, la locul lui. Nu e nimeni... Dar, pe neașteptate, mă asaltează cu certitudinea fizică a spasmului ideea că *asta nu vrea să spună nimic*, că lumina e doar o iluzie ce pare să șteagă pentru o clipă ceva care, deși impalpabil, nu e mai puțin viu.

Cuprins de panică strig, trîntesc ușa salonului și mă întorc în dormitor. Aici regăsesc o Hélène înfrîntă ; fără să ne fi sfătuit, ne apucăm amîndoi să îngrămădim în fața ușii zăvorîte cîteva scaune și o comodă peste ele.

Într-o clipită, un turn Babel, un Babilon grotesc înghesuit în fața acestei uși nefaste și, în sfîrșit, respirăm ușurați, liniștiți în chip ciudat de actele noastre absurde.

Da, răsuflăm, dar tulburarea confuză mai stăruie, şi cu aceeaşi intensitate : dă tîrcoale, se întinde în jurul lămpii ca norii încăpăţînaţi ce asediază soarele.

Hélène s-a aşezat din nou în preajma patului în care eu mi-am regăsit grotele adînci, atît de adînci şi de liniştitoare, încît ea, din ce în ce mai înfrigurată, se apleacă spre mine, şi, ca o vrăbiuţă ostenită cu aripile îngreunate de o ploaie torenţială, se ghemuieşte lîngă mine, în căldura blîndă a pernei.

— Da, să ne ţinem strînşi unul de altul, să rămînem împreună, îi spun dintr-o suflare, aşa o să ne fie mai bine...

Şi deschid pentru ea vastul domeniu al plapumei şi al pernelor umplute cu pene moi, al cearşafurilor calde şi albe de lumina sîngelui meu.

Hélène se strecoară cu atîta gingăşie şi cu o mişcare atît de castă, încît abia apuc să-mi dau seama. Şi totuşi simt, deodată, trupul ei lipit de al meu. Pentru prima dată un trup de femeie, îmbibat de parfumuri, cîntînd de miresme şi de lumină mătăsoasă. Mă înec, mă pierd într-o grădină, cea dintîi, în grădina Evei, dinaintea căderii care n-a avut loc niciodată. Dumnezeule, ascultă-mi rugăciunea — e deci adevărat că asta poate exista aievea şi altfel decît în vise ? Îţi mulţumesc pentru fantome, îţi mulţumesc pentru spaimă, îţi mulţumesc pentru neliniştea ce sălăşluieşte în noi, de vreme ce ne dărui şi asta. Amin.

Bineînţeles, n-am rostit aceste cuvinte. Dealtfel, aproape niciodată nu mă rugam, în sensul strict al cuvîntului, iar în clipa aceea nu eram în stare să scot o vorbă : nu vedeam nimic, nici nu ştiu dacă simţeam altceva decît acel strigăt prelung şi mut al întregii mele fiinţe, strigăt de dorinţă şi de spaimă în acelaşi timp, căci descopeream o lume nouă, strălucitoare, extraordinară, pe care de fapt o cunoşteam dinainte, dar de unde ? înfundată, ascunsă, fără nume, în ce regiune obscură a inimii ? Se cuibărise în omuleţul din mine un fel de beţie, nu chiar senzuală sau prea puţin conştientă pentru a fi, care se traducea pe

nesimțite într-un fel de extaz, într-un imn de recunoștință de o puritate absolută și de o minunăție animală.

Așadar, unde sînt fantomele ? unde este spaima ? Există un moment cînd bucuria se luminează și ucide monștrii ca un arhanghel.

— Hélène, te iubesc, îi șoptesc la ureche.

— Da, spune ea.

Aici ar trebui să tac. Dar sînt unii care nu vor înțelege. Care nu vor crede că n-am schițat un singur gest dintre cele denumite, în mod caraghios, lubrice. Nici măcar nu ne-am sărutat. Și nici nu știu dacă, în strălucirea rochiei negre, i-am văzut măcar pieptul în brazda răscroielii. Cred mai curînd că toate astea le-am simțit, că m-au pătruns ca o muzică, și numai atunci cînd Hélène a coborît din pat am văzut căzînd peste picioarele ei lungi și delicate fusta ce se ridicase ca o floare.

Cu o mînă domoală și-a netezit cutele, fără să se rușineze. Nu ne simțeam stînjeniți, ci liberi, nespus de liberi, căci teama din noi se risipise cu desăvîrșire.

Fără să scoatem un cuvînt, am dat la o parte scaunele, ne-am descotorosit de turnul Babel și am împins comoda la locul ei. Celălalt ridicase asediul. Iubirea, cea mai strălucitoare, cea mai fină dintre arme !...

Hélène și-a aranjat în oglindă părul răvășit.

Cînd părinții s-au întors acasă, noaptea tîrziu, au găsit o casă liniștită odihnindu-se într-o lumină molatică.

Am continuat și mai tîrziu s-o iubesc pe Hélène în tăcere. Dar ea ? N-am mai vorbit niciodată despre asta.

II

Mă reîntorc la camera muzicianului, locul preferat al obsesiilor ucigătoare, dar în care încetul cu încetul mă regăsesc și îmi făuresc armele. „Locuiesc într-o durere", spune René Char sau Paul Eluard. Nu mai știu, îi con-

fund întru aceeaşi fraternitate poetică. „Locuiesc într-o mare spaimă", aş putea să spun la rîndul meu, sau mai degrabă ea locuieşte în mine, şi din ce în ce mai mult, ca un locatar respingător, nedorit, cum s-ar spune despre o femeie cîndva fermecătoare, dar care începe să te sîcîie.

Da, camera aceasta a muzicianului devine ostilă... Ah, dacă într-o zi ar putea să fie locuită numai de bucurie ! Dacă într-o zi n-ar mai cînta în această cameră, în acest cap decît muzica cea mai pură, cel mai strălucitor Mozart, *allegro ma non tropo*, aria Nunţii, acel *Porgi amor*, timbrul de argint, lumina de cristal.

Ce tristă şi sumbră era camera muzicianului la sosirea mea : avea sonoritatea minoră şi funebră a lui Corbeau, a prologului său solemn : *„Era, mi-aduc aminte-n decembrie-nghe̦ţatul..."* Totuşi, trecusem cu bine pragul lui ianuarie, dar ea este, poate, cea mai aspră, cea mai supărătoare lună a întregii ierni.

Casa, am mai spus, era literalmente îngheţată, şi în camere, mai cu seamă în cea a muzicianului, se prelingea pe pereţi o umezeală nesănătoasă. Tocmai de aceea, aşezat lîngă prietenosul meu calorifer îl făceam să devină roşu-aprins (măcar ţevile), ca un rac fiert... Mă înverşunam să vîr în cilindrul strîmt crengile de brad trosnitoare şi scăpărătoare ce aveau darul să-mi reînvie toate focurile copilăriei. Mai ales unul dintre ele mă încîntă : cel pe care l-am aprins împreună cu un prieten într-o seară de toamnă tîrzie în izlazul de la Petite-Bonnavaux, aproape de Caudon-Dessus, nu departe de Cane-au-Moine.

În seara aceea, peste tufele de zmeură sălbatică, peste buruienile violete plutea un aer minunat de limpede, în timp ce dangătul tălăngilor răspîndit de turmele ce coborau spre cîmpie, fără îndoială ultimele, ne evoca inevitabilul şi iremediabilul salut de adio. Un sentiment amar : dragostea mă părăseşte pentru totdeauna.

Eram, deci, instalat lîngă soba mea, ca într-o sală a cazanelor, învăpăiat, înnegrit, zbătîndu-mă să readuc la viaţă acea navă eşuată, acea carcasă putrezită. După

crengile de brad am vîrît niște butuci zdraveni de „fag stufos", amintiri dulci-acrișoare de la Colegiu : *„Tityre, tu patulae recubans sub tegmine fagi"*, gîndindu-mă la ecoul mai liber, mai vioi, ce-l dă Clement Marot, cu galica lui semeție, căruia puțin îi pasă de fagi, și, regal, seniorial, îi înlocuiește cu altă esență, după nevoile rimei : „Tu, Tityrus, culcat sub acel tînăr ulm".

Și toate acestea în bezna încă vuitoare, în năravurile memoriei întunecate de horcăielile nocturne.

Astăzi, cum să mai retrăiești toate astea ? Deși casa este situată, cum se spune, la „dos" (în față, către Adversan, totul e scăldat de soare și strălucește de lumină, de la opt dimineața pînă la cinci după amiază. Cabanele sînt noi : precum se vede pînă și bunul Dumnezeu dă cu împrumut doar celor bogați), drumul soarelui devine totuși mai generos : la început nu-l aveam decît de la unsprezece pînă la unu și jumătate ; acum îmi dăruie cu bunăvoință nimbul său albastru de la zece pînă la trei.

Și sîmbătă e sărbătoare, Sărbătorea noastră, căci Lucienne vine să mă vadă : părăsește ceșturile hîde, care macină plămînii, și se lasă purtată de un funicular bătrîn, scîrțîitor și legănat, care l-ar fi încîntat pe Cingria ; se lasă purtată pînă sus, înfiorîndu-se de spaimă și de încîntare, delicată și ușoară, gătită, strălucitoare, încărcată de provizii : pateuri, pește, pui fripți, și niște flori mici de culoarea coralului ca să le pun în ceai, întărite cu vin roșu. Urcă spre mine, se înalță și se arcuiește, și tot albastrul cerului urcă și se rotunjește, boltindu-se deasupra ei. Tu ești belșugul, tu ești viața ! Iată bogăția, dulceața dorinței, a așteptării în delir, dar nimeni nu știe că ea va putea muri fericită, destrămîndu-se și risipindu-se ca spuma valurilor ce se prelinge pe nisipul plajei.

Coborîm amîndoi cu săniuța pe pista lunară : zăpada zboară sub noi ca laptele aștrilor, coborîm împreună spre casa blestemată, pe potecuța celor trei molizi, și iată că deodată casa își schimbă înfățișarea, se scaldă într-o

ploaie de cristal fericit, albă, înveşmîntată în culoarea intraductibilă a inocenţei.

Abia dimineaţa regăsesc, ca altădată, soarele din Vevey peste salcîmi...

O femeie în casă, o femeie adevărată, vie, ce minune pură, şi ce dans e fiecare pas al ei care transfigurează lumea, şi o clădeşte pe muzică! Oare nu acesta este adevăratul miracol, ritualul zilnic al dansului sacru? Şi că această femeie este a mea: Doamne, o spun fără cea mai mică mîndrie stîrnită de simţul proprietăţii, căci ea îşi aparţine, precum eu sînt departe de transparenţă; dar înduioşător pentru mine este faptul că ea vrea — în capul ei de femeie şi în trupul ei de femeie, al femeii pe care aş fi putut să n-o întîlnesc niciodată, în dorinţa ei de femeie unde se adună mii de imagini şi de lucruri îndepărtate şi neînţelese pentru mine — că ea vrea să-mi aparţină, aşa cum şi eu sînt al ei.

Camera muzicianului îşi regăseşte muzica vieţii. Ea, atît de umedă, atît de jilavă. Deschidem bucuroşi obloanele, izbindu-le cu pumnii, aşa cum se doboară zidurile nefericirii: obloanele dîrdîie sclipind în bătaia soarelui exploziv! Lemnul se luminează, pianul străluceşte într-o urgie albastră. Zăpadă şi cer, totul e o revărsare de lumină orbitoare, iradiantă şi iradiată; iar feţele de masă imaculate şi pădurile luminoase şi roşietice, că sînt încă despuiate, pătrund în casă, invadează camerele cu minunata semeţie a libertăţii lor, în timp ce sub streaşina casei se desfăşoară, înmărmurit, acel şirg de turturi străvezii, acel şirag dantelat cu mii de stalactite de foc, şirag înscris deodată pe aceeaşi curbă cu preludiul pentru clavecin, ce ţîşneşte bine nuanţat de sub degetele delicate ale Luciennei. Iar preludiul, deodată eliberat, cîntă muzica lumilor.

Fumez, ascult, tac. „Plecaţi, funebre umbre!" Cît de departe îmi pare acum sărmanul, orbul muzician al nopţii. Muziciana, corola mea de flăcări, ea este aceea care stă-

pînește camera și o luminează, ea răspîndește razele în afară făcînd zăpada și pădurile să cînte.

Muzica zbucnește, se împrăștie pretutindeni, dincolo de pereții etanșați : libertate ! Ce bucurie, ce măreție, ce imn de slavă, și cînd ultima notă se stinge simt și eu dorința să cînt, nu are importanță ce, să strig, să cotcodăcesc, să fac hu-hu, ha-ha, să urlu ca prostul satului.

„Doamna a instalat un pian în Alpi", ce frumos sună pe neașteptate, cu humorul ei sublim, această frază hazlie din *Iluminări* : da, vom instala pianul în Alpi, jazul în Pirinei și suprarealismul în cabana Rambert...

Vă aud, de aici, melomani cu pretenții : Bach este muzicianul păcii ! Ce scandal, nu-i așa, și ce barbarie ! Și cît îmi place să-l ascult cum cîntă la urechea mea în dimineața asta, bine hrănit de înfocarea italiană, de *intelleto d'amore*, cît mai puțin protestant cu putință, în pofida sau poate datorită planturosului Luther, acest Rabelais nefast care a întors atîtea pe dos !

O, munți ai nebuniei, vis arzător, revărsare a bucuriei ! Oare nu e prea arzătoare ca să dăinue, prea impetuoasă pentru a nu se prăbuși în cele din urmă ca flacăra unui foc puternic ce se mistuie în fum și în cenușă ? „Plin de o mare bucurie care suie pînă la cer, trist să mori din pricina ei", spunea Goethe, înainte de a deveni statuia de marmură căreia nu-i mai pasă de nimic, în afară, poate, de propria-i liniște. Sfîrșierea ființei între cei doi poli ai beției și ai neantului prețuiește mai mult...

Acum, cînd muzica s-a stins, cînd pădurea încremenită a încetat să mai danseze baletul lui Orfeu, din liniștea adîncă urcă încet-încet o altă muzică, mai puțin omenească. În pădurea desfrunzită, cu pămîntul acoperit de zăpadă, se aud cum se nasc și mor chemările porumbeilor gulerați : cîntec aspru și deopotrivă blînd, ca un tînguit înaintea convulsiei, și parcă văd gîtul gingaș, împodobit cu pene, încețoșat, umflat de căldura sîngelui, acea zbîrlire lucioasă a penajului, care nu-i altceva decît o transă amoroasă într-o țesătură vie de crengi și de soare.

Din inima pădurii vocile se cheamă, își răspund și, uneori (s-o fi schimbat bătaia vîntului ? sau pasărea și-a luat zborul ?), cîntecul se pierde cîteva clipe, se risipește, absorbit de spațiu, ca să renască ceva mai departe, dar la fel de aspru, la fel de blînd, cu nesecata violoiciune a disperării, căci îmi închipui — proiecție cu totul omenească, desigur — că acești îndrăgostiți încăpățînați nu se vor întîlni în adîncul labirintului. Mai mult, cu fiecare efort, cu fiecare bătaie de aripă se îndepărtează inevitabil și definitiv unul de altul.

Totuși... ce intensă vibrație a aerului și a spațiului, ce val de aur... Oare ne spune altceva decît ceea ce vrem noi s-o facem să ne spună ? Refuz să dau acestei sărbători, acestei exaltări a sîngelui și a viselor alt sens decît cel cu adevărat omenesc : nici o orgă — ci notă pură și amenințată ca orice adevărată fericire.

După aceea, știu bine, va urma din nou încordarea, visul, inevitabil, despărțirea și acea scufundare a meduzei cînd depășește suprafața apei.

PHILIPPE JACCOTTET

(n. 1925)

S-a născut la 30 iunie 1925 în localitatea Moudon, Cantonul Vaud. Studiază literele la Universitatea din Lausanne, apoi devine un timp colaborator al editurii Mermod. Este membru al Societății scriitorilor elvețieni, membru corespondent al Academiei Bavareze, laureat al Premiului Orașului Lausanne (1970), al Marelui Premiu Ramuz (1970) și al Premiului Montaigne — Fundația FVS Hamburg (1970). Colaborator permanent al publicației *La nouvelle revue française*.

Vaudez de origină, cu un nume de familie tipic vaudez, Jaccottet, stabilit de multă vreme într-o mică localitate, Grignan, din nordul Provenței, este unul dintre cei mai de seamă mediatori ai literaturii moderne. Ca traducător al lui Musil nu poate fi contestat; versiunile lui din Hölderlin au darul să-i confirme și să-i întărească renumele. În primii ani ai tinereții i-a tradus, de asemeni, pe Homer și Thomas Mann. Dar această activitate nu ilustrează decît aspectul exterior al personalității sale artistice, căci Jaccottet este în același timp și un critic remarcabil. În volumul intitulat *L'entretien des muses*

(Conversația muzelor) — 1968, el a adunat o parte din intervențiile și comentariile sale critice. Toate scrierile lui Jaccottet, traducerile și lucrările critice, ca și propriile sale opere în versuri și proză (poeme, povestiri, memorii, jurnal intim) se nasc din una și aceeași concepție de ansamblu. În volumul de proză *Elements d'un songe (Elementele unui vis)* — 1961, Jaccottet intitulează unul dintre capitole *Visul lui Musil.* El vorbește aici despre o zonă de frontieră în care semnificația operei străine este mai întîi reflectată, apoi sfărîmată și, în fine, recompusă într-o viziune proprie despre aceleași lucruri. Aici, analiza critică a lui Musil devine în același timp o mărturie personală asupra vieții, eseul literar se contopește cu jurnalul intim, cu meditația, cu concepția despre viață a autorului.

Opera lui Jaccottet este deschisă pauzelor de inspirație, schimbărilor și cristalizării unor experiențe spontane. Primele trepte ale acestei ascensiuni — versiunile provizorii — nu sînt excluse. *La semaison (Semănatul)* — 1963 și 1971, este un caiet de note adunate în timp. Metamorfoza lor nu se limitează însă numai la formă; ea reprezintă totodată un drum interior spre inteligență, spre recunoașterea fenomenelor, spre determinarea eului și a comunicării cu aproapele. Ca și la Gustave Roud, lumea rurală, pe care Jaccottet o evocă și o înfățișează de o manieră precisă și adeseori foarte vie, constituie, de fapt, un corespondent al imaginii proiectate din interior. *La promenade sous les arbres (Plimbarea pe sub arbori)* — 1957, este un marș spre misterul lăuntric. Dar pînă și acolo unde peisajul pare să aibă o existență proprie *(Paysages avec figures absentes* — 1970), el trăiește deopotrivă în interiorul și în afara relației cu observatorul, care vede în peisaj o emanație a unei forțe ce-l depășește.

PEISAJE CU FIGURI ABSENTE

De ani de zile n-am încetat aproape niciodată să revin la aceste peisaje care sînt și locul meu de baștină. Mă tem să nu mi se reproșeze pînă la urmă, dacă acest lucru nu s-a și întîmplat, că aici îmi caut un adăpost împotriva lumii și a durerii, că oamenii și necazurile lor (mai vizibile și mai persistente decît bucuriile) nu prețuiesc destul de mult în ochii mei. Mi se pare totuși că o lectură atentă a rîndurilor de față va găsi această obiecție aproape neîntemeiată. Căci ele nu vorbesc decît de o realitate existentă (chiar dacă nu e vorba decît de un fragment), de ceea ce orice om poate să înțeleagă la fel de bine (pînă și în orașe, la un colț de stradă, pe un acoperiș). Poate că nu e mai puțin folositor (mizînd pe lucrul cel mai grav) să-i arăți acestuia propria mizerie ; și, fără îndoială, e mai bine așa, decît să-l convingi de mizeria lui iremediabilă, sau să-l amăgești cu o promisiune ireală (două tentații contrare, la fel de periculoase, între care oscilează jurnalele și multe dintre cărțile actuale).

Uneori ni se mai fac daruri, mai ales atunci cînd le-am cerut, și, la unele, mă străduiesc să înțeleg legătura pe care o au cu viața noastră profundă, semnificația lor în comparație cu visele noastre cele mai statornice. Ca și cum — pentru a ne exprima concis — pămîntul ar fi pîine, cerul vin, oferindu-se simultan și rupîndu-se din inimă : n-aș fi în stare să explic altfel nici ce au urmărit atîția pictori (și ce mai continua cîteodată să urmărească), nici puterea pe care lumea o mai exercită asupra lor, și, prin opera lor, asupra noastră. Numai morților le poate deveni lumea străină cu desăvîrșire (și nici măcar asta nu e o certitudine).

Dar nu vreau să schițez cadastrul acestor lucruri, nici să le întocmesc analele : de cele mai multe ori, asemenea întreprinderi au darul să le denatureze, să ni le

înstrăineze ; sub pretextul de a le fixa conturul, de a le cuprinde ansamblul, de a le surprinde esența, le lipsim de mișcare și de viață ; uitînd să facem un loc elementului sustras din ele, le lăsăm să ne scape în întregime. Am putut doar să merg și iar să merg, să-mi aduc aminte, să întrezăresc, să uit, să insist, să redescopăr, să mă pierd. Nu m-am aplecat supra solului ca entomologistul sau ca geologul : n-am făcut decît să umblu și să adun. Am văzut aceste lucruri care trec ele însele, mai repede sau, dimpotrivă, mai încet decît o viață de om. Uneori, ca la încrucișarea mișcărilor noastre (așa cum la întîlnirea a două priviri se poate produce un fulger și astfel să se deschidă o altă lume), mi s-a părut că ghicesc — trebuie s-o spun — centrul neclintit al tuturor mișcărilor. Ori asta e prea mult spus ? Dar mai bine să pornim la drum...

Mai mult decît toate anotimpurile îndrăgesc pe aceste meleaguri iarna care le despoaie și le purifică. Un anotimp pentru îngeri, cu condiția să uiți imaginile anoste la care religiile, îmbătrînind, îi coboară (mici creaturi trandafirii, bucălate, sau fantome fără nici o vigoare), și să ți-i închipui numai așa cum pot fi, dacă sînt : forțe active și strălucitoare, suveici orbitoare, veșnic preocupate să țeasă, dincolo de orice bucurie, pînza luminii. Căci focurile drăgăstoase ale florilor s-au stins, mărturisirile și chemările lor au amuțit, ochii li s-au închis ; căci au căzut la pămînt, ca să nu mai stînjenească toate acele împletituri de verdeață care clădiseră, pentru vise sau pentru aduceri aminte, cele mai viclene adăposturi, pavilioane de umbră, asemenea peșterii în care s-au închis Didona și Enea fugind de o furtună pentru a da peste alta, nu mai puțin umedă, nu mai puțin arzătoare ; spiritul încetează să mai primească sfaturi de la ceea ce arde, se răsucește, se răstoarnă și suspină, de la tot ce șerpuiește și se deznoadă, să mai accepte invitația de la tot ce ascunde, acoperă și farmecă insistentul murmur

al căldurii ; privirea e liberă să alerge departe, să măsoare spaţiul şi să întîlnească elementele.

Ierburile ce fremătau, pline de insecte în plasele lor, cît cuprindeai cu ochiul, s-au uscat, s-au culcat la pămînt, s-au transformat în paie ; în bătaia luminii, arborii nu mai sînt decît cărbune încoronat de fum, iar în altă parte de o pulbere suspendată ; iar ogoarele dezvăluie un pămînt întunecat, greu şi mut, ca un fel de sfinx nivelizator.

Unde s-au dus culorile soarelui, sîngele şi aurul, mînia şi belşugul ? Un timp lipsesc de pe lume leii şi taurii, fără însă ca lumea să pară vlăguită. Nu mai există cuceriri, decît cel mult pentru privire ! Şi nici albastrul nu mai e o materie, ci o distanţă şi un vis. Iar verdele ce mai persistă în iederă şi în stejari se acoperă de cenuşă sau de umbră, ca un gînd care vrea să-şi păstreze taina, şi, pentru a dăinui mai mult, se întovărăşeşte cu moartea.

Forţa sărbătorită aici de iarnă nu este aşadar acea forţă care triumfă prin zăngănitul şi iuţeala armelor, cea care, coborîtă de sus, seceră şi tropăie cu stindarde, cu trompete, cu panaşe şi trofee ; este forţa care rezistă şi îndură, cea de jos, răbdătoare, neclintită, calmă, purtînd culori de aba şi de merişor, de umilinţă şi de tăcere ; este trecutul opac, este obscurul, străvechiul ; este ca un monument de piatră care, în loc să se ridice pentru a impune, s-ar reduce la o uriaşă şi adîncă temelie ce ar trebui să se apece pentru a onora (şi iedera care nu urcă, ci rămîne prinsă de pămînt este numită „cununa pămîntului") : deasupra căruia spaţiul a devenit cu atît mai vast, cu atît mai deschis, cu cît pe acolo trec mai în voie strălucitoarele vehicule ale zilei spălate de aluziile şi de viciile culorii.

S-ar părea că astăzi solidul şi ajuratul sînt puşi de acord : pămîntul face, o clipă, impresia unei mari bărci de lemn încercat, echipată de cerul limpede, numai o clipă, căci imaginea, dacă există, deranjează. Există to-

tuşi acea bătrîneţe înduioşătoare a bătrînelor fîntîni scobite în trunchiuri, în adîncul cel mai întunecat al pădurilor, al bătrînelor carene care au cărat din belşug (tot atîţia morţi cele dintîi, cîţi peşti acestea din urmă) ; şi mai există în arbori, în locul frunzelor, acea neprihănire, acea pulsaţie a depărtărilor... Şi, dacă stai să te gîndeşti, lumea nu e ancorată...

...Sînt mari întinderi pline de pietre : stejarul verde tot mai izbuteşte să crească aici, cu frunzele lui ca nişte carapace de insecte ghimpoase, la sfîrşitul năpîrlirii. Sub pietrele pe care plugul le dislocă scrîşnind (brăzdarul e atît de lucios, încît se pot vedea reflectîndu-se în el imagini de porumbei în zbor, iar omul care-l împinge parcă ar vrea să îngroape în pămînt nişte oglinzi, să înfigă în el un cer nepăsător ; şi dacă mergi cu imaginaţia ceva mai departe, ai impresia că urmezi o etravă de apă în tălăzuirea unor păduri bătrîne), sub aceste pietre se formează cu încetul un soi de cărbune parfumat sau de bureţi negri, chirciţi, cu porii umpluţi de ţărînă, pe care ciinii îi adulmecă şi-i dezgroapă chiar în acest anotimp rece cu care se împacă de minune negreala lor minerală ; mici bulgări de cărbune ce se consumă puţin cîte puţin, nu în căldură ci în parfum, un parfum aproape greţos, din pricina intensităţii lui, urcînd parcă dintr-o altă lume...

Singurele animale care se obişnuiesc cu aceste pajişti pietroase sînt oile, ele însele de aceeaşi culoare, cu naivitatea lor sălbatică, aproape mută, purtîndu-şi blana miţoasă şi murdară asemenea sfîntului Ioan Botezătorul. Noaptea pot fi auzite cum behăie încetişor sub luna la care ai zice că se închină, aşa cum s-ar închina la lumina felinarului lăptos din staul. Ziua sînt pelerini un pic buimaci, care stîrnesc în faţa propriului cortegiu un scrîşnet de lăcuste — nestemate veşnic eclipsate de sipetul lor amăgitor...

...Întîlnești în cale și ienuperi ; și, cu toate că n-au fost niciodată plantați într-o anume rînduire geometrică, întrucît au răsărit și au crescut singuri, după bunul plac al vîntului, ei nu par totuși risipiți la întîmplare ; ai spune mai curînd că s-au grupat potrivit unor tainice combinații, ca un fel de constelații terestre ai căror aștri sînt : și, cum în centrul lor au și ceva luminos, ai fi tentat să spui că e vorba de o lumînare aprinsă. Se aseamănă cu niște piramide minuscule al căror verde întunecat — culoarea timpului și a memoriei — se jivrează la mijloc : mici monumente ale memoriei, cu o profunzime jivrată, în al căror desiș drumețul se oprește, ca prins de o rețea de netrecut... Suprafață aleasă, delimitată de vînt, priveliște de obeliscuri semănate la iuțeală și mereu în altă parte de suflarea neobosită a unui Trecător invizibil...

Blazonul iernii este de nisip, de argint și de cuarț roșu ; de hermină, ziua, dacă ninge, iar noaptea, de contra-hermină.

(Aceste imagini spun întotdeauna un pic prea mult, și nu prea sînt adevărate ; ar trebui să se vadă în ele mai curînd niște direcții. Căci aceste lucruri, aceste peisaje nu se travestesc niciodată ; imaginile nu trebuie să se substituie lucrurilor, ci să arate cum acestea se deschid și cum pătrundem noi în ele. Misiunea lor e delicată.)

...Și mereu mă uimește altceva. Ca, de pildă, o anumită seară, îndată după Crăciun, cînd cerul amurgului m-a făcut să mă gîndesc la Lucas din Leyda, nu ca urmare a unei reflecții, ci spontan, printr-o apropiere, poate greșit justificată, ori poate printr-o eroare a memoriei — aducîndu-mi brusc aminte de acea pînză de care vorbește Artaud într-o carte pe care n-o mai am, pînză ce e intitulată, dacă nu mă înșel, *Lot și fiicele*

sale, și avînd în ultimul plan un incendiu ; fapt era că cerul avea niște culori de tablou vechi, trandafirii și aurii, aproape ireale. De-a lungul orizontului era, mai întîi, o fîșîie aurie, apoi, deasupra ei, un cerc trandafiriu, sau înflorirea unui trandafir, sau mai degrabă o pulbere trandafirie tinzînd confuz spre o formă circulară. În timp ce jos peisajul se întuneca, nemaipăstrînd din toată limpezimea lui decît cîmpiile de culoarea paielor, mari întinderi de paie umede. Un peisaj de culoarea paielor și a bălegarului — un uriaș grajd înghețat.

Iar acolo, sus, încă o dată, cum să numești — ca să redai exact ceea ce ai văzut la poalele cerului — acea lumină trandafirie și aurie ? Te gîndești le repezeală și le iei pe rînd : chivot, giuvaier, Bizanț, aureolă, nimb... Și cădelniță, și fum, iar la mijloc, acolo unde fumul se destramă, o singură stea cristalină. Și totuși mai e și altceva — ceva mai surprinzător, mai puternic, mai simplu. Să pronunți cuvinte cum sînt chivotul, cădelnița înseamnă să derutezi spiritele. Simți nevoia să cercetezi mai adînc în sinea ta acea tulburare ce te cuprinde, și mai cu seamă să o exprimi cît mai repede. Ai fost atins de o privire, ca de o săgeată. Și numaidecît îți vine în minte, înaintea oricărui gînd : ca de un astru într-un staul. Jos, acea întunecime jilavă, acea culoare de lemn și de paie, acei aburi ce se ridică din bălegar (iarna, sărăcia), iar sus, acea luminozitate magică, pe care cuvintele auriu și trndafiriu o trădează condensînd-o și o trădează nu mai puțin asociind-o cu imagini ce nu i se potrivesc decît marginal. Ar trebui să se vorbească mai curînd de o pulbere de foc învolburată, de un început, dar și de o înălțare, de o schimbare la față, atingînd astfel, la nesfîrșit, unele idei religioase, și numai faptul de a le atinge, fie și în treacăt, înseamnă prea mult ; căci asta este, și mereu altceva în plus. Pentru că acestea sînt *lucrurile*, care sînt așa cum sînt, pămîntul și cerul, norii și brazdele, mărăcinii și stelele ; acestea sînt lucrurile, singurele care se transfigurează, fără a fi neapărat

simboluri — sînt lumea în care respirăm şi în care murim atunci cînd suflarea se istoveşte.

...Dar, în seara aceea, o şi mai tainică şi mai sfîşietoare privelişte mă aştepta atunci cînd, de pe strada care cotise spre celălalt orizont, al răsăritului, am putut zări peste ziduri şi acoperişuri, printre copacii rari, muntele scund luminat de amurg, cu creasta marmorată de cîteva vinişoare de zăpadă. Ştiu mai puţin cum mi-a vorbit şi ce mi-a spus. Era, o dată mai mult, enigmatica luminozitate crepusculară, transparenţa şi suspensia extremă, tot ce încearcă evocarea cuvîntului „limpede" ; dar mai era şi altceva, ce ar fi avut nevoie de graiul îngerilor pentru a i se reda cu exactitate semnificaţia (cu atît mai mult cu cît e vorba de ceva mai umil, mai apropiat, mai comun) : ca şi cum văzduhul ar fi planat, aidoma unui uriaş răpitor invizibil, ţinînd lumea suspendată în ghearele sau numai în privirea lui, ca şi cum o uriaşă roată de fulgi s-ar fi învîrtit, încet de tot, în jurul unei lămpi, ce se vedea numai datorită propriului ei nimb...

Peisaje care cuceresc şi încîntă spiritul, atrăgîndu-l în labirintul lor unde străluceşte firul apelor ; călăuze ale privirii prinse drăgăstos de acea lampă cu lumina intermitentă, pe care nu se ştie cine o ţine, şi pe care uneori crezi că o şi vezi trecută (dar oare asta n-ar însemna să te laşi prea mult în voia iluziei ?) pe celălalt mal, readucînd lumina zilei unor trupuri de multă vreme adormite.

De cum le-am privit, ba chiar dinainte — cînd abia le zărisem — am simţit cum mă atrag aceste peisaje, asemenea unui lucru ce te sustrage, aşa cum se întîmplă uneori în basme, îndeosebi în cel nespus de frumos din *O mie şi una de nopţi*, în care prinţul Ahmet, nemaigăsindu-şi săgeata pe care a slobozit-o, este atras tot mai

departe în căutarea ei, pentru a se trezi în cele din urmă pe meleagul sterp unde se afla palatul unei zîne. La fel, gîndul, privirea și visarea mea, mai mult decît pașii, au fost atrase neîncetat spre ceva destul de vag, ce aduce mai degrabă a cuvînt decît a rază de lumină, și care uneori mi s-a părut analog cu însăși poezia.

Cred că această chemare era auzită de tot ceea ce aveam mai bun în mine, am ajuns pînă acolo încît să nu mă mai încred decît în ea, lăsînd deoparte, una după alta, toate vocile care ar fi putut să mă abată din calea mea, și asupra cărora nu mă opresc aici, obiecțiile lor părîndu-mi-se zadarnice, în ciuda a tot ce pot avea în ele convingător sau autoritar, împotriva caracterului imediat și al trăiniciei acestui cuvînt îndepărtat.

Imediatul : la asta, categoric, mă mărginesc, ca la singura lecție care a izbutit în viața mea să reziste îndoielii, pentru că tot ce mi-a fost dăruit pe loc n-a încetat să-mi revină mai tîrziu, nu ca o repetiție de prisos, ci ca o insistență mereu la fel de vie și decisivă, ca o descoperire de fiecare dată mai surprinzătoare. În momentul de față îmi pare chiar că înțeleg ceva mai bine. această lecție, fără ca ea să-și fi pierdut din forța inițială. Dar e imposibil s-o rezumi într-o formulă care s-o cuprindă în întregime. Dealtfel, nici un adevăr viu nu poate fi redus la o simplă formulă ; aceasta fiind, la fel de bine, pașaportul care-i permite să intre într-o țară, descoperirea lui urmînd abia să se facă. Și astfel sfîrșești prin a gîndi că toate lucrurile esențiale nu pot fi abordate decît pe ocolite sau piezișe, aproape în ascuns. Într-o oarecare măsură, ele însele se ascund mereu. Chiar — cine știe ? — în moarte.

Pînă și astăzi (și totuși anii ar fi trebuit să mă consume) mi se întîmplă să regăsesc la fel de intens sentimentul trăit la început și care în mine s-a tradus de îndată prin cuvîntul : „paradis". Traducere cu totul ab-

surdă, din multe puncte de vedere, dar pe care trebuie să caut s-o înțeleg, pentru că ea este legată de secretul urmărit. O numesc absurdă, în primul rînd pentru că acest peisaj nu are în el nimic din „țara în care curge lapte și miere", nimic de o grandoare deosebită, ca marea sau ca munții, nici de o extraordinară strălucire, armonie sau seninătate ; apoi, pentru că el nu oferă mai mult decît altul locuitorilor săi (ba mai puțin decît unele, mai bogate și mai fermecătoare) niște condiții de existență ideale ; în sfîrșit, pentru că propria mea viață, al cărei spațiu îl alcătuia, nu-mi părea mai desăvîrșită. Nu era vorba așadar de ceea ce se numește în mod obișnuit fericire, de acele meleaguri așa-zise favorizate, „idilice", de acele „locuri de vis" care atrag mulțimea. Impresia, aici, nu era mai slabă, ci tot atît de puternică, pe cît de nejustificată era în aparență.

Era oare un vis copilăresc ce se împlinea ca prin farmec pe aceste drumuri ? Dar eu nu trăisem niciodată pe aceste meleaguri și nici pe altele asemănătoare. Să fie asta o imagine pe care, copil fiind, mi-o formasem citind *Geneza* ? Nicidecum. Dacă mă gîndeam, dacă îmi venea în minte cuvîntul „paradis", asta se întîmpla întotdeauna fără asocierea vreunei amintiri biblice : cădere, șarpe, paloșe de heruvimi, fără nici o referință la *Paradisul* lui Dante. În schimb, am descoperit curînd că acest cuvînt, care înainte de toate încerca, desigur, să traducă în spiritul meu o impresie de exaltare, de desăvîrșire, de lumină, se lega o idee despre Grecia, țară pe care n-o văzusem niciodată decît în fotografii, dar a cărei lumină — începeam acum să înțeleg — mă hrănise mai profund decît aș fi putut crede vreodată.

Era o asociație mult mai puțin absurdă decît cea dintîi, pentru că exista, neîndoielnic, o asemănare geografică ; pentru că și în Baleare, mai cu seamă în Majorca, atunci cînd o străbătusem, primăvara (plină de plante și de flori), simțisem aceeași afinitate și aceeași emoție.

Vocea seducătoare care îmi vorbea în împrejurimile Grignan-ului era o voce mediteraneană ; şi totuşi, cînd cutreieram acele locuri eram prea puţin preocupat de cultură, de gîndire, şi nu mă încerca deloc dorinţa de a-mi alege o patrie. Dar acele elemente, supravegheate sau nu, interveneau mereu, cu sau fără participarea conştiinţei, în tot ceea ce ea zămislea în minte legat de cuvîntul „paradis".

Există pe acest meleag un anumit loc, o vîlcea aproape pustie, a cărei deschidere e întoarsă spre valea Ronului. Nu se află acolo nimic altceva decît o fermă şi o clădire lungă, pesemne o fostă manufactură, prin ale cărei ferestre înalte i se văd acum sălile goale şi colbuite. În fundul vîlcelei, la poalele unor stînci năpădite de iederă, sub nişte stejari uriaşi, curge un izvor ; şi astăzi mai alimentează cîteva bazine lunguiețe, întinse în ierburile înalte, printre cireşi. În preajma lui se înalţă o capelă mică, un fost templu ; se mai poate vedea şi acum, în biserica din satul vecin, un altar închinat nimfelor, al căror cult era cinstit odinioară în acest sanctuar. Pentru a evaca acea inscripţie simplă, dealtfel mai mult de jumătate ştearsă, ar părea deajuns să-ţi dai seama că acea chemare pe care eu o auzeam întruna venea de foarte departe, dintr-o vreme aproape imposibil de imaginat, cînd se credea că zeii sălăşluiau în izvoare, în arbori, în munţi ; aş fi putut să-mi aduc aminte, dintre atîtea alte texte, de pildă, de acesta :

„O, tăietor de lemne, opreşte-a ta secure,
Că nu numai copacu-l doboară din pădure —
Au nu vezi roşul sînge, o, tăietor buimac,
Al nimfelor ascunse sub scoarţa de copac ?"

sau

„Pe vremea cînd trăiam în peşteri am crezut uneori că zăresc visele Cybelei adormite..."

Asta nu m-a făcut deloc să cad în greşeală, iar cuvîntul „paradis“ spre această lume călăuzea, în taină, gîndirea mea.

Totuşi, locul acesta era aproape singurul unde a existat în mod vizibil acea prezenţă imemorială înscrisă fără prescurtări în piatră. În altă parte... dar nu, ţara asta nu-i o ţară a ruinelor celebre sau modeste, unde mîna, săpînd, ar putea nădăjdui să ghicească altceva decît pietricele sau rădăcini. N-am aptitudini de arheolog şi nici nu alerg după vestigii. E drept însă că, tot meditînd şi tot plimbîndu-mă, atunci cînd vedeam micile edificii durate de ţărani (nu demult, fără îndoială, dar după un model ce ar putea data din secolul al XVII-lea, lucru, dealtfel, fără prea mare importanţă), spre a le folosi ca magazii de unelte în grădinile lor, e drept că, văzîndu-le, nu numai că admiram întotdeauna faptul de a le fi construit atît de bine şi în scopuri atît de umile (atunci ca şi astăzi...), dar în acelaşi timp mă gîndeam, încă o dată *imediat şi în mod absurd,* la ceea ce se numeşte, cred, „Comoara“ din Delphi : aşa cum spun aici, fără să ştiu prea bine ce era această „comoară“, dacă exista cu adevărat, dacă n-o confundam cu altceva sau dacă era cu putinţă să fac vreo legătură cu ea. Orice ar fi fost, micile edificii îmi evocau construcţiile greceşti, de tipul paracliselor, adică, înainte de toate, o proporţie, o perfecţiune măsurată, şi apoi acea măreţie şi limită a Greciei — stăpînirea *sacrului,* pe care au ajuns să-l coboare într-un lăcaş, pe pămînt, fără însă a-l fi lipsit de puterea sa şi fără a-i fi distrus taina...

De la vizibil trebuie să mergem acum spre un vizibil mai puţin vizibil, dar care este totodată cel mai revelator şi cel mai adevărat. Meleagul acesta este un meleag al zidurilor. Adeseori, satele şi-au păstrat meterezele, unele ridicate maiestuos şi avînd un plan destul de complicat ; apoi, pe cîmp, de-a lungul drumurilor, împrejurul proprietăţilor mai dăinuie o mulţime de zidu-

lețe din piatră aspră, a căror structură variază în funcție de materialele găsite la fața locului. Cîteodată sînt simple lespezi așezate în linie pe latura lor cea mai scurtă și care, de atunci de cînd au fost înfipte așa, nu s-au putut menține toate la fel de drepte (deasupra lor se înalță chiparoșii, ca niște fîșii de întuneric) ; sînt o prezență la marginea drumurilor, funebră și respectabilă în același timp, și care — oricît de puțin ar ieși mai tîrziu la iveală, în februarie sau în martie, auriul migdalilor — ea tulbură mai departe amintirea noastră cea mai intimă. În alte locuri, unde pietrele sînt subțiri ca foile de placaj, aceste ziduri par alcătuite din vinișoare sau din fibre, ca o materie organică ; deobicei, sînt încununate cu un șir de pietre oblice sau verticale. Or pînă și aceste ziduri, simple garduri sau hotare, dintre care multe nu-i neapărat nevoie să fie chiar atît de vechi, mă făceau să mă gîndesc confuz la niște monumente antice — fundații de forturi sau de temple străvechi ; frumusețea lor persista și ea în mine foarte misterioasă, și știu că dacă aș fi căutat mai stăruitor s-o definesc, aș fi ajuns s-o apropii iar de pietrele de sacrificiu și de zei ; ca și cum asta ar fi ceea ce trebuie regăsit în mod inevitabil la baza lucrurilor ; nu numai la începutul istoriei noastre, ci și în temeliile gîndirii și ale visurilor noastre ; ca, dealtfel, tot ce continuă, într-un anumit fel, să ne conducă viața.

La poalele acestor ziduri, în bătaia soarelui, îmi închipuiam de asemenea că ar fi trebuit să se găsească statui de zei sau de eroi, monede cu inscripții — cîteva cuvinte probabil trunchiate (și aș fi vrut ca poezia mea să fi fost ca un cuvînt înscris pe aceste medalii reîntoarse din fundul pămîntului, atunci cînd el nu era scris pe monedele semințelor ; un cuvînt cum se găsește la Empedocle : „În elanul lui, eterul îmbrăca forme diferite, și lungile-i rădăcini se înfingeau sub pămînt", sau la Parmenide : „O lumină nefirească dă tîrcoale, noaptea, întregului pămînt...") ; totuși, nu era cazul și nici nevoie

de așa ceva. În felul acesta, printr-o succesiune de negații, mă apropiam oricum de o descoperire în privința acestor peisaje...

Diferite semne, unele reale, ca altarul nimfelor, altele (mult mai numeroase) parțial sau total imaginare, îmi orientau spiritul spre un anumit punct al spațiului și al timpului, spre Grecia, spre Antichitate ; nicidecum într-o desfășurare de erudiție sau de gîndire abstractă (nu altceva decît o întoarcere spre trecut, ca spre un timp mai bun decît prezentul, de fugă în trecut), nici în vreun fel metodic sau exclusiv rațional. Lecția pe care o ghiceam ascunsă în lumea exterioară nu putea fi enunțată decît confuz, așa cum fusese ascultată : înlăuntrul acestor locuri era o suflare sau un murmur, cel mai vechi, cel mai străvechi, și în același timp cel mai nou și cel mai proaspăt ; sfîșiind prospețimea, sfîșiind bătrînețea.

Nu credeam — mai e nevoie s-o spun ? — că nimfele s-ar fi întors, și nici că ar fi fost văzute vreodată ; nu mă gîndeam să rostesc rugăciuni sau să cînt imnuri grecești. Era pur și simplu ca și cînd un adevăr care vorbise cu peste două mii de ani în urmă, în niște locuri asemănătoare, sub un cer destul de apropiat, un adevăr ce fusese exprimat în niște opere pe care le putusem vedea sau citi (și a căror lumină, din fericire, școala știuse să mi-o transmită), continua să vorbească — de data asta nu în opere, ci în priveliști, în lumina răsfrîntă peste aceste priveliști — printr-o stranie continuitate (pe care unele puncte de vedere ale istoriei ne-o ascund). Precizarea era prea mare ; pentru a fi cît se poate de exact, ar trebui, după ce am evocat imaginea Greciei, s-o șterg cu buretele și să nu mai las prezente decît Originea și Fondul : apoi să îndepărtez și aceste cuvinte ; și în sfîrșit, să mă reîntorc la iarbă, la pietre, la fumul care astăzi se răsucește în aer și mîine va fi dispărut.

Astfel, fără să fi vrut măcar s-o caut, regăseam în anumite momente o patrie, și poate chiar pe cea mai legitimă : un loc care îmi deschidea magica adîncime a Timpului. Și dacă mă gîndisem la cuvîntul „paradis", asta se datorase, probabil, faptului că respiram mai bine sub cerul acela, ca un ins ce-și regăsește pămîntul natal. Cînd părăsești periferia ca să te apropii de centru, te simți mai liniștit, mai sigur pe tine, mai puțin îngrijorat că dispari sau că trăiești în zadar. „Deschiderile" acestea oferite privirii interioare păreau în felul ăsta convergente, ca razele unei sfere ; intermitent, dar cu obstinație, ele indicau un nucleu aproape nemișcat. Să te fi întors spre el, ar fi însemnat s-o faci cu smerită teamă de imemoriala suflare divină (fără nici un fel de referire la vreo morală sau la vreo religie) ; și în același timp să rămîi credincios poeziei care pare să fie una dintre emanații.

Aceste peisaje, insist, nu erau prin urmare nici muzee oferite curiozității arheologului, nici temple deschise vreunui cult panteist, nici ceea ce romantismul a venerat, nu fără exces de efuziune, sub numele de Natură. Mi se păruse, pur și simplu, că ele ascund (chiar dacă n-ar mai fi avut în ele nici cel mai neînsemnat monument, nici cea mai neînsemnată ruină, nici cea mai neînsemnată urmă a trecutului omenesc) forța ce se transpunea altădată în acele monumente și pe care puteam spera la rîndul mea s-o readun, străduindu-mă s-o redau, din nou, mai vizibilă. Asta poate și pentru faptul că nu mai aveau în ele semnele evidente ale Divinului care continua să glăsuiască pe aici cu atîta stăruință și nevinovăție... dar fără zgomot, fără strălucire, fără dovezi, ca într-o risipire.

Este ceea ce am vrut să spun la sfîrșitul unui mic poem în care privirea credea că înaintează, printre arbori, de la o grotă de verdeață la alta, pînă la cea mai înde-

părtată, misterioasă și sfințită, unde în alte vremuri te-ai fi putut aștepta să descoperi vreo stelă :

Poate că azi, cînd, iată, nu mai e nici o stelă,
Nu mai e nici absență și nici uitare...

(Sînt lucruri, mărturisesc, spuse puțin prea în grabă, poate simple scamatorii ale visării, și disperarea e prea adîncă pentru a se mulțumi cu astfel de cuvinte...)

În sfîrșit, mi-au venit în minte unele tablouri în care cred că am deslușit o experiență asemănătoare. Redescoperind grația antică, pictorii Renașterii populaseră locurile unde trăiau cu nimfe, cu temple ruinate, cu satiri și zei. Eram sensibil la puterea tulburătoare a bacchanalelor, la seninătatea Parnasurilor pe care ni le înfățișau : ai fi zis că prin aceste opere visele noastre cele mai duioase și cele mai arzătoare căpătau o forță și un farmec sporite, uitîndu-se cu imaginile sedimentate în străfundurile amintirii ; și aceeași forță li se cuvenea și numelor vechi din proza și poezia scriitorilor din acele vremuri.

Erau nemuritoarele figuri ale Dorinței care, în loc să apară firave, pierdute, spectrale, în izolarea prezentului, fuseseră gătite cu podoabe numai în aparență străine, învăluite sau hrănite de memorie, paradoxal întinerite, pentru a se scălda în cele mai vechi izvoare. Aceste figuri străbăteau cu pași mari dureroasa distanță a timpului, trecînd parcă peste o arcadă irizată ; sau, mai degrabă, o transformau într-o adîncime scînteietoare și familiară ; din ruptură făureau o legătură...

Totuși, în fața acestor opere nu mă puteam stăpîni să nu-mi fac mereu o impresie, fie și superficială, de teatru : pentru că adevărul exprimat de ele încetase să mai fie al nostru. Și cînd priveam peisajele lui Cézanne, în care puteam regăsi tot ce mă înconjura, îmi spuneam (deși nu-mi venea ușor să „fac dovadă") că acolo unde nu se vedeau în ele decît munți, case, arbori și stînci,

de unde figurile dispăruseră, grația originară era și mai prezentă ; și dacă Cézanne a încercat uneori să plaseze aici niște femei care se scaldă, asta a putut s-o facă fără să fi știut, pentru a exprima mai explicit ceea ce, de fapt, n-aveam nevoie să fie altfel, decît printr-o anumită succesiune a luminii ; și, în sfîrșit, dacă aici s-ar fi dovedit mai stîngaci, ar fi însemnat poate că începea să rătăcească...

Astăzi nu mai sînt nici scene, nici figuri, și cu toate acestea nu e pustietate. M-am gîndit, ca să închei, la acel *Peisaj cu căderea lui Icar* de Breughel, unde plugarul este atît de aproape, iar eroul aproape de nedeslușit ; și am crezut că văd acum începutul unei noi ere a privirii, în care muncile noastre zilnice și visele noastre cele mai îndrăznețe n-ar mai fi pe ecranul lumii decît ogoare șterse, cădere a unei lacrimi luminoase și brazde în apele tombale.

ALEXANDRE VOISARD

(n. 1930)

S-a născut la 14 septembrie 1930 la Porrentruy, cantonul Jura; după absolvirea liceului și a școlii superioare de comerț, îmbrățișează profesiunea de librar, pe care o practică și în momentul de față. Este membru al Institutului jurasian pentru artă știință și literatură, laureat al Premiului Jura Libre (1967) și al Premiului Schiller (1969). Se manifestă ca luptător hotărît pentru independență politică a Juras-ului. Prin excelență poet, Voisard se face remarcat de la primele sale lucrări printre care *Chronique du Guet (Cronica pînditului)*, apărută la Paris în 1961. Cu volumul de versuri *Liberté à l'aube (Libertatea în zori)* — 1967, el devine purtătorul de cuvînt liric al mișcării separatiste jurasiene pe care o susține cu consecvență. Recunoscînd în pămîntul Juras-ului urmele propriei sale copilării, Voisard se identifică politic cu el și înțelege revendicarea la autonomie a acestui ținut ca un simbol al propriei sale maturizări.

În următoarea culegere *Les Deux versants de la solitude (Cele două povîrnișuri ale singurătății)* — 1962, Voisard adoptă o atitudine mai reținută,

mai interiorizată, fără să renunțe însă la stilul său alert, solemn și pasional. Prima sa lucrare în proză *Louve (Lupoaica)* — 1973, este mai curînd un lung monolog liric în proză, decît o povestire epică. Titlul se referă la numele pe care naratorul i-l dă unei tinere femei pe care o cunoaște într-o fermă abandonată și cu care el trăiește ani în șir pînă cînd idila lor este curmată de un vînător, la apariția căruia „Lupoaica" fuge și se aruncă în apă. Eroul încearcă s-o salveze apucînd-o de păr, dar pînă la urmă nu scoate la mal decît o rădăcină mare de copac pe care în final o arde în căminul său. Se poate întrezări în spatele acestei imagini un romantism vecin cu suprarealismul.

Opera lui Voisard se mai face remarcată cu volumul de versuri *La nuit en miettes (Noaptea fărîmițată)* — 1975, și cu *Je ne sais pas si vous savez (Nu știu dacă știți)*, culegere de proză scurtă, apărută tot în 1975. Textul pe care îl publicăm *(L'immunité de l'ongle)*, a apărut în nr. 11 al revistei *Ecriture* (1975).

PRIVILEGIUL UNGHIEI

Privește mîna ta roșie. Privește mîna ta neagră : sînt oare la fel, cea mocăită și cea revoltătoare ? Abia se aseamănă, spui tu, una stivuind comorile de argilă la masa amicală, cealaltă zăpăcind pisoiul în poalele gătite.

Cea neagră stoarce din crimele sale o spelcă pămîntoasă, cea verde leagănă ziua mică primejdios de înclinată. Una crudă, alta ucigașă, dau tîrcoale la căderea nopții prin prejurul vetrelor. Totul le e priincios ca să prindă focul în capcană. Întrecere de grație, parodie de stimă, eleganță în vorbire. Sînt socotite surori. Se imorta-

lizează una pe cealaltă neîncetat. Şi totuşi, cunoscîndu-şi trădările se pîndesc întruna.

Dar iată *Povestea mîinilor.*

Un om avea trei mîini. Una fusese menită să laude iscusinţa celorlalte două. Se bucura de ştiinţa, de îndrăznelile lor, pînă şi de patima turbată investită de fiecare în revendicarea întîietăţii. Cu toate acestea, noaptea le era un rău sfetnic : vrînd fiecare să surprindă visele vecinelor sale, nu mai dormeau, sleindu-şi forţele în veghi zadarnice. Omul, al cărui orgoliu începu şi el curînd să scadă, ajunse să fie îngrijorat de numărul lor. „Ah, ofta el, nu mă-mpovăraţi, voi, care sînteţi mîndria mea ! Tu, care te-nfiori, tu, care te zbîrleşti, tu, care viermuieşti — milostiviţi-vă de un biet om îndurerat de o familie nerecunoscătoare..." Dar rele nu sînt decît mîinile care nu vor să asculte. Mîniate la culme, ar fi fost în stare să se sfîşie între ele. Făcură mai bine : într-o seară furtunoasă, îşi ieşiră pînă într-atîta din minţi, încît, repezindu-se la beregata lui, omul fu sugrumat cum nu se poate mai frumos. Însfîrşit, devenite rivale şi orbite de ură, figurantele se ciopîrţiră, într-o luptă necruţătoare.

Astăzi nu mai rămîne din ele decît amintirea foarte vagă pe care poetul o surprinde, seara, învîrtindu-se în jurul lămpii.

Stele dezorientate, margini de văzduh, ele au legănat copilăria şerpilor şi nu li se contestă stima cîinilor vagabonzi. Totuşi, să nu ne înşelăm : lăudate, ele acuză, blestemate, imploră. Alunecînd de-a lungul trupurilor, ele mînjesc cu sînge dorinţele cele mai aprige, semănînd panică în pădurile încreţite de groază.

Le-am văzut opera cu ochii mei.

Le cunosc puterea, laşitatea, aşteptarea insuportabilă. Contradicţiile lor mă obsedează.

Cea jilavă e fierbinte, cea mov e gînditoare. Mîna albastră se ridică, iar unghia celei palide coboară spre o pulpă de moluscă, aceasta o prinde în mrejile ei şi o

înmiresmează. Iată privilegiul unghiei, candoarea ei sălbatică, libertatea ei înduioșătoare dată ca exemplu.

Deseori am visat să scriu povestea mîinilor mele, și întotdeauna m-a reținut oroarea lacrimilor, a spectacolului trucat. Precum și ametelile mele în fața inevitabilului, greața mea imemorabilă de efluviile retorice, îndoielile mele, cununate cu spaima fără de sfîrșit. (Și totuși, ce bine știa să le vorbească fetelor... degetele mele neîndemînatice, învăluite în clar de lună...)

Să trecem.

Am cunoscut mîna cu revolver, și rigiditatea, ezitările, stîngăcia de a vorbi, prostia ei înțepenită în plumbul slobozit. Era vremea castității recuzate și totuși persistente.

Am cunoscut ca pe ochii mei mîna cu pană, adică la fel de prost ca pe îndărătnica mea privire care trece, fără știrea mea, peste ziduri și coline. O respect și-i știu de frică. Ea îmi silabisește viitorul și mă îmbie mai mult spre abisuri decît spre nori.

Uita-voi vreodată mîna de pe coarnele plugului, stăruitoare în suferință, mîndră în supunere! Și palmele deschise, mere strivite. Și ceața ce se ridică peste brazde, amestecîndu-se cu mirosul cailor fumegători. Și beția care crește în frenetica împreunare dintre paie și balegă. Trezit în acid, voi leșina în acid.

Oare de multe ori am strîns mîinile de urzici ale comitetelor viclene, pe străduțele poșircilor, sub glicinele compromisurilor tăiate în chip de flori albastre? Așadar, de cîte ori am atins și am blestemat fără curaj (ha, limba mea prinsă în sîrmă ghimpată!) aceste mîini de funingine și de osînză topită care se revoltă noaptea la ieșirea din han? Vreau să uit acele degete răzbunătoare și grotești care fug de tăciunii prezentului pentru a se

retrage şi mai mult după cuptoarele viitorului. Nu mă mîndresc cu mîna mea de lemn în palma lor îngheţată.

Să vorbim mai curînd de mîna cu panerul, cînd mieziul pîinii, cald încă, mai freamătă, şi greierele rîcîie cu arătătorul lui ascuţit alveola scăldată în miere şi sînge. Niciodată n-o să mă părăsească aroma pîinii rotunde, proaspete, pe care o rupi cu două degete, niciodată n-o să mă părăsească tînguitul molatic al fructului care se despică abia luat în mulaua de răchită. Şi, orbită de povară, femeia stă de veghe pe cîrpele ei. Ea ştie să rîdă de vîntul care o împinge spre mîinile necunoscute, spre mîinile nerăbdătoare ce dau ocol recoltelor ca sturzii înfometaţi.

Iată-mă deci reîntors la grîul gras şi blond, la şuieratul crivăţului printre spice, la miile de chipuri ce bîntuie toate peisajele mele. Prin ocolişurile fabulei, iată-mă din nou ajuns la profeticele mele cuvinte, la ţara pulpei de fruct şi a carapacei, la ţara obsesiei neformulate, la ţara-ţară. Aici, mîinile mele sînt ceva — pentru ceva. Dar ce spic cutează să se măsoare cu germenele ?

Privesc fără nici o bunăvoinţă aceste labe prost modelate, din faţa mea. Pielea moale, roşcată, zbîrcită ca mărul iarna, degetele răsucite, degetul gros nesigur, o umflătură violetă pe care un şarpe mi-a lăsat-o ca amintire pe arătătorul stîng şi ilizibilele fire de păianjen din palme. Linia minţii şi linia inimii paralele, linia vieţii dreaptă ca un fir şi, între ele, o sumedenie de cruci neliniştitoare.

Hai, mînuţe nesuferite, destul aţi mestecat scîrna uzinelor de dantele ! Să ne cufundăm în lutul cu miros plăcut şi sonor ! Cît mai repede !

ODETTE RENAUD-VERNET

(n. 1932)

S-a născut la 5 februarie 1932 în orașul Montreux, cantonul Vaud. Aici își petrece copilăria, aici urmează și absolvă învățământul primar și liceal. Studiază apoi la Universitatea din Lausanne, unde își ia licența în litere, după care, tot la Lausanne, devine profesoară în învățământul secundar. Mai tîrziu face studii de etnologie în Statele Unite ale Americii. Îi place mult să călătorească, iar din această pasiune rezultă cîteva volume cu foarte interesante impresii de călătorie adunate pe meridianele lumii. A colaborat și colaborează ca publicist și critic literar la diverse reviste din Elveția și Franța. Debutul literar și-l face la vîrsta de opt ani cu versuri închinate mamei sale pe care o adora. În 1959 îi apare primul volum de povestiri intitulat *Trois heures de présence (Trei ore de prezență).* Următorul volum, *Récits des peuples sauvages (Povestiri ale popoarelor sălbatice)* — 1966. apărut la Paris, este o lucrare de antropologie — rezultat al îndelungilor călătorii ale autoarei prin lumea largă; culegerea de povestiri *Les temps forts (Timpuri trainice)* — 1974, din care publicăm *Un hiver à New*

York (O iarnă la New York), înmănunchează o serie de texte cu caracter autobiografic, scrise cu multă vervă, în care autoarea urmărește, drept prim țel — cum ea însăși ne-o mărturisește — dobîndirea lentă a științei de a scrie și o erudiție a vieții.

Ultima carte a Odettei Renaud-Vernet, intitulată *Xant* — 1979, este o culegere de povestiri, subintitulate fantastice, care cuceresc de la primele pagini prin sinceritatea lor nealterată, prin încercarea neobosită de înțelegere profundă a omului, a aspectelor, adesea fantastice, ale vieții lui de zi cu zi. Dealtfel, din toate scrierile acestei talentate scriitoare răzbate dragostea de oameni, strădania ei de a-i înțelege, de a descifra așa-zisele enigme ale vieții lor, ale lumii care-i înconjoară.

O IARNĂ LA NEW YORK

Gîngănii negre și unele aurii ies din pereți, seara, și vin să bea cu sfiiciune din chiuveta noastră de gresie ; și șoareci, mici și cenușii, cu coadă scurtă, aleargă de-a lungul pereților, dacă stai foarte liniștit, de pildă, dacă scrii cuminte cu o peniță care nu scîrțîie ; înainte de a mă duce la culcare, le las într-un colț puțină brînză, ciocolată, șuncă. Ratoni spălători părăsesc în fiecare noapte pădurile lor din New Jersey și străbat imensul Washington Bridge ca să golească lăzile de gunoi din Manhattan. New York, orașul cel mai citadin din lume : oraș sălbatic.

În fiecare dimineață, funingine pe pervazul ferestrei, funingine pe podea. Lucioasă. Slinoasă. Venind nu se știe de unde, din uzinele aflate totuși la dracu-n praznic, din port — sudoare brobonînd pielea întregului oraș. Are mirosul trupului de sclav istovit, care trudește sub loviturile biciului. Se lipește. Nu prididesc s-o mătur.

Ne-am zugrăvit din nou pereții, noi înșine, ne-am croit perdele noi și o cuvertură mare pentru pat. Bucătăria este un fel de firidă chioară. Una după alta, mobilele ne fac figura : într-o zi se rupe piciorul mesei, în alta rămînem cu speteaza fotoliului în mînă. Dar avem apă caldă ; pe Strada 88 Vest, cînd ai apă caldă ești cineva ! Apă caldă, faci din noi niște oameni siguri, îngrozitori, buni americani ! Portoricanii de peste drum nu au decît apă rece, locuiesc într-un apartament de cinci camere, frumos altădată, cu șemineu și ciubucării pe plafon, stau îngrămădiți cîte o familie într-o cameră, cu un robinet de apă rece pentru toată lumea, deasupra unei chiuvete unde vin să bea și gîngăniile negre și aurii.

La încrucișarea dintre Strada 88 și Broadway, New York-ul nu doarme niciodată. Cînd izbucnește vreun incediu la ora trei dimineața, și pompierii încercuiesc sectorul, în două minute mulțimea ajunge la fața locului ; nu o mulțime în pijama, ci o mulțime gata îmbrăcată, trează de-a binelea, venită de nicăieri, țîșnind prin toți porii cartierului, ca funinginea. Portoricanii, care trăiesc cîte șase într-o cameră, dorm cu rîndul ; și în așteptarea rîndului la dormit se așază pe înaltele peroane roșiatice și fumează. Sînt și bețivani ; aceștia trec cîntînd cît îi ține gura sau strigînd ceasuri întregi pe cîte cineva.

Și sînt și cerșetori : aceștia cer un dolar ca să poată mînca, și se duc într-adevăr să mănînce, nu să bea, să mănînce pîine și ouă ochiuri sau mai degrabă un *steak* [1].

Cînd vine poliția pe strada noastră, vine ziua namiaza mare cu cel puțin trei mașini și cu toate sirenele sunînd, pentru descinderi în casele unde se dosesc droguri. Am văzut agenți de poliție ieșind în șir din imobilul vecin purtîndu-și fiecare pachețelul alb, ca furnicile care-și mută ouăle. Noaptea, înalții, vînjoșii și roșcații agenți irlandezi, care patrulează doi cîte doi pe Broadway, nu intră niciodată pe Strada 88. În unele dimineți,

[1] Cotlet (engl.).

cînd mă duc la supermagazin, trebuie să mă uit bine pe unde calc, căci trotuarul e presărat cu sticle sparte de bere, dar îndeosebi de coca-cola ; le dau deoparte cu piciorul şi-mi spun că nu mi-ar face plăcere să mă întîlnesc cu cineva care mi-ar ameninţa faţa cu o sticlă spartă.

Uneori cîţiva prieteni vin să-şi petreacă seara la noi. La ora plecării devin nervoşi, se uită pe fereastră să vadă „dacă strada e liniştită". Dar liniştită nu e niciodată — cel puţin în ochii lor. Ciorchini de portoricani se agaţă de peroanele roşii, strigă, cîntă, trece un beţiv sau un cerşetor. Atunci Philippe îi însoţeşte pe prietenii noştri pînă la metrou.

— Voi, spun prietenii, n-aveţi de ce să vă temeţi, că locuiţi pe aceeaşi stradă şi *ei* vă cunosc.

Eu mă gîndesc că nişte oameni care cîntă la chitară şi din gură la miezul nopţii, pe un peron, sînt mai degrabă simpatici, în ciuda sticlelor sparte. Dar americanii se tem de cei ce-şi duc viaţa afară, în stradă, şi sînt zgomotoşi. Zgomotul le place la ei acasă, cu toate uşile închise, zgomotul jalnicelor beţii şi al televizorului.

Într-o noapte am avut un coşmar. Într-un fel de palat al minunilor, în dosul unor pereţi subţiri, pictaţi după natură descoperisem zece femei cu pîntecele spintecat ; le ieşeau maţele prin rănile căscate, şi eu trebuia să fug de un Barbă-Albastră fără chip, care nu era altul decît stăpînul palatului. Vis uşor de explicat : o saltea veche, ruptă, zăcuse aruncată în neştire timp de peste cinsprezece zile pe trotuarul nostru, şi iarba-de-mare, revărsîndu-se printr-o spărtură mai largă, în ploaie şi funingine, se risipise puţin cîte puţin şi se amestecase cu cioburile de sticlă şi cu puzderia de hîrtii vechi.

E cea mai frumoasă iarnă din cîte a cunoscut New York-ul în ultimii treizeci de ani. Geruieşte fără întrerupere de peste o lună de zile şi ninge aproape tot timpul, o zăpadă, suflată aproape orizontal pe bulevarde, de un vînt venit direct din Labrador, fără să fi întîlnit vreun

obstacol în cale. Trei zile de ninsoare abundentă și New York-ul nu mai este decît un uriaș trup alb, paralizat, în care nu mai circulă sîngele, un oraș fără poliție, fără gunoieri, fără pompieri, fără ambulanțe, amenințat de foamete (de pe acum lipsesc pîinea și laptele) și de foc — uriașă cetate medievală asediată. Avem și noi eroii zilei : doi agenți de poliție irlandezi (întotdeauna irlandezi și întotdeauna cîte doi) care au ajutat în sectorul lor la o naștere prematură, tînăra mamă neputînd obține o ambulanță, a fost salvată în ultimă instanță de acești agenți care au meșterit un incubator de improvizație dintr-un coș de rufe și cîteva ceainice. Dar zăpada și frigul ucid multă lume ; mai cu seamă proprietari de imobile, obligați de lege să curețe trotuarul din fața ușii, și care, după o oră de efort, cad țapeni, cu mîna încleștată pe lopată — buni cetățeni pînă la capăt.

După o lună de ger, directorul serviciului meteorologic și-a dat demisia, și în locul lui a fost numit un om mai dinamic. Dar frigul n-a cedat.

Lăzile de gunoi n-au fost golite de nu știu cîtă vreme. Se aliniază în fața caselor, ca un zid compact, neîntrerupt. Se revarsă. Acum, fiecare ladă are cîte o coroană înaltă de oase de păsări, resturi de legume, cotoare, bulgări de spaghete cu sos tomat sau de tăiței rumeniți, destul de îmbietori, totul cimentat de gheață și perfect inodor. New York-ul nu mai este decît un gigantic frigorifer de gunoaie.

Dar la noi e cald, și dacă nu lipsește pîinea, avem cel puțin ciocolată pentru șoareci. Scriu la masa îngustă, care se clatină. Cînd ridic capul, mă văd în oglinda tulbure și plină de pete ; îmi văd obrajii scofîlciți, ochii. E atîta liniște, încît un șoarece iese de sub comodă și pornește cu pași mărunți ștergînd pereții.

Mă duc să-mi fac cumpărăturile în așa-numitele *dime-stores*, niște magazine de doi bani, magazinele universale ale săracului. Sînt mai multe în cartier. Aici gă-

seşti de toate şi toate sînt aici mereu „ocazie extraordinară", „solduri nemaipomenite", „lichidare totală", „preţuri sacrificate", „vînzare pe nimic". De toate, dar fără sortimente reale, fără frumuseţe sau farmec, iar calitatea este pe măsura „sacrificiului" ; expuse, n-are importanţă cum, grămădite în munţi diformi ; singurul lucru ce atrage ochiul — cuvîntul „solduri", devine obsedant ; totul e făcut atît de vădit pentru o clientelă care o scoate cu greu la capăt, şi deci nu are dreptul să ceară puţină frumuseţe de la cele mai simple lucruri, încît eu dau de fiecare dată înapoi, orgolioasă şi umilită, şi nu cumpăr decît strictul necesar, un capac de cratiţă, nişte aţă, şi asta atunci cînd ajung să fiu servită de o vînzătoare istovită şi arţăgoasă. În California vînzătoarele spun clientelor „draga mea" ; California e altă lume...

De multe ori nu cumpăr nimic, mă duc doar să beau o cafea la bar. Mă uit la femeile care pleacă şi vin sau se aşează alături de mine pe scaunele înalte ; palide sub stratul gros al machiajului, ce pare a fi uniforma new-yorkezelor, această mască a sănătăţii (obraji trandafirii, ochi încercuiţi cu negru, ca să arate mai strălucitori), care caută cu disperare să ascundă, nu atît vîrsta ce vine, cît simpla uzură a nervilor, ravagiile pricinuite de zgomot, de trepidaţia continuă şi aerul îmbîcsit de funingine. Mă uit la aceste femei : poartă sacoşe care le rup mîinile, coşuri sau plase încărcate cu de-ale gurii ; împovărate de copii, de boli, de lipsa de bani îşi tîrăsc viaţa ducînd totul în braţe de-a lungul tejghelelor unde se îngrămădesc soldurile — totul în braţe, acesta fiind cel mai istovitor mod de a purta o povară... La lumina fără de speranţe a neonului, ele apar atît de înduioşătoare şi vrednice de milă, cu trupul lor deşelat de greutăţile permanente ale existenţei, cu zelul lor resemnat, încît aş vrea să le scot în plin soare sau într-o pădure unde miroase a pămînt şi a răşină, să le fac să uite duhoarea

gazului ce arde în bucătăria lor, depunînd pe pereți un strat de negreală, imposibil de curățat.

În fața mea, de cealaltă parte a tejghelei, o oglindă mare : în ea îmi văd obrajii scofîlciți. Nu sînt nici patru luni de cînd dormeam în fiecare noapte în mijlocul pădurilor și eram frumoasă. Acuma cumpăr farduri de calitate proastă din magazinele de doi bani.

La nivelul străzii 88, Broadway-ul pare un bulevard larg, fără personalitate, dar nu lipsit de farmec. Departe, în sud, el se strîmtează, devenind canionul cenușiu care, sub o ploaie de confeti, îi vede triumfînd pe eroii acestei națiuni credule. Dar zgîrie-norii cu miile de ferestre luminate toată noaptea, fantasticele firme strălucitoare, tot ceea ce face din New York adevăratul oraș-lumină al Occidentului, se află în altă parte, la o distanță destul de mare de aici, într-un cartier unde ne ducem cum te duci în alt oraș. Broadway-ul nostru are case raționale și lumini cumpătate. Are chiar și peluze și bănci, veșnic ocupate, mai ales de bătrîni ; să fie oare cocioaba lor atît de respingătoare, încît să nu poată viețui în ea ? Fapt este că ei rămîn așezați acolo ceasuri în șir, chiar și pe vremea friguroasă. În cartierul nostru unde aproape tot ce se vinde sînt solduri, acești bătrîni expuși, încremeniți pe bănci, par și ei niște solduri, lichidați, sacrificați, dați pe nimic...

Broadway-ul noaptea : sînt asaltată de diversitatea chipurilor omenești. Un ciolan a ridicat pulberea din cele cinci părți ale lumii ca s-o lase să cadă peste aceste trotuare. Chipuri închise sau prea deschise, violente în întuneric, și mai violente în lumină. Unele îmi izbesc cîteodată privirea cu o asemenea forță, că mă scot din sărite : pe ele cred că citesc semnele unei existențe trăite în afara oricărei reguli, în pură sălbăticie. Chipuri albe măcinate de ambiția decepționată ; chipuri negre

pietrificate de orgoliu ; chipuri fără o rasă definită, născute dintr-un confuz amestec de sînge, oferite agerimii mele ca niște enigme antropologice ; chipuri-epave, azvîrlite de ocean ca iarba-de-mare în spațiile goale ale digului haotic care este New York-ul. Pierdută în mulțime, ating uneori acea stare secundă în care fiecare figură omenească este o întîlnire, fiecare privire un eveniment ; în care orice chip întrevăzut cheamă imediat sentimentele cele mai elementare și cele mai puternice, ura, pasiunea, spaima. Da, spaima : sînt pe aici destule capete înspăimîntătoare ; unele îmi provoacă o panică abstractă, dar altele mă fac pur și simplu să mă tem de pielea mea.

Să fie un nebun sau un humorist acel bărbat îmbrăcat de sus pînă jos în piele neagră care a intrat la miezul nopții în cafeneaua Tibb ? De îndată ce se așează la tejghea, alături de noi, discuțiile se întrerup ; cu o cască pe cap, ca de motociclist, cu fața mascată de niște ochelari de soare enormi, impasibili, desenează, cu mîna înmănușată, pe un șervețel de hîrtie, niște schițe foarte alarmante, de nebun. În mai puțin de cinci minute barul s-a golit. El n-a ridicat capul nici o singură dată.

Broadway-ul noaptea : nu se întîmplă nimic, dar totul se poate întîmpla. Există întotdeauna o posibilitate deschisă crimei sau petrecerii. Noaptea trecută, trei muzicanți negri cîntau în fața cafenelei Tibb ; primul avea un xilofon de copil cumpărat pe un dolar dintr-un magazin de doi bani ; al doilea bătea cu două teluri de bătut frișcă într-o cutie de tinichea ; al treilea întinsese o coardă de contrabas de-a lungul unei cozi de mătură vîrîte într-o tobă veche ; cîntau toți trei ; cîntau *O when the saints* [1], care este imnul oficial și cu adevărat nați-

[1] O, cînd sfinții (engl.).

onal al Americii. *O when the saints,* și mulțimea s-a prelins imediat de pretutindeni, două persoane, o sută, trei sute de persoane bătînd ritmul din palme în jurul cîntăreților...

Cînd sfinții vor intra în paradis,
Aș vrea să fiu și eu în ceata lor !

Asta se cîntă la încrucișarea Broadway-ului cu Strada 88, în cartierul apartamentelor fără apă caldă, în cartierul sub-proletariatului portorican, și vîntul înghețat venit direct din Labrador duce de-a lungul bulevardului pînă la Atlantic nostalgia efemeră și frenetică a celeilalte lumi.

Nu mai apucăm să dormim pînă în zori. Cînd încercăm să ne culcăm devreme, ne fuge somnul. Nu știu ce ne ține trezi ; nu zgomotul străzii, cu care te obișnuiești destul de repede, nici frigul, împotriva căruia puturoasa noastră sobiță cu gaz luptă cu succes. Te simți parcă strivit de acest haos de pietre, după nopțile libere, și-roind de stele și de licurici, pe care le-am cunoscut poposind prin taberele turistice ; poate e și ceva ce ni se învîrtește prea repede în cap. După un timp ne sculăm și improvizăm o mică cină, tartine și ouă ochiuri. Pe la ora două trece camionul gunoierilor cu roata lui zdrobitoare care melițează saltelele sparte, mobilele rupte, mașinile de spălat vechi și brazii de Crăciun azvîrliți pe trotuar. Stăm de vorbă. Ceva se învîrtește foarte repede în capul nostru.

Uneori nici măcar nu încercăm să ne culcăm, lucrăm toată noaptea așezați fiecare la masa lui. În scurtele momente cînd strada e liniștită, nu mai auzim decît șuieratul sobei cu gaz și mica agitație a șoarecilor, pe undeva, prin bucătărie. Penițele noastre își urmează fără zgomot drumul pe hîrtie. Din cînd în cînd scoteam vreo înjurătură sau o exclamație de mulțumire. Apoi, dintr-odată, unuia

dintre noi îi vine o idee atît de grozavă, încît nu poate să mai tacă, şi începem să discutăm. Restul nopţii trece făcînd să scapere din toate părţile noi şi strălucitoare idei, pînă cînd zorii zilei doboară într-un buchet final ultimele stele ale focului nostru de artificii. Aşa reînviorăm noi, în plin centrul New York-ului, exaltarea unor nopţi libere, sălbatice.

Camera este urîtă, şi sărăcăcioasă. Soarele nu pătrunde în ea. Sîntem bolnavi pe rînd, şi trăim în lipsuri. Prieteni nu avem aproape deloc; ne petrecem zilele şi săptămînile fără să vedem o faţă cunoscută. Nu avem bani să ne abonăm la telefon, toate contactele noastre cu exteriorul sînt încete şi anevoioase. Dar ceva ni se întîmplă aici, ceva de neînlocuit; ne schimbăm puţin cîte puţin, ne transformăm în sensul mereu dorit de noi, la modul confuz, fără a ni-l fi putut imagina cu adevărat. Mustul clocotitor şi tulbure al tinereţii noastre devine vin — un vin tînăr încă, dar de pe acuma plin de savoare şi de tărie, şi care începe să se limpezească.

Se petrece ceva cînd ai treizeci de ani şi trăieşti în sărăcie şi fără prieteni în plin la New York, şi cînd ai de făcut o muncă pe care n-o poţi face decît aici, pe care n-o poţi face decît acum, în această iarnă glacială. Pînă atunci trăisem cu mîinile deschise şi întinse tuturor, ca aceşti oameni flămînzi care cerşesc pe Strada 88; acum închidem mîinile, le strîngem cît putem de tare. Ceea ce strîngem cu atîta îndîrjire nu poate fi mare lucru: ceva mai multă obişnuinţă şi judecată, ceva mai multă încredere măsurată şi lucidă în noi înşine, ceva mai multă siguranţă. Şi o muncă de făcut. Şi un oraş în care trăieşti, orice s-ar întîmpla, în ciuda maldărelor de gunoaie îngheţate sub ferestrele noastre şi a funinginii de pe podeaua noastră. Peste toate acestea ne închisesem noi mîinile.

În cîteva săptămîni vom fi din nou în Elveţia, atît de gălbejiţi şi atît de slabi, încît se vor speria părinţii.

Ne vor judeca după înfățișare. Nu vor vedea, înlăuntrul nostru, sănătatea nouă, vigoarea noastră extraordinară ; nu vor vedea că încercarea a avut darul să ardă în noi miriștile parazitare, întărind în schimb ceea ce trebuia întărit ; și nu vor vedea că, de acum înainte, pentru a ne asigura supraviețuirea, dispunem de cîteva țepușe de temut.

JACQUES CHESSEX

(n. 1934)

S-a născut la 1 martie 1934 în orașul Payerne, cantonul Vaud. Urmează liceul clasic la Fribourg, unde își dă și bacalaureatul, apoi studiază literele la Universitatea din Lausanne. După licență devine profesor de limbă și literatură franceză la Gymnase de la Cité din Lausanne, îndeletnicire pe care o practică și azi. Este membru al Societății scriitorilor elvețieni, al Societății oamenilor de litere din Franța și al Sindicatului scriitorilor de limbă franceză. În anul 1963 a fost distins cu Premiul Schiller, în 1975 cu Premiul Alpes-Jura, iar în 1975 cu Premiul Goncourt pentru roman. Debutează cu un volum de poeme *Le jour proche (Ziua apropiată)* — 1954, după care se face cunoscut în Franța cu prima sa culegere de nuvele intitulată *La tête ouverte (Cu mintea deschisă)* — 1962. S-a afirmat și se afirmă ca un critic și eseist de înaltă ținută, iar în 1967 publică primul roman *„La confession du Pasteur Burg"* al cărui personaj central, — pastorul — constituie una din figurile tradiționale ale literaturii romande. Ulterior găsește o sursă de inspirație în viața oame-

nilor de rînd pe care o evocă, trecînd-o prin filtrul propriilor amintiri, în volumul de nuvele intitulat *Rest avec nous (Rămîi cu noi)* — 1967, iar cu *Portrait des Vaudois (Portretul vaudezilor)* — 1969, Chessex oferă un fel de frescă a caracterului popular vaudez, care se bucură de o primire entuziastă, atît din partea cititorilor cît și a criticii de specialitate. Cartea este o culegere de întîmplări imaginare sau trăite, de observații și experiențe personale. Indiferent ce înfățișează sau evocă aceste portrete : munca țăranului la cîmp sau tăierea porcului la țară, cîntece din copilărie sau viața doamnelor de așa-zisa înaltă societate, reflecțiile asupra unui afiș de reclamă, sau asupra mizeriei dintr-un azil de bătrîni, imaginea unui muncitor italian ce suspină, după o zi de trudă, deasupra unei străchini cu varză acră, imaginea vieții de huzur din hotelurille Montreux-ului, cortegiile duminicale pe străzile micilor orașe, festivitățile sătești, reuniunile de gimnastică, adunările contemporanilor, ș.a.m.d. — toate sînt de natură să scoată în evidență mînuitorul unui condei înzestrat cu darul neasemuit al descrierilor exacte, construite cu grijă, pînă la cel mai mic amănunt. Cantonul a devenit pentru autorul portretelor obiectul unui angajament afectiv. Cunoașterea țării îl conduce pe scriitor spre cunoașterea de sine. Căutarea rădăcinilor vaudezilor se confundă la el cu cercetarea propriei sale origini. Cunoașterea trecutului greu al Țării Vaud-ului și a viitorului ei, nu mai puțin problematic, se identifică cu propriul său destin. Tendința aceasta, spre individualizare, este reluată mai accentuat în nuvela *Carabas* — 1971, în care Chessex îl evocă pe contele de Perrault, ale cărui întinse domenii de o nemaipomenită bogăție sînt prezentate regelui de Moțanul-încălțat, în ciuda faptului că amintitlul personaj nu posedă nimic din toate astea. Autorul se transpune aici în postura marchizului de

Carabas care are totul și nimic în același timp : o țesătură de minciuni și adevăruri, de intrigi, de exagerări și intenții ascunse, pendulînd între setea de plăceri și teama de moarte. Autoportret baroc, Carabas este presărat, pe alocuri, de un fel de exhibiționism literar conștient, stăpînit de Chessex cu multă măiestrie și rafinament artistic.

În 1973 îi apare la Paris romanul *L'Ogre (Căpcăunul)*, distins în toamna aceluiași an cu premiul Goncourt. Romancierul Chessex reușește să-și transpună aici subiectivitatea extremă și, în ciuda faptului că principalele teme tratate în acest roman fuseseră determinate în operele sale anterioare — marcate de o puternică notă autobiografică — ele ne apar acum obiectivate. Vom reîntîlni, în această carte, lupta împotriva zdrobitoarei imagini paterne, problema neputinței, la propriu sau la figurat, autodistrugerea, izolarea, motivul sinuciderii.

Căpcăunul aduce în scenă un profesor de latină, un intelectual al generației de mijloc — a cărui atitudine și concepție despre lume mai sînt tributare vechilor convenții în fața unui tineret emancipat, eliberat de prejudecăți și taburi. Avînd în prim plan o tragedie a neputinței, iar în centru procesul lumii paterne, a lipsei de libertate, a închistării într-o interioritate disperată, romanul oferă imagini de mitologie clasică sau populară, viziuni de vis, tipuri psihologice magistral conturate. La toate astea se adaugă o topografie descrisă minuțios, atmosferarea orașului Lausanne, elevii, intelectualii, burghezia prezentată de o manieră puternic realistă, în contrast cu fantasticul unei lumi suprarealiste, în care dimensiunea timpului pare uneori ștearsa cu desăvîrșire.

Al doilea roman de largă respirație al laureatului Goncourt, *L'Ardent Royaume (Regatul aprins)* — 1975. este de asemenea liric, senzual, patetic, expresiv,

trădînd o intensă trăire personală, așa cum era de așteptat de la autorul *Portretelor* și al lui *Carabas*. Ca în toate scrierile sale, Chessex face uz și aici de o subiectivitate împinsă la extrem, ce pare de nestăvilit. În același timp însă, punerea în scenă „obiectivată" a personajelor ce trăiesc potrivit propriilor lor legi, apare la fel de reușită și de convingătoare ca în *Căpcăunul. Regatul aprins*, puternic rechizitoriu la adresa moravurilor burgheze din societatea helvetică s-a bucurat de un răsunător succes în rîndurile cititorilor și al criticilor de specialitate din Elveția și de peste hotare.

Se cuvine să mai amintim activitatea de critic literar a acestui prodigios scriitor, a cărui lucrare *Les Saintes Ecritures* — 1972, prezentare judicioasă a operei celor mai de seamă scriitori romanzi, rămîne un titlu de referință în istoria literaturii elvețiene de limba franceză. Povestirea *Femei*, pe care o publicăm în continuare, face parte din *Portretul vaudezilor*.

FEMEI

În satele oarecum izolate, visele plăcute și proiectele de căsătorie se învîrtesc în jurul învățătoarei, ca și cînd, odată cu diploma, Școala normală ar da un brevet de erotism și de aptitudine pentru conducerea unui tren de campanie care fascinează băieții.

A sosit învățătoarea ! Cincizeci de priviri încruntate o scrutează cînd, rumenă la față, coboară din autocar, la deschiderea anului școlar. E urmărită din cafenea, e privită cu lăcomie din spatele perdelelor de dantelă ale camerei, de după peretele de clivia și de lauri din vase, în timp ce ea se instalează singură, cu oarecare șovăială, în marea clădire a școlii. Strengărița e tînără, dră-

guță, cîștigă destul ca să-și cumpere un automobil de doi cai putere, ține pasul cu moda, dispare în zilele de sîmbătă și duminică. Se obișnuiește, roșește din ce în ce mai puțin, începe să privească bărbații drept în ochi, și toți vor să știe ce face. Îi intrigă mai ales mașina — automobilul, o picanterie în plus, semnul independenței sale, al nerespectării regulilor. Permisul de conducere li se cuvine, de regulă, bărbaților ! Această libertate, ca o sfidare, irită și atrage în același timp : iat-o pe învățătoare în centrul dorințelor, ca o curtezană oficială, pe care femeile o detestă, și care, în ciuda oricărei împotriviri, e apărată de conștiința civică și educativă a comunității.

Dacă cedează, e sărbătoare, atît pentru fericit, cît și pentru cumetre. Sărbătoarea cocoșilor și a limbilor ascuțite ! Și cum cedează adeseori, neputînd să reziste dublei convingeri a fatalității erotico-pedagogice și a senzualității difuze, adună în jurul persoanei sale poftele cele mai exacte ale bărbaților și gelozia cea mai îndărătnică a femeilor. Cel favorizat a vorbit, prietenii comentează și umflă lucrurile, femeile rîiau și se supără.

În sat prea puține fete, frații și vecinii veghează cu străşnicie și lupii hămesiți dau tîrcoale în preajma celor două desfătări, învățătoarea și chelăreasa, reginele himerelor și ale inimilor ! Haita s-a adunat și cele două chilipiruri vor fi prada celor mai puternici care se vor înfrupta pînă ce comisia școlară, neliniștită, și vreun țiitor concediat vor face nițică ordine în bal.

Uneori, învățătoarea se mărită cu pastorul (acesta are toate șansele, de pe acum nu ține decît predica săptămînală și trăiește cu diriginta) sau, și mai bine, cu „fiul", un holtei bogat, care va moșteni domeniul. Dar, ah, rotofeiule, cine va porunci în casă ? Cîte soții-gospodine n-au devenit turnuri înspăimîntătoare de pricepere și vigoare, dirijînd un soț sindic, cinci copii, o elvețiancă germană și trei italieni ! Schwitzianca, trandafir uimit — de asta

va avea grijă mama — se va mărita la rîndul ei cu unul dintre fii. Un căpătuit în această țară de singuratici!

Chelăreasa are șanse mai mici. Rătăcește din loc în loc, căței în călduri cu imaginația înfierbîntată, tîrfă, curtezană, capricioasă exotică cu accent franc-comptez sau piemontez, semizeiță, amantă de ocazie, menținută de tradiția patronală la rangul de servitoare prost găzduită, hrănită la repezeală și plătită cu bacșișuri zgîrcite de clienți mai preocupați s-o soarbă din ochi ori s-o pipăie, decît să scoată de la ciorap. Ah, dacă privirile grele și mîinile îndrăznețe s-ar putea transforma în bani, ce bogate ar fi chelăresele! Dar ele aleargă prin fum, iar seara, după ce „a trecut ora", oftînd de oboseală, pun scaunele pe mese și mătură templul pentru ca în zori, la deschidere, să coboare din nou scaunele și să servească primele cafele cu rom camionagiilor și căruțașilor...

Bătrînii și tinerii lê dezleagă șorțul pe care ele și-l leagă la loc, de mii de ori, bărbații însurați le șoptesc măscări, și patronul, pe ascuns, caută să le înghesuie în pivniță. Unii le cercetează amănunțit sorbindu-și pe îndelete paharul sub capul caprei-negre și prețul vinului, nu mai scapă din ochi gura, bustul, crupa care se răsucește printre mese, singura femeie, singura pradă de scrutat pînă la disperare în grota fumătorilor de trabace, singura delicatesă plină de sudoare, și de sînge, și de lapte, și de drăgălășenie, și de plăcere ce se poate devora în acest deșert!

Învățătoarea, chelăreasa, pereche deloc potrivită în ochii orășenilor, dar pe care pofta țăranilor le unește admirabil și cu încăpățînare!

Ideea fixă a bărbaților din satele îndepărtate este să-și găsească o tovarășă — să n-o sfîrșească singur la ospiciu sau la spital și pentru moment să-și asocieze o stăpînă care să conducă treburile gospodărești ale fermei.

Ceea ce dă prilejul unor astfel de anunțuri în *Journal d'Yverdon* sau în *Feuille d'Avis de Lausanne* : „Agricultor, 36 ani, protestant, sănătate excelentă, serios, ar

vrea să cunoască domnișoară 22—28 ani, regiunea Grandson, în vederea căsătoriei. A se scrie sub cifra... A se atașa fotografia care va fi trimisă îndărăt. Discreție absolută". E de meditat asupra acestei tiranice mutenii. Ce pot scrie pretendentele ca să-i liniștească atît de bine ? Uneori anunțul este mărturia unei nevoi imediate : „...nu se exclude străină sau domnișoară cu copil..." și găsesc emoționante răspunsurile proscriselor, ale fetelor-mame, sticlele trimise spre marea de țărani, bietele chemări de ajutor pe hîrtia cu pătrățele pe care factorul o aruncă în cutia de ziare. Ce va primi protestantul singuratic și atît de sobru ? Îi va spune el „da" unei *ragazza* cu sîni grei, în fața familiei resemnate a acesteia și a unei frigărui de noi verișori de dincolo de Simplon pe care vestea i-a făcut să dea buzna pe pămîntul reformat, ca păsările gălăgioase, și gata să muncească și ei pe domeniu sau să vîneze ariciul, ca țiganii nomazi, așteptîndu-și rîndul ? Sau va petrece inelul în degetul unei mame mici și delicate, în prezența binevoitorului tutore ale copilului și al vechiului patron de ucenicie al vinovatei ? „Ce domnișoară afectuoasă, n-are importanță situația, care iubește viața la țară și lucrul la fermă, va lua în căsătorie agricultor, 40 ani, muncitor și serios ? A se scrie sub cifra... Discreție de onoare."

A, da, meditez asupra acestor anunțuri, asupra singurătății, asupra spaimei de a trăi singur și asupra spaimei de moarte. Fete și femei afectuoase, dorite, răspuns grabnic, hotărîre rapidă, da, da, da, pîntecul călduț, părul revărsat peste pernă, nopțile lungi cu fereastra deschisă, cînd dă pomul în floare sau cade zăpada, da, da căldura maternă. Dar și femei împotriva morții, femeie ca să ne închidă ochii cînd vom avea nasul ascuțit și străveziu, femei care să dea de pomană la înmormîntarea noastră. Bărbații celibatari sînt niște călugări inutili, gîndește conștiința populară, și duc o viață tristă, nu se aleg decît cu firimiturile. E mai bine să fii sărac cu nevasta ta, decît bogat și singur. Și ce e un țăran neîn-

surat ? Un soi de nebun. Dacă nu vrea să devină un maniac ursuz și bombănitor, trebuie să-și angajeze o menajeră care îl va jecmăni, sau o servitoare care îl va scoate din minți. Trebuie să fii ori genial, ori un vrăjitor bărbos ori un prostovan cu buza de jos groasă și lucitoare ca să rămîi singur la țară. Din cauza muncii, a singurătății înghețate, a acestor mirosuri de vacă, de lapte, de pămînt, a acestor mirosuri femeiești de bălegar și de ploaie care se răsucesc și ți se lasă în pîntec ca nesațul pentru alte mîncăruri de o violență nostalgică.

Pămîntul cere perechea omenească așa cum nisipul soarbe apa și, gerul face să crape zidurile. Cine violează această lege este socotit rîios, invidios, maniac și va muri în deznădejde. Singur ca un corb pe o claie de fîn. Există moarte mai dureroasă ?

La început își spun cuvîntul nevoia, necesitatea, dragostea, la sfîrșit apar adeseori obișnuința, pisălogeala — mereu același cîntec — o asociere bătrînă ce scîrțîie, în care fiecare trage spuza pe turta lui, nevasta mai tare și mai tenace ; pînă la urmă, bătrînul morocănos cedează stăpînei adevărata conducere a menajului. Bărbatul mulge, strecoară laptele, se ocupă de culturi, de mașini, de măcelărie, de nutrețuri, de îngrășăminte. Nevasta de *ale casei :* mesele, odăile, rufăria, piața la oraș, curtea de păsări și banii. Căci ea mînuiește banii lichizi, strînge băierile pungii, ține ochiul pe unde soțul își adună mărunțișul. Dacă-i lași de capul lor, între bărbați, vor bea tot ce se agonisește ! Mai hotărîtă, nevasta i-a ia înainte, împarte, țipă dacă e nevoie, se bizuie pe sfînta alianță a vecinelor și a pastorului, și se face mereu ascultată.

Pentru vaudezi, nevasta este guvernul, sergentul, colonelul. Acești termeni se folosesc și la oraș, pentru că orășenii au aproape întotdeauna bunici sau străbuni țărani, și trăsăturile esențiale ale caracterelor și ale limbajului rămîn în familie și în obiceiuri. Dacă le-ar fi pierdut, serviciul militar și colegii de dormitor unde țăranii

și fiii de țăran înjură și-și povestesc întîmplările, i-ar fi făcut pe loc să-și recapete deprinderile vechiului fond comun. Vaudezii sînt o familie țărănească. Sub vestonul de pînză groasă al slujbașului de la căile ferate, sub sacoul profesorului de latină, cel mai viu este omul pămîntului. Nu e nevoie să te scarpini prea mult pînă să-l găsești pe fiul șelarului din Pailly sau pe adevăratul podgorean din Yvorne. Se mai amestecă și azi cuvintele dialectale printre cele franceze, există un mod de a mînca, de a bea, de a te purta, de a vedea lumea, moștenire de la părinții sau de la bunicii sau de la străbunicii țărani. Votul femeilor, pilula, reforma învățămîntului secundar și terapeutica de grup n-au schimbat mare lucru.

— Mai tragem un păhărel ?

— Da, dar în viteză. Acum un guvern pe care-l apucă strechea...

Aceste cuvinte prudente pot fi auzite la Chenit, la Tartegnin, la Vuiteboeuf, la Riponne, la Cullayes, la Bioley-Magnoux, la Vers-chez-Perrin și la Aigle. În tot Cantonul ! Duceți-vă acolo și veți vedea : femeia conduce și poruncește, gura ei turuie ca o moară stricată, stăpînul cedează sau lasă totul în plata Domnului. Sînt mai hapsîne și mai încăpățînate ca noi. Se țin tari, au furii prelungite, fac tărăboi, ne amenință, se văicăresc !

Mai încăpățînate, e foarte adevărat. Ele, femeile din Vaud au fost acelea care s-au luptat din răsputeri ca să-și păstreze religia, cînd stăpînii bernezi au impus Reforma și au chemat pastorii francezi, ele s-au năpustit asupra lui Farel, l-au călcat în picioare și i-au smuls barba, ele s-au bătut la poarta bisericilor cu unghiile, cu dinții, cu picioarele, înfruntîndu-i pe archebuzierii și halebardierii protestanților care sfărîmaseră statuile cu ghioagele, ele n-au încetat ani de-a rîndul să ascundă chipul Fecioarei, să se închine tuturor sfinților, să hrănească preoții pămînteni, să-i sfideze pe judecătorii bur-

duhănoşi şi poliţia lor de cătane cu grai stîlcit, pentru că au pus pe foc vasul cu sfîntul mir şi s-au răcorit după noua rînduială în apa sfinţită, ele şi-au silit bărbaţii înspăimîntaţi să se refugieze la Fribourg ca să-şi păstreze religia şi drepturile, şi astăzi, după patru secole, cîştigate de predestinare şi de Sinod, ele formează cimentul parohiilor şi garda pretoriană a parohilor. E ca şi cînd ai sta pe un butoi de pulbere : atenţie cu femeile din Vaud — nu le căutaţi ceartă ! Sînt mai iuţi decît noi, mai dîrze ; în timp ce bărbaţii rumegă, se învîrtesc pe lîngă oală, îşi consumă mînia, mai rumegă şi iar mai rumegă, şi se împacă în cele din urmă cu această autoritate care-i scapă de orice grijă, de mărunţişuri, de complicaţii gospodăreşti dezgustătoare. Ele au o viclenie directă, ei o viclenie mai reţinută, mai visătoare, inventivă, dar domoală, ca prudenţa şi vorba lor, acţionînd prin tatonări, prin întrebări indirecte, prin stîngăcii subtile şi caraghioase (de a căror iscusinţă se amuză şi el în sinea sa, o spun ochii, înfăţişarea lui).

Înţelepciunea prezintă avantajul de a putea să te bucuri deplin de tine însuţi, de a nu fi hărţuit, nici încorsetat, nici depăşit, de a-ţi menţine rangul şi de a fi respectat, de a vedea oamenii şi lucrurile cu un ochi limpede, care va face cu plăcere pe distratul cînd alt ochi îl iscodeşte, de a rîde fără să rîzi de necuviinţe, de a lua măsura şi pulsul celorlalţi, de a cunoaşte starea de spirit generală înainte de a opri, fără scandal, o iniţiativă individualistă şi creatoare. Confucius-ii vaudezi cu pălării turtite şi cu bluze albastre cedează în faţa soţiilor şi îşi asigură răgazul ca să-şi fumeze în tihnă trabucul şi să-şi bea paharul fără să fie prinşi asupra faptului. „Dacă soţia ta ţipă, povăţuia cîndva chinezul, mută-ţi ceainicul în grădină."

Stăpîna fierbe mîncarea pentru porci, are conciul desfăcut, pometii roşii, amestecă fiertura din făină de ghindă şi cartofi care face în oală băşici mari, cafenii ! Stă-

pîna vîră mîna în burduful șorțului umflat, găinile se adună, se înghesuie, se reped cîrîind ! Stăpîna își pregătește drumul la piață, umple coșurile cu fructe și legume, leagă bucheţele de gura-leului ! Stăpîna spală rufe, stăpîna frige iepurele, stăpîna face prăjituri, e la cuptor și la moară !

Și fiicele, ce fac în acest timp ? Sînt la oraș, învață. La școala de menaj, la școala normală, la școala de comerț, la gimnaziu întîlnești fetele nostime din Vaud ! Altele intră ucenice, vor să ajungă coafeze, vînzătoare, secretare, diverși tipi le aduc seara în mașini sport — asta se poartă grozav în zilele noastre ! Altele, cele mai sărace, se duc să muncească în uzină la Renens, la Yverdon, la Sainte-Croix, cu italiencele însărcinate și cu spanioloaicele care nu știu să citească, își însușesc mentalitatea acestora — e normal, ce vreți ? — învățînd să se îndoape cu aspirină, să fumeze și să asculte, cu întîrziere, vorbindu-se despre principii. Vor rămîne în aceste centre muncitorești, cu droaia de copii, cu un bărbat angajat la uzină, cu o cameră numerotată într-un bloc de trei sute de apartamente și cu un Volkswagen pe credit, pentru cursele duminicale pe autostrada Lausanne—Genéve, îmbîcsită de duhoarea gazelor de eșapament.

Claudine, Simone, Ariane, Suzanne — ele nu sînt încă doamne ! Căprițele cresc ! Se duc la dans, primesc scrisorii nu ne mai recunosc ! Și apoi pleacă să se mărite în altă parte, iar noi rămînem cu chelăresele noastre, care vor emigra și ele, și cu Trudi a noastră cea rozbombon.

Bieții băieți !

Nu demult fetele vesele și zeflemitoare porneau în bandă, sîcîiau, provocau, acum părăsesc satele pentru că nu mai vor să lucreze cu mamele și bunicele lor, ca înspăimîntătoarele străbunice biblice cu coc simplu, fără podoabe, și cu guler înalt prins în nasturi, așa cum se văd în fotografiile cafenii din odaie. Adio, bălegar pe

tălpi ! Adio, viței de tras ! Un ascensor, cu palier mare și legumele cooperativei !

Pastorii le exaltează și le conving să lucreze pentru parohie. Există o alință între vaudeze și prelații care vorbesc frumos, nu beau, sînt instruiți și curtenitori. Pastorii, mai ales, le ascultă, le sprijină, trăgînd cu abilitate mari foloase din sprijinul pe care confidentele li-l asigură în compensație. În toate parohiile cantonului organizează ceaiuri, discuții, întîlniri între enoriașe, iar soțiile lor le reunesc pe aceste doamne în așa-zisele după-amieze de lucru, cînd se taie, se croiește, se brodează, se tricotează pentru Expoziții cu Vînzare și pentru Creșă. Astfel încadrate, se informează, recurg la vicleșuguri, judecă pe alții — tribunal mai temut de bărbați decît Caroline sau prefectul. Și mai ironizat ! Dar vaudezii ironizează cu plăcere cînd se tem.

Acum ascultați această întîmplare.

Un *drudzon* este o fată trupeșă, puțin bărbătească, deloc plăcută. Pe deasupra, *drudzon*-ul în discuție era aproape idiot, mustăcios, roșcovan, cu fundul mare, cu coapsele ca niște butuci. Și totuși, era o fată ! Băieții din ținut o înghesuiau prin fîn sau prin gardurile de mărăcini, fără ca ea să le opună vreo rezistență. Și pînă la urmă *drudzon*-ul dădu de bucluc cu tinerii săi cocoși. Pisica păduchioasă face pisoi frumoși, e un lucru bine știut în Canton ; și astfel, mama născu o mîndrețe de fată, și peste puțin timp strengărița avea să treacă ținutul prin foc și sînge, ca să-și răzbune sărmana mamă care, nemaiputînd să audă cum i se tot trîmbițează păcatul și să mai plîngă după o bucată de pîine, se spînzurase lîngă coșul copilașului. Un roman pentru Urbain Oliver sau pentru *Lectures du Foyer*, știm bine, dar adevărat în cruzimea lui, vădind izolarea la care sînt condamnați unii oameni (și cum nu vor fi condamnate animalele).

În schimb, celelalte fete știu să se apere, și șmecherii își dau repede seama. Pe cele din topor, viperele, moliile,

viespile nici vorbă să le înhaţi ! Fecioare sau nu, ca la vînătoarea de ciocîrlii, trebuie să bată vîntul dintr-o anume parte ca să le păcăleşti. Vechiul fond rămîne, dar moda, libertatea, îndeletnicirile, politica, dispariţia frontierelor au amestecat trăsăturile tipice, au slăbit obiceiurile, au distrus tabuurile, au socotit învechite deprinderile şi chiar prefăcătoriile. Fetele fac haz cînd curtezanii lor, puţin ameţiţi, încep să cînte :

Îmi plac elveţiencele germane
Mai mult decît frumoasele din Vaud

(mă opresc, pentru că urmarea nu e cuviincioasă), ele ştiu bine că sînt la fel de libere ca genevezele, zurichezele sau franţuzoaicele, libere, nesăţioase şi suficient de înarmate.

Mai bine să ne întoarcem la mamele şi bunicele cu şiraguri de mătănii şi rochii negre, stăpîne peste obiceiuri şi mîncăruri, femei robuste ca arborele şi animalul, şi perseverente în a conduce tribul cu economie şi afecţiune printre stînci, cum spun imnurile, în pofida umilinţelor şi a înfrîngerilor. Mamele, bunicele ţin la tăvăleală — cîtă dîrzenie în acest bătut al pasului pe loc şi cîtă energie în aceste făpturi mărunte — dar, dacă va fi nevoie, vor şti să se bată !

De la familia ţărănească au moştenit ele această robusteţe, această cumpătare, această înţelepciune inventivă, perseverentă, şi respectul pentru credinţa lor, care după patru secole este vechea şi neştirbita credinţă hughenotă ; mai degrabă o morală decît o credinţă despre viaţă şi oameni, un fel de curaj îndelungat, solitar în fermitate şi iubire. Cînd conduc casa, o fac fără avariţie, fără egoism : cu grija să nu fie rău folosit domeniul, să nu se irosească, să nu se înstrăineze ceea ce va fi partea copiilor. — Le va da mai mult decît a primit ! Legea nescrisă dar puternică a legatelor, care explică severita-

tea și vigilența lor mereu trează față de bărbații prea risipitori, prea îngăduitori, veșnic atrași de băutură și de pălăvrăgeala de la cafenea. Ele sînt adevăratele păzitoare ale moștenirii, păstrătoarele rangului și al avutului ! Cu sensibilitatea lor feminină de intelectuali clasici, pastorii nu se înșeală în această privință. Se înțeleg cu ele, le vizitează, mănîncă prăjiturile și beau ceaiul lor, le ascultă și le vorbesc. Știu că energia și prudența enoriașelor se potrivesc întotdeauna cu planurile lor. Devin aliatele lor înainte ca ei să deschidă gura. Și pe ce altceva să sprijini această biserică distantă (distantă și puțin convingătoare !), dacă nu pe bunicele negricioase, pe văduvele cu fața arămie, pe fecioarele milionare de șaptezeci de ani, vestale ale grîului și ale grajdului, pe patroanele hrănite cu lăptuci și slănină, toate chezașe ale moștenirii și ale spiritului de familie ?

La Pailly o fată bătrînă de optzeci și trei de ani trăia singură într-o fermă izolată. O negustoreasă din sat o vizita în fiecare an, în ianuarie. Aceasta se revolta pentru că bătrîna își ștergea cratițele cu cîrpe soioase, dormea în zdrențe, ea însăși purtînd veșminte de cerșetoare.

— Nu cumva ai vrea să-mi prăpădesc trusoul ! se răstea bătrîna cucuvaie.

Sipetul ei era plin cu pînză bună, împăturită și călcată de acum șaptezeci de ani : treizeci și șase de cearceafuri de plapumă, treizeci și șase de cearceafuri de pat, treizeci și șase de fețe de pernă, treizeci și șase de cămăși, treizeci și șase de fețe de masă, treizeci și șase de albituri și treizeci și șase de prosoape, toate brodate, monogramate, scrobite, nefolosite nici măcar o singură dată. Treizeci și șase este numărul exact, și nu colecția ironică de lumînări. Piesele trusoului mergeau pe treizeci și șase, în acele vremuri, era legea și numărul profeților, și cu atît mai rău pentru cei tari de cap ! Nu vă duceți să le vorbiți de ateism unor astfel de furnici. Ateismul înseamnă comunism, ceva de neconceput, un non-sens,

curată nebunie ! Totul se păstrează, adică se conservă, se închide bine în adăpostul scrinurilor de nuc și în dulapuri adînci, cu iz de miere și de cireașă, unde aceste comori de pînză și de in dobîndesc o nemurire faraonică.

Bunicele, mamele, soțiile erau silite să-și folosească rezerva ! Și se răzbunau admirabil în după-amiaza celor patru spălături anuale, cînd se fierbea lingeria în cazanul din mijlocul curții, și ele își întindeau întregul trusou pe sforile din pajiște ; și nici un vînt n-a umflat vreo pînză mai orgolioasă. Cearceafuri conjugale, fețe de masă și cămăși care strălucesc în bătaia rece a vîntului !

Sînt și povești de dragoste care își răsucesc personajele ca pe niște frînghii, le ard ca smoala sau le înalță în singurătatea lor.

O fată iubea un catolic, un fribourghez care bea, o bătea, se încăiera, se tăvălea pe jos cerîndu-și iertare, ca apoi s-o ia de la capăt. Îi spintecase brațul cu cuțitul, fata sîngera, i se vedea osul, farmacistul telefonase la poliție.

— Eu m-am rănit, despicînd iepurele, se încăpățîna să spună fata, ca să-și salveze iubitul.

Era fericită, îndura totul. Bețivanul nu mai muncea, fata servea într-o cafenea, el îi lua banii, bea din nou, și iar îi cerea bani, alerga după ștrengărițele din cartier, și o bătea mereu, de mama focului... Fata suporta din dragoste și, de rușine, nu mărturisea nimic alor săi. El bău pînă într-atît, încît, într-o bună zi își găsi moartea pe motocicletă intrînd într-un brad cu o sută pe oră. Ce-i rămînea bietei fete de făcut ? Pentru nimic pe lume n-ar fi vrut să se întoarcă la fermă. Îi trebuia, înainte de toate, catolicismul, anturajul, liturghia, spovedania care-i aduceau aminte de călăul ei și de cei trei ani de fericire nebună. Frecventă cu asiduitate o parohie, se convertí, și în anul următor i se îngădui să intre într-o mînăstire unde face muncile cele mai înjositoare. Se află, așadar, în comuna amantului ei, din chilie vede casa unde s-a născut, și viața aspră îi purifică trupul și inima pen-

tru veşnicie. Iubirea a întîlnit Iubirea, ca în viețile aprigilor sfinți, care-şi schimbă pofta de oameni viguroşi într-o foame sfințită şi divină.

Aceasta, de care vă vorbesc acum, crescuse într-un cartier mărginaş din Renens — fier vechi şi rochița-rîndunicii — se jura că e artistă, sau mare cucoană, sau aventurieră, şi pretindea că se răzbuna pentru copilăria ei, jefuind buzunarele şi inimile. Îşi începuse turneul triumfal în Spania unde avusese succes — în 1939 dădea tîrcoale arenelor şi barurilor. Survenise războiul, închiderea frontierelor, ocupația Franței, imposibilitatea de a se întoarce acasă. Duceți-vă s-o vedeți în cabina ei : are şaizeci de ani şi perforează biletele de metrou la stația Sébastopol. Şi ascultați-o. Dacă are chef de vorbă, vă povesteşte romanul vieții sale. Lucrul cel mai curios şi cel mai impresionant în dramele şi în iubirile ei, în reînceputurile ei este fraza, melodia cuvintelor : are şi acum accentul vaudez.

O fată din Vallée voia să călătorească. Economiseşte bani, se duce la Marsilia şi ia vaporul pentru Africa. Timp de cîțiva ani nu se mai aude vorbindu-se de ea, apoi, iat-o debarcînd într-o bună dimineață la brațul unui negru pe care-l instalează cu ea în sat. Şi ce negru ! Enorm, lucios, cu o claviatură de dinți albi de toată frumusețea, cu papuci brodați şi un fes cu pompon roşu peste părul cîrlionțat. Toată lumea îl admira şi rîdea. Închipuiți-vă, un sălbatic — de obicei îi vezi la circ ! Negrul încerca să se poarte bine, dădea o mînă de ajutor la strînsul recoltei, tăia lemne, mulgea, făcea comisioanele... Era luat în rîs. Nu întîrziase să-şi schimbe straniul şi stacojiul acoperămînt al capului cu o pălărie țărănească, papucii cu saboții şi vesta plină de ceaprazuri aurii cu o haină de postav negru ca pămîntul. Dar ce folos ! Căci zîmbetul lui rămînea la fel de larg, ochii la fel de rotunzi, părul la fel de scurt şi de creț, accentul la fel de bizar şi de graseiat.

— E un negru, ce vreți, nu e ușor să se transforme de azi pe mîine într-un creștin !

Fata îl iubea și suferea. Și suferea cu atît mai mult cu cît era născută acolo și pricepeaa cele mai ascunse batjocuri ale familiei și ale vecinilor : pînă și ea însăși l-ar fi luat peste picior pe negrul ei, dacă nu l-ar fi iubit cu adevărat. Turba de mînie în sinea ei, și își dădea silința să aibă o înfățișare cît mai plăcută, pentru a-i înșela pe ceilalți. Dar furia și mîhnirea o scoteau din minți.

Se apropia iarna. Țăranii sporeau jignirile și puneau întrebări nevinovate care stîrneau mînia vaudezei.

— Ei, domnule Mamadou, ați auzit, la radio se anunță zăpadă, nu vă e prea frig la noi ?

— Domnule Mamadou, iazul îngheață, o să vă puteți obișnui ?...

Într-adevăr, era o vreme să nu dai nici un cîine afară din casă, și negrul, fie bravînd, fie din cumsecădenie, continua să taie lemne, să umble cu panerul, să facă o sută de alte mici treburi, în bătaia vîntului rece care-i îngheța oasele și-l făcea să tușească. Și cine a murit în iarna aceea ? Negrul, răpus de o congestie pulmonară, pe care o căpătase în timp ce rînea zăpada pe drumul comunal, într-o zi cumplită de crivăț, cînd temperatura coborîse la minus douăzeci. Dar avusese bunul simț de a se întoarce să moară în Franța, la Pontarlier, unde fata îl dusese la primele semne ale febrei, ca să evite amabilitățile și batjocura consătenilor.

— Și cu ea ce s-a întîmplat ?

Nu s-a mai întors în sat. A plecat singură în Africa, a ținut o dugheană de cămăși și jucării în Gabon, apoi a scris că intră ca infirmieră voluntară într-o leprozerie. Se duce porumbelul, zboară porumbelul ! Niciodată nu s-a mai primit altceva de la ea. Deci, trăiește. Nu mai scrie. Nu i se scrie. La ce bun ? Și apoi, Gabonul e atît de departe !

Alteia i se aprinseseră călcîiile după un negustor ambulant ; venea s-o vadă cu regularitate, în toate sezoanele, și oamenii îi spuneau bietei fete „Lădiță", bătîndu-și astfel joc de valizele și pachetele legate cu sfori pe care amorezul ei le căra în spinare. Într-un sezon, ia-l pe ambulant de unde nu-i ! Lădița își pierde capul (un cap care și așa nu se ținea prea bine) și pornește pe toate drumurile în căutarea prietenului. Acum era rîndul ei să sune pe la uși.

— N-ați văzut un negustor ambulant, pînă-n patruzeci de ani, cu pălărie de piele, cu o înfățișare așa, cu niște ochi așa...

I se răspundea nu, ea se supăra, îi făcea pe oameni mincinoși, i se trîntea ușa în nas fără prea multe menajamente. Pornea să cerceteze altă zonă, trăgea de șnurul clopoțelului, și manevra începea din nou.

— N-ați văzut, cumva, un domn simpatic, un negustor ambulant, drăguț, foarte cultivat, cu haine așa, cu nasul așa...

Alte tăgăduiri, alte insulte. Jandarmii ciuliră urechea. La Cery cu domnișoara ! Iar acolo își petrecu tot timpul făcînd cercetări despre omul ei.

— N-ați primit, cumva, vizita unui comerciant foarte drăguț, un negustor cumsecade, care vindea săpunuri, uleiuri de palmier...

Arată-te odată, negustor ambulant, pînă nu săvîrșește, sărmana, vreun rău ireparabil !

Cine ar putea să creadă în atracția micilor profesiuni asupra fetelor tinere și bătrîne ?

O domnișoară foarte retrasă și distinsă, domnișoara Odile, iubise succesiv un vagabond în căutare de lucru, un călător galben ca ceara, un măcelar ambulant, un tocilar, un atlet de circ și un străin, specialist în tatuaje. Toți își văzuseră de drum întremați, recunoscători, făcîndu-i jurăminte, și nici unul nu se mai întorsese. Dom-

nișoara părăsită începea să pună la îndoială cuvîntul drumeților, cînd deodată se anunță în orășel cortul unui predicator. Se simți ca iluminată. Cum de nu se gîndise la treaba asta mai devreme ? Un nomad și el, ce-i drept, dar un nomad superior, care răspîndește cuvîntul Domnului !

Și se hrănea cu afișele și cu fluturașii care, din dorința apostolului, fuseseră distribuite, cu larghețe pe toate străzile.

În sfîrșit, sosi și ziua cea mare. Domnișoara se afla în primul rînd al adunării, cînd bătrînul șmecher, grav și sever ca un papă, apăru sub proiector. Dragoste la prima vedere ! Cîntară cu toții, se așezară, se rugară, cîntară din nou, se așezară din nou, se lăsară însufleți ți de un fel de jurămînt, presărat cu îngeri și trompete înspăimîntătoare, și după ce mai cîntară, umplură cu generozitate mai multe talere de lemn întinse de o fetiș cană pistruiată, care mulțumea bîlbîindu-se. Ar fi trebuit, poate, să i se dea mai multă atenție acestei prăpădite, dar de, profetul strîngea mîinile și barba lui se apleca biblic...

În aceeași seară fu invitat la o conversație evanghelică. Se puseră farfurii mici peste farfurii mari, se destupară cele mai vechi sticle, se aduse și iar se aduse la masă. Brînzeturi, prăjituri, lichioruri, și, cînd trecură în salon, omul lui Dumnezeu nu mai era în stare să lege două vorbe. Puțin obișnuit cu asemenea banchete și moleșit de căldură ațipi (sau se prefăcu că ațipește) și dormi cîteva clipe, timp în care gazda îi strecură în buzunărașul hainei un bilet de o sută. Ah, cît de strălucitoare era barba lui revărsată, cît de creață era în lumina lampadarului ! După aceea profetul se trezi și declară cu voce tare că se duce să-și întîlnească soția.

— Soția dumneavoastră ? Dar, pe cîte știu, nu sînteți căsătorit !

— N-ați văzut persoana care face cheta după predica mea ? E soția mea, are nouăsprezece ani și-i e teamă cînd rămîne singură. La revedere, vă mulțumesc din inimă și bunul Dumnezeu să vă aibă în paza lui !

Și ticălosul, ghiftuit și împrospătat, pleacă să-și întîlnească pistruiata.

Povestea mai spune că pînă la urmă domnișoara s-a cuminți t. Ea nu s-a îndreptat nicidecum către grefieri sau croitori. În schimb, au încetat să i se mai aprindă călcîiele și a înțeles : cînd trece tocilarul închide repede fereastra și se trîntește în pat cu două perne peste cap. Profetul a tămăduit-o. Sămînța bună a găsit inima roditoare. Salutare, Odile ! Și azi se mai rîde în oraș de povestea ta !

Desigur n-o să vorbesc de femeile înțepate, afectate, darbiste, ex-libriste, de cele care poartă panglicuțe de catifea neagră în jurul gîtului, nu pentru a-și ascunde gușa ! — ci pentru că acesta le este semnul clanului. Există și la ele, adesea, o familie țărănească la a doua generație și, între acestea două, pastori alpiniști, profesori de drept, misionari împovărați de fii locotenenți, bancheri care se roagă în Capelele Învierii. Aceste doamne se înclină cu bunăvoință sau astupîndu-și nările în fața iubirilor micuței lor servitoare ; nu de la ele se pot aștepta gesturile necugetate sau elanurile prea vădite ale inimii ! Și ele, la rîndul lor, sînt păzitoarele moștenirii, dar dragostea de castă le-a ucis vioiciunea și prospețimea. Oricum, se bucură de educația și de gustul lor, citesc ziarele lor (dar, atenție, *Feuille d'Avis* este rezervată croitoreselor cu ziua, grădinarului !) și au grijă să nu se lase corupte de prefacerile secolului, pictînd pe porțelan de Saxa, jucînd bridge cu medicul și călărind o dată pe săptămînă, prin partea plopilor de la Vidy, o iapă de rasă cu nume englezesc, destul ca să salute în treacăt tumulusul înverzit de la Davel și să se uite la gălăgioșii

muncitori-fotbaliști care bat mingea și transpiră pe gazonul democratic. Călăresc elevat, vorbesc elevat. Nu vă așteptați la prea multă generozitate din partea acestor zvelte doamne cu pălărie șic ! Sînt la fel de hotărîte să strîngă băierile pungii ca și micuțele lor verișoare de la cîmpie. Soțul uneia dintre ele, profesor ascultat, are cinci franci de buzunar pe săptămînă, și din ăștia trebuie să-și mai plătească și timbrele poștale. Și să vă mai prindă mirarea că-i lasă pe alții să comande, în rarele dăți cînd intră și el în cafenea ! Bietul om consumă carne numai o dată pe săptămînă, griș la fiecare cină, nu bea vin decît atunci cînd primește vizite. În schimb, familia are un salon de cireș, și nu lipsește niciodată de la concert. Ah, cucoane din Lausanne !

Nu, prefer naivele, smintitele, exaltatele, stîngacele, primitivele, pe cele ce reacționează ca veritabile aristocrate ale voinței și pasiunii. Acestea te pipăie, te detestă sau te rănesc, dar se dăruiesc întru totul cu generozitate, suferă sfîrșietor, prezența lor e totală, princiară, e măreață prezență a martirelor sau a ticăloaselor. Acestea sînt adevăratele rădăcini dulci-amare, aceste neveste, aceste făpturi pline de lapte și de salivă, care veșnic ne înșetează. Trag pe furiș cu ochiul din spatele perdelei și ascultă ce se vorbește despre ele, știind că toți sînt drăgăstoși și dornici de prezența lor cu miros de floare. Hei, mutrișoare dulci ! N-a să ne despărțim, nu-a așa ? N-o să ne pierdem unii de alții. Pentru acest miros de polen și pentru această putere de izvor ce sălășluiește în voi, și pe care o dăruiți fără rezerve, așa cum își dăruie mărul toate merele.

Ce bine ar fi să se poată arăta și celelalte, așa cum sînt în realitate !

Dar cucoanele înțepate duc batista la nas. Ce vreți, distinse doamne, celelalte scapără de viață, sînt pline de drăgălășenii, în timp ce dumneavoastră faceți nazuri. Cu ce veți rămîne curînd ? Bridge-ul se predă la magazinele

Migros, bădăranii invadează cluburile de călărie și galopează ca numizii, *Gazette* își schimbă formatul, iubitul servitoarei are o mașină mai mare decît soțul dumneavoastră (și e mai bine hrănit), și nici măcar Biserica nu mai e liberă, ca să vă regăsiți societatea.

Sărmană Franță !

Meditez asupra dinastiilor și alianțelor.

Mulți vaudezi au străbunice germane : băieții se duceau să urmeze un semestru, două, dreptul sau teologia la Tübingen sau la Heidelberg, se întorceau logodiți, instalau în strada Bourgului sau la Madeleine o protestantă adusă de acolo. Sîngele siegfriedian a biciuit sîngele mai domol al țăranilor de la oraș. Amestecul a dat aceste chipuri bine alcătuite — ofițerii, profesorii, fetișcanele acestea furtunoase și ostentative sub uniforma albastră a Școlii Vinet.

Străinele au venit și au rămas.

— Bună ziua, doamnelor, bine ați făcut că ați ales acest ținut și că ne iubiți și pe noi ! Lacul, podgoriile, muntele și pe vaudezii de la Academie !

În familii există întotdeauna o bunică numită „nemțoaica". Propria ei bunică adusese de dincolo de Rin prăjitura cu ouă și bradul de Crăciun. *O, Tannenbaum !*

O, brad frumos,
Rege-al pădurii,

cîntă și astăzi vaudezii în jurul falnicului pom. În mirosul lui verde reînvie strămoșii. Rășina Pădurii Negre ! Rețetele de dragoste se transmiteau de la mamă la fiică aidoma unor secrete de alchimist. Nemțoaica purta pantaloni, bea *Kirsch* [1], cînta valsuri și fuma țigări de foi

[1] Vișinată (germ.).

la petreceri şi serbări. Dar, mai vaudeze decît noi, aceste străine ne-au dat fii get-beget vaudezi, care ne-au luminat lanternele !

Aveau şi un fel de a-l iubi pe Dumnezeu mai deschis şi mai impetuos, şi cu imnurile şi firea lor, mai bine clădite, ele au dăruit alor noştri, veşnic prudenţi şi reţinuţi, soclul credinţei şi al bisericii lor. Cîţi studenţi ai teologiei oficiale, deci calvinistă şi vaudeză, n-au ieşit din pîntecele acestor luterane ! Cîte parohii n-au însufleţit ele cu vioiciunea şi energia lor !

Meditez asupra hazardului şi pasiunilor.

Un tînăr vaudez întîlnise o fiică de pastor la Leipzig, îi descria ţinutul său natal.

— Lacul e veşnic albastru, se vede Franţa, strugurele se coace pe costişă...

— Poţi să te plimbi pe lacul acesta minunat ?

— Există vapoare frumoase, e Lémanul, Elveţia...

— Şi la Lausanne sînt biserici ?

— Biserici şi o catedrală !

Băiatul era elocvent. Visa la ţara lui. Logodna fu hotărîtă, nemţoaica trebuia prezentată familiei din Lausanne. Se urcară în tren, dormiră un timp. La ieşirea din tunelul Chexbres, nemţoaica începe să ţipe şi trage de semnalul de alarmă. Se credea în Italia ! Era sigură că băiatul o răpise şi trecuseră Simplonul.

El uitase să-i vorbească de lumină.

Lumina ţinea Walkyriile pe loc. De îndată ce o vedeau şi o simţeau cum le furnică pielea, nu mai puteau să plece.

Cine va şti să vorbească de efectul climatului asupra iubirilor bunicelor noastre ?

Cînd e uscăciune, închide-ţi fiica !

Dacă plouă, pune-ţi soţia sub cheie !

Pe vînt, zăvorăşte-le în pod !

Pe zăpadă, pe grindină, sau furtună, nu-ți fie teamă decît de viclenia și de furia lor !

Catehismul îndrăgostiților și al geloșilor.

— Cucu, cucu ! repetă pasărea în pădurea lunii mai.

Taci odată, pasăre necioplită ! Cînd rîzi, oamenii se înfurie și bombăne ! Pînă la urmă are să ne strice primăvara cucuitul tău batjocoritor. Du-te și cîntă la catolici !

ANNE CUNEO

(n. 1936)

S-a născut la Paris, la 6 septembrie 1936, într-o familie originară din orașul Winterthur, Cantonul Zürich. Își face studiile la Universitatea din Milano, Lausanne și Florența. După ce își ia licența în litere, îmbrățișează profesiunea de gazetar și traducător. Este membră a Grupului scriitorilor de la Olten, cu orientare de stînga, în care predomină elementul alemanic, și membră în Consiliul centrului elvețian al Cinematografiei. A călătorit mult prin Europa, vizitînd Anglia, Italia, Finlanda și îndeosebi Franța, unde i-a frecventat pe suprarealiștii postbelici de la Paris. Întorcîndu-se în Elveția, se angajează politic în mișcarea de stînga și joacă un rol important în Mișcarea de eliberare a femeii.

Într-un eseu intitulat *Ecriture et changement*, apărut în *Almanahul* grupului de la Olten (1973), Anne Cuneo insistă asupra dificultății creatorului de a se solidariza cu sistemul economic existent și de a renunța la critica lui. Dacă nu vrea să trăiască pur și simplu ca un beneficiar confortabil al clasei dominante, scriitorul trebuie să se alăture maselor și astfel să contribuie la crearea unei adevărate con-

științe a acestora. Poziția scriitoarei reprezintă o tendință mai puțin pronunțată în literatura romandă modernă, dar Anne Cuneo o susține cu consecvență. Ca mulți colegi de generație din lumea întreagă, ea vrea să contribuie prin scrisul ei la afirmarea acestei noi dialectici care implică „refuzul de a fi integrat într-un sistem fără a-i discuta sensul, valoarea și țelurile". În întreaga sa creație, ea denunță relațiile autoritare îndoielnice, manifestîndu-și credința în posibilitatea îmbunătățirii situațiilor, pe care se străduiește să le înfățișeze cît mai clar, cît mai inteligibil, readucîndu-le la originea lor prin intermediul psihologiei și al sociologiei. Angajamentul ei se manifestă, îndeobște, în favoarea emancipării femeii, emancipare pe care o consideră o descoperire de sine. Astfel, în romanul *Mortelle maladie (Maladie mortală)* — 1969, dezbate problema maternității, iar în *Poussière de Réveil (Pulberea trezirii)* — 1972, supune discuției dependența psihologică și sexuală a femeii față de bărbat.

Apărut prima oară în 1967 și reeditat în 1978, romanul *Gravé au Diamant* — din care am ales fragmentul de mai jos — marchează, de fapt, afirmarea Annei Cuneo în viața literelor. Tratînd aceleași probleme existențiale ale femeii, romanul s-a bucurat, de la prima sa apariție, de un răsunător succes în rîndurile cititorilor și ale criticilor de specialitate.

GRAVAT ÎN DIAMANT

Am început să-mi dau seama cu pregnanță de calitatea mea de femeie în timpul studiilor. Răspunsul însă nu mi l-a dat, în primul rînd, iubirea. Desigur convie-

ţuirea cu un bărbat m-a preocupat, mi-a pus probleme, m-a făcut să sufăr. Dar însuşi faptul că eram iubită de cineva, avea darul mai curînd să-mi întunece problema, decît s-o clarifice. În ochii celui ce mă iubea rămîneam aceeaşi persoană deosebită, stranie, care mă deprinsesem să fiu.

Nu, problema mea izvora din altă parte. Ea a început să iasă la suprafaţă pe vremea cînd mă pregăteam pentru examenele de admitere la Universitate. Unul dintre profesori mi-a spus fără înconjur că aveam toată libertatea să mă pregătesc pentru aceste examene, dacă asta mă amuză, dar, de fapt, eram oare sigură că n-aş face mai bine să mă întorc la cratiţă ? Dealtfel, locul femeii e acasă în căminul ei, socotea el. Ideea nu era nouă pentru mine. La călugăriţe o auzeam de zece ori pe zi. Dar călugăriţele erau nişte inculte şi poate că aveau dreptate să vorbească aşa, atîta timp cît o fată rămînea ea însăşi incultă. Problema se schimba însă radical din clipa în care aveam de-a face cu un profesor universitar. Şi, poate că aş fi uitat de această poveste, dacă ea nu s-ar fi repetat cu insistenţă.

O dată, un student în medicină a strigat furios în faţa mea, că-n medicină orice femeie „fură" un loc, pentru că nu erau destule laboratoare. Altă dată am constatat cu uimire că pentru aceeaşi muncă eram plătită mai prost decît un bărbat. Şi curînd am înţeles că în uzine era la fel. Femeia elveţiană nu avea drept de vot — în schimb, constatăm că numai de la ea se aştepta îndeplinirea muncilor umilitoare.

Am mai avut prilejul să spun că n-aş putea să renunţ niciodată să muncesc, că aş prefera să-mi las eventualii copii pe timpul zilei la cămin decît să mă închid în casă : unul dintre prietenii mei cei mai dragi m-a declarat odioasă.

Ginecologul întrebat de mine ce mijloc eficient există pentru evitarea copiilor nedoriți, mi-a răspuns că o femeie care nu-și dorește copii nu e demnă să facă dragoste.

Pretutindeni mă izbeam de ecoul unei experiențe avute la vîrsta de patru ani. „Noi sîntem bărbați. Noi părăsim toate femeile."

Pînă în ziua cînd am discutat cu un tînăr matematician american despre descoperirile lui Leibniz ; a încheiat discuția spunîndu-mi, cu dușmănie, că în țara lor fetele prea inteligente nu se bucurau de încrederea nimănui.

De multă vreme ar fi trebuit să înțeleg acest lucru, dar John, sau Bob, sau Dick sau cum îl chema a făcut să se umple paharul.

Degeaba studiasem, degeaba îmi dezvoltasem inteligența că tot nu eram acceptată. „Ei" rămîneau între bărbați, chiar dacă eu eram la fel de capabilă, sau poate chiar mai capabilă decît vreunul dintre ei.

Cu toate acestea eu *știam :* eram femeia, așa cum o cînta Dante ; existau și bărbați pentru care femeia însemna totul.

Încetul cu încetul am descoperit, la Wolff, de ce anume problema era de nerezolvat : în orice argumentare, porneam întotdeauna de la punctul de vedere masculin. Căutasem să mă impun prin inteligență, pentru că făcusem din inteligență un atribut masculin. Mă justificam proclamînd că mulți dintre bărbați iubesc femeile. Dar niciodată nu porneam de la propria mea valoare, făcînd abstracție de orice judecată masculină.

Săvîrșisem ceea ce le reproșez de pildă anumitor negri, care își descrețesc părul, își decolorează fața, și, după ce-și termină studiile, devin complicii celor ce-i oprimă pe frații lor de culoare. Se întîmplă și mai rău, îmi spuneam. Datorită împrejurării că voința sau inteligența lor

ieşite din comun le-au permis să iasă parţial din ghetou, aceştia îi slujesc din convingere pe albii care se folosesc de ei pentru a demonstra cît sînt de generoşi şi ce posibilităţi oferă sistemul alb celor cu adevărat devotaţi. Ceea ce nu-l va împiedica niciodată pe negrul cel mai sclipitor să nu se izbească de necazuri atunci cînd va încerca să se stabilească într-un anumit cartier. Pe urmă, n-are decît să revendice orice în numele fraţilor săi, că va fi coborît automat la „rangul" său de negru, spunîndu-i-se că exagerează.

La fel se pune problema şi pentru mine. Încet-încet am constatat că intelectuală poţi rămîne numai în calitate de femeie urîtă. E limpede că înarmată (rău) cum este adesea femeia, problemele şi dificultăţile ei se înmulţesc. Atunci e folosită pentru a se arăta celorlalte femei că ele pot fi, dacă vor, intelectuale — dar, vai! vedeţi şi dumneavoastră cît sînteţi de nefericite! Oricum, e mai bine să rămîneţi acasă...

Mi-a trebuit multă vreme pînă să înţeleg: cu pretenţiile mele la inteligenţă procedam întocmai ca vagabondul din filmele lui Charlot; mă defineam cu înseşi termenii celor pe care vroiam să-i critic, împăunîndu-mă cu zorzoanele lor de mîna a doua — asemenea lui Charlot, nu izbuteam decît să fiu suspectată şi respinsă de toţi.

Revolta violentă, activă, care avea să-mi distrugă lent toate ideile preconcepute, a venit printr-un ocol neprevăzut.

M-am îndrăgostit la nebunie de un bărbat, Jean, care m-a iubit şi el la nebunie — timp de cinsprezece zile. A continuat şi după aceea să mă vadă, să se lase iubit, dar mai avînd şi o altă iubită — sau, poate, două... Asta nu mi se mai întîmplase niciodată şi nici măcar nu-mi închipuiam că aşa ceva ar fi fost cu putinţă.

Pe vremea şedinţelor de psihanaliză am fost tulburată de apropierea lui Wolff: nu înţelegeam de ce aven-

tura cu un bărbat căruia îi văzusem defectele avusese o importanță mult mai mare decît cea trăită cu François, care, prin personalitatea lui, a avut totuși o influență enormă asupra mea.

François mă îndemna să dezvolt în mine ceea ce eram. Jean a răsturnat în mine tot ceea ce-mi imaginam că ar fi niște „reguli".

Păstrez în carnetele mele pagini lungi, nu știu bine de cînd — bănuiesc că de la începutul lui 1964 :

„La douăzeci și trei de ani mai credeam că era în firea lucrurilor să mi se aplice o amendă pentru faptul de a fi făcut gălăgie pe stradă. Dezgustător, dar drept. Atunci revolta mea s-a răsfrînt brutală, penibilă — împotriva iubirii. Era o iubire falsă, am iubit un Jean imaginar, și acum știu că el nu mi-a răspuns la iubire prin iubire. Așa a fost, un cutremur de pămînt : cum e cu putință ca un bărbat să fie în stare să facă dragoste atîta timp cu o femeie fără s-o iubească deloc ? Inimaginabilul devenea un lucru obișnuit, trebuia să te supui evidenței, era ceva posibil.

Acum, ca și atunci, cred că iubirea stă la temelia tuturor lucrurilor esențiale. Și îmi dau bine seama că trăim într-a societate care degradează femeia în calitatea ei de ființă socială (muncă, vot...), o societate care se rușinează să mărturisească, vai, că face dragoste !

Mi s-a părut întotdeauna tot mai clar și tot mai evident că, de vreme ce sînt o femeie conștientă de drepturile și de simțurile mele, sînt prin forța lucrurilor o revoltată. De aici a început mica mea revoluție lăuntrică. Înainte de a fi părăsită de Jean, singurul meu gînd era să mă adaptez, să devin normală : o persoană foarte conformistă, foarte cuviincioasă, foarte plicticoasă. Îmi era rușine să fiu altfel. În această stare de spirit am început psihanaliza — pentru a mă standardiza.

Şi iată că Jean — absolut fără voia lui — mă sileşte să repun totul în discuţie.

Simţurile pot copleşi judecata. Dorinţa poate scoate din minţi. Ea poate să nu fie sinonimă cu iubirea, să nu ducă neapărat la căsătorie, să nu fie un preludiu al fecundităţii. Şi totuşi ea poate exista, ea există, nu e blamabilă ci eliberatoare.

Pentru mine, deocamdată, povestea nu era atît de simplă, atît de limpede. Ştiam doar atît, că vroiam această iubire faţă de toţi şi împotriva tuturor care mă povăţuiau să-mi schimb hotărîrea împotriva lui Jean care mă înşela, împotriva mea însămi care sufeream ca o damnată.

N-am avut-o. Pînă la urmă a început să se estompeze, şi-a dezvăluit aurul ei fals. N-am mai vrut-o.

Dar cînd am ajuns la capătul luptei, şi Jean s-a redus la o amintire uşor dispreţuită, am văzut că se mai spărseseră şi alte oale şi se mai dezumflaseră şi alte băşici.

Din moment ce iubirea nu era preludiul familiei, din moment ce ea putea fi atît de nebună şi totuşi să se sfîrşească prin indiferenţă — nu însă fără să fi furnizat plăcere — poate că amenda pe care mi-o atingea un curcan, era, la urma urmei, un lucru cît se poate de normal.

În legătură cu această modă, le-am luat una după alta pe marile respectate, instituţiile, regulile gramaticale, ierarhiile de toate soiurile : şi de fiecare dată se răsfrîngea în ele experienţa iubirii.

Dacă a face dragoste nu însemna a te căsători, o lege se abrogă, o regulă se anulează, o ierarhie nu este decît o temniţă imaginară. Ce-mi pasă mie că nu ştiu ce tip e ministru ? Nu *pentru* asta are el drept la respectul meu.

Da, am băgat de seamă că trăim într-o realitate mărginită de nişte ziduri imaginare, ziduri prin care se poate trece cu uşurinţă.

Şi pentru că a face dragoste nu înseamnă neapărat a te căsători, tot ce am scris în jurnalul meu nu era în mod necesar adevărat. Şi atunci, totul trebuia regîndit.

Am descoperit că lumea era populată de fiinţe omeneşti asemănătoare mie, am descoperit că totul se poate întîmpla, totul, de la lucrul cel mai cuminte, pînă la lucrul cel mai nebunesc. Trăiam literalmente pe tuşe, gata oricînd să-mi reiau avîntul, s-o pornesc de la capăt, să fac totul în orice clipă. Totul poate fi reluat în discuţie. Nu are importanţă cînd. Nu există nimic la care avem dreptul prin naştere sau printr-un privilegiu. Avem drepturile pe care ni le dobîndim. Nu există nici o problemă milenară demult rezolvată, care nouă nu ne rămîne decît s-o transmitem. Începînd de la un anumit nivel de conştiinţă, conformismul este un mic divertisment pe care nu-l poţi avea decît pierzînd. Este o sinucidere."

Încă de pe atunci cînd am scris aceste rînduri am început să-mi dau seama de limitele la care mă puteam aştepta din partea lui Wolff — de la psihanaliză în general.

Puţine şedinţe se deosebesc net de celelalte. De obicei, în afara unei file de jurnal, uit amănuntele. Pentru această şedinţă, nu am nevoie de jurnal.

Era prima dată cînd **mă gîndeam** cu obiectivitate la psihanaliză. Pe atunci ea **fusese** un fel de operaţiune magică. În ziua aceea făceam cu emoţie o descoperire : crezusem că sînt o anormală într-o societate de oameni normali. Şi m-am întors la amănunte, de pildă la perioada orfelinatului. Şi mă gîndeam că sînt una dintre puţinele femei de pe lume care suferă de o dragoste bolnăvicioasă faţă de tatăl său, de pizmă pentru calitatea de bărbat a fratelui său.

Şi iată că deodată am avut impresia că deslușesc unele simptome asemănătoare cu ale mele la o fată foarte normală, care trăia foarte normal la Zürich, ducînd o viaţă

asemănătoare cu a altor zürichieze. Am privit asta cu interes şi am alungat tulburarea ce se năştea în mine spunîndu-mi că, dintr-un motiv sau altul, şi ea era anormală.

După aceea am observat că exista o altă fată care... şi o alta... şi un prieten... şi un al doilea prieten...

Şi tot nu înţelegeam. Şi deodată, lovitură de măciucă peste lovitura de măciucă, două filme : *Two Weeks in Another Town* [1] de Minelli — altul care avea problema mea de rezolvat — şi mai ales, mai ales *Freud*-ul lui John Huston.

Am ieşit năucă, am petrecut o noapte albă (dacă aş fi adormit, aş fi putut visa !). Nu mă aşteptam cîtuşi de de puţin la revelaţia pe care mi-a adus-o filmul. Freud *însuşi*, magicianul suprem, trebuise să rezolve problema „mea".

Din critici am aflat că personajul numit Cecile era în realitate o sinteză o observaţiilor făcute asupra mai multor persoane, întruchipate pentru nevoile filmului de unica Suzana York.

Dar Cecile eram eu.

Şi dacă Cecile era o sinteză a persoanelor care au servit la formularea teoriilor psihanalitice cele mai generale — asta înseamnă că eu nu eram o fiinţă ce se deosebea de toată lumea. Problema nu-mi aparţinea deci în exclusivitate.

I-am vorbit despre asta lui Wolff — mi-a răspuns că, într-adevăr, aşa stau lucrurile, dar că aşa se întîmplă cu toţi nevroticii, aceştia socotindu-se cazuri unice, izolaţi prin boala lor.

— În cazul ăsta, toţi băieţii suferă de complexul lui Edip şi toate fetele de complexul Electrei.

— Bineînţeles, mai mult sau mai puţin...

---

[1] Două săptămîni în alt oraş (engl.).

— Şi atunci... şi atunci... cum se poate ieşi din acest impas ? Căci, totuşi, întreaga omenire nu poate fi supusă unui control psihanalitic. Vă daţi seama — da, dumneavoastră vă daţi seama ! — ce aş fi devenit eu dacă întîmplarea nu mi-ar fi scos-o în cale pe Jacqueline ? Dacă n-aş fi descoperit psihanaliza ?

— Oricum, dumneavoastră ştiţi prea bine că psihanaliza nu e posibilă întotdeauna. Şi apoi nu toată lumea suferă de starea sa.

— Da, în sfîrşit, şi totuşi ceva nu merge. Dacă s-ar constata de pildă că toată lumea e atinsă de complexe de acest gen, sînteţi de acord să s-ar putea face mai mult decît nişte tratamente individuale... Înţeleg prin asta ceva pe plan global.

— Dar dumneavoastră nu puteţi face nimic ?

— Ba da. Nu ştiu, eventual s-ar putea schimba raportul copil-părinţi. Eu, care fac psihanaliză, văd perfect cauzele care au făcut din mine o bolnavă. Dragostea pentru tatăl meu a fost o opţiune, inconştientă sau semiconştientă, determinată de o anumită organizare a lumii exterioare, îndeosebi de faptul că mama, care avea ea însăşi probleme cumplite de rezolvat, nu-şi ascundea deloc preferinţa pentru fratele meu. Dar dacă atunci eram mică de tot şi nu m-aş fi mişcat într-un cerc atît de restrîns, dacă aş fi avut legături cu alţi oameni, eu n-aş fi avut nevoie de afecţiunea atît de grabnică a tatălui meu. Şi dacă nu mi-ar fi fost aproape ruşine că sînt fată, n-aş fi căutat cu disperare, ani de zile, să-mi găsesc neapărat un atribut masculin. Ţinînd seama numai de asta şi ar fi fost de ajuns să nu fiu izolată sub pretext că tata murise, iar eu aş fi fost, desigur, cu totul alta. Vedeţi aşadar cît de mult se datorează hazardului toată încătuşarea mea.

— Da. Acum însă cînd aţi înţeles toate acestea, lucrurile devin mai uşoare.

— Cum adică mai ușoare ? Abia acum nu văd, cu adevărat, ce e de făcut.

— O să puteți să vă adaptați.

— A, nu ! Nu vreau să mă „adaptez". Așa ceva nu pot să accept.

Într-adevăr, nu puteam să accept.

Auzi ! Își dădeau oare seama de ce mi se cerea ? Descopeream valorile care se eliberau prin dispariția nevrozei. Descopeream cum apărea și se forma nevroza. Și, odată ajunsă aici, să mă adaptez, să mă conformez unei societăți bolnave ? Dar, în sfîrșit, nu rămînea de făcut decît un singur lucru evident : să sfărîm conspirația tăcerii ce se crease în jurul iubirii, al familiei — trebuia să vorbesc. *Trebuia să urlu.*

Atunci am visat eu că sînt fiica lui Hemingway, că am căutat să suprim cu otravă toate imaginile părintești, înainte de a înțelege că era de ajuns un singur cuvînt ca să le dezumfle.

Psihanaliza se termina. Ce puteam să mai aștept de la Wolff ? Într-un fel, mă redase mie însămi. Sau, mai degrabă, mă aflam pe stradă într-o lume care își pierdea cu repeziciune opacitatea — și eu eram descumpănită.

Crezusem întotdeauna că tratamentul psihanalitic avea să mă scape de toate problemele, așa cum se operează o tumoare ; că avea să mă despersonalizeze normalizîndu-mă. Iar fericirea avea să încununeze totul, chiar dacă eu mă confundam și mai mult cu gloata.

Ce bine, ce mulțumitor ar fi pentru spirit să închei cu Tămăduirea, cu Izbăvirea, cu Ea-deveni-fericită-și-avu-mulți-copii.

Nu.

Pentru că abia acum, cînd am ajuns aici, cînd mă revăd singură, fără nici un fel de tată, abia acum rămînea totul de făcut.

Îmi accept feminitatea. Eu. Asta nu înseamnă însă cîtuşi de puţin că toţi mă întîmpină cu braţele deschise. M-am schimbat. Dar încă n-am rezolvat nimic. Desigur, am făcut un pas esenţial înainte : cînd un bărbat mă exclude ca să rămînă „între bărbaţi", nu-mi mai ies din minţi, nu încep să strig după ajutor, nu caut să mă masculinizez, ca să fiu admisă. Dar nu sînt mulţumită.

Nu accept.

Sînt femeie. De-a lungul anilor am încercat să neg acest fapt, m-am ţinut departe de celelalte femei. Acum, am înţeles.

Am înţeles, că femeie fiind, lupta împotriva rasismului mă priveşte direct. Am cunoscut discriminarea din fragedă copilărie : eram o fată într-o lume masculină, o fată orfană într-o lume de părinţi, o italiancă în Elveţia. Cum să nu ştii ce înseamnă să fii negru în Atlanta ? în New York ? în Johannesburg ? Întocmai ca negrii din ghetouri care caută să fugă trăind doar cu speranţa în ceva legendar din altă parte — aşa am căutat şi eu evadarea. Am făcut totul ca să mă confund cu elveţienii, să mă integrez într-o familie, să mă compar cu bărbaţii — singurii „din altă parte", despre care, am putut să visez, în naivitatea mea.

Apoi, într-o zi, mi-am dat seama că mă aflam la capătul acelor alte părţi posibile. Că familia nu te ocroteşte de nimic. Că faptul de a fi elveţian nu împiedică să fii diferit. Că orice aş face, rămîn femeie. Fuga nu ajută la nimic : trebuie să stau pe loc, să fac faţă, chiar şi sub ameninţarea pedepsei cu moartea. Iar psihanaliza n-a rezolvat nimic : rămîn ceea ce am fost.

O femeie.

O femeie pe care în particular nimeni n-o asupreşte, n-o desconsideră. Eu am „izbutit". Sînt judecată, în cea mai mare parte a timpului, exact cum doream să fiu judecată pe vremea cînd eram bolnavă.

Femeia asta e inteligentă.

Ah, cu Anne Cuneo e alteeva, pentru că ea e la fel de inteligentă ca oricine altul.

Am auzit acest lucru întîmplător, acum cincisprezece zile sau, poate, mai puțin, din spatele unei uși. Acest „oricine altul", sînt desigur bărbații. În raport cu societatea, eu nu sînt oricine. Sînt mai puțin. Sînt Ocrotitoarea căminului, aceea pe care societatea o închide cu ajutorul a trei-patru copii. Și cine oare — iată problema ! — mai obligă în epoca noastră o femeie să aibă patru copii ? Să aibă un copil, oricît de nedrept ar fi... Natura, categoric, nu ; medicina, chimia permit o reglementare exactă.

Dar în timp ce oamenii se mulțumesc cu un murmur discret și de bun gust în fața megatonelor atomice, fac o zarvă nemaipomenită împotriva limitării nașterilor.

Nu, nu pot să accept.

Există femei prea înecate, prea pierdute în problemele lor ca să-și mai poată da seama că au de luptat, sau că mai au ceva de apărat. Acestea sînt femeile resemnate, le întîlnești la tot pasul, în fiecare zi, unele trase la față, tîrînd după ele cîțiva plozi, sau altele — de ce nu ? — proaspete, inocente și fără cusur. Meseria lor nu-i decît un „pînă atunci" sau, în cel mai bun caz „o completare a sumei". Ele alcătuiesc mulțimea de dactilografe, de vînzătoare, o armată din care se scoate mereu și care va fi reînnoită înainte de a fi avut dreptul la avansare.

Și apoi există celelalte, cele conștiente.

Acestea luptă cu patimă.

Și se produce un fenomen ciudat : dacă pînă la douăzeci de ani băieții par să fie cei avantajați avînd mai multă vitalitate, mai multă cutezanță, la treizeci de ani acest lucru nu mai este neapărat la fel.

Femeile cele mai conștiente încep să-și șoptească la ureche că dacă atîția bărbați copți se adăpostesc cu atîta

îndîrjire în spatele legilor, asta dovedește că se tem de ceva.

Nu se pune deloc chestiunea de a se face unele comparații calitative și a se înlocui (așa cum strigă mereu cît îi ține gura anumiți cusurgii) o civilizație patriarhală cu o civilizație matriarhală.

E timpul să se strige : regi și regine, toți sîntem goi

ETIENNE BARILIER

(n. 1947)

S-a născut în Cantonul Vaud. Studiază literaturile clasice la Universitatea din Lausanne, după care se consacră întru totul scrisului, publicînd pînă acum șapte romane. În *Orfeu*, romanul său de debut, Barilier face să renască vechiul mit într-un spirit deopotrivă romantic și actual. În cărțile următoare, dă formă unei cunoașteri de sine critică, detașată, ironică, sensibilă îndeosebi în limbajul ce ține de un stil foarte personal. Așa se întîmplă în *Laura* — 1973, în care istorisește povestea de dragoste a unui tînăr pictor, de un cinism bolnăvicios, și a victimei sale, care-l acceptă ca atare. În *Le chien Tristan (Cîinele Tristan)* — 1977, Barilier dă curs mai multor stiluri care se întretaie și se întrepătrund, mișcîndu-se între sentiment și raționalism, între confesiunea lirică și elementele romanului polițist. Romanul tratează ideea Frumuseții, aducînd în scenă personaje pe jumătate fictive, pe jumătate reale, purtînd nume ca : Wagner, Chopin sau Nietzsche, dar care trăiesc în Roma de

azi, implicate într-o afacere de furt și omor. Povestirea *Jalousie*, pe care o publicăm, a apărut în *Ecriture*, nr. 13, 1977.

GELOZIE

Unul dintre cimitirele Parisului. Turnul Montparnasse, gigantică cruce căreia îi lipsește un braț. Bărbatul se afla acolo pentru că morții nu pot face rău. Dealtfel, nici viii nu-i făcuseră. Cel puțin, nu cu intenție. I se vorbise mult de brutalitatea, de lipsa de menajamente a mulțimii pariziene. În realitate, fusese izbit de politețea care domnea pe culuarele metroului sau în îmbulzeala de pe bulevardul Saint-Michel : adeseori se întîmpla să i se țină deschisă o portiță de ieșire sau să i se cedeze trecerea cu un cuvînt de scuză. Numai că nu era niciodată privit.

La început fusese tentat să-și imagineze vreo coaliție : toți parizienii ar fi întreținut adevărate rețele de relații interne, complexe, volubile și afectuoase, din care el singur fusese exclus. Dar lucrurile erau mult mai complicate : nici parizienii nu se priveau unii pe alții.

Își imaginase anumite jocuri : să încerce, de cît mai departe cu putință, să prindă privirea unui trecător, obligîndu-l în gînd să-și ridice ochii. Dar aproape niciodată nu izbutea. Dealtfel, chiar și în cazul unui succes, nu se producea nici o scînteie, ochii celui din față nefiind mai vii, să zicem, decît sprîncenele.

Desigur, fusese tentat să capteze mai degrabă privirile fetelor. La început, se crezu disprețuit de ele. Greșeală : observînd pe furiș și dintr-o parte felul lor de a fi cu alți trecători, surprinse aceeași mutră bosumflată

a cărei victimă se crezuse. Aşadar, nu era o mutră destinată cuiva, nici măcar o apărare împotriva privirilor : îmbrăcămintea fetei, modul ei de a merge indicau, dimpotrivă, o evidentă voinţă de seducere. Acest dispreţ absolut, desprins de toate, avea prin urmare de ce să-l surprindă. În realitate, datorită expresiei lor veşnic abstracte, pariziencele nu erau frumoase, dacă este adevărat că frumuseţea presupune un raport direct cu cel ce o contemplă.

Ajunse să privească numeroasele asiatice şi negrese cu care se încrucişa pe bulevarde. Dar ele păreau să se fi conformat obiceiurilor locale. Căută cu privirea femeile mai coapte, mai puţin frumoase, sau fetiţele. Dar femeile coapte trecuseră de la dispreţ la severitate, cele mai puţin frumoase de la dispreţ la amărăciune. Fetiţele ? Nu se prea vedeau.

Începu să-i privească pe alţii, pe studenţi, pe automobilişti opriţi pe roşu, pe vînzătorii de ziare, pe chelnerii din restaurant. Pe feţele lor, nici un fel de dispreţ, ci o totală indiferenţă. Ei, îşi spuse el, şi la Paris e ca peste tot. În definitiv, pentru ce m-ar privi oamenii ? La ţară, oamenii se privesc unii pe alţii, dar cu destulă reavoinţă. Numai oamenii care se cunosc şi se iubesc se privesc cu adevărat.

I-ar fi plăcut mult să vadă copii, ştiind bine că toţi copiii ştiu să privească, oricare le-ar fi oraşul de baştină sau educaţia. În grădina Luxembourg, care îl uimi prin răceala ordinei, cu scaunele ei înşirate în jurul unor ochiuri de apă şi de-a lungul aleilor, fără a se aştepta vreun spectacol — şi turnul Montparnase îl şi privea, cu forma lui asemănătoare întrucîtva cu acel paralelipiped metalic descoperit de primii oameni pe pămînt, apoi de astronauţi pe lună, din filmul lui Kubrick, *2001, odiseea spaţiului :* un obiect dintr-o altă lume, de o înspăimîntătoare perfecţiune, înfipt în lutul inform al Parisului — în grădina Luxembourg văzu nişte copii care se fugăreau

strigînd așa cum fac pretutindeni. O minge se rostogolea în direcția lui : își dădu silința și cunoscu bucuria de a o trimite înapoi cu șutul lui cel mai elegant, cel mai precis. Nu i se mulțumi. Coborî aleile, agale, spre sud, gîndindu-se vag să ajungă la Montparnasse. Un puștan frumos, blond, venea către el pe o bicicletă mică. Îi căuta privirea. Pe neașteptate, puștanul schimbă direcția și se izbi de picioarele adultului.

— Vai, iertare, domnule, spuse strengarul cu o voce fermecătoare, dar ciudat de ironică.

Ușurat că i se adresase cuvîntul, vru să răspundă, dar acel „nu face nimic" îi rămase încremenit pe buze. Între timp, puștanul își restabilise echilibrul și gonea cu toată viteza. Reflectînd asupra incidentului, bărbatul își dădu seama că apucase ghidonul cu amîndouă mîinile, și astfel scăpase de o izbitură poate violentă. La douăzeci de metri încolo, îl zări pe același puștan, călare pe aceeași bicicletă, venind din nou în întîmpinarea lui : fără îndoială, o luase pe niște alei laterale. Se petrecu ceea ce era de așteptat și în același timp de temut : bicicleta prinse viteză, apoi schimbă brusc direcția. Mîinile bărbatului se încleștaseră din nou pe ghidon, și în felul acesta șuvița de păr rebelă a strengarului gîdilă bărbia adultului.

— Vai, iertare, domnule ! repetă el cu o voce zeflemitoare, care nu mai lăsa nici o îndoială.

Urmă o clipă de echilibru total ; bicicleta, susținută de brațele robuste ale bărbatului, privirea sfidătoare a băiatului înfiptă în inima adultului, dorința de a mustra cumpănită de dorința de a prelungi această prezență. Apoi totul se răsturnă ; nemulțumirea puștanului, plictiseala bărbatului. Odată liber, strengarul o șterse, și nu mai apăru.

Se auziră cîteva șuierături prelungi. Doamnele cu croșeta în mînă se ridicau căutîndu-și tocul de la ochelari, femei tinere, greu de clasat, închise în carapacea dispre-

ţului grăbeau pasul, cu o revistă făcută sul la subsuoară ; grupuri de studenţi îşi trăgeau ghionţi zdraveni cu o uşurinţă de-a dreptul criminală şi dureroasă. Ştrengari de o şchioapă, pe triciclete trase cu sfoară, se smiorcăiau, fără să-şi dea seama că mama lor, deşi întoarsă cu spatele, îi asculta.

Ajunse din nou în strada Denfert-Rochereau, se roti încet, de mai multe ori, în jurul propriei sale axe, apoi se îndreptă în direcţia turnului Montparnasse, care plutea peste nori.

Crezuse că toată lumea îi ignora existenţa. Dar nu era el, oare, singurul care exista, care îşi croia un drum îndoielnic printre bancuri de peşti morţi ? Oricum, în vacarmul bulevardului Raspail se făcea pînă la urmă un cocon de tăcere. Nodul, suspinul gîtlejului se găsea acum în afara sa, şi-l simţea din ce în ce mai plăcut, ajutat de amorţeala progresivă a picioarelor, de furnicăturile ce-l treceau prin tot corpul. Avea senzaţia că ar fi uşor săltat deasupra lui însuşi, deci în spaţiu, astfel încît trupeasca-i făptură îi îngăduia să se încorporeze în aceste bancuri de peşti. Acum pentru nimic în lume n-ar fi vrut să vorbească, să străpungă coconul, să se despartă prea brusc de el însuşi.

Cu cîteva ceasuri în urmă fusese nevoit să intre într-un bistrou. Renunţase de mai multe ori, izgonit de ceea ce credea el că ar fi nişte priviri, înainte de a fi înţeles că multe capete se ridică automat la deschiderea unei uşi de restaurant, aşa cum se aprinde becul atunci cînd se deschide uşa frigiderului. Pe urmă, înghesuit într-un subsol, între un pensionar care înfuleca de zor şi un obscur turist olandez, a cărui limbuţie o presimţea, o aştepta şi-l înspăimînta, înghiţise, cu ochii ficşi şi cu un aer de falsă preocupare, două bucăţi de hering fără nici un gust, înainte de a-şi lua tălpăşiţa, în ciuda propunerilor de desert formulate de un chelner plin de o curte-

nitoare aroganță. Pe viitor, hotărî el, va trebui să mănînce într-adevăr de unul singur ; să mănînce așa, în tăcere, printre necunoscuți, i se părea insuportabil și totodată necuviincios. În ajun încercase la un *self-service*, și se pomenise plasat chiar în spatele barei unde se desfășura coloana celor ce urmau să mănînce și despre care ai fi zis, judecînd după înfățișarea lor, după îmbulzeala lor constantă, sacadată, implacabilă, că ei erau cei ce aveau să fie devorați ; ei, damnații convenționali și mohorîți.

În seara precedentă avusese proasta inspirație să viziteze piața Pigalle, ale cărei lumini lipeau culori verzui și roșiatice peste fețele aferate ale unor bărbați în impermeabile. Crezuse că va descoperi aici personaje viclene sau fals dezinvolte, sau nesigure, sau livide, sau posomorîte, sau foarte încordate. Nu distinse decît fețe preocupate, gînditoare, ca în orice magazin. Numai oficinele cu reviste pornografice erau, fără excepție, într-o stare deplorabilă, ca tejgheaua unei măcelării murdare : un fel de îngrămădire de măruntaie, înțepenite ici-colo într-o zvîrcolire dulceagă și plastificată, cu nuanțe de gingii bolnave. Dar, paradoxal, în ciuda murdăriei reale, a prafului, a palorii neonului aveai totodată impresia unei asepsii perfecte.

Rămînea cimitirul. Acum, turnul Montparnasse era foarte aproape, dar temelia lui părea să se ascundă în spatele unor infrastructuri complicate. Poate că din cimitir se va vedea mai bine. Bărbatul porni agale pe aleile în pantă ușoară, descifrînd unele inscripții funerare, și dorind mai degrabă să se strecoare printre mormintele a căror liniște era, în sfîrșit, justificată. Mai multe pietre de mormînt reproduceau, întrucîtva, forma turnului — și nicidecum invers.

În cimitirul Montparnasse, i se spusese, nu uita să te duci să vezi mormîntul lui Baudelaire. La drept vorbind,

îl vedea, negru, uriaș, înscriind cu neoanele sale ridicole acel „aici zace" al întregului Paris. Norii continuau să gonească pe lîngă vîrf ; el semnaliza deriva acestei cetăți moarte.

Da, era aproape liniștea. Bărbatul își amintea de vacarmul înspăimîntător de pe culuarele metroului, vacarm de neauzit la nodul subteran de la Châtelet, atîta timp cît fusese întrecut de niște tineri înarmați cu viori și flaute, care cîntau, remarcabil, din Vivaldi, cu o ardoare ce nu putea fi văzută la instrumentiștii de profesie, pentru care liniștea, acordată prin convenție, nu trebuie cucerită niciodată. Luptă acerbă a melodiei împotriva freamătului, a hîdului dig circular cu diametrul de cinci metri, la adăpostul căruia putea să existe un sunet cu adevărat omenesc. Dar vacarmul înconjurător clocotea cu atît mai violent lîngă obstacol. Digul era consolidat de un cerc de ascultători cu fețe curioase, aproape fascinate. Și abia desprinși de centrul spre care convergau privirile lor, ființele umane se aruncau din nou în vacarm, cu o hotărîre mai oarbă decît înainte, cu pasul uneori ușor nesigur, ca de oameni beți.

Nici o muzică, aici, în cimitirul Montparnasse. Iar vacarmul metroului și tumultul străzii nu mai erau aici decît freamăte reduse ele însele la tăcere sub apăsarea cumplitei cruci cu un braț lipsă.

Bărbatul credea că suspinul din piept avea să i se destrame. Dar nu, nu se petrecea nimic. Trebuia deci să treacă la etapa următoare : să-și transforme încetul cu încetul neliniștea în dispreț. Să mîngîie cu privirea lumea neînsufletită, să-și găsească unele complicități indestructibile cu ea, un trecut de liniște fraternă. Să zîmbească, arborînd un aer complice, să-și transpună într-o formă umană privirea distantă și severă, să emită în sinea lui, despre Paris, judecăți de bătrîn înțelept sătul de oameni și de lume și, poate curînd, să murmure cu capul aplecat,

printre buzele întredeschise, acordul său cu el însuşi. Şi mai ales să facă din înfrîngerea sa o alegere deliberată, sigur de scopul urmărit, plin de o autoritate uşor înduioşată.

Bărbatul se plimba mereu printre morminte. Ridică fruntea. În spatele turnului Montparnasse norii începeseră să se mai adune. O fîşie de cer galbenă, opacă, dar luminoasă accentua negreaţa clădirii. Se înălţau un fel de zori sinistri. Bărbatul ajunse într-un spaţiu acoperit cu gazon. Se mai afla oare în cimitir, sau ieşise din el fără să-şi fi dat seama ? Pe o bancă, dintre cele ce se văd prin grădinile publice, o tînără femeie se ocupa de copilaşul ei. Căruciorul era aşezat paralel cu banca, în stînga mamei, căreia bărbatul îi vedea profilul de la şase-şapte metri, poate mai puţin. Îşi dădu seama că se oprise, apoi se trase grăbit în dosul unui copac, dar nu înţelegea de ce. Nu avea nimic de ascuns oamenilor, iar atitudinea tinerei femei nu implica o intimitate pe care, tulburînd-o, ar fi fost un act de grosolănie sau de neîndemînare. Nici măcar nu-i dădea copilului să sugă. Îşi apropiase doar genunchii şi îşi dezlipise puţin tocurile de pămînt, în aşa fel încît coapsele îi coborau într-o dulce înclinaţie pînă la pîntece : pe această dulce înclinaţie îşi întinsese copilul şi se uita la el cu un zîmbet şters.

Bărbatul se desprinse de trunchiul copacului şi înaintă. Fără să piardă din ochi spectacolul, se aşeză domol într-un colţ, la marginea unei bănci aflată, poate, la numai doi-trei metri de femeie. O vedea mereu din acelaşi unghi, şi îşi dădea seama că zîmbetul ei de mamă nu era şters ci, dimpotrivă, de o precizie absolută : impresia de şters fusese creată de la distanţă, de aureola acelui surîs, de duioşia răspîndită de el pe obrajii şi chiar pe fruntea mamei. Copilaşul, care putea să aibă două-trei luni, privea şi el cu o precizie uimitoare, cu o con-

centrare intensă. Mama apucase mîinile minuscule (şi ele informe şi în acelaşi timp precise) şi se juca, aproape nepăsătoare, cu ele. Dar această nepăsare scotea în evidenţă o stare secundară, ea participînd la un ritual al posesiunii intense, şi de o conştienţă de-a dreptul violentă.

Această femeie, care nu-i arunca bărbatului nici cea mai neînsemnată privire, era frumoasă, de o frumuseţe deloc diafană sau abstractă, dar nici absolut carnală : ea magnetiza dorinţa doar pentru a face să i se resimtă mai bine zădărnicia sau greşeala.

Bărbatul nu văzuse niciodată o mamă asemănătoare : aceasta iradia ceva ce ar trebui să se numească iubire intensă, dar fără umbră de neghiobie sau de tandreţe ostentativă. Zîmbetul ei, dincolo de har, afirma o ironie blîndă şi demnă faţă de ea însăşi ; afirma poate conştiinţa de a fi în acel moment, în acel loc al pămîntului, sub ameninţarea turnului ; dar în acelaşi timp conştiinţa de a juca un rol inevitabil, determinat de trupul şi de pîntecele ei, de copaci şi de pietrele funerare.

Femeia depărtă mîinile pruncului pentru a i le întinde de-a lungul trupului amorf, îi luă căpşorul golaş în palma dreaptă şi săltă micuţa făptură în aşa fel încît privirile lor să se întîlnească şi mai bine. Bărbatul crezu că de data asta femeia va murmura ceva, că avea să înceapă acea serie de zîmbete mecanice, de scălîmbăieli sau de rîsete stridente care ar avea, se pare, darul ciudat şi miraculos de a le vorbi copiilor mai mult decît o faţă inteligentă şi senină. Defect penibil în care cad toate mamele, şi nu numai mamele : ca şi cînd teama noastră de *a fi* în faţa acestor priviri de absolută aşteptare şi de supremă curiozitate ne-ar sili să ne ascundem în spatele unui şir de măşti a căror puerilitate crede că întîlneşte copilăria.

Dar ea nu făcea nimic din toate acestea. Dimpotrivă, cu o încordare sporită continua pur şi simplu să privească. În clipa aceea bărbatul înţelese de ce dorinţa, pe care o resimţea fizic, se repercuta în el ca un fel de greşeală. Cu delicateţe, mama puse din nou căpşorul pruncului pe genunchii ei ; dar cu mai multă precizie decît delicateţe, de parcă însăşi dragostea ei n-ar fi conferit o siguranţă excepţională a mişcării : contrariul dragostei pe care o simţim noi pentru femei, pe care ele o simt pentru noi, pe care el — pruncul — o va simţi în curînd. Dragostea ei împlinită, favorizată de viaţă, călăuzită de imboldul creator al florilor şi al arborilor ! Dar, în plus, ea o cunoaşte.

Începu să mîngîie copilul, înscriind cu vîrful degetelor, peste buricul lui, uşoare mişcări circulare. Dar gestul acesta, neatent şi vag, nu făcea decît să încercuiască şi să sublinieze esenţialul : zîmbetul care n-o părăsea şi care nu i se împietrea pe chip.

Bărbatul se întoarse. Într-adevăr, ieşise din cimitir : o scăpare aproape de necrezut. Unde se găsea ? Turnul Montparnasse nu-şi schimbase deloc înfăţişarea, dar asta nu însemna nimic. Ar trebui s-o întrbe de drum pe această tînără doamnă. „Dar nu vreau s-o deranjez." Dealtfel, şi ea se pregătea să plece.

Într-adevăr, după ce-şi apropie uşor buzele de fruntea copilaşului (ca şi cînd s-ar fi ajutat să rupă vraja), îl aşeză din nou în cărucior. În picioare, părea şi mai atrăgătoare : nu era nici mama tînără lipsită de haz şi gălbejită, cu pîntecele prost încorsetat, nici falsa tînără cu şoldurile presate de pantaloni, cu decolteul mai mult provocator decît funcţional. Era ultimul moment ca să-i mai poată vorbi ; cu o scuză gata pregătită, chiar cu un motiv. „Cel puţin să mă vadă", îşi spuse în sinea lui. Depăşi deci cuplul care se depărta, apoi se răzgîndi, făcînd

cale întoarsă, ca și cînd ar fi uitat ceva. Tînăra femeie se uita la el și-i zîmbi. „Fără îndoială, își spuse el, adineauri a simțit foarte bine prezența mea și-mi este recunoscătoare că n-am tulbuat-o ; un fel de tainică și discretă complicitate."

Se așeză pe locul ocupat înainte de cei doi. Poate că pe bancă îi se mai simțea și acum căldura.

ANNE-LISE GROBÉTY

(n. 1949)

S-a născut la 21 decembrie 1949 în localitatea La Chaux-de-Fonds, cantonul Neuchâtel. După absolvirea gimnaziului din acest oraș, îmbrățișează profesiunea de jurnalistă, iar în 1973 devine deputată, din partea partidului socialist, în Marele consiliu al Cantonului Neuchâtel. La vîrsta de 19 ani publică, în presă, prima sa povestire. În 1969 este destinasă cu Premiul Georges Nicole, iar în 1976 cu Premiul Schiller.

Primul său roman *Pour mourir en février (Pentru a muri în februarie)* apărut în 1970, uimește prin arta neobișnuită de a reda mărturisirea unei tinere eleve care întîlnește la un moment dat o doamnă în floarea vîrstei, mondenă, elegantă, independentă, din partea căreia se bucură de înțelegerea de care are nevoie pentru dezvoltarea ei. Anturajul mic burghez are însă darul să destrame această prietenie și, rămasă singură, adolescenta găsește o compensație în tentativa de a reconstitui trecutul scriind. Dar acesta este doar cadrul în care se desfășoară acțiunea romanului. Adevărata lui temă este revolta

— o revoltă creatoare, ce se ciocnește cu lumea dură a calculului, a resemnării, a moralei de paradă.

Cinci ani mai tîrziu, în 1970, Anne-Lise Grobéty publică un roman intitulat *Zéro positif*. Dacă într-adevăr a doua carte constituie adevărata piatră de încercare a talentului, scriitoarea a trecut cu mult succes peste această încercare. Monologul interior, din care a știut să-și făurească un stil foarte personal, este mînuit acum cu o dexteritate de-a dreptul surprinzătoare, căci aici nu mai vorbește adolescenta lipsită de experiență, ci o tînără femeie, veșnic hărțuită între deznădejde și voința de a reuși în viață.

Povestirea *Sale bête, bête morte (Josnică bestie, bestie moartă)* a apărut în revista *Ecriture* (nr. 11, 1975).

JOSNICĂ BESTIE, BESTIE MOARTĂ

Ea spune :
nu pot s-o mai las singură, povestea asta mă scoate din minți, înțelegi, nici o singură clipă, întotdeauna trebuie să stea cineva în prejma ei, s-o supravegheze, nu pot să-i mai dau drumul din mînă cînd ieșim, trebuie s-o țin din răsputeri, înțelegi Michel, se agață de mine cu toată puterea, mîna ei îmi face rău uneori.
ea spune :
și ce aer absent are cîteodată, ce privire are, e înnebunitor
ea spune :
Michel se străduiește să ia legătura ici-colo ca s-o plasăm undeva într-o instituție specializată, e greu, locuri sînt puține, și n-are nici o importanță unde, dar știți, e singura soluție, și eu nu mai pot, într-adevăr nu mai pot, mă scoate din minți, uneori mă strînge atît de tare, încît mă înspăimîntă cu adevărat, și mîinile ei încă de cînd erau mici mă apucau de peste tot, ca niște cleștișori, nu

pot s-o mai las în oraș, cînd îi las mîna începe numaidecît să se învîrtească pe trotuar, în cercuri foarte strînse, îngrozitor, ca un cățel în jurul cozii, se tot învîrtește în cerc, și oamenii vă dați seama se uită cu ochi ciudați, nu spun nimic, și totuși vedeți, asta mă scoate din minți, nu pot să mai suport.

Ea spune :

se învîrtește mereu așa, în cerc, în cercuri foarte strînse, privindu-și picioarele, nu mă mai vede, tu nu poți să-ți dai seama ce imprsie face s-o vezi învîrtindu-se în cerc pe trotuar.

Ea-i spune femeii în verde cu miros de sertare goale, așezată de cealaltă parte a mesei, cu un vraf de ziare soioase

uneori lucrurile merg foarte bine timp de mai multe zile, două săptămîni, e cuminte, nu țipă, stă liniștită în colțul ei și citește, e calmă, vreau să spun normală

ea nu spune nimic din partea aceea a mesei, părul ei cade în dezordine peste spătarul scaunului, părul ei ca scorțișoara mirosind a interior, nu mai vorbește, nu mai vorbește foarte limpede, părul i se răvășește peste spătar, îl părăsește și iar se întoarce la el, mîna îi rămîne în aer, inelele, inelele îmi ciupesc noaptea degetele, albastrul clar de lumină, albastrul de pe degetele mele, inel roșu care îmi înconjoară degetele, îmi țin degetele laolaltă, altfel mi-ar cădea peste coapse, și focul va fi și el acolo, în cercul inelelor, învîrtindu-se fără oprire în jurul degetelor, și verdele și cafeniul, metalul inelelor de fier lipite de degete, în jurul degetului, și inelele galbene suprapuse, degetele se umflă uneori din pricina inelelor negre din fier ce se lipesc de degete datorită focului, acel foc care pătrunde de peste tot în degete ca să distrugă inelele, ca să topească fierul în carnea degetului, atît de rău îmi face pădurea asta de degete, mică temniță dureroasă a degetelor, și degetele care dorm în flăcările ce se înalță printre degete, rău

am țipat.

Carine îi spune femeii fleşcăite cu pălărie rotundă :
şi apoi pe neaşteptate începe să ţipe, nu se ştie niciodată pentru ce ţipă, e insuportabil, ţipetele astea mă scot din minţi.
Ele beau ceai, otravă verde şi încremenită în ceşti, prăjituri blonde în farfurie, mîna ei coboară repede spre farfurie şi se ridică încărcată, şi mai tîrziu o ia de la început, mîna ei se ridică şi coboară, mîna ei se năpusteşte asupra farfuriei, înhaţă prăjitura şi se întoarce la gură, mîna ei moartă...

Michel, crede-mă, e cumplit, tot timpul am impresia că mă spionează, mă urmăreşte tot timpul, se ascunde în spatele uşilor, trage cu coada ochiului, mă aşteaptă în toate colţurile, e insuportabil, insuportabil, dar
Hai, Carine, ce tot spui !
crede-mă, e adevărat, tot timpul mă pîndeşte, nu, într-adevăr, nu născocesc nimic, chiar azi dimineaţă mă aşezasem aici, scriam o scrisoare. Ea se chircise acolo, acolo în spate, în spatele uşii, sînt sigură, şi alaltăieri seară, cînd mă întorceam de la concert, mă aştepta pe scară, în pijama, asta mă scoate din minţi
hai, Carine
nu, nu, la fel s-a întîmplat şi sîmbătă, în timp ce domnul Baux se afla aici în grădină, da, dumneaei s-a apucat să strîngă acest copac cu toate puterile, tu i-ai văzut rana, Michel
stau aşezaţi faţă în faţă, ea dreaptă şi albă ca varul pe tot corpul, el cheie de boltă aspră pe frunte, ea şi-a pus rochia de in, inul care creşte pe cîmpuri.

Domnul Baux stă aşezat în fotoliul lui Michel, fumează ca şi el Blostars, are o haină de culoare purpurie mai curînd deschisă, zîmbeşte, desigur, cu zîmbetul lui de ceară, ea îi vorbeşte dulce, nimeni nu mă aude, sînt un ochişor rotund montat în perete. Ea-i spune : ne-am în-

ţeles, ne-am înţeles, după concert. Şi urechea mea merge de-a lungul zidului pînă la crăpătura uşii.

Carine se apleacă uşor ca să-şi arunce bluza pe taburet, să-şi scoată cu vîrful piciorului pantoful galben, să se ridice, să încerce apa cu vîrful degetelor, să se strecoare în ea despuiată, Carine e goală în apă, şi apa clipoceşte blînd pe marginile de email, şi spuma sfîrîie pe corpul ei, şi mai cu seamă acest miros de apă care îmi pătrunde în nări, şi transpiraţia aburului pe mînerul uşii, dar în urmă...

Tu nu înţelegi, eu nu caut să mă descotorosesc de ea, dar ea se învîrteşte toată ziua în cerc pe la picioarele mele, celelalte fetiţe de vîrsta ei se îndeletnicesc cu ceva, numai ea rămîne aici şi se ţine pe urmele mele ca un căţeluş, trebuie găsită o soluţie, Michel, tu eşti rareori aici, ţie, puţin îţi pasă, dar pe mine asta mă scoate din minţi, şi sîmbăta trecută cînd au venit domnul şi doamna Baux, eram cu toţii în grădină, şi ea a strîns în braţe trunchiul părului pînă i-a dat sîngele, n-o mai suport, ca şi desenele pe care le mîzgăleşte, e o prostie, dar asta mă îngrozeşte, e înnebunitor.

Domnul Baux vine întotdeauna singur, foaie albă, se aşează întotdeauna pe locul lui Michel, cerc, fumează ţigările lui, şi rămîne mult timp aşezat şi fumează, fumul îi transformă încet-încet trăsăturile feţei, feţele lor cercuri melci sub foi, cercuri, cerculeţe ce se răsucesc mereu în jurul lor fără să se întîlnească, el îi vorbeşte întinzînd paharul lui înainte, paharul se duce înainte şi se întoarce lîngă el, la fraza următoare paharul pleacă înainte pînă lîngă ea şi se întorce lîngă el, cochilii netede bine închise, melci pe pagină, şi lichidul îngreţoşat urcă pînă la marginea paharului şi coboară, el zîmbeşte cu zîmbetul lui alunecos, Carine zîmbeşte pe neaşteptate, vorbeşte de concert sorbind din pahar, buzele i se sparg în mii de riduri pe marginea paharului, cercuri melci vii bine as-

cunşi în cochiliile închise de vata soioasă de sub cochilie, el se aşează alături de ea şi lasă din mînă paharul care se lipeşte de masă cu zgomot, ca un freamăt, ea întinde mîna spre el, spre el groasele spirale oprite brusc, se ţin de mîini, se ţin va să zică, dar de ce să ucidă mîinile melcii mărturie a masacrului, vîrf negru de creion care înţeapă

josnică bestie, bestie moartă
josnică bestie, bestie moartă
josnică bestie, bestie moartă
josnică bestie, bestie...

Corpul său încolăcit pe canapea, ros de perne în mirosul penelor şi al catifelelor, valsuri ale buclelor şi ale tuturor curbelor corpului culcat, povîrnişuri line, cel neted al nasului, domoalele urcuşuri ale obrajilor, cocoaşa pîntecului, croşetele ochilor, scobiturile coapselor, rotunjimile genunchilor strînse foarte aproape de umăr

Aline, du-te să te joci, du-te afară în grădină, du-te să priveşti cum cade apa în bazin, du-te să vezi cum se joacă pisica

nu, să nu plec, s-o ţin zdravăn, s-o ţin zdravăn de părul ei greu

Haide, Aline, fii cuminte, lasă-mă în pace, dă-mi drumul *valsurile fumului întunecat, uşoare risipiri o ating ca să-i cotropească părul şi să intre în el ca într-un tunel rece, închide ochii din pricina căldurii, şi ca să nu mai vadă nimic în această ceaţă*

Aline, mă supăr, mă ciufuleşti, vezi că mă odihnesc, lasă-mă în pace, fii cuminte

despicată, această despicătură strălucitoare prin grilajul şuviţelor de păr, şi croşetele buclelor se agaţă de mîinile mele, să sugă aceşti păianjeni, să deschidă croşetele dinţilor

îmi dai drumul sau nu, ah ești într-o ureche, ajunge, ajunge
am căzut deodată pe covor, m-am cufundat adînc în covor, și el m-a prins și mi-a mușcat fruntea, și obrazul drept s-a rostogolit în gura mea
am țipat

Crede-mă, Michel, nu născocesc nimic, sînt sigură că tot timpul mă spionează, pînă și alaltăieri cînd făceam baie, sînt sigură că era în spatele ușii, am auzit zgomot, tu nu-ți dai seama, cu tine se poartă frumos, ți se supune, te ascultă, dar cu mine nu știu ce are, chiar alaltăieri m-a tras de păr, m-a supărat, întotdeauna mă supără, și povestea aceea cu haina cînd a venit domnul Baux, și apoi nu pot s-o mai iau în oraș, mă scoate din minți, și Edith nu poate s-o păzească întotdeauna cînd lipsesc, îi e teamă să nu se întîmple ceva, trebuie găsită o soluție și cît mai repede, bine spune domnul Baux că ar trebui s-o trimitem într-o instituție specializată, ar fi mai bine pentru toată lumea, aici e mereu singură, s-ar simți mai bine cu alți copii, găsește o soluție, Michel
e așezată lîngă el și își ține brațul uscățiv peste brațul lui, îi vorbește dulce cu caramele în gura pe care și-o lipește de obrajii, de barba, de părul lui de pe acum presărat cu paie cenușii, el fumează o țigară Blostar pe care o vîră liniștit între buze, buboi rozaliu în barba și mustățile lui, ceștile de cafea, pete de catran, se înnegresc date uitării, ea și-a pus rochia de in, inul care putrezește pe cîmpuri și se apleacă de vînt și de ploaie.

Ea spune :
nu puteți să vă dați seama, uneori se poartă ca o adevărată fetiță, la zece ani e îngrozitor, domnul Baux psihiatrul nu mai știe ce să facă și spune că ar trebui să ne despărțim de ea, Michel se încăpățînează vrînd s-o păstreze aici, bineînțeles el stă rareori acasă, munca îl silește să călătorească de colo pînă colo prin muzee, și

într-adevăr cînd este el aici e mai calmă, el știe să-i vorbească, alături de el citește liniștit, dar cu mine se poartă înfiorător, mă scoate din minți, și desenele ei, ar trebui să le vedeți, niște foi acoperite cu fel de fel de melci, și pe urmă ia vîrful creionului, îi înțeapă unul cîte unul repetînd : josnică bestie, josnică moartă, și alaltăieri stătea lîngă pisică, se uita la ea cum doarme fără să se miște, și deodată a înșfăcat-o, o ținea în mîini și pisica se zvîrcolea, și a început s-o izbească pe podea strigînd : bestie moartă, a trebuit să alerg, pisica se zbătea îngrozitor, o zgîria, și ea sîngera.

dinții ei scrîșnesc pe pîntecele rotund al unei prăjituri, focul zgîrîie toată camera, ele beau ceai, cafeniu ca grădina ce se îndepărtează în zdrențe, ce plesnește ca vechile fotografii rămase de la bătrînele bunice ale Carinei.

Ea-i spune, stînd foarte aproape de el și privind drept înainte, într-acolo unde e bariera și mai departe drumul care coboară pînă în orașul ce se vede peste acoperișuri și peste turnul gării

uneori sînt atît de cumplite aceste minciuni ce trebuiesc spuse, aceste fraze, tot ceea ce trebuie născocit, ca el să nu aibă nici o îndoială, e istovitor, e cumplit uneori, m-am săturat înțelegi

și inelul soarelui strălucește pentru ultima dată și se duce să se culce în pămînt odată cu ceilalți, în pămîntul ce țîșnește împroșcînd din vîrful piciorului meu și înghite inelul.

După aceea domnul Baux și-a scos haina lui de culoare deschisă, fără buzunare, ce atîrnă pe spătarul scaunului, vorbește cu cămașa descheiată la gît, mîinile se plimbă prin fața lui și el e întors cu fața spre fundul grădinii, spre barieră și spre orașul de jos, spre grădina scrijelită de umbrele amiezii, ea rîde în hohote, umerii ei goi peste care trece soarele strecurat printre ramuri, și rîsul ei ca o cernere de grăunțe, trece peste flori, peste cireșele spîn-

zurate de crengi, peste zmeura din mîna mea deschisă, peste mugurii de liliac, peste ciucurii ierburilor care se rup, şi rîsul ei prea viu, prea greu de suportat, întors spre el, rîsul ei azvîrlit ca să-i închidă mîna, mă duc să mă culc sub păr, închid ochii şi pomul se lasă imediat peste mine ca să mă ocrotească, dar mă zgîrîie, îmi zgîrîie ochii, nasul

Aline, ce ţii tu în mînă, ce ai strivit, pentru ce n-ai mîncat mai bine zmeura, hai du-te să te speli pe mîini, ah, mă enervezi, mă

şi haina domnului Baux, haina de culoare deschisă atîrnă cu un umăr pe colţul spătarului, în spatele lui care vorbeşte şi rîde, haina de culoare deschisă cu o pată roşie în spate.

Ea mi-a spus :

hai, Aline, vino, dă-mi mîna, ţine-mă de mînă, Aline, vino, vino, fii de înţeles, vino, trebuie să ne întoarcem acasă, Aline, vino, te rog, nu te mai învîrti aşa, se uită oamenii la tine, toată lumea se uită la tine, ţine, vezi cornul ăsta, ia-l, te rog, ne întoarcem numaidecît acasă, o să mergem altădată să-l vedem pe domnul Baux, ţine, ia-l

mi-a apucat mîna închisă, mîna mea ca o sferă închisă, mîna mea ca un cerc al braţului, care se învîrteşte în jurul meu la capătul braţului, a vrut să-mi deschidă mîna închisă, mîna mea ca o sferă, a vrut s-o ţin de mîna ei rece, s-a înverşunat vrînd să-mi deschidă mîna sau să-mi îndese acel corn moale care a căzut în zăpadă din mîna mea ca o sferă, pe trotuar, pe pantofii mei umezi şi negri ca funinginea lipicioasă, care se învîrtesc pe trotuar în jurul picioarelor mele, fără să se întîlnească, şi sfărîmăturile cornului care au nimerit sub tălpi s-au înnegrit imediat pe trotuar...

Nu vrei să scoți paltonul, Aline, scote-ți paltonul, Aline, cînd mama ta o să vină să te ia, mai tîrziu, are să-ți fie frig afară, se face atîta de urît afară, ție nu-ți place ceața asta, nu-i așa...

Domnul Baux se apleacă mereu în aceeași parte, în partea ochiului său drept, are însemnele cuvintelor pe gură, în ochiul lui drept are ochiul moale al Carinei.

Sînt murdării de cîini pe trotuar, cîinii mari și negri și-au făcut nevoile pe trotuar și le-au rîcîit cu labele lor negre de cîini polițiști, dar ea mă ține și înaintează atît de repede, încît acei cîini cu ochi de catran dispar după colțul caselor, ea merge cu picioarele în sandale, fără ciorapi, merge pe mozaicul trotuarului plin de bilete de autobuz, hîrtii de caramele, pete de untdelemn, țigări pe jumătate mîncate

dar, Aline, tu ai mîinile lipicioase, grăbește-te să termini înghețata asta, se topește

un pîrîiaș galben i se prelinge de-a lungul pumnului

ah, nu, îmi mînjești brațul, lasă-mă Aline, lasă-mă

și e ca aceste tamburine pe care sînt silită să le țin și să izbesc aceste cercuri în mîini, e ca aceste pisicuțe păroase pe care le ucide, e această temniță de pe jos unde trebuiesc închise din nou aceste caramele ce se învîrtesc în jurul limbii, trotuarul se încețoșază sub pași pentru ca un picior să-l întîlnească pe celălalt, aceste picioare lipite unul în altul, care nu mai seamănă decît cu un titirez prost desenat, trotuarul se înmoaie sub picioare, și pulpele închid cercuri de vîrtej, pentru a nu se răzleți, pentru ca un picior să se întoarcă la cealaltă temniță, se învîrtește ca inelul în jurul degetului și se rănește, nemaipomenită învîrtitură a degetului de la piciorul ca prins de turnichet, balansări ale trotuarului tot mai înmuiat sub picioare, și aceste cercuri cenușii, aceste liane care ies din trotuar și i se cațără pe picioare, pe pulpe și acestea sîngerează, am țipat.

Tu nu știi că-n după-amiaza aceasta, la domnul Baux, a desenat tot felul de cercuri foarte complicate, și un cerc anume deformat, dantelat dacă vrei, și cînd domnul Baux a întrebat-o ce e asta, ea a spus : Carine.

Sub frunze mari, flori, cochilii goale sau locuite de un mic corp verde-albăstrui, pe frunza mare de revent, garajul melcilor bine aliniați, care dorm, care nu vor să iasă din pricina căldurii, a salatei, a pietrelor împrejmuitoare, toate acele cochilii moarte aliniate pe frunză.
Și rîde atît de tare în orice clipă, încît rîsul ei tremură pe pielea și sub pielea mea, și rîsul ei mă face să mă clatin ca o pînză de barcă înainte și înapoi, înainte, înainte
dar înălțați aceste mici obstacole de piatră, albinele, mușchii fac să vibreze tufele de zmeură, Carine și-a pus rochia de foc, cea care o ajută să prindă rădăcini în pămînt, și ea sîngerează în rochia asta, sînt sigură că pulpele i se prelungesc foarte adînc în pămînt, de unde mă aflu nu-i văd prea bine, sînt așezați în fața casei, trebuie să te apleci înainte ca să vezi, trebuie să te strecori pînă la marginea zonei cu iarbă unde nisipul acoperă pămîntul și-l face să scînteieze cînd mergi pe el, ei vorbesc unul lîngă altul, el e aplecat spre ea, și rîsul ei se rostogolește în capul meu
dar înălțați un mic cerc de nisip în jurul cochiliilor bolnave și galbene, am să mă duc pînă la pom, de acolo pot vedea mai bine și pot mînca și zmeură, îi pot vedea mai bine cum rîd și cum beau din acele pahare lungi și mate, lîngă trunchi tresare căldura lemnului pe care se tîrăsc razele soarelui, frunte caldă și degete strînse care strîng, dar mîinile lor, mîinile lor sînt unite, capul lui lîngă capul ei, capul lui și mîinile lor, părul lui lîngă părul ei, mîinile lui petrecute pe după mijlocul ei, mîinile lui se mișcă în spatele ei, trunchi puternic și cald,

scoarța te ține
cîntă pe brat cîntă
cîntă înainte și înapoi
înainte și înapoi
înainte și înapoi
ține-mi bine aceste zbîrcituri groase și dese, scoarța mă cuprinde în trunchiul aspru, aici te ascunzi, aici intri pentru multă vreme, arătați-mi calea, mîini deschise, rîcîiți ca să intrați, zgîriați și mușcați, strîngeți, prindeți-vă cu putere, înconjurați-i trunchiul rece, înghețat de luni și de secunde, care străpunge carnea, grădina începe să se clatine, dă înapoi, și arsura, grădina se învîrtește în jurul gîtului, și încheieturile mîinilor răsucite în lumină pînă jos în iarbă, înainte, dar pomul se dă înapoi, și înainte ca el să se dea înapoi scoarța a și murit în palme, și ea ține iarba caldă și roșie în brațe
ea suge iarba
arzătoare ce picură de peste tot
nu e nimic, nu e nimic, sîngerează puțin
foarte adînc în pămînt, ca și sîngele, rădăcinile sînt atît de adînc înfipte în pămînt că nu le-am mai găsit.

Ea spune :
nu puteți să vă dați seama cît e de supărător, să n-o poți lăsa niciodată singură, mereu trebuie să stea cineva lîngă ea, și apoi în oraș trebuie s-o țin de mînă, dacă îi dau drumul începe să se învîrtească în cerc pe trotuar, e cumplit, povestea asta mă scoate din minți, sînt perioade cînd e mai calmă, vreau să spun normală, citește mult, liniștită, în camera ei sau aici în acest colț, dar lucrul cel mai supărător este că nu vorbește aproape deloc, tu îi vorbești, ea nu-ți răspunde, și așa, deodată, nici nu știi de ce, se pornește să țipe, să urle de parcă ai bate-o, nu se știe niciodată de ce, și pentru ce, asta mă scoate din minți, și ce priviri are uneori, ce aer absent, într-o zi

s-a apucat să strîngă trunchiul acela, părul, l-a strîns pînă cînd a început să sîngereze, şi-apoi cu pisica asta, trebuie s-o supraveghez mereu, să fiu atentă, o dată a izbit-o cu toată puterea de covor, şi desenele acelea pe care le face, e ciudat, mereu acelaşi lucru, mîzgăleşte un soi de melci, doctorul Baux spune că ar trebui internată într-o instituţie specializată, Michel suferă mult din această pricină, dar a şi luat legătura în Cantonul Vaud, aşa va fi mult mai bine pentru toată lumea.

Şi vocea ei îmbrăca pereţii, vocea ei studiată, gravă, vocea ei cobora şi urca pe mobile, vocea ei mă prindea în spatele uşii şi-mi aluneca pe ceafă, vocea ei suavă, joasă, curgea în vazele pline, lustruia ramele, vocea ei urca şi cobora, îmi căuta urechea ca să picure în ea fluxul şi refluxul de cuvinte, vocea ei urca şi cobora pe toţi, pe toate feţele celor ce-o ascultau de cealaltă parte a mesei.

Carine deschide dulapul, deschide valiza, Carine jefuieşte camera repede, cu gesturi de pirat, jefuieşte dulapul, îi smulge rochiile, pe cea în carouri şi pe cea verde, pe cea albă, Carine împătureşte fustele, rochiile, întorcîndu-le pe pat, încheindu-le cu o mînă rece, rochiile, pijamalele, cea în dungi, cea roşie, mai deschisă, şi fereastra este închisă, plouă, Carine ia boneta, o chinuie ca s-o turtească, paltonul albastru cu glugă, pijamalele, fustele şi toate celelalte aruncate în valiză, vraful de haine intră în pîntecele ei, Carine închide valiza, ploaia zboară prin grădină, desfigurează copacii.

Carine a închis valiza, deschide taşca şi traversează camera pînă la masa unde sînt cărţile şi batistele, creioanele şi hîrtia, teancul de batiste cade de pe colţul mesei, pisica e sub pat, Carine apucă taşca şi valiza, dincolo de fereastră ploaia continuă, pisica se mişcă sub pat, dar ea n-o vede, în lighean nu mai este apă curată ci frunze

lipicioase și negre și turtite și pești otrăviți, Carine ajunge la scară și s-a uitat la mine

coborîm, Aline

sînt grăbiți și ușa se deschide repede pe palier, ușa se deschide spre grădina înnegrită ca vechile fotografii, Carine închide ușa dinspre peronul ruginit unde sînt strivite foile, acum bestii moarte.

CUPRINS

Cuvînt înainte V

RODOLPHE TÖPFFER 1
Incendiul 4

HENRI-FRÉDÉRIC AMIEL 22
Jurnal intim 26

CHARLES-FERDINAND RAMUZ 48
Culesul viilor 51

GONZAGUE DE REYNOLD 88
Sufletul Fribourgului 90

CHARLES-ALBERT CINGRIA 102
Florilegii helvetice 104

MONIQUE DE SAINT-HÉLIER 117
Crengi uscate 119

EDMOND-HENRI CRISINEL 135
Alecto 136

GUSTAVE ROUD . . . 146
Cintecul singurătății 148

ALICE RIVAZ 158
Omul rău 160

SIMONE-CORINNA BILLE . 170
Vrăjitoria . . . 172

GEORGES BORGEAUD 193
Degustătorul . 195

MAURICE CHAPPAZ . 203
Portretul valaisanilor . 207

JEAN-PIERRE MONNIER 222
Sîngele lor dezbinat 224

JEAN-PIERRE SCHLUNEGGER . 231
Camera muzicianului . 232

PHILIPPE JACCOTTET . 255
Peisaje cu figuri absente . 257

ALEXANDRE VOISARD 273
Privilegiul unghiei 274

ODETTE RENAUD-VERNET 278
O iarnă la New York 279

JACQUES CHESSEX . 289
Femei . 292

ANNE CUNEO 313
Gravat în diamant . . . 314
ETIENNE BARILIER 327
Gelozie 328
ANNE-LISE GROBÉTY 338
Josnică bestie, bestie moartă . . . 339

Lector : NICOLAE TEICĂ
Tehnoredactor : ELENA CĂLUGĂRU

Bun de tipar : 12.IX.1981. Coli ed. : 16,70.
Coli tipar : 11,5.

Tiparul executat sub comanda nr. 5067 la Intreprinderea poligrafică Bacău str. Eliberării nr. 63.

REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Lucrarea a fost tipărită pe hîrtie fabricată de C.C.H. Letea Bacău

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen 2026